

ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 5/2007

Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjardalsheiði
vestan Dalsár

6. júní 2008

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD.....	5
2	MÁLSMEDFERÐ.....	6
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	6
2.2	Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar	6
2.3	Lýstar kröfur og kynning	7
2.4	Mál nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjarðalsheiði vestan Dalsár	8
3	KRÖFUGERÐ.....	10
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	10
3.2	Kröfur Prestsetrasjóðs vegna „upprekstrarlands“ milli Höfðagilja	10
3.3	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Almennings.....	11
3.4	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Heiðarhúsa.....	11
3.5	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Eyvindarár	11
3.6	Kröfur Öddu Krístrúnar Gunnarsdóttur o.fl. vegna Brettingsstaða I og II ..	12
3.7	Kröfur Jakobínu Þórhallsdóttur o.fl. vegna Finnastaða I og Friðriks Eyfjörð Jónssonar vegna Finnastaða II	12
3.8	Kröfur Hólmfríðar Friðbjörnsdóttur o.fl. vegna Hjalla.....	13
3.9	Kröfur Kára Kárasonar vegna Hringisdals.....	13
3.10	Kröfur Kára Kárasonar og Grýtubakkahrepps vegna Svínárness	14
3.11	Kröfur Kristjáns Óskarssonar vegna Steindyra.....	14
3.12	Kröfur Ásmundar Halldórs Einarssonar o.fl. vegna Skers	14
3.13	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Grímsness.....	15
3.14	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Láturs	15
3.15	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Keflavíkur	15
3.16	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Hóls	16
3.17	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Þönglabakka.....	16
3.18	Kröfur Elínar Þórhallsdóttur vegna Þverár	17
3.19	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Kussungsstaða.....	17
3.20	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Gils.....	17
3.21	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Grenivíkur	18
3.22	Kröfur Friðriks G. Bjarnasonar o.fl. vegna Jarlsstaða	18
3.23	Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Hvamms	19
3.24	Kröfur Sigurðar Jónasar Baldurssonar og Guðrúnar Valdísar Eyvindsdóttur vegna Grýtubakka I og Pólarhesta ehf. vegna Grýtubakka II.....	19
3.25	Kröfur Skarðs Dalsmynnis ehf. vegna Skarðs	20
3.26	Kröfur Skarðs Dalsmynnis ehf. vegna Litlagerðis.....	20
3.27	Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Pálsgerðis.....	21
3.28	Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Miðgerðis II.....	21
3.29	Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Borgargerðis	21
3.30	Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Ártúns	21
3.31	Kröfur Guðrúnar Fjólu Helgadóttur vegna Grundar og Sævars Magnússonar vegna Syðri-Grundar og Miðgerðis I.....	22
3.32	Kröfur Valgerðar Sverrisdóttur o.fl. vegna Lómatjarnar	22

3.33	Kröfur Guðbergs Egils Eyjólfssonar og Birnu Kristínar Friðriksdóttur vegna Hléskóga	22
3.34	Kröfur Benedikts Davíðssonar og Finnbjargar Guðmundsdóttur vegna Kolgerðis	23
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	24
4.1	Inngangur	24
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	24
4.3	Vettvangsferð	25
4.4	Skýrslutökur	25
5	SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	27
5.1	Landnám	27
5.2	„Upprekstrarland“ milli Höfðagilja	28
5.3	Almenningur	31
5.4	Heiðarhús	33
5.4.1	Mógil, land milli Mógilja (á Flateyjarðalsheiði)	36
5.5	Eyvindará (Laufáshagi)	36
5.5.1	Saurbrúarkot	40
5.6	Brettingsstaðir	41
5.7	Finnastaðir	43
5.8	Hjalli	44
5.9	Hringsdalur	45
5.10	Svínárnes	46
5.11	Steindyr	47
5.12	Sker/Þernusker	48
5.13	Grímsnes	49
5.14	Látur	51
5.15	Keflavík	53
5.16	Hóll	55
5.17	Þönglabakki	56
5.18	Þverá	59
5.19	Kussungsstaðir	61
5.20	Gil	65
5.21	Grenivík	68
5.22	Hvammur	73
5.23	Grýtubakki	75
5.23.1	Kúsveinsstaðir	81
5.23.2	Jórunnarstaðir	82
5.24	Skarð	84
5.25	Litlagerði	86
5.26	Pálsgerði	88
5.27	Miðgerði	90
5.28	Borgargerði	92
5.29	Ártún	95
5.30	Grund	95
5.30.1	Syðri-Grund	98
5.31	Lómatjörn	98
5.32	Hléskógar	100
5.33	Kolgerði	101
5.34	Sel	103
5.35	Afréttir og afréttarnot	105

5.35.1	Fjallskilareglugerðir	105
5.35.2	Almennt.....	107
5.35.3	Einstakar jarðir og landsvæði.....	115
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	124
6.1	Sameiginleg atriði á svæði 6.....	124
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	124
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum.....	124
6.1.3	Afréttir einstakra jarða og stofnana.....	125
6.2	Landnám	129
6.3	„Upprekstrarland“ milli Höfðagilja	129
6.3.1	Inngangur	129
6.3.2	Sjónarmið aðila	129
6.3.3	Niðurstaða	130
6.4	Almenningur	134
6.4.1	Inngangur	134
6.4.2	Sjónarmið aðila	135
6.4.3	Niðurstaða	136
6.5	Heiðarhús	140
6.5.1	Inngangur	140
6.5.2	Sjónarmið aðila	140
6.5.3	Niðurstaða	141
6.6	Eyvindará (Laufáshagi).....	144
6.6.1	Inngangur	144
6.6.2	Sjónarmið aðila	145
6.6.3	Niðurstaða	146
6.7	Brettingsstaðir	150
6.7.1	Inngangur	150
6.7.2	Sjónarmið aðila	151
6.7.3	Niðurstaða	151
6.8	Jarðir í Fjörðum og á Látraströnd, auk Grenivíkur og Hvamms í Höfðahverfi	155
6.8.1	Inngangur	155
6.8.2	Sjónarmið aðila	155
6.8.3	Niðurstaða	157
6.9	Grýtubakki	164
6.9.1	Inngangur	164
6.9.2	Sjónarmið aðila	164
6.9.3	Niðurstaða	166
6.10	Jarðir í Höfðahverfi og Dalsmynni	169
6.10.1	Inngangur	169
6.10.2	Sjónarmið aðila	169
6.10.3	Niðurstaða	171
6.11	Um málskostnað.....	174
7	ÚRSKURÐARORÐ	175

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Föstudaginn 6. júní 2008 er tekið fyrir mál nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjdalsheiði vestan Dalsár, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Benedikt Bogason og Hulda Árnadóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna.

(Andri Árnason hrl.)

Guðrún V. Eyvindsdóttir og Sigurður Jónas Baldursson vegna Grýtubakka I.

Pólarhestar ehf. vegna Grýtubakka II.

(Jón Höskuldsson hrl.)

Benedikt Steinar Sveinsson og Kristín Björg Sigurðardóttir vegna Ártúns, Borgargerðar, Miðgerðis II og Pálsgerðis.

Grýtubakkahreppur vegna Brekku, Gils, Grenivíkur, Grímsness, Hóls, Hvamms, Keflavíkur, Kussungsstaða, Láturs, Svínáness, Tindriðastaða og Pönglabakka.

Bessi Jóhannsson og fleiri vegna Finnsstaða I.

Friðrik Eyfjörð Jónsson vegna Finnsstaða II.

Brynhildur Friðbjörnsdóttir og fleiri vegna Hjalla.

Birna Kristín Friðriksdóttir og Guðbergur Egill Eyjólfsson vegna Hléskóga.

Kári Kárason vegna Hringsdals.

Anna Margrét Bjarnadóttir og fleiri vegna Jarlsstaða.

Benedikt Davíðsson og Finnbjörg Guðmundsdóttir vegna Kolgerðis.

Skarð Dalsmynni ehf. vegna Litlagerðis og Skarð.

Guðný Sverrisdóttir og fleiri vegna Lómatjarnar.

Aðalbjörg Jóhannesdóttir og fleiri vegna Skers.

Kristján Óskarsson vegna Steindyra.

Kári Kárason vegna Svínárnes.

Prestsetrasjóður vegna upprekstrarlands milli Höfðagilja.

Elín Þórhallsdóttir vegna Þverár í Hvalvatnsfirði.

(Ólafur Björnsson hrl.)

Guðrún Fjóra Helgadóttir vegna Grundar.

Sævar Magnússon vegna Miðgerðis I og Syðri-Grundar.

(Óskar Sigurðsson hrl.)

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

Adda Krístrún Gunnarsdóttir og fleiri vegna Brettingsstaða I.

Elísa Eydís Gunnarsdóttir og fleiri vegna Brettingsstaða II.

Elsa Grímsdóttir og fleiri vegna Jökulsár.

Ásta Pétursdóttir vegna Víkur.

(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

Pingeyjarsveit vegna Almennings á Flateyjardalsheiði, Eyvindarár, Heiðarhúsa og Hofs.

Arnór Erlingsson og Elín Eydal vegna Vestari-Króka, Þúfu og Þverár í Dalsmynni.

(Sigurður Jónsson hrl.)

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 15. júní 2006, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á austanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjötta í röðinni hjá óbyggðanefnd, var að vestanverðu afmarkað af suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Pingeyjarsveitar. Hér skal þess getið að vesturmörkum svæðisins var breytt, að ósk fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins. Í stað þess að fylgja suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Pingeyjarsveitar er Fnjóská fylgt frá ósum þar til hún sker vesturmörk Pingeyjarsveitar. Er þeim mörkum fylgt til suðurs í Fjórðungakvísl.

Að austan afmarkast svæðið af meginfarvegi Jökulsár á Fjöllum frá Jökulsárósi í Öxarfirði og að ármótum við Kreppu. Þaðan er Kreppu fylgt þar til

komið er að ármótum við Kverká og hinni síðarnefndu fylgt að upptökum í Brúarjökli.² Þaðan er dregin lína til suðvesturs, til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs. Þar er hornmark.

Framangreind afmörkun til vesturs endar í Fjórðungakvísl. Að sunnan fylgja mörkin miðjum farvegi Fjórðungakvísar til austurs í punkt við Nýjadal/Jökuldal. Þaðan eftir dalnum, beina línu milli fimm punkta sem staðsettir eru í miðjum farvegi Fjórðungakvísar. Þaðan úr austasta punkti í hæðarpunkt 1115 m. Þaðan í Deili, hæð 1125 m, og áfram, inn á Vatnajökul, í Bárðarbungu, hæð 2009 m, þaðan í Svíahnjúk eystri og loks í stefnu á miðja Breiðubungu, þar til kemur að hornmarki við austurmörk. Hornmark þetta kemur fram á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands, sem staðfest var 10. maí 1999, og er þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker línu þá sem liggur á milli miðrar Breiðubungu og Svíahnjúka eystri. Suðurmerki svæðis 6 hjá óbyggðanefnd byggja á markalínum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína. Þetta á m.a. við um framangreint hornmark suður- og austurmerkja, en tekið skal fram að austurmerki eru hér að öðru leyti dregin nokkru austar en lína sú á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands sem áður var nefnd.

Að norðan afmarkast svæðið af hafi.

Fjármálaráðherra var veittur frestur til 15. september 2006 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Grýtubakkahrepps, Svalbarðsstrandarhrepps, Þingeyjarsveitar, Skútustaðahrepps, Aðaldælahrepps, Tjörneshrepps og þeim hluta hins nýja sveitarfélags Norðurþings, sem áður tilheyrði sveitarfélögunum Húsavíkurkaupstað og Kelduneshreppi, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfúlýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 15. október 2006 og síðar til 1. nóvember sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfúlýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á norðanverðu Austurlandi bárust 1. nóvember 2006. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmæðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 10. nóvember 2006, og síðan í fleiri blöðum, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 12. febrúar 2007. Þá kom fram að yfirlýsingu um

² Svokölluð Krepputunga, austan Jökulsár á Fjöllum og vestan Kreppuár, er þannig innan svæðis 6 en hún var á sínum tíma skilin undan svæði 5 hjá óbyggðanefnd, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998. Sjá nánar í máli nr. 1/2007.

kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og Akureyri, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var fyrst framlengdur til 12. mars og síðan lítillega í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í júlí 2007.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og á Akureyri, frá 20. júní til og með 20. júlí 2007, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 27. júlí 2007. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 5 hlutum og 6 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti bárust 162 kröfulýsingar ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4 Mál nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjardalsheiði vestan Dalsár

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2007, Mývatnsöræfi og Ódádahraun; mál nr. 2/2007, Tjörnes og Þeistareykir; mál nr. 3/2007, Þingeyjarsveit vestan Skjálfandafljóts og sunnan Ljósavatnsskarðs; mál nr. 4/2007, Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjardalsheiði austan Dalsár, og mál nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjardalsheiði vestan Dalsár.

Mál nr. 5/2007 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 26. apríl 2007. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þeir Karl Axelsson, formaður, Allan V. Magnússon og Benedikt Bogasyni. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var vakin athygli á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir því atriði. Einnig var gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Því var einnig beint til lögmanna að kanna hvort

ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga. Þá var íslenska ríkinu veittur frestur til að skila greinargerð sinni í málinu.

Af hálfu Ragnars Aðalsteinssonar hrl. kom fram sú athugasemd að vegna hagsmunagæslu Lögmansstofunnar Lex fyrir íslenska ríkið kunni Karl Axelsson formaður óbyggðanefndar í málinu, og meðal lögmanna og eigenda þeirrar lögmansstofu, að vera vanhæfur til að sitja í nefndinni í málinu. Í þessu sambandi vísaði lögmaðurinn sérstaklega til máls nr. 326/2006 sem dæmt var í Hæstarétti 3. maí 2007, en þar var Karl Axelsson lögmaður íslenska ríkisins. Tekið var fram að ekki væri gerð krafa um að nefndarmaðurinn víki.

Við aðra fyrirtöku málsins, 11. júní 2007, var lögð fram greinargerð íslenska ríkisins og fleiri gögn. Við sama tækifæri var öðrum málsaðilum veittur frestur til skila á greinargerðum. Formaður gat þess að athygli lögmanna hefði verið vakin á þeim svæðum þar sem engar kröfur, öndverðar við þjóðlendukröfur ríkisins, hefðu borist óbyggðanefnd. Lögmenn voru og minntir á að setja á kort þá punkta sem nefndir væru í kröfulýsingum. Þá greindi formaður frá því að á fundi Allans V. Magnússonar og Benedikts Bogasonar, sem Karl Axelsson sat ekki, hefði verið bókað að um hæfi nefndarmanna færi eftir ákvæðum stjórnsýslulaga, nr. 37/1993. Kæmi þar einkum til álita ákvæði 5. og 6. tölul. 3. gr. laganna. Að áliti óbyggðanefndar væri umrædd hagsmunagæsla Lögmansstofunnar Lex ehf. í óskyldu máli ekki til þess fallin að valda vanhæfi Karls Axelssonar til setu í því máli sem hér væri til úrlausnar.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 9. ágúst 2007, voru lagðar fram greinargerðir vegna fjölda jarða. Jafnframt voru lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti. Tilkynnt var um breytta skipan óbyggðanefndar í málinu þar sem Hulda Árnadóttir tók við af Allani V. Magnússyni. Engar athugasemdir komu fram.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 29. ágúst 2007, voru lögð fram frekari gögn, leitast við að upplýsa málið frekar og undirbúa aðalmeðferð þess.

Aðalmeðferð fór fram dagana 25. og 26. september 2007 og skiptist í vettvangsskoðun, skýrslutökur og málflutning. Um fyrstnefndu atriðin tvö vísast nánar til kafla 4.3. og 4.4. Var málið tekið til úrskurðar að málflutningi loknum.

Loks var málið endurupptekið 29. maí 2008 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ³

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Af hálfu íslenska ríkisins er þess krafist að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda, sbr. meðfylgjandi kröfukort ásamt breytingum: „Fyrsti punktur er þar sem Innri-Höfðagilsá rennur í Dalsá við Almannakamb (1). Þaðan er Dalsá fylgt að Eilífsá (2). Síðan er Eilífsá fylgt til vesturs til brúna (500 m hæð) á Vesturheiði (3). Þaðan í um 500 metra hæð að Innra Mógili (Syðra Mógil) (4). Þaðan er sömu hæðarlínu fylgt að Litlagili (5). Þaðan er fylgt sömu hæðarlínu í norðanverðan Mosahnjúk (6). Þaðan er haldið í Botnahrygg í merkjum Víkur (7). Þaðan er fylgt merkjum Víkur að lýsingu Kaðalsstaða í Kaðaldal (8), en þaðan er brúnum Kaðaldals fylgt í norður hlíðar Hnausafjalls í um 500 metra hæð (9). Þaðan er farið suðvestur í punkt nyrst í Grenivíkurtungum (við Illagil) (10). Þaðan í fjallið Darra (10 A) og þaðan beint í austanverðan Dýjahnjúk (11). Frá Dýjahnjúki liggur kröfulínan meðfram austurhlíðum Hraunfjalls og í Lágu-Þóru (12). Þaðan er haldið í Uxaskörð (13), og þaðan beint norður í Gjögurtá (14). Frá Gjögurtá er farið eftir strandlengju til suðurs í punkt í mynni Fossdals (15), en síðan umhverfis Fossdal í um 500 metra hæð og þaðan í beina stefnu til suðurs í Eilífsárdal í 500 metra hæð (16). Úr þeim punkti er fylgt um 500 metra hæðarlínu meðfram Látraströnd og suður fyrir Kaldbak, við merki Hjalla (17). Þaðan er farið í sunnanvert Grenivíkurfjall í 500 metra hæðarpunkt (18). Línan liggur síðan í Gljúfurárvað (19), en þaðan þvert til austurs í vestanverða Leirdalsheiði, í u.þ.b. 500 metra hæðarpunkt (20). Úr þeim punkti er haldið umhverfis fjallið Blámannshatt (Hnjúkar, Gerðafjall, Skessuhryggur) í 500 metra hæðarlínu, að Innra-Höfðagili (21). Þaðan er fylgt Innra-Höfðagili að Almannakambi þar sem er upphafspunktur.“

Af hálfu íslenska ríkisins er gerð sú varakrafa að miðað verði við 400 m hæðarlínur eða brúnir Austur- og Vesturheiðar vegna Höfðagils og Almennings.

3.2 Kröfur Prestsetrasjóðs vegna „upprekstrarlands“ milli Höfðagilja

Gerð er sú aðalkrafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur á „upprekstrarlandi milli Höfðagilja“ og að heildarlandamerki séu þessi, sbr. landamerkjabréf, dags. 5. maí 1886 og þingl. 4. júní 1888: „1. Að austan ræður Itrahöfðagilsá þangað til gilið klofnar þá er stefnan bein til háfjallsbrúnar. 2. Að austan Dalsá. 3. Að sunnan Syðra-Höfðagilsá. 4. Að vestan fjallsbrúnin.“

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna jarðanna Þverár, Þúfu, Vestari-Króka, Hofs og Víkur. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa hins vegar leitt til þess að þær falla nú utan þjóðlendukröfusvæðis og koma því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum nema að því er varðar ákvörðun málskostnaðar. Þá var einnig lýst kröfum vegna Jökulsár, Tindriðastaða og Brekku, sem nefndar eru í kröfulýsingu íslenska ríkisins. Við meðferð málsins hefur hins vegar komið í ljós að land þeirra liggur utan þjóðlendukröfusvæðis. Þær koma því ekki til frekari umfjöllunar hér nema að því er varðar málskostnað.

Í kröfugerðinni felst jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Almennings

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Almennings og að heildarlandamerki séu þessi, sbr. landamerkjabréf frá 6. desember 1882 og þingl. 18. júní 1884: „Að sunnan er Laufáskirkjuland milli Höfðagilja. Merki milli þess og Almennings eru í Ytra-Höfðagili neðan frá Heiðará upp þangað, sem gilið klýfur sig og myndast túnga milli tveggja gilja. Eru þá merkin í Ytra gilinu, sem liggur beinna fyrir, upp til fjallsbrúnarinnar og er því sleppir beint á efsta hrygg fjallsins. Að norðan er Heiðarhúsaland. Merki þess og Almennings eru í Eilífsá, neðan frá Heiðará upp þangað sem Eilífsárgilið beygist í krók suður á við, þá eftir beinni línu úr gilskróknum upp á hafjallið. Að austan ræður Heiðaráin merkjunum.“

Í kröfugerðinni felst jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Heiðarhúsa

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Heiðarhúsa og að landamerki séu þessi, sbr. landamerkjabréf frá 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887: „1. Að utan er Mógilsá, sem er bein og eftir henni er stefnan bein upp í Fjallsbrún. 2. Að austan er Dalsá. 3. Að sunnan Eilífsá meðan stefna hennar er bein og úr því er líka stefnan bein til Nábrúnarinnar. 4. Að vestan ræður fjallsbrúnn.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Eyvindarár

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Eyvindarár og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887: „Að austan ræður Dalsá. Að sunnan Mógilsá neðan frá Dalsá. Er

stefna Mógilsárinnar bein og ræður stefnunni beint á fjall upp. Að vestan ræður fjallsbrúnnin. Að utan Eyvindará og Litlagil.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.6 Kröfur Öddu Krístrúnar Gunnarsdóttur o.fl. vegna Brettingsstaða I og II

Gerð er sú krafa að hafnað verði kröfu íslenska ríkisins þess efnis að hluti lands Brettingsstaða teljist til þjóðlendu og jafnframt krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að landi Brettingsstaða, sbr. landamerkjabréf, dags. 14. apríl 1885 og þingl. 4. júní 1886: „Að utan milli Jökulsár og Brettingsstaða, eru merki í miðjan Botnahrygg, beina stefnu á Sjónarhól, þaðan ofan Merkihrygg til Víkurvatns, og svo skilur ósinn úr vatninu lands eður fjörueign Víkur og Brettingsstaða, og ræður svo bein stefna úr honum til áðurnefnds Merkihryggjar. Að sunnan milli Laufáskirkjúlunds (Eyvindarárlands.) og Brettingsstaða ræður Eyvindará. Að austan milli Brettingsstaða og Hofs ræður Urriðalækur yzt beint í Merkivörðu á mölinni og svo beint til sjávar. Eru svo merkin beint frá upptökum Urriðalækjar, eftir Nýputjörn, Kíl, Brennivínskeldu, Reiðgötum utan við Þverá, Sellæk ofan við Langhól, eftir miðri Startjörn í Mjóadalshól, þaðan eftir brekkubrúnunum suður að Eyvindará.“

Loks er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar.

3.7 Kröfur Jakobínu Þórhallsdóttur o.fl. vegna Finnastaða I og Friðriks Eyfjörð Jónssonar vegna Finnastaða II

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Finnastaða I og II og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. í nóvember 1883 og þingl. 16. júní 1884: „Landamerki milli Hjalla og Finnastaða eru að neðan talin og upp eftir í læk þann, sem rennur við túnið að norðan og upp á svonefnda Hjallabrekku, svo liggja merkin suður eftir brekkunni suður í læk þann, sem kallaður er Hamarslækur, síðan fylgja merkin læk þessum, sem rennur í smábugðum í fjallinu upp á svonefnd Viðrabrún, þar uppspretta lækjarins. Eftir Viðrabrún þessari hefir verið talið að landamerki liggi suður í Finnastaðaá og svo fylgi merkin ánni, sem hefir upptök sín undan sunnanverðum Kaldbak. Lengst eiga Finnastaðir land til fjalls í Þverdalsá, sem aðskilur landamerki, eða land á milli Gils í Fjörðum og Finnastaða, og austur í Trölladalsá, sem þá aðskilur land milli Finnastaða og Grenivíkur. Á þessi hefir upptök sín undan svonefndum Þrepskildi [þröskuldi hér innkot]. Þrepskjöldur þessi er mjór melhryggur og undan honum að innan eða vestan kemur á og heitir hún Grenjá, og aðskilur hún glöggt land milli Grenivíkur og Finnastaða alla leið til sjávar.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8 Kröfur Hólmfríðar Friðbjörnsdóttur o.fl. vegna Hjalla

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Hjalla og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 1. janúar 1884 og þingl. 16. júní 1884: „Að utan til móts við Hringsdal, ræður frá sjó svonefndur Kleifarlægur upp í Lysishólatjörn, og svo beina línu í Grjótskálarnjúk, síðan beina sjónhendingu upp að Kaldbakshrauni. Að sunnan ræður móts við Finnastaði frá sjó, svonefndur Menislægur upp á svokallaða Hjallabrekku, svo liggja merkin eftir brekkuröðinni suður í læk þann, sem kallaður er Hamarslægur, síðan fylgja merkin læk þessum, sem rennur í smábugðum í fjallinu upp á svonefnda Viðrabrún, þar er uppspretta lækjarins, síðan eftir Viðrabrún í suður í Finnastaðaá og svo fylgja merkin ánni, sem hefir upptök sín undan sunnanverðum Kalbak.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9 Kröfur Kára Kárasonar vegna Hringsdals

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Hringsdals og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 3. janúar 1890 og þingl. 17. júní 1890: „Að utan móts við Svínárnes, ræður klettur eða drangi í fjörunni, sem kallaður er „Meri“ og beina línu í svokallaðan „Mosaklett“, þar langt upp undan upp við fjallsrætur og úr því beina línu á fjall upp. Að sunnan móts við „Hjalla“ ræður „Kleifarlægur“, er rennur úr syðri enda „Torfadalstjarnar“ ofan í sjó milli bæjanna, og aftur beina stefnu úr téðum tjarnarenda upp í miðjan „Grjótskálarnjúk“, sem er ofarlega í fjallinu, og þaðan beint á fjallsbrún upp.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10 Kröfur Kára Kárasonar og Grýtubakkahrepps vegna Svínárness

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Svínárness og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 10. október 1883 og þingl. 16. júní 1884: „Að utanverðu ræður til móts við Steindyr, Marklækur, sem rennur í gili ofan úr fjalli og niður í sjó. Að sunnan til móts við Hringsdal eru merki um klett þann eða dranga í fjörunni, sem Meri er kallaður, og þaðan beina línu upp í svokallaðan Svartaklett skammt fyrir neðan fjallsrætur en síðan úr klettinum beint á fjall upp.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.11 Kröfur Kristjáns Óskarssonar vegna Steindyra

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Steindyra á Látraströnd og að heildarlandamerki séu þau sem afmörkuð hafa verið á korti og styðjast við skráðar eignarheimildir.

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.12 Kröfur Ásmundar Halldórs Einarssonar o.fl. vegna Skers

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Skers og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 22. ágúst 1883 og þingl. 16. júní 1884: „At utan ræður Refsá, sem rennur eftir djúpu gili frá fjallsbrún til sjávar nokkuð nær Grímsnesi en Skeri. En að sunnan ræður svokallað Syðra-Tungugil, sem liggur bent ofan fjallið ofan að láglendi og úr því gili beina línu í Nónbríkurnef, sem skagar nokkuð fram í sjó, nokkru nær Steindyrum en Skeri.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.13 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Grímsness

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Grímsness og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 16. júní 1884: „Að sunnan til móts við Sker ræður Refsá, sem rennur eftir djúpu gili af fjallsbrún til fjöru. Að utan móts við Látur ræður lítil lækjarseyra, sem kemur sunnarlega ofan úr svokölluðum Eilífsárdal, skammt sunnan við Syðri-Eilífsá. Lækur þessi heitir Bolalækur og dregur hann nafn af hrygg þeim, er hann rennur ofan með að sunnan, yzt í svokallaðri Háubrekku. Lækjarseyra þessi rennur beint ofan, en hverfur fram af bjarginu.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.14 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Láturs

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Láturs á Látraströnd og að heildarlandamerki séu þau sem afmörkuð hafa verið á korti og styðjast við skráðar eignarheimildir.

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.15 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Keflavíkur

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Keflavíkur og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 16. janúar 1890 og þingl. 17. júní 1890: „Að norðan ræður sjórinn. Að austan milli Botns ræður Hnjá fjallsegg, en þegar hún þrýtur, þá bein lína ofan Hrapaðargjá, sem er skora niður úr katlinum, er liggur norðaustan í Hnjá fjallinu. Að austan úr Kerlingu og beina stefnu á Gjögurtopp. Að sunnan ræður Uxaskarð.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.16 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Hóls

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Hóls og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi Botns dags. 17. janúar 1890: „Að austan ræður merkjum milli Botns og Þönglabakka lína úr Fjarðarkróknum fyrir sunnan Grandann beint til sjávar yfir Stúfinn og er þar á honum hlaðin varða eða dys með hvalbeinslið innan í, ákveður hún nákvæmlega rekamarkið. Úr áðurnefndum Fjarðarkrók ræður milli Botns og Þönglabakka Fjarðaráin að austan og suðaustan við Botnsmýri allt fram að vörðu, sem hlaðin er á vestari árbakkanum, sú varða skiptir landi milli Botns að norðan en Hóls að sunnan, hún stendur í beinni línu þvert að ánni frá Merkissteini, stórum steini rétt fyrir ofan mýrina. Að sunnan ræður þá milli Botns og Hóls, bein lína úr Merkissteini vestur þvert á fjall upp utan í háu Þóru. Að vestan ræður Háafjallsegg milli Botns og Keflavíkur, en þegar hún þrýtur, þá bein lína ofan í [Hrapaðargjá], sem er skora niður úr Katlinum, er liggur norðaustan í Háafjallinu. Að norðan ræður sjórinn.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.17 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Þönglabakka

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Þönglabakka og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 16. desember 1889 og þingl. 17. júní 1890: „Að austan ræður merkjum lækjardrag, sem liggur úr vatninu upp á há Þorgeirshöfða norðaustur ofan í Breiðuvík austanverða, úr áðurnefndu lækjardragi, þar sem það fellur úr vatninu á Þorgeirshöfða, ræður bein lína í Hrossastein, sem er á hálsinum, skammt fyrir sunnan Stórtjörn og skal vörðu hlaða á honum til glöggvunar. Úr Hrossasteini ræður ennfremur bein lína á Háuhraun austan í Lút og svo á fjöll upp, síðan ráða fjallseggjar umhverfis Þönglabakkadal að suðaustan, sunnan og suðvestan allt á Dýjahnjúk, þá ræður merkjum, lína ofan Dýjahrygg ofan að Þverá, sem þá ræður þar til hún fellur í Fjarðará. Að vestan ræður síðan Fjarðaráin allt í árkrókin fyrir sunnan Botnsgranda úr króknum síðan bein lína til sjávar yfir Stúfinn og er á honum hlaðin varða eða dys með hvalbeinslið innaní. Að norðan liggur sjórinn.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.18 Kröfur Elínar Þórhallsdóttur vegna Þverár

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Þverár og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 1. júní 1886 og þingl. 17. júní 1890: „Að sunnanverðu til móts við Kussungsstaðaland ræður áin, sem kemur framan Þverárdal og rennur fram úr djúpu klettagili, hvaðan tekin er bein stefna mitt á milli Arnarhóls Kussungsstaðamegin, að utanverðu eftir tveimur hlöðnum vörðum, sem bera hver í aðra austan í austasta farveg Fjarðarárinnar, sem aðgreinir Kaðalsstaða- og Þverárlönd að austanverðu, þangað til merkin milli Þverár og [Tindriðastaða] taka við að utan, sem í beinni línu skifta svonefndri Slöpp, fyrst með skurði frá austuránni og síðan smávörðum austur í Stekkjarlæk, sem takmarkar [Tindriðastaða-] og Þverárlönd, og beint vestur og upp á Ytri-Bollafjallsöxl, en fjallsegginn ræður að vestanverðu.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.19 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Kussungsstaða

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Kussungsstaða og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 17. júní 1890: „Að sunnan móts við Gil ræður bein stefna frá fjallsegg niður í svonefndan Stóralæk, sem hefir upptök sín upp-undir fjallsrótum og rennur beina stefnu utan við Gilskleif eftir djúpu gili í brúninni og síðan niður í Fjarðará. Að vestan ræður fjallsbrúnnin út á móts við upptök Þverárinnar. Að norðvestan og norðan móts við Þverárland ræður Þveráin, sem rennur út Þverárdalinn. Er áin hefir runnið fram úr gljúfrum sínum, er stefna úr þeim beint mitt á milli Arnarhóls og árinnar og sýna tvær vörður hver fyrir neðan aðra, stefnu þessa austur í austasta farveg Fjarðarár. Að austan ræður austasta kvíslin af Fjarðará (Hvalvatns-fjarðará) og að öðru leyti Hval[v]atnsfjarðaráin suður að ósnum á Stóralæk.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.20 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Gils

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Gils og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 19. maí 1885 og þingl.

17. júní 1890: „Framan við gilsafrétt ræður Þverá sú, sem rennur úr Þórðardal og aðskilur Finnastaðatungu- og Gilsland, en rennur síðan í svonefnda Heiðará, sem að vestan- og neðanverðu skilur Gilsland og Grenivíkurtungur. En að utanverðu milli Gils og Kussungsstaða ræður bein stefna frá fjallsegg og niður í svonefndan Steinalæk, sem hefir upptök sín undir fjallsrótum og sem rennur beina stefnu utan við Gilsklif eftir djúpu gili á brúninni og síðan niður í Fjarðará. Að norðanverðu ræður fjallsegginn, sem liggur fyrir ofan Gilsland milli áðurnefndra merkja.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.21 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Grenivíkur

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Grenivíkur og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 14. maí 1890 og þingl. 17. júní 1890: „Að norðan ræður Grenjá á fjall og út Grenjárdal. út undir Þröskuld og þaðan bein stefna í vestari Gilsárupptök á Trölladal rétt utan við Þröskuld og vestari Gilsáin út í Tungusporð. Á móti Grýtubakka ráða reiðgötur á Leirdalsheiði, en að læk þeim, er rennur í Gljúfrá í Stóraklettsgili, síðan ræður lækur sá á fjall upp og þaðan á vörðu á Hnútu suðvestan á Grenivíkurfjalli og þaðan bein stefna í vörðu á melnum í svonefndri Syðrigjá, þaðan í vörðu á mel næst vestan við Reiðsund, þaðan í vörðu í Grenivíkurhólum [...]“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.22 Kröfur Friðriks G. Bjarnasonar o.fl. vegna Jarlsstaða

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Jarlsstaða og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi frá 14. júní 1890, þingl. 17. júní 1890: „[...] Að sunnan móti Hvammi ræður neðst Grófarlækjarós, þar sem hann fellur í Bárðartjörn, þaðan bein stefna upp í merkjagarðsstúf fyrir ofan Grenivíkurhóla, síðan bein lína upp í miðja Merkilág og svo sjónhending upp á Syðstahnjúk og þaðan óskift afréttarland saman við Grenivík.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.23 Kröfur Grýtubakkahrepps vegna Hvamms

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Hvamms og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 31. maí 1884 og þingl. 16. júní 1884: „Að utan ræður til móts við Grenivíkur- og Jarlsstaðarland Grófarlækjarós neðst þar sem hann fellur í Bárðartjörnina, þaðan bein stefna upp merkjagarðsstúf fyrir ofan Grenivíkurhóla, síðan bein lína upp á miðja Merklslág og svo sjónhending upp í Syðstahnjúk. Frá Hnjúknum ræður fjallsegginn út að Stóraklettagili, og síðan lækur sá, er rennur í því niður Gljúfraá. Að austan ræður Gljúfra til móts við Grýtubakka, allt inn að Víðilæk, en að sunnan [...]“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.24 Kröfur Sigurðar Jónasar Baldurssonar og Guðrúnar Valdísar Eyvindsdóttur vegna Grýtubakka I og Pólarhesta ehf. vegna Grýtubakka II

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Grýtubakka og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 3. desember 1889: „Að austan ræður fjallgarður sá er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyjardalsheiði, svo sem vötn deila inn í Grýtuskál. Þá ræður sunnan móti Kolgerði, Grýtan niður að merkjavörðu á syðri bakka hennar, en frá vörðu þeirri bein lína ofan við Bleikslág suður í Bóndatóft. Flæðakíllinn þar sem hann fer að renna í vestur. Eftir það ræður Flæðakíllinn móti Nesi niður að Hólsá, nema hvað Grýtubakka tilheyrir lítill spilda í flæðunum sunnan við kíllinn en utan við uppgróinn farveg hans útundan svokallaðri Ketilslág í Neslandi. Svo ræður að neðan Hólsá móti Hóli og að utan Gljúfra móti Bárðartjörn og Hvammi, allt það til lækur úr Stóraklettagili fellur í hann við Gljúfurárvað. Þá ráða þaðan móti Grenivík reiðgötur á Leirdalsheiði út að vaði á Illagilsá en síðan Hvalvatnsfjarðará móti Gili og Kussungsstöðum. Að utan ræður móti Kaðalsstöðum Selgil út og yfir frá Kussungsstöðum og utan við eyðbýlið Kúsveinsstaði á fjall upp.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.25 Kröfur Skarðs Dalsmynnis ehf. vegna Skarðs

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Skarðs og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 13. mars 1886 og þingl. 8. júní 1886: „1. Á milli Skarðs og Þverár ræður merkjum lækur sá, er fellur í svonefndu Merkigili, þar sem það er í einu lagi um hjallann neðarlega í fjallshlíðinni og þaðan ræður bein lína niður að Fnjóská, og einnig þaðan bein lína upp í svonefnda Merkiskál og allt á fjall upp. 2. Þaðan liggja merkin eftir beinni línu út háfjallið út að svonefndri Innri-Höfðagilsá, og skiftir sú lína Skarðslandi, fyrst frá Þúfulandi nokkuð út eftir fjallinu, og síðan frá Vestari-Krókalandi. Innri-Höfðagilsá rennur í svonefndu Innra-Höfðagili, og liggur gil það þvert fyrir botninum á svonefndum Skarðsdal, allt upp á fjall það, sem er [v]estanvert við dalinn, og skilur áin Skarðsland frá Laufáskirkjulandi á fjall upp. 3. Milli Skarðs og Litlagerðis ræður merkjum lækur sá, er nefndur er Grefilslækur, og sem fellur í svonefndu Grefilsgili, frá Fnjóská á fjall upp. Síðan liggja merkin frá Grefilsgilsbotni, eftir beinni línu út háfjallið, út í skarð það, sem [liggur] í gegnum fjallið úr Innra-Höfðagilsbotninum, í svonefnda Grýtuskál. 4. Fnjóská skiftir Skarðslandi frá Laufás- og Skuggabjargalöndum.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.26 Kröfur Skarðs Dalsmynnis ehf. vegna Litlagerðis

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Litlagerðis og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 22. maí 1886 og þingl. 8. júní 1886: „1. Að austan ræður Grefilslækur frá Fnjóská og upp á háfjall. 2. Að sunnan Fnjóská. 3. Að vestan er stefnan úr stórum steini niður við Fnjóská upp á hábakkanum, fyrir utan og ofan Litlagerðisbæ. Þessir tveir steinar ráða stefnu merkjanna neðan frá á upp á fjallsbrún. 4. Að norðan ræður fjallsbrúnn.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.27 Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Pálsgerðis

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Pálsgerðis og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi fyrir landsvæðið.

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.28 Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Miðgerðis II

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Miðgerðis II og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi.

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.29 Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Borgargerðis

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Borgargerðis og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi.

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.30 Kröfur Benedikts Steinars Sveinssonar og Kristínar Bjargar Sigurðardóttur vegna Ártúns

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Ártúns og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi.

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.31 Kröfur Guðrúnar Fjólu Helgadóttur vegna Grundar og Sævars Magnússonar vegna Syðri-Grundar og Miðgerðis I

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Grundar, Syðri-Grundar og Miðgerðis I samkvæmt landamerkjabréfum og afmarkað hefur verið á korti. Jafnframt er hafnað kröfum ríkisins um þjóðlendu á þessu svæði.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.32 Kröfur Valgerðar Sverrisdóttur o.fl. vegna Lómatjarnar

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Lómatjarnar og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 22. maí 1886 og þingl. 8. júní 1886: „1. Að sunnan: Úr Merkjavörðu, fast við hinn forna Merkjagarð við Nesland fyrir utan og neðan Grund og í Ytri-Tvístein og þá sama beina stefna allt á fjall upp. 2. Að vestan: Frá Merkjavörðu hinn nefndi forni Merkjagarður út í Sóleyjardý. 3. Að utan ræður bein lína neðan úr Sóleyjardýi upp á fjall, og liggur hún um suðurbrún hæða þeirra, sem eru suður frá Hléskógum en utan við Lómatjarnardal, í gilskoru, sem þar er upp undan og þá upp í gil sunnan við Dýjahjalla og Grenishjalla á fjall upp. 4. Að austan ræður fjallsbrúnin.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.33 Kröfur Guðbergs Egils Eyjólfssonar og Birnu Kristínar Friðriksdóttur vegna Hléskóga

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur að öllu landi Hléskóga og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 23. apríl 1884 og þingl. 23. maí 1885: „Að neðan ræður til [móts] við Nes, bein lína sunnan úr Sóleyjardýi út eftir svokölluðum Ófærum í Flæðakílinn, þar sem krókur verður á honum, og hann fer að renna í norður, en eftir það ræður kíllinn, þar til hann aftur stefnir í vestur. Að utan ræður til móts við Grýtubakka og Grýtu, kíll fyrir [utan] Landhólmaskott, og úr þeim kíll bein stefna upp í Naustadæld miðja, en þaðan bein lína upp í Bóndatóft. Þá ræður þaðan móti Kolgerði sjónhending í vörðu syðst og vestast á svokölluðum Bungum, svo sama bein lína upp í Grýtuhól-a og svo enn úr því merki eftir röðlinum á hrygg þeim, sem er milli Benediktsskarðs og Grýtuskálar á fjall upp. Að sunnan ræður til móts við Lómatjörn bein lína neðan úr Sóleyjardýi upp á fjall, og liggur lína þessi um suðurbrún á hæðum þeim, sem eru utan við

Lómatjarnardal í gilskoru, sem þar er uppundan, og þaðan upp í stórt gil sunnan við Dýjahjalla og Grenishjalla á fjall upp.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.34 Kröfur Benedikts Davíðssonar og Finnbjargar Guðmundsdóttur vegna Kolgerðis

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignaréttur að öllu landi Kolgerðis og að heildarlandamerki séu þau sem greinir í landamerkjabréfi dags. 19. maí 1885 og þingl. 23. maí 1885: „Frá Bóndatóft ræður sjónhending milli Hléskóga og Kolgerðis í vörðu, syðst og vestast á svokölluðum Bungum, svo þaðan bein lína upp í neðanverðan röðulinn í Litlahnjúk milli Grýtuskálar og Benediktsskarðs, frá Bóndatóft bein stefna út í Bleiksskál og þaðan út í Grýtuna og eftir henni upp í Grýtuskál [...]“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-51 ásamt undirskjöllum eða samtals 549 skjöl, auk 17 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiist um einstök álitaefni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmönnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins í tveimur ferðum, annars vegar hinn 24. september 2007 og hins vegar hinn 25. september. Í fylgd með nefndinni voru lögmenn, tilteknir málsaðilar og Hjörleifur Guttormsson náttúrufræðingur, sem annaðist leiðsögn ásamt heimamönnum.

Í fyrri ferðina var haldið af stað frá Hótel KEA að morgni en til stóð að skoða kröfussvæði á Flateyjardalsheiði sem liggur bæði í máli 4 og 5/2007. Ekið var að Þverá í Dalsmynni og síðan upp á Flateyjardalsheiði, veg nr. F899. Staðnæmst var hjá Kambsmýrum en þaðan sást til Höfðagils (syðra) og Þvergils. Áfram var haldið og næst numið staðar við Véskvíar hjá Finnbogakambi. Ekið var áfram út Flateyjardalsheiði en skyggni var lítið og lágskýjað þegar komið var á kröfussvæðið vegna Eyvindarár og Knarrareyrar. Þegar utar kom sást í Hágöng ytri og Eyrarfjall að austan. Um hádegisbil var komið að Brettingsstöðum. Mjög var lágskýjað og sást illa í 500 m hæð, en við þá hæðarlínu var kröfulína íslenska ríkisins miðuð. Síðan var sama leið ekin til baka.

Í seinni ferðina var lagt af stað frá Akureyri að morgni og haldið út í Grýtubakkahrepp, á veg nr. F839 (Hvalvatnsfjörður). Ekið var upp á Leirdalsheiði. Á leiðinni sást Digrihnjúkur, Leirdalsöxl og Hnausafjall. Á Hávörðum var staðnæmst og horft út í Fjörður. Þá var ekið að kofunum á Gili en þaðan sást þangað sem kröfulína íslenska ríkisins liggur. Áfram var ekið frá Gili til norðurs að bæjarstæði Jórunnarsels. Þaðan var snúið til baka og farið niður af heiðinni. Guðný Sverrisdóttir sveitarstjóri sagði frá starfsemi og umfangi sveitarfélagsins. Upp úr hádegis var komið niður af heiðinni og gert matarhlé á Grenivík. Að því loknu var haldið af stað úr Grenivíkurhöfn með hvalaskoðunarbáti. Heimamenn sem sáu um leiðsögn voru Guðný Sverrisdóttir, Jóhann Ingólfsson, formaður landbúnaðarnefndar og Friðrik Eyfjörð, Finnastöðum. Siglt var út með Látraströnd að Látrum og horft að Gjögurtá. Komið var í land síðdegis og ekið frá Grenivík út á Lómatjörn. Þaðan var horft til hnjúkanna upp af bænum. Frá Lómatjörn var ekið að Miðgerði og merki skoðuð með heimamönnum. Þessu næst var ekið að Skarði, þar sem vettvangsferð lauk, en á leiðinni sá til fjalla.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Bessi Skírnisson, einn af eigendum Skarðs og Litlagerðis; Jóhann Skírnisson, einn af eigendum Skarðs og Litlagerðis; Sveinn Sigurbjörnsson, eigandi Ártúns; Guðrún Fjöla Helgadóttir, Tryggvi Gunnarsson, einn eigenda Brettingsstaða; einn af eigendum Grundar; Stefán H Kristjánsson, einn af eigendum Grýtubakka II; Friðrik Eyfjörð Jónsson, einn af eigendum Finnastaða; Björn A. Ingólfsson, leiðsögumaður frá Grenivík; Guðný Sverrisdóttir, sveitarstjóri

Grýtubakkahrepps og einn af eigendum Lómatjarnar og Þorvaldur Pálsson, býr á Fitjum á Granastaðatorfu og leigir Ytri-Leiksálaá.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður fyrst greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um einstök landsvæði sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu getur varðað, að því leyti sem þær fjalla um afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt efnispáttum og síðan tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarmálum á svæðinu almennt.⁴

5.1 Landnám

Landnáma segir Helga magra hafa numið Eyjafjörð allan milli Sigluness og Reynisness.⁵ Síðar getur Landnámaum eftirtalda landnámsmenn á því svæði, sem mál 5/2007 tekur til: Þengil mjögsiglandi, Þormóð, Þorgeir, Eyvind, son Loðins önguls, og Þóri snepil. Frásagnir Sturlubókar og Hauksbókar eru samhljóða um landnám:

Þengill mjöksiglandi fór af Hálogalandi til Ísland; hann nam land at ráði Helga [þ.e. Helga magra] út frá Hnjóská til Grenivíkr; hann bjó í Höfða. ...

Þormóðr hét maðr [Þorleifsson, skv. Þórðarbók og Melabók Landnámu], er nam Grenivík ok Hvallátur ok Strönd alla út til Þorgeirsfjarðar. ...

Þorgeirr hét maðr, er nam Þorgeirsfjörð ok Hvalvatnsfjörð.

Loðinn öngull hét maðr; hann var fæddr í Öngley á Hálogalandi. Hann fór fyrir ofríki Hákonar jarls Grjótgarðssonar til Íslands ok dó í hafi; en Eyvindr son hans nam Flateyjarðal upp til Gunnsteina ok blótaði þá. Þar liggr Ódeila á milli ok landnáms Þóris snepils.⁶

Sturlubók og Hauksbók eru ekki alveg samhljóða í frásögn af Þóri snepli, syni Ketils brimils. Þórir nam fyrst Kaldakinn milli Skuggabjarga og Ljósavatnsskarð, en fór þaðan og eins og segir í Sturlubók:

Þórir nam síðan Hnjóskadal allan til Ódeilu ok bjó at Lundi; ...⁷

Hauksbók ber saman við Sturlubók um landnám Þóris í Fnjóskadal.⁸ Ódeila er ókunn nú, en Jón Sigurðsson í Yztafelli segir ekki vafa á að Ódeila hafi verið á vatnaskilum sunnan Kambsmýra og Flateyjarðalur þá verið talinn svo sem vötn falla norður en heiðin aðeins hið hæsta milli Króka og Kambsmýra.⁹ Um þetta sama segir Valgarður Egilsson árið 2000:

⁴ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 45. Þó hefur verið felld út eða stytta umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁵ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 251-252.

⁶ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 272, 273.

⁷ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 270.

⁸ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 271.

⁹ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 273. Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 111.

Utan við Króka [þ.e. Austaríkróka] eru miklir malarhólar í miðjum dal, gamlar ísaldarmenjar, en breið lægðasund með hlíðum beggja vegna. Og nú fer að nálgastr vatnaskil norður á Heiðinni. Þar eru víðlendir flatir móar og grundir, kallast þar Skeiðið. ... En á Skeiðinu hlýtur að hafa verið Ódeila sú, sem nefnd er í Landnámu enda vita lækir stundum ekki hvort þeir ætla inn til Eyjafjarðar eða út til Skjálfanda.¹⁰

5.2 „Upprekstrarland“ milli Höfðagilja

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar biskups frá 1318 kemur fram að Laufáskirkja á:

selfor ä flateyardals heydi. iiij kum. oc so margar ær oc geytur. sem sa vill er a stad byr. vm. vj. vikur.¹¹

Þetta er ítrekað máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394 að viðbættum tveimur hrossum.¹² Það sama kemur fram í máldögum Ólafs Rögnvaldssonar á árunum 1461-1510¹³ og Sigurðarregistri en eldri hluti þess er frá 1525.¹⁴

Í skrá Magnúsar Ólafssonar prests frá 1635 er vikið að jarðeignum Laufáskirkju. Síðan segir:

Hinum öðrum landeignar og reka Itökum behelldur Kyrkiann og Stadurenn enn nü, sem fyrstu mäldagar nafngreina og reit ä flateyardals heide fyrer lamba afrett, milli So kalladra Höfda gilia, auk þeirra Itaka er mäldagarner tiltaka, hver ätölulaust hefur af laufass Stadar hölldurum til tiedrar gagnsemdar brükadur vered j þeirra manna minne sem nü til vita og þeirra forelldrar og forfedra fyrer þä. ...¹⁵

Í visitasíu Þorleifs Skaftasonar prófasts í Laufási 1735 stendur:

Reka Itokum sem Visitatiurnar ummgjeta behelldur kyrkiann enn nú so vel sem afriettar Itakie a Flateyardalsheide. ...¹⁶

Stefán Einarsson í Laufási lögfesti eign og ítök kirkju sinnar 11. maí 1751. Þar kemur m.a. fram að hann lögfestir reit á Flateyjardalsheiði sem:

... liggur mille höfðagilianna nu i langann týma So Kalladra, effter þvj Sem þau ræða ur fialle ofann allt i Heidar äna.¹⁷

¹⁰ Árbók Ferðafélags Íslands 2000. Valgarður Egilsson: Í strandbyggðum norðan lands og vestan, bls. 204.

¹¹ Skjal nr. 2 (184).

¹² Skjal nr. 2 (190).

¹³ Skjal nr. 2 (198).

¹⁴ Skjal nr. 2 (219).

¹⁵ Skjal nr. 2 (180) a-b.

¹⁶ Skjal nr. 2 (240) a-b.

¹⁷ Skjal nr. 2 (72) a-b. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oftár en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770 en þar

Prestur bannaði einnig lambarekstur og grasatekju í ítökum staðarins á Flateyjdalsheiði. Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka og aftur á sama stað 9. maí 1763 en einnig fyrir söfnuðinum í Laufási 13. júní 1762 og fimmta sunnudag eftir páska 1765.

Í greinargerð um Laufásprestakall frá árinu 1782 kemur fram að kirkjan eigi reit á Flateyjdalsheiði á milli Höfðagilja fyrir „lambaafrétt“.¹⁸

Laufásprestur, séra Gunnar Gunnarsson, bannaði öllum grasatekju í landinu á milli Höfðagilja með bréfi dagsettu 6. júní 1842. Hann lýsti hvern þann óheimildarmann sem uppvís yrði að tína leyfis- og heimildalaust fjallagrös í:

Reit þeim er liggur milli svokalladra Höfða-Gilja á Flateyrdalsheidi, nefnilega frá því Sydra til þess ytra Gilsins, sem beinleidis fellur nidur í Heidar-Ána og liggur svoleidis til Fialls upp ...¹⁹

Hann fól Sigurði Þorsteinssyni vinnumanni sínum að gera upptæk þau fjallagrös sem tínd væru innan ofangreindra takmarka af öðrum en þeim sem hefði leyfi Laufásprests til þess.

Björn Halldórsson Laufásprestur leigði Jóhanni Bessasyni trésmið á Skarði land kirkjunnar milli Höfðagilja á Flateyjdalsheiði til tveggja ára með samningi sem gerður var 15. júní 1882. Slægjur voru undanskildar í leigusamningnum og ef prestur kærði sig um mætti hann senda einn kvenmann þangað til grasatekju í um hálfsmánaðartíma á sumrin endurgjaldslaust.²⁰

Landamerki Laufáskirkjulandsins er kallað var „upprekstrarland“, (gæsalappir samkvæmt frumriti) milli Höfðagilja og Flateyjdalsheiði, voru skráð 5. maí 1886 og þinglesin 4. júní 1888. Þar stendur:

1. Að austan ræður Itrahöfðagilsá þangað til gilið klofnar þá er stefnan bein til háfjallsbrúnar.
2. Að austan Dalsá.
3. Að sunnan Syðra-Höfðagilsá
3. Að vestan fjallsbrúnin.²¹

Magnús Jónsson [prestur í Laufási] skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af: Birni Bjarnarsyni að Vestaríkrókum, Gísla Ásmundssyni vegna Almennings á Flateyjdalsheiði, Jóhanni Bessasyni vegna Skarðslands og Karli E. Friðrikssyni vegna eiganda Kambsmýra.

bannar hann lamba- og hrossarekstur ásamt grasatekjunni, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786, lögfesta séra Hannesar Scheving frá 2. maí 1798, lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818, sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (77) a-b.

¹⁸ Skjal nr. 2 (66) a-b.

¹⁹ Skjal nr. 2 (86) a-b.

²⁰ Skjal nr. 2 (87) a-b.

²¹ Skjal nr. 2 (33) a-b.

Á spássíunni við landamerkjabréfið kemur fram að biskup Íslands lýsti þessu sem ítaki 4. maí 1954.

Jón Sigurðsson segir í lýsingu sinni á Þingeyjarsýslu í Ritsafni Þingeyinga:

„Milli Höfðagilja“ nefnist landsvæði að vestan, sunnan Almennings, og var eign Laufáss. Höfðagil hið syðra liggur að Skarðsdal, og fellur vatn þess norður og er fyrsti meginstofn Dalsár. Engi er þarna mikið.²²

Einnig segir Jón Sigurðsson að Björn Halldórsson prestur í Laufási hafi heyjað þar á engjum og sett heyið þar saman. Því hafi verið ekið á sleðum að beitarhúsum Laufáss í Sellandi. Einnig hafi séra Björn leyft bæjarbyggingu í landinu og leyfishafi verið búinn að stinga þar klömbrur til veggja en ekki orðið af byggingunni.²³

Að sögn Páls G. Jónssonar var landið milli Höfðagilja notað til slægna, upprekstrar og grasatekju; nái engið upp í fjall hér og þar.²⁴ Einnig nefnir hann svonefnda Þrætutungu milli Höfðagilja sem hafi verið þrætuland milli Hálshrepps og Laufásprestakalls.²⁵

Hinn 4. maí 1954 ritaði Biskup Íslands sýslumanninum í Þingeyjarsýslu bréf og lýsti ítökum Laufáskirkju, sbr. lög nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum, en í bréfinu er lýst:

Selför á Flateyjdalsheiði fjórum kúm og tveim hrossum og svo mörgum ám og geitum, sem sá vill, er á stað býr um sex vikur. Má vera, að þetta sé hið sama ítak og prestur telur, að heiti “milli Höfðagilja” og áætla til upprekstrar fyrir 300 fjár. Einnig telur prestur þar allan rétt til slægna. Hefur verið nytjað öðru hvoru.²⁶

Á níunda áratug 20. aldar kom upp deila á milli annars vegar eigenda tiltekinna jarða í Grýtubakkahreppi og hins vegar Hálshrepps og kirkjumálaráðherra um rétt hinna fyrstnefndu til upprekstrar á Vestur-Flateyjdalsheiði. Nánar tiltekið var deilt um Höfðagiljaland, Almennung, Heiðarhús og Eyvindará. Stefnendur málsins voru eigendur jarðanna Fagrabæjar, Hléskóga, Lómatjarnar, Syðri-Grundar, Ártúns og Ness í Grýtubakkahreppi. Aðalkrafa þeirra var að viðurkennt yrði að umræddum jörðum fylgdi upprekstrarréttur á Flateyjdalsheiði vestan Dalsár. Stefnendur voru kirkjumálaráðherra fyrir hönd kirkjumálaráðuneytisins vegna landsvæðis milli Höfðagilja og hreppsnefnd Hálshrepps vegna annarra framangreindra landsvæða. Kröfum jarðeigendanna var hafnað með dómi Hæstaréttar 11. desember 1987 í máli nr. 83/1986 og í forsendum dómsins segir m.a. svo:

²² Jón Sigurðsson. 1954. *Lýsing Þingeyjarsýslu 1. Suður-Þingeyjarsýsla. Ritsafn Þingeyinga II*. bls. 129.

²³ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 129.

²⁴ Páll G. Jónsson. 2000. *Flateyjdalsheiði*. Hella. bls. 16.

²⁵ Páll G. Jónsson: *Flateyjdalsheiði*, bls. 16, 24, 109.

²⁶ Skjal nr. 2 (152).

Af því sem fram er komið í málinu þykir verða að ætla að eigendum og ábúendum jarða þeirra sem áfrýjendur eiga, eða hafa fengið jörðum sínum skipt úr, hafi verið ljóst, er þeir hófu upprekstur á Flateyjarðalsheiði snemma á þessari öld, svo sem nánar er greint í hinum áfrýjaða dómi, að hinar einstöku nafngreindu landsspildur á Vesturheiðinni voru í eignarráðum annarra aðilja. Höfðu og verið byggð býli norðan til á heiðinni sem eigi höfðu lagst í eyði fyrir en seint á 19. öld, svo sem Eyvindará og Ófeigsá, eða jafnvel ekki fyrir en eftir aldamót, svo sem Heiðarhús. Umræddar aðstæður verður einnig að telja hafa verið kunnar öðrum þeim er síðar hafa rekið fé til afréttar á heiðinni frá jörðum áfrýjenda, þar á meðal þeim sjálfum. Upprekskurinn var lengi látinn viðgangast átölulaust af landeigendum og til hans virðist jafnvel hafa verið hvatt af fjallskilastjóra Hálshrepps vegna erfiðra fjallskila á heiðinni. Verður að líta svo á að umrædd vitneskja áfrýjenda og forvera þeirra standi því í vegi að áfrýjendur hafi mátt vinna hefð á rétti til upprekstrar á heiðinni, sbr. 2. gr. hefðarlaga nr. 46/1905.²⁷

5.3 Almennigur

Landamerkjabréf Almennings á Flateyjarðal var útbúið þann 6. desember 1882 og þinglýst 18. júní 1884. Þar stendur:

Að sunnan er Laufáskirkjuland milli Höfðagilja. Merki milli þess og Almennings eru í Ytra-Höfðagili neðan frá Heiðará upp þangað, sem gilið klýfur sig og myndast túnga milli tveggja gilja. Eru þá merkin í Ytra gili, sem liggur beinna fyrir, upp til fjallsbrúnarinnar og er því sleppir beint á efsta hrygg fjallsins. Að norðan er Heiðarhúsaland. Merki þess og Almennings eru í Eilífsá, neðan frá Heiðará upp þangað sem Eilífsárgilið beygist í krók suður á við, þá eftir beinni línu úr gilskróknum upp á hafjallið. Að austan ræður Heiðaráin merkjunum.²⁸

Hannes Friðriksson í Austaríkrókum skrifaði undir landamerkjálýsinguna. Hún var samþykkt af Birni Halldórssyni umráðamanni kirkjueigna Laufáss (þ. e. vegna lands milli Höfðagilja og Heiðarhúsa).

Óársett og nafnlaus lýsing á merkjum Almennings á Flateyjarðalsheiði er að finna í skjalasafni Laufásskirkju. Neðan við lýsinguna hefur Jón Þorkelsson þjóðskjalavörður skrifað að hún sé með hendi séra Björns Halldórssonar en hann hélt staðinn 1855-1882. Hún er svohljóðandi:

Ad sunnan er Laufáskirkjuland milli Hofðagilja. Merki milli þess og Almennings eru í Ytrahöfðagil nedan frá Heiðará upp þangað, sem gilið klýfur sig og myndast tunga milli tveggja gilja. Eru þá merkin í Ytra gili, sem liggur beinna fyrir, upp til fjallsbrúnarinnar, og er því sleppir upp beint á

²⁷ Hrd. 1987/1656. Hliðsjónargagn.

²⁸ Skjal nr. 2 (1) a-b.

efst Hrygg fjallsins. Að norðan er Heiðarhusaland. Merki þess og Almennings eru í Eilífsá, neðan frá Heiðará upp þangað, sem Eilífsargilið beygist í Krók suður á við. Þá eptir beinni línu úr gilskróknum upp á háfjallið. Að austan ræður heiðaráin merkjunum.²⁹

Í landamerkjabréfi Þverár í Dalsmynni frá 4. janúar 1883 er merkjum Almennings lýst svo vegna ítaks Þverár þar:

~~5. (Ítak í Almennungi í Flateyrdalsheiði til grasatekju [tekju, skrifað ofan línu] og slægna~~

~~Merki hans að sunnan er Ytra Höfðagilsá, þar til gilið klofnar, þá bein stefna til há fjallsbrúnar.~~

~~Merkin að utan eru Eilífsá meðan hún stefnir beint, en úr því (bein [skrifað ofan línu] stefna [strikað yfir ólæsilega stafi framan við, stefna] til há [há, ofan línu] brúnarinnar.³⁰~~

Á spássíunni við yfirstrikaða textann kemur fram að ítökunum hafi ekki verið lýst samkvæmt áskorun 20. 5. '53 og séu því niður fallin. J. Skaptason skrifar undir þetta.

Jón Sigurðsson lýsir Almennungi svo:

Almenningur heitir landsvæði vestan Dalsár, milli Eilífsár á mörkum Heiðarhúsa og Höfðagils hins ytra. Þverá átti þar engi og grasatekju, en Hálshreppur afrétt.

Síðan segir Jón að maður hafi viljað festa bú á Flateyrdalsheiði og farið í landsbón til allra bænda og landeigenda á heiðinni en fengið afsvör. Þá hafi sá hafið bæjargerð í Almennungi er hann hugði öllum frjálstan. Þegar baðstofan var risin mótmæltu hreppsþúar og fékk maðurinn aldrei að flytja þangað. Þetta muni hafa verið snemma á 19. öld.³¹

Páll G. Jónsson í Garði segir í bók sinni „Flateyrdalsheiði“ að tveir séu eigendur að Almennungi: Þverá í Dalsmynni eigi slægjur allar og leyfi til grasatekju, en landið allt og grasatekju eigi Hálshreppur.³²

Á nýnda áratug 20. aldar kom upp deila á milli annars vegar eigenda tiltekinna jarða í Grýtubakkahreppi og hins vegar Hálshrepps og kirkjumálaráðherra um rétt hinna fyrstnefndu til upprekstrar á Vestur-Flateyrdalsheiði. Nánar tiltekið var deilt um Höfðagiljaland, Almennung, Heiðarhús og Eyvindará. Kröfum jarðeigendanna var hafnað með dómi Hæstaréttar 11. desember 1987 í máli nr. 83/1986 en um málið vísast að öðru leyti nánar til kafla 5.2.

²⁹ Skjal nr. 2 (88) a-b. Þess skal getið að höndin á lýsingu Almenningsins er ekki lík þeirri hendi sem vitað er að er hendi séra Björns Halldórssonar, sbr. t.d. skjal nr. 2 (82).

³⁰ Skjal nr. 2 (49).

³¹ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 129.

³² Páll G. Jónsson: *Flateyrdalsheiði*, bls. 16, 109.

5.4 Heiðarhús

Heiðarhús voru lögð í kaupmála samkvæmt vitnisburði frá 8. og 17. maí 1417.³³

Í skiptabréfi um eignir Bjarna Ólafssonar, 26. september 1492, er Þverá í Fnjóskadal með „kotinu Heiðarhúsum“ og Vík á Flateyjarðal lögð Hólakirkju í Hjaltadal.³⁴

Mál Jóns Sigurðssonar og Péturs Bjarnasonar var tekið fyrir á alþingi 6. júlí 1691. Þar var lagt fram gjörningsbréf frá 6. apríl 1681 þar sem Jón gaf Pétri sér til forsorgunar og framfæris, meðan hann lifði, alla jörðina Þverá 60 hundruð að dýrleika. Sömuleiðis fól hann honum til meðferðar og umráða kotin Heiðarhús og Þúfu. Þar sem ekkert kom fram sem gæti raskað ofanefndum gerningum voru þeir dæmdir gildir af lögréttu.³⁵

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir um Heiðarhús:

Heidarhus. Bygð hjer um fyrir 60 árum á Flateyjarðalsheiði í því landi sem Þverá á, en hefur nú í eyði legið 14 eður 15 ár.

Dýrleikinn x hndr., og so tíundaðist 4 tíundum, meðan bygt var.³⁶

Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls var Þverá í Dalsmynni öll með Heiðarhúsum og Þúfu 60 hndr að dýrleika.

Sýslumaður, sóknarprestur, hreppstjórar og helstu sveitarmenn veltu vöngum yfir því á manntalsþingi á Hálsi 23. maí 1788, hvort hægt væri með peningastyrk að byggja einhverja eyðijörð innan hreppsins. Það var talið allra mikilvægast að Heiðarhús, sem væru mitt á Flateyjarðalsheiði, fengju peningastyrk því að annars myndi jörðin leggjast í eyði á yfirstandandi vori. Gerist það gæti skapast mikil hætta og jafnvel reynst lífshættulegt ferðamönnum sem færu yfir heiðina því að þeir, sem þar væru á ferð, þyrftu oft á næturgistingu og greiða að halda. Stungið var upp á því að fátæklingurinn Jón Halldórsson settist þar að en til þess að það gæti gerst þyrfti að kaupa handa honum bjargræðisskepnur. Ákveðið var að Jón myndi fá sex ríkisdali í styrk gegn því að séra Magnús Jónsson, umboðsmaður jarðarinnar, veitti honum einnig nokkurn styrk.³⁷

Jón Benediktsson á Stóruvöllum skrifaði Birni Halldórssyni prófasti í Laufási 23. janúar 1874 um hvort hann vildi hafa jarðaskipti á Heiðarhúsum og Íshóli. Hann vonaðist til þess að prófasti þætti jarðaskiptin hagkvæm fyrir prestakallið og segir að Heiðarhús séu meiri og miklu vissari eign en Íshóll sem árlega gangi af sér af völdum náttúrunnar. Prófastur skrifaði stiftsyfirlöndum 7. mars 1874 og mælti með jarðaskiptunum enda taldi hann þau myndu hvorki verða Laufáskirkju til rýrðar eða óhagnaðar. Hann taldi Heiðarhús betra land eða í það minnsta vissara jarðnæði og

³³ Skjöl nr. 2 (204) og nr. 2 (205).

³⁴ Skjal nr. 2 (211).

³⁵ Skjal nr. 2 (145).

³⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 105.

³⁷ Skjal nr. 2 (126) a-b.

væri að öllum líkindum miklu óhættara, en Íshólslandi, við því að eyðast og verða óbyggilegt af náttúrunnar völdum. Einnig benti prestur á að til óhagræðis væri að Íshóll væri í þrefalt meiri fjarlægð frá Laufási en Heiðarhús.³⁸

Í bréfi stiftsfirvalda til landshöfðingja, frá 16. september 1874, samþykkja stiftsfirvöld fyrir sitt leyti makaskipti á Laufáskirkjújörðinni Íshóli og Heiðarhúsum.³⁹

Björn Halldórsson prestur í Laufási leigði Jóni Helgasyni jörðina Heiðarhús með samningi sem gerður var 14. mars 1876. Meðal leiguskmála var að rækta vel tún og hirða engjar, verja jörðina sem best fyrir öllum skaða og skemmdum, ljá ekkert af nytjum jarðarinnar og ekki byggja neinum inn á hana né taka nokkurn í húsmennsku án leyfis landsdrottins.⁴⁰

Meðal hjáleigna Þverár er jörðin Heiðarhús samkvæmt jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að hún sé talin 10 hundruð.⁴¹

Í jarðamatinu 1849-1850 segir um Heiðarhús:

Heiðarhús talin 10 hndr. ad dyrleika. - ... Uteingisslæggjur nær og fjær, sæmilega grasgefnar og að vidattu i meiralagi, og meir á þurru enn votu; heygæði i medallagi; Landgjæði til þrifa og mjólkur i betralagi, og fullkomnasta landrymi. – Til ókosta eru talin ... og ágangur af afrettar geldfé. - ...⁴²

Landamerkjabréf Laufáskirkjujarðarinnar Heiðarhúsa var útbúið þann 5. maí 1886 og þinglýst 11. júní 1887. Þar stendur:

1. Að utan er Mógilsá, sem er bein, og eftir henni er stefnan bein uppí Fjallsbrún.
2. Að austan er Dalsá.
3. Að sunnan Eilífsá meðan stefna hennar bein og úr því er líka stefnan bein til hábrúnarinnar
4. Að vestan ræður fjallsbrúnnin.

~~(Jörðin Þverá í Dalsmynni á frían upprekstur milli Miðgils og Mógils í Heiðarhúsalandi).~~⁴³

Magnús Jónsson skrifaði undir landamerkjabréfið (hann var einnig umráðamaður Eyvindarár). Það var samþykkt af Gísla Ásmundssyni vegna Almennings á Flateyjarðalsheiði og Stephani Stephensen.

³⁸ Skjal nr. 2(246) a-b.

³⁹ Skjal nr. 2(247) a-b.

⁴⁰ Skjal nr. 2 (82).

⁴¹ Skjal nr. 2 (55) a-b.

⁴² Skjal nr. 2 (57) a-b.

⁴³ Skjal nr. 2 (17) a-b.

Á spássíunni við yfirstrikaða textann kemur fram að ítakinu hafi ekki verið lýst samkvæmt áskorun 20. 5. '53 og sé því niður fallið. J. Skaptason skrifar undir þetta.

Að ítaki Þverár er vikið í landamerkjabréfi þeirrar jarðar frá 4. janúar 1883 sem var þinglýst 4. júní 1886::

~~4. Samkvæmt afsalsbréfi fyrir Þverárlandi dags. 24. Maí 1843 og makaskiftabréfi dags. 8. Júní 1844, á jörðin Þverá frían upprekstur milli Miðgils og Mógils í Heiðarhúsalandi á Flateyardalsheiði).⁴⁴~~

Þórhallur Bjarnarson biskup skrifaði Stjórnarráðinu 26. janúar 1910. Í bréfi sínu greinir hann frá því að prófastur Suður-Þingeyjarsýslu hafi skrifað sér um að kirkjujörðin Heiðarhús á Flateyjarðal liggja í eyði og ekkert útlit sé fyrir að hún muni byggjast á ný. Prófastur hafi því lagt til að spýtnarusl úr kofunum á jörðinni verði nýtt til byggingar sæluhúss sem ráðgert er að koma þar upp. Biskup tekur undir það að lítil von sé til þess að jörðin byggist á ný en landið ætti eigi að síðar að geta orðið allverðmætt sem „afréttarland“. Einnig bendir hann á nauðsyn þess að sæluhús sé reist á Flateyjarðalsheiði eftir að byggð lagðist af í Heiðarhúsum⁴⁵

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Heiðarhúsa hafi verið þinglesin 1887. Eftirfarandi upplýsingar um Heiðarhús eru einnig fengnar úr matinu:

Jörðin hefir verið í eyði um langan tíma og hús öll og mannvirki fyrir löngu horfin, en nýlega byggt þar upp sæluhús fyrir ferðamenn. Landrými mikið og kjarnaland, en snjóþyngsli og vorharðindi afarmikil. Landið liggur á miðri Flateyjarðalsheiði og hefir eigi verið unnt að hafa önnur not landsins, en fyrir upprekstur fjár og hann eigi eptir sóttur, þar sem afrétt er svo geysi víðáttumikil á alla vegu umhverfis.⁴⁶

Samkvæmt matinu er Grenivíkursturur umráðamaður Heiðarhúsa.

Að sögn Jóns Sigurðssonar er ekki kunnugt um búskap í Heiðarhúsum á 18. öld, en árið 1800 flutti þangað Þorsteinn Grímsson. Virðist sem byggð í Heiðarhúsum hafi staðið samfelld til ársins 1904, er þau fóru í eyði. Eftir það hafi löngum verið heyjað þar, bæði tún og engi, af Fnjóskdælum eða utan af Flateyjarðal.⁴⁷

Landbúnaðarráðherra seldi Hálshreppi eyðijörðina Heiðarhús með öllum gögnum og gæðum 22. maí 1978.⁴⁸

Á níunda áratug 20. aldar kom upp deila á milli annars vegar eigenda tiltekinna jarða í Grýtubakkahreppi og hins vegar Hálshrepps og kirkjumálaráðherra um rétt hinna fyrstnefndu til upprekstrar á Vestur-Flateyjarðalsheiði. Nánar tiltekið

⁴⁴ Skjal nr. 2 (47).

⁴⁵ Skjal nr. 2 (143).

⁴⁶ Skjal nr. 2 (59).

⁴⁷ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 128-129.

⁴⁸ Skjal nr. 39 (4).

var deilt um Höfðagiljaland, Almenning, Heiðarhús og Eyvindará. Kröfum jarðeigendanna var hafnað með dómi Hæstaréttar 11. desember 1987 í máli nr. 83/1986 en um málið vísast að öðru leyti nánar til kafla 5.2.

5.4.1 Mógil, land milli Mógilja (á Flateyjarðalsheiði)

Í máldaga- og kaupbréfi fyrir Þórisstöðum á Svalbarðsströnd 22. apríl 1473 segir:

Svo og ætti Þorestader landeign ut a Flateyjarðalsheidi og gielldfiär rekstur a millum mögilia til motz vid Gardswijk.⁴⁹

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir í kaflanum um Þóroddsstaði /Þórisstaði:

Afrjettarlandspart nokkurn á jörðin á Flateyjarðalsheiði hjá Mógiljum. Þángað er full þingmannaleið, og því hefur jörðin ekkert gagn af þessu afrjettarlandi.⁵⁰

Í sömu bók segir í umfjöllun um Garðsvík á Svalbarðsströnd:

Afrjettarland nokkuð er sagt að jörðin eigi, sem hún getur þó ei nytkað fyrir fjarlægðar sakir, sem áður segir um Þóroddsstaði.⁵¹

Einnig er minnst á eyðibýlið Mógil í Jarðabókinni:

Mógil heitir býlisgrey hjer næst í landsparti þeim, sem Garðsvík á Svalbarðsströnd á á Flateyjarðalsheiði. Það var byggt um eitt ár fyrir 50 árum, en hvorki áður nje síðan.⁵²

Ekkert landamerkjabréf hefur fundist fyrir Mógil eða yngri heimildir um rétt jarðanna Þórisstaða og Garðsvíkur til þessa lands.

Eftirfarandi er í sýslulýsingu Jóns Sigurðssonar:

Mógil. Mógilsárnar eru tvær og koma báðar um gróna smádali vestan af fjalli. Landið á milli þeirra var eign Garðsvíkur á Svalbarðsströnd. Við hina nyrðri stóð kot, sem Mógil nefndist. Það var að vísu byggt um 1600 og ef til vill áður, en aldrei síðar.⁵³

5.5 Eyvindará (Laufáshagi)

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Laufáskirkja á:

afriett er Laufáshagi heytir.⁵⁴

⁴⁹ Skjal nr. 2 (206).

⁵⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 15.

⁵¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 17.

⁵² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 104.

⁵³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 127

⁵⁴ Skjal nr. 2 (184).

Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar, sem er frá 1461-1510 segir um Laufáskirkju:

ijtem aa kirkian afriett aa flateyardalsheide er heiter laufasshaghi j millum eyuindaraar oc mogils ytra. en jtala er þar sauda rekstr fra sualbardi.⁵⁵

Þetta er staðfest í Sigurðarregistri en eldri hluti þess er frá 1525.⁵⁶

Í skrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási frá 1635 segir m.a. um eignir Laufáskirkju:

item er halldit kirkiann eige Eivindarär land á Flateyardalsheide (afrett)⁵⁷

Jón Magnússon tók við Laufásprestakalli 1637 og hélt til 1675 en frá þeim tíma er óársett lögfesta hans fyrir eignum og ítökum kirkjunnar. Þar lögfestir hann m.a. „afrétt“ þá er kallast Laufáshagi og liggur á milli Eyvindarár og ytra Mógils.⁵⁸

Í úttekt sem gerð var í Laufási 29. maí 1676, þegar séra Markús Geirsson tók við staðnum, voru m.a. talin upp kúgildi á kirkjujörðinni Eyvindará.⁵⁹

Markús Geirsson prestur í Laufási lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 22. apríl 1678. Þar lögfestir hann m.a. „afrétt“ þá er kallast Laufáshagi sem liggur á milli Eyvindarár og ytra Mógils. Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka en sama lögfesta var einnig lesin upp við Laufáskirkju fyrsta sunnudag eftir trinitatis 1681, á sama stað 18. júní 1682 og loks aftur á manntalsþingi á Grýtubakka 30. apríl 1710.⁶⁰

Fram kemur í skoðun Laufáskirkju 10. apríl 1686 að kirkjan eigi:

Eivindar aa, þegar bigd fæst landsk. 30 al. ...⁶¹

Í visitasíu Einars biskups Þorsteinssonar í Laufási 4. ágúst 1694 segir:

⁵⁵ Skjal nr. 2 (198).

⁵⁶ Skjal nr. 2 (219).

⁵⁷ Skjal nr. 2 (180).

⁵⁸ Skjal nr. 2 (68) a-b. Um embættistíð Jóns Magnússonar, sjá Sveinn Níelsson 1950, *Prestatal og prófasta*, Hið íslenska bókmenntafélag. Reykjavík. bls. 292. Það sama kemur fram í lögfestu séra Þorsteins Geirssonar frá 24. júní 1686 sem lesin var upp við Laufáskirkju en sá lestur var endurtekin á sama stað 5. júní 1687 og 29. júní 1688, sbr. skjal nr. 2 (70) a-b.

⁵⁹ Skjal nr. 2 (63).

⁶⁰ Skjal nr. 2 (69) a-b. Það sama kemur fram í lögfestu séra Geirs Magnússonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1713. Sá lestur var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí 1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729, sbr. skjal nr. 2 (71) a-b. Sömu upplýsingar er að finna í lögfestu séra Stefáns Einarssonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 11. maí 1751 og á sama stað 9. maí 1763 en einnig fyrir söfnuðinum í Laufáskirkju 13. júní 1762 og á sama stað fimmta sunnudag eftir páska 1765, sbr. Skjal nr. 2 (72) a-b. Þar bannar þó prestur einnig allan lambarekstur og grasatekju í ítökum staðarins á Flateyardalsheiði. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oftan en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770 en hann bannar reyndar lamba- og hrossarekstur ásamt grasatekjunni, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786, lögfesta séra Hannesar Scheving frá 2. maí 1798, lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818 og lögfestur séra Gunnars Gunnarssonar frá 22. maí 1840 og 21. maí 1841 sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (79) a-b.

⁶¹ Skjal nr. 2 (104) a-b.

Item á kyrkian afriett á Flateyardals heydi sem nú er bigd, og heiter Laufass hægi, i millum EyVindar Ar og Mógils ytra, enn itala er þar...⁶²

Eyvindará er talin kirkjujörð og sögð byggð úr landi Laufáskirkju í visitasíu Björns biskups Þorleifssonar 21. maí 1701. Þar er eftirfarandi að finna um Laufáshaga:

Item ä kirkiann afriett ä flateyardalsheidj sem nu er obigd til slægna, & heiter Laufässhagi, J millum Eivindarär og Mógils Jtra, enn Jtala er þar, Saudarekstur fra Svalbarde, ...⁶³

Í visitasíu Steins biskups Jónssonar árið 1715 er sagt hið sama nema ítölunni, sauðarekstri frá Svalbarði er sleppt.⁶⁴

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir í umfjöllun um Laufás:

Heimalönd staðarins eru þessi: ...

Eyvindará á Flateyjardal, og í eyði.⁶⁵

Síðar í Jarðabókinni er umfjöllun um Eyvindará. Hún er sögð hafa verið í eyði undanfarin 14 eða 15 ár. Býlið sé kallað heimaland Laufáss og dýrleikinn því óviss, því að kotið tíundaðist aldrei. Grasatekja var lítil, hvannatekja og rótagróftur fyrir heimilið, engjar engar nema það lítið, sem hent yrði úr svarðleysu kelduföllum, úthagarnir góðir og miklir. Enginn brúkaði nú þetta kot eða land þess til nytja.⁶⁶

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724 er minnst á afbýli Laufáss:

Eivindaraa Eide kot. gielldst echert af langsamlega⁶⁷

Geir Magnússon prestur í Laufási segir í skýrslu um tekjur kirkjunnar frá 2. september 1730 að Eyvindará hafi aðeins verið í byggð í eitt ár í samanlagðri embættistíð hans, föður hans og föðurbróður hans.⁶⁸ Í skýrslu Geirs kemur líka fram að Laufáskirkja eigi „afrétt“ á Flateyjardalsheiði sem heiti Laufässhagi og liggi á milli Eyvindarár og ytra Mógils en þangað sé sauðarekstursítala frá Svalbarði.⁶⁹

Við prófastsvisitasíu í Laufási 1735 segir Þorleifur Skaftason að Eyvindará sé nú óbyggð.⁷⁰

Í skrá yfir eignir Laufáskirkju eftir afhendingu 1738, sem er færð í kirkjustól næst á eftir eignaskrá séra Magnúsar Ólafssonar árið 1635, segir um Eyvindará:

⁶² Skjal nr. 2 (108) a-b.

⁶³ Skjal nr. 2 (64) a-b.

⁶⁴ Skjal nr. 2 (113) a-b.

⁶⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 25.

⁶⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 67.

⁶⁷ Skjal nr. 2 (239) a-b.

⁶⁸ Þeir feðgar og bræður héldu Laufás frá 1676-1737, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 292.

⁶⁹ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷⁰ Skjal nr. 2 (240) a-b.

Eyvindaraa ädur bygdj Stadarens afrettarlande ä Flateyar Dals heide, enn nú langvaranlega i Eyde vered, enn fyrer landsens brúkun giallda Nábüar ä Hofe ä flateyardal 20 ál. Kúgl. 0⁷¹

Í greinargerð um Laufássprestakall frá 1782 kemur fram að kirkjan eigi „afrétt“ á Flatey jardalsheiði, milli Eyvindarár og ytra Mógils, sem heiti Laufáshagi. Fram kemur að þetta land sé einnig kallað Eyvindará en sú jörð hafi ekki byggst undanfarin 100 ár að undanskildum 3-4 árum þrátt fyrir að jörðin hafi verið margsinnis boðin upp.⁷²

Gunnar Hallgrímsson prestur í Laufási byggði Örnólfi Ólafssyni Eyvindará með bréfi dagsettu 16. desember 1823. Í bréfinu segir að land Eyvindarár sé á Flatey jardalsheiði og að Örnólfur skuli strax á næstkomandi vori hefjast handa við að byggja upp jörðina sem hefur líkast til verið í eyði því að engin hús virðast hafa verið þar. Presturinn mæltist jafnframt til þess að Guðmundur bóndi á Hofi fengi vandkvæðalaust að hleypa lömbum sínum í land Eyvindarár við næstu fráfarur og svo lengi sem um semjast kunni. Örnólfur hefur búið á jörðinni a.m.k. til 1828 en 25. október 1827 voru ákvæði byggingarbréfsins framlengd um eitt ár.⁷³

Jarðamatið 1849-1850 segir svo um Eyvindará:

Eivindará ómetin kirkjueign. Tun er svo að ekki verður talid, eingjareitur fjarlægar, og heývondar; landrymi mikid, og gott til mjólkur og þrifa; vetrarbeitarlaust, og álitid næsta óbyggiligt. - ...⁷⁴

Björn Halldórsson prestur í Laufási leigði Guðmundi Jónatanssyni bónda á Brettingsstöðum Eyvindarárland á Flatey jardalsheiði fyrir 10 kr. í árlega leigu með bréfi gerðu 3. desember 1878.⁷⁵

Landamerkjabréf „Laufáshaga eða Eyvindarárlands“ var útbúið þann 5. maí 1886 og þinglýst 11. júní 1887. Í bréfinu stendur eftirfarandi:

1. Að austan ræður Dalsá.
2. Að sunnan Mógilsá neðan frá Dalsá. Er stefna Mógilsárinnar bein og ræður
3. stefnunni beint á fjall upp –
3. Að vestan ræður fjallsbrúnin.
4. Að utan Eyvindará⁷⁶

Magnús Jónsson [í Laufási, sem jafnframt var umráðamaður Heiðarhúsa] skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Gísla Ásmundssyni umráðamanni Hofs og hálfra Brettingsstaða, Stefáni Stefánssyni umráðanda

⁷¹ Skjal nr. 2 (180).

⁷² Skjal nr. 2 (66) a-b.

⁷³ Skjal nr. 2 (80).

⁷⁴ Skjal nr. 2 (57) a-b.

⁷⁵ Skjal nr. 2 (81).

⁷⁶ Skjal nr. 2 (7).

Knarrareyrar og St. Stephensen. Sá síðastnefndi samþykkti vegna Brettingsstaða sem voru að hálfu eign landssjóðs.

Hinn 4. maí 1954 ritaði Biskup Íslands sýslumanninum í Þingeyjarsýslu bréf og lýsti ítökum Laufáskirkju, sbr. lög nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum, en í bréfinu segir svo:

Laufáshagi í Flateyjdalsheiði millum Eyvindarár og Mógils ytra. Í matsgjörð Laufáss 9. júní 1920 er þessa ítaks getið og nefnt þar upprekstrarland á Flateyjdalsheiði. Að sögn prestsins er land þetta nú nefnt Saurbrýr og talið hæfilegt upprekstrarland fyrir 900 fjár. Hefur prestur leigt það undanfarin ár.⁷⁷

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjueignarinnar Eyvindarár hafi verið þinglesin 1887. Þar eru einnig eftirfarandi upplýsingar:

Jörðin hefir verið í eyði síðan um árið 1870. Hús öll og mannvirki fyrir löngu eyðilögð. Landrými mikið og kjarnaland, nú notað fyrir upprekstrarland.⁷⁸

Samkvæmt matinu var Grenivíkurstur umsjónarmaður Eyvindarár.

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir um Eyvindará í sýslulýsingu sinni:

Bærinn stóð á eyrargrund sunnan samnefndrar ár og átti land suður Eyvindardal og Þverárfjall og undirlendi með Dalsá að Saurbrúm og síðar að Mógiljum. Þetta er gott sauðland, en fremur engjarýrt. ... Enn benda fornir vallargarðar á stórbýli, en viður er nú vaxinn langt inn fyrir forna garða. Jörðin fór í eyði rétt fyrir 1700, og er ekki vitað um byggð þar á 18. öld. ... Endurbyggt var 1818.⁷⁹

Búið var á Eyvindará nokkuð samfelld 1818-1872, er hún fór að fullu í eyði.⁸⁰

Landbúnaðarráðherra seldi Hálshreppi „eyðijörðina“ Eyvindará með öllum gögnum og gæðum 22. maí 1978.⁸¹

Á níunda áratug 20. aldar kom upp deila á milli annars vegar eigenda tiltekinna jarða í Grýtubakkahreppi og hins vegar Hálshrepps og kirkjumálaráðherra um rétt hinna fyrstnefndu til upprekstrar á Vestur-Flateyjdalsheiði. Nánar tiltekið var deilt um Höfðagiljaland, Almennung, Heiðarhús og Eyvindará. Kröfum jarðeigendanna var hafnað með dómi Hæstaréttar 11. desember 1987 í máli nr. 83/1986 en um málið vísast að öðru leyti nánar til kafla 5.2.

5.5.1 Saurbrúarkot

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 hefur þetta um Saurbrúarkot:

⁷⁷ Skjal nr. 2 (152).

⁷⁸ Skjal nr. 2 (59).

⁷⁹ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 126-127.

⁸⁰ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 127.

⁸¹ Skjal nr. 39 (4).

Saurbrúarkot, hefur í eyði legið 39 ár, en bygt um nokkur ár þar fyrir, og er kallað heimaland Laufásstaðar so sem Eyvindará <á> Flateyjardal.

Landskuld meinast að verið hafi x eður xx álna virði.⁸²

Jón Sigurðsson í Yztafelli hefur þetta um Saurbrúarkot í sýslulýsingu sinni:

Bærinn stóð rétt sunnan við á þá, sem við kotið er kennd, og átti land að Mógilsá ytri. Er nú land þetta nefnt Saurbrýr. Laufás hefur jafnan átt landið, og fylgdi það síðar Eyvindará. Byggð féll þarna niður að fullu 1673 og hafði áður verið stopul.⁸³

Páll G. Jónsson nefnir Saurbrúarkot, þar sem eftir tóftarbrotum að dæma muni einhvern tíma hafa verið bústaður.⁸⁴

5.6 Brettingsstaðir

Brettingsstaða er getið í Ljósvetninga sögu, sem Björn Sigfússon telur frá miðri 13. öld.⁸⁵

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Flateyjarkirkja eigi hálfa Brettingsstaði.⁸⁶

Hálfir Brettingsstaðir eru taldir með eyðijörðum Möðruvallaklausturs, 6. nóvember 1447.⁸⁷ Samkvæmt Sigurðarregistri, en eldri hluti þess er frá 1525, eru hálfir Brettingsstaðir eign Hólastóls og hálfir Möðruvallaklausturs.⁸⁸

Brettingsstaðir eru í kúgilda-, landskulda- og tíundaskrá Hólastóls 25. desember 1550.⁸⁹

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Brettingsstaði 10 hundruð að dýrleika, úthaga góða og mikla.⁹⁰

Samkvæmt jarðamatinu 1804 voru Brettingsstaðir á Flateyjardal að hálfu í eigu Möðruvallaklausturs og að hálfu í eigu hins aflagða Hólastóls. Í matinu kemur einnig fram að Brettingsstaðir séu sagðir 10 hundruð og að skriður ógni úthaga.⁹¹

Minnst er á Brettingsstaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar kemur fram:

Brettings-stadir talid 10 hndr. ... Uteingi mestallt fjarlægt, slitrótt, bædi a þurru og votu; vidatta talsverd, en heyid framar létt; Sumarhagar nógir, sæmilega landgott til þrifa og mjólkur; vetrararbeit eingin, ...⁹²

⁸² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 104.

⁸³ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 127.

⁸⁴ Páll G. Jónsson: *Flateyjardalsheiði*, bls. 108.

⁸⁵ Íslensk fornrit X. Ljósvetninga saga Reykdæla saga ok Víga-Skútu, bls. XLVI-L, 99.

⁸⁶ Skjal nr. 2 (183).

⁸⁷ Skjal nr. 2 (196).

⁸⁸ Skjöl nr. 2 (215) og nr. 2 (217).

⁸⁹ Skjal nr. 2 (223).

⁹⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 65.

⁹¹ Skjal nr. 2 (55) a-b.

⁹² Skjal nr. 2 (57) a-b.

Landamerkjabréf Brettingsstaða er frá 14. apríl 1885 og því þinglýst 4. júní 1886. Þar kemur eftirfarandi fram:

1. Að utan milli Jökulsár og Brettingsstaða, eru merki í miðjan Botnahrygg, beina stefnu á Sjónarhól, þaðan ofan Merkihrygg til Víkurvatns, og svo skilur ósinn úr vatninu lands eður fjörueign Víkur og Brettingsstaða, og ræður svo bein stefna úr honum til áðurnefnds Merkihryggjar.
2. Að sunnan milli Laufáskirkjulands (Eyvindarárlands) og Brettingsstaða ræður Eyvindará.
3. Að austan milli Brettingsstaða og Hofs, ræður Urriðalækur yzt beint í Merkihörðu á mölinni og svo beint til sjávar. Eru svo merkin beint frá upptökum Urriðalækjar, eftir Nýputjörn, Kyl, Brennivínskeldu, Reiðgötum utan við Þverá, Sellæk ofan við Laugból, eftir miðri Startjörn í Mjóadalshól, þaðan eftir brekku brúnunum suður að Eyvindará.⁹³

Stephan Stephensen, umboðsmaður og Gísli Ásmundsson, umsjónarmaður hálftrar jarðarinnar, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Einari Ásmundssyni vegna Jökulsár og Magnúsi Jónssyni [presti í Laufási] umráðamanni Eyvindarárlands.

Virðingargerð á Brettingsstöðum fór fram 29. maí 1912 vegna fyrirhugaðrar sölu hálftrar jarðarinnar, þ.e. þeim hluta sem bóndinn Páll Guðmundsson bjó á. Í virðingunni segir að land jarðarinnar sé um sex kílómetrar á lengd meðfram bratttri fjallshlíð og að undirlendi sé mjög lítið. Meirihluti fjallshlíðanna sé vaxinn fjalldrapa og lyngi, hálfdeigjumýrar séu hér og þar um landið en þær séu aðalengi jarðarinnar þó venjulega séu þær graslitlar. Jörðin er sögð snjóasæl og þ.a.l. er vetrararbeit stopul. Hálfir Brettingsstaðir voru seldir Páli Guðmundssyni ári síðar og afsalið dagsett 4. ágúst 1913.⁹⁴

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Brettingsstaða hafi verið þinglesin 1886. Þar segir og:

Engjarnar liggja að nokkru allfjarri.

Búfjárhagar: Beitland gott fyrir allan búfénað, víðlent, ... Vetrararbeit því stopul, en kjarngóð er hennar nýtur. Fjárgeymsla erfið, því landið liggur að afrétt. ... Afrétt á jörðin nægilegan fyrir sitt fé, en lítið frekar. ... Ágangur nokkur, bæði af afréttarfé og umferð, ...⁹⁵

Í sýslulýsingu Jóns Sigurðssonar í Yztafelli er eftirfarandi um Brettingsstaði:

Jörðin var löngum talin önnur mesta jörð í Hálshreppi, næst Sigríðarstöðum. Landrými er mikið, bæði í fjalldölum og hlíðum inn til heiðar, allt að Eyvindará, og á láglendi með fjöllumunum. ...

⁹³ Skjal nr. 2 (6).

⁹⁴ Skjal nr. 2 (133).

⁹⁵ Skjal nr. 2 (60).

Brettingsstaða getur fyrst í Finnbogasögu og eru taldir landnámsjörð, en þó eigi höfuðból byggðarinnar. En um 1060 bjó þar Þórarinn Höskuldsson, Þorgeirssonar goða á Ljósavatni, og þá hlýtur jörðin að hafa verið orðin höfuðból þar nyrðra.⁹⁶

Brettingsstaðir fóru í eyði árið 1953.⁹⁷

5.7 Finnastaðir

Finnastaðir með öllum gögnum og gæðum voru goldnir Hólakirkju í sektir vegna frændsemispjalla 20. ágúst 1478.⁹⁸

Ólafur Rögnvaldsson biskup nefnir Finnastaði meðal jarða sem fengnar voru í sektir og sakeyri og hann lagði til Hólakirkju 30. júlí 1479.⁹⁹

Finnastaðir ásamt annarri 15 eða 16 hndr. jörð voru látnir í makaskiptum fyrir Víkingavatn, 24. september 1551.¹⁰⁰

Finnastaðir voru 15 hundruð að dýrleika samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712. Grasatekja var þar lítil.¹⁰¹

Sjálfs eignarjörðin Finnastaðir er sögð 16 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804.¹⁰²

Fjallað er um Finnastaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Finnastaðir; að fornu taldir 15 hndr. að dýrleika. ... Engi liggur á slitríngi uppum fjall, og innanum bithaga, sæmilega greiðfært, enn fremur snöggt og grýtt, gjefur 70 hesta af léttíngsheyi. Landrými má heita sæmilegt fyrir allann búfjænað, og í betra meðallagi að málnty og þrifum, og eins til vetrar útbeitar. ...¹⁰³

Landamerkjabréf Finnastaða var gert í nóvember 1883 og þinglesið 16. júní 1884. Þar segir:

Landamerki á milli Hjalla og Finnastaða eru að neðan talin og uppeftir í læk þann, sem rennur við túnið að norðan og uppá svonefnda Hjallabrekku, svo liggja merkin suður eftir brekkunni suður í læk þann, sem kallaður er Hamarslækur, síðan fylgja merkin læk þessum, sem rennur í smábugðum í fjallinu uppá svonefnda Viðrabrún, þar <er> uppspretta lækjarins. Eftir Viðrabrún þessari hefir verið talið að landamerki liggi suður í Finnastaðaá, og svo fylgi merkin ánni, sem hefir upptök sín undan sunnanverðum Kaldbak. Lengst eiga Finnastaðir land til fjalls í Þverdalsá, sem aðskilur landamerki,

⁹⁶ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 115.

⁹⁷ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985. 1986. Búnaðarsamband Suður-Þingeyjarsýslu. Húsavík. bls. 158.

⁹⁸ Skjal nr. 2 (208).

⁹⁹ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. VI, 219).

¹⁰⁰ Skjal nr. 2 (226).

¹⁰¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 43.

¹⁰² Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹⁰³ Skjal nr. 2 (58) a-b.

eða land á milli Gils í Fjörðum og Finnastaða, og austur í Trölladalsá, sem þá aðskilur land milli Finnastaða og Grenivíkur. Á þessi hefir upptök sín undan svonefndum Þrepskildi. Þrepskjöldur þessi er mjór melhryggur, og undan honum að innan eða vestan kemur á og heitir hún Grenjá, og aðskilur hún glöggt land milli Grenivíkur og Finnastaða alla leið til sjávar.¹⁰⁴

Undir bréfið skrifar J. Jónsson [á Munkaþverá] eigandi Finnastaða. Samþykkir voru: Oddur Ólafsson vegna Grenivíkur, G. Ólafsson [prestur í Höfða] vegna Gils í Fjörðum og Þorsteinn Jónasson og Halldór Jóhannesson vegna Hjalla.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Finnastaða hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Finnastaði eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar snöggar, greiðfærar og fremur þurlendar. Slitróttar og fjarri. ...

Búfjárhagar: Sumarhagar víðlendir og góðir fyrir sauðfé, slæmir fyrir gripi.

Vetrararbeit engin. Næðingasamt fremur. Snjóþungt. Landið kjarngott og fremur nærri. ... Ágangur af afréttarfé.¹⁰⁵

Finnastaðir I hafa verið í eyði síðan árið 1968.¹⁰⁶ En tvíbýli hafði verið á Finnastöðum síðan árið 1918.¹⁰⁷

5.8 Hjalli

Elsta heimild um Hjalla er í skrá um hálfkirkjur og bænhús frá því um 1461 en þar segir að bænhús sé á Hjalla.¹⁰⁸

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Hjalla 30 hundruð að dýrleika og úthaga bjarglega.¹⁰⁹

Lögfesta fyrir sjö hundruðum í jörðinni Hjalla var lesin upp á manntalsþingi á Grýtubakka 4. júní 1736. Inntak lögfestunnar er hins vegar ekki getið.¹¹⁰

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Hjalli, sem er sjálfseignarjörð, er sagður 20 hundruð. Þar kemur einnig fram að skriður skemmi úthagann.¹¹¹

Um Hjalla er m.a. þetta í jarðamatinu 1849-1850:

Hjalli áður talinn 20 hndr. að dýrleika. ... Engjaslægjur liggja á slitríngi, innanum bithaga, og gefa 80 hesta, af sæmilega góðu heyi. Búfjárhagar eru fremur litlir enn í meðallagi að kostum. ...¹¹²

Landamerkjabréf Hjalla var samið í janúar 1884 en þinglesið 16. júní 1884:

¹⁰⁴ Skjal nr. 2 (8) a-b.

¹⁰⁵ Skjal nr 2 (61).

¹⁰⁶ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 88.

¹⁰⁷ Byggðir og bú, aldarminning Búnaðarsamtaka Suður-Þingeyinga í máli og myndum. 1968. Búnaðarsamband Suður-Þingeyjarsýslu. Akureyri. bls. 189.

¹⁰⁸ Skjal nr. 2 (201).

¹⁰⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 43-44.

¹¹⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.10).

¹¹¹ Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹¹² Skjal nr. 2 (58) a-b.

Að utan móts við Hringsdal, ræður frá sjó svonefndur Kleyfarlækur upp í Lýsishólatjörn, og svo beina línu í Grjótskálarhnjúk, síðan beina sjónhendingu upp að Kaldbakshrauni.

Að sunnan ræður móts við Finnastaði frá sjó, svonefndur Menislækur upp á svokallaða Hjallabrekku, svo liggja merkin eftir brekkuröðinni suður í læk þann, sem kallaður er Hamarslækur, síðan fylgja merkin læk þessum, sem rennur í smábugðum í fjallinu upp á svonefnda Viðrabrún, þar er uppspretta lækjarins, síðan eftir Viðrabrún í suður í Finnastaðaá og svo fylgja merkin ánni, sem hefir upptök sín undan sunnanverðum Kaldbak.¹¹³

Eigendur Hjalla, Þorsteinn Jónasson og Halldór Jóhannesson, skrifuðu undir bréfið. Það var samþykkt af: Kristjáni Kristjánssyni eiganda hálfes Hringsdals og Gísla Jónassyni umráðamanni hálfes Hringsdals og Jóni Jónssyni á Munkaþverá eiganda Finnastaða.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Hjalla hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Hjalla eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Beitland fremur kjarngott. Sumarheit sauðfjár góð. Slæmir gripahagar; skjólgott fremur. Snjó þungt og því lítil vetrarheit. ... Ágangur talinn af afréttarfé.¹¹⁴

Fólk mun ekki hafa verið til heimilis á Hjalla síðan upp úr 1980.¹¹⁵

5.9 Hringsdalur

Hringsdals finnst fyrst getið í skrá um hálfkirkjur og bænhús frá árinu 1461 vegna bænhúss þar.¹¹⁶

Jarðirnar Hringsdalur og Svínárnes voru settar í borgun vegna arfs í samningi frá 4. september 1482.¹¹⁷

Hringsdalur var seldur með Grýtubakka og Hlíðskógum/Hléskógum fyrir Ás í Kelduhverfi m.m. 14. júlí 1531.¹¹⁸

Hringsdalur var 20 hundruð að dýrleika að sögn Jarðabókar Árna og Páls frá 1712. Hvannatekja var þar lítil í ógönguklettum og úthagarnir fordjarfaðir af skriðum.¹¹⁹

Á manntalsþingi á Grýtubakka 4. júní 1736 var lesin upp lögfesta séra Geirs Markússonar fyrir Hringsdal, eignarjörð hans, með hennar tilteknum landamerkjum. Inntak lögfestu er hins vegar ekki getið.¹²⁰

¹¹³ Skjal nr. 2 (18) a-b.

¹¹⁴ Skjal nr. 2 (61).

¹¹⁵ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 89.

¹¹⁶ Skjal nr. 2 (201).

¹¹⁷ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. VI, 452-453).

¹¹⁸ Skjal nr. 2 (220).

¹¹⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 44-45.

¹²⁰ Skjal nr. 2 (A.6.14.)

Hringsdalur, sem er sjálfseignarjörð samkvæmt jarðamatinu 1804, er sagður 16 hundruð. Þar kemur einnig fram að skriður skemmi úthagann.¹²¹

Um Hringsdal segir m.a. í jarðamatinu 1849-1850:

Hringsdalur, að fornu talinn 15 hndr. að dýrleika. ... Engi liggur á slitríngi í bithaganum, fremur grýtt og snögg, og gjefur 90 hesta af meðalheyi. Landrými sæmilegt, en þó talið létt til kosta, enn til vetrar beitar í betra lagi. ...¹²²

Landamerkjabréf Hringsdals er dagsett 3. janúar 1890 og þinglesið 17. júní sama ár. Þar segir:

Að utan móts við Svínárnes, ræður klettur eða drangi í fjörunni, sem kallaður er „Meri“ og beina línu í svokallaðan „Mosaklett“, þar langt upp undan upp við fjallsrætur og úr því beina línu á fjall upp. Að sunnan móts við „Hjalla“ ræður „Kleyfalækur“, er rennur úr syðri enda „Torfdalstjarnar“ ofan í sjó milli bæjanna, og aftur beina stefnu úr téðum tjarnarenda upp í miðjan „Grjótskálahnjúk“, sem er ofarlega í fjallinu, og þaðan beint á fjallsbrún upp.¹²³

Bréfið er undirritað af Kristjáni Kristjánssyni og Oddi Þorsteinssyni. Samþykkt af: Þorsteini Jónassyni vegna Hjalla og J. V. Havsteen vegna Svínárness.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Hringsdals hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Hringsdal eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Gripahagar góðir. Beitlandið kjarngott til fjallsins, léttara niðrum. Snapasamt á vetrum. Smalamennska hæg. ... Ágangur nokkur af afréttarfé.¹²⁴

Hringsdalur fór í eyði árið 1932 en jörðin var nytjuð frá Finnastöðum, t.d. voru þar fjárhús til ársins 1946.¹²⁵

5.10 Svínárnes

Svínárnes er nefnt í samningi um arfaskipti 16. september 1463 samkvæmt vitnisburði 25. febrúar 1464.¹²⁶

Bænhús var á Svínárnesi samkvæmt skrá um hálfkirkjur og bænhús árið 1461.¹²⁷

Hálft Svínárnes er sagt 20 hundruð að dýrleika í skrá yfir jarðir, sem Jón biskup Arason fékk Hólastóli í skiptum fyrir aðrar, 1. september 1552.¹²⁸

¹²¹ Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹²² Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹²³ Skjal nr. 2 (22) a-b.

¹²⁴ Skjal nr. 2 (61).

¹²⁵ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 100.

¹²⁶ Skjal nr. 2 (202).

¹²⁷ Skjal nr. 2 (201).

¹²⁸ Skjal nr. 2 (227).

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Svínárnes 40 hundruð að dýrleika. Úthagar voru litlir og hrjóstrugir.¹²⁹

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að helmingur Svínárness tilheyrir hinum aflagða Hólastóli. Jörðin er sögð 30 hundruð.¹³⁰

Í jarðamatinu 1849-1850 segir eftirfarandi um Svínárnes:

Svínárnes áður talin 40 hndr. að dýrleika. ... Engi er reitíngslegt innanum bithaga, undirorpið grjóthrúni og Snjóflóðum; og fást af því að meðaltali 140 hestar af léttu heyi. Búfjárhagar eru litlir, og léttir til málmytu. ...¹³¹

Landamerkjabréf Svínárness frá 10. október 1883 var þinglesið 16. júní 1884. Þar segir:

Að utanverðu ræður til móts við Steindyr Marklækur, sem rennur í gili ofan úr fjalli og niður í sjó.

Að sunnan til móts við Hringsdal eru merki um klett þann eða dranga í fjörunni, sem Meri er kallaður, og þaðan beina línu uppí svokallaðan Svartaklett skammt fyrir neðan fjallsrætur, en síðan úr klettinum beint á fjall upp.¹³²

Bréfið er gert af Sigurði Guðnasyni á Ljósavatni fyrir hönd Jóns Austmanns. Það er samþykkt af: Sigurði Stefánssyni á Steindyrum, Gísla Jónassyni á Svínárnesi og Kristjáni Kristjánssyni í Hringsdal.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Svínárness hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi er einnig fengið úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland sæmilega víðlent. Fremur kjarngott til fjallsins, léttara til sauðfjárbættar niðrum. Sumarhagar góðir fyrir hross, lakari fyrir kýr. Snjóþungt og næðingasamt. Vetrarþing því ekki.¹³³

Í landi Svínárness var um aldamótin 1900 byggt grasbýlið Jaðar.¹³⁴ Það fór í eyði árið 1957 og Svínárnes árið 1959.¹³⁵

5.11 Steindyr

Steindyr með gögnum og gæðum voru á meðal þeirra jarða sem Jón biskup Arason fékk í sinn hlut í jarðakaupum sem hann átti við Jón Magnússon 18. september 1532.¹³⁶

¹²⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 45-46.

¹³⁰ Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹³¹ Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹³² Skjal nr. 2 (40) a-b.

¹³³ Skjal nr. 2 (61).

¹³⁴ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 101.

¹³⁵ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 95.

¹³⁶ Skjal nr. 2 (221).

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir dýrleika Steindyra 15 hundruð. Úthagar voru litlir og hrjóstrugir til fjallsins.¹³⁷

Sjálfs eignarjörðin Steindyr er sögð 10 hundruð að dýrleika í jarðamatinu 1804.¹³⁸

Í jarðamatinu 1849-1850 segir m.a.um Steindyr:

Steindyr, áður metin 10 hndr. að dýrleika. ... Búfjár hagar eru léttir og léttir til kosta, og litlir að víðáttu, og Útbeit léleg. ...¹³⁹

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Steindyra virðist ekki þinglesin og að þeirra sé ekki getið í lýsingu jarðarinnar. Í matinu eru m.a. eftirfarandi upplýsingar um jörðina:

Búfjárhagar. Fremur þrönglent. Sumarheit heldur létt fyrir allan fénað. Snjóþungt. Næðingasamt. Fjárgeymsla hæg.¹⁴⁰

Ekkert landamerkjabréf hefur fundist fyrir Steindyr en eigandi jarðarinnar skrifaði undir landamerkjabréf jarðanna Skers og Svínárness.

Steindyr fóru í auðn árið 1930.¹⁴¹

5.12 Sker/Þernusker

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Höfðakirkja eigi þriðjung í reka á „þernuskiere“¹⁴²

Þernusker með öllum gögnum og gæðum var ásamt fleiri jörðum látið í makaskiptum 10. maí 1464 samkvæmt vitnisburði 23. janúar 1471.¹⁴³

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Þernusker/Sker 12 hundruð að dýrleika með bjarglega úthaga.¹⁴⁴

Á manntalsþingi á Grýtubakka 12. maí 1720 óskaði Þorlákur Benediktsson að sýslumaður gerði sér lög og rétt um þá tíund sem enn hafi ekki verið goldin til Grýtubakka af jörðinni Þernuskeri þann tíma sem jörðin stóð í eyði. Þorlákur krafði Sigfús Þorláksson, umboðsmann jarðarinnar, um tíundina í bréfi síðastliðið vor og framlagði bréf Sigfúsar frá 1718 þar sem hann lofaði að bæta tíundarrestinn. Sýslumaður sagði Sigfús skyldugan til þess að efna loforð sitt og gaf honum aðvörun þar að lútandi.¹⁴⁵

¹³⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 46.

¹³⁸ Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹³⁹ Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹⁴⁰ Skjal nr. 2 (61).

¹⁴¹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 102.

¹⁴² Skjal nr. 2 (184).

¹⁴³ Skjal nr. 2 (203).

¹⁴⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 47-48.

¹⁴⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Þessi gerningur er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096, bl. 184r-185r.

Sjálfs eignarjörðin Sker er sögð 12 hundruð í jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að á jörðinni sé silungsveiði sem svari arði af hálfri kú. Þá er sagt í matinu að skriður og snjóflóð séu á tún og úthaga.¹⁴⁶

Lögfesta fyrir Skeri var lesin upp á manntalsþingi á Grýtubakka 15. maí 1813. Inntak lögfestunnar er hins vegar ekki getið.¹⁴⁷

Í jarðamatinu 1849-1850 er eftirfarandi:

Skjer, með eyði kotinu Miðhúsum að fornu talið 22 hndr. að dýrleika – ...
Búfjárhagar eru sæmilegir að kostum og landrými; ...¹⁴⁸

Landamerkjabréfi Skers 22. ágúst 1883 var þinglýst 16. júní 1884. Í því segir:

At utan ræður Refsá, sem rennur eftir djúpu gili frá fjallsbrún til sjávar nokkuð nær Grímsnesi en Skeri.

En að sunnan ræður svokallað Syðra-Tungugil, sem liggur bent ofan fjallið ofan að láglendi og úr því gili beina línu í Nónbríkurnef, sem skjagar [svo í frumriti] nokkuð fram í sjó, nokkru nær Steindýrum en Skeri.¹⁴⁹

Undir bréfið rita: Gísli Jónasson, Svínárnesi, Sigurður Þórðarson eigandi að hálfu Skeri, Halldór Jóhannesson eigandi Grímsness og Sigurður Stefánsson eigandi Steindýra.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Skers hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Sker eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar grýttar hálfdeigjur á dreif um bithagann,

Búfjárhagar. Beitland sæmilegt, víðlent, og sumarbeit góð fyrir allan fénað.

Vetrararbeit engin. Snjóþungt. ... Erfið fjárgeymsla.¹⁵⁰

Sker mun hafa verið byggt til ársins 1927, þó var þar fólk í húsum 1930-1931.¹⁵¹

5.13 Grímsnes

Grímsnes er nefnt í vitnisburði, 7. september 1446, um jarðir, sem eiginmaður hafði fengið konu sinni 10. janúar 1445 í staðinn fyrir heimanfylgjujarðir sem hann hafði selt.¹⁵²

Grímsnes var goldið upp í reikningsskap Grýtubakkakirkju, 14. júlí 1531.¹⁵³

Í eignaskrá Hólastóls frá 25. desember 1550 kemur fram að Grímsnes, 12 hundruð að dýrleika, sé eign Hólastóls.¹⁵⁴ Stuttu síðar var þetta staðfest.¹⁵⁵

¹⁴⁶ Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹⁴⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.39.)

¹⁴⁸ Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹⁴⁹ Skjal nr. 2 (39) a-b.

¹⁵⁰ Skjal nr. 2 (61).

¹⁵¹ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 102.

¹⁵² Skjal nr. 2 (195).

¹⁵³ Skjal nr. 2 (220).

Grímsness, 12 hundruð að dýrleika, er getið í kúgilda-, landskulda- og tíundaskrá Hólastóls, 25. desember 1550.¹⁵⁶ Þá er Grímsnes talið meðal jarða, sem Jón biskup Arason hafði fengið Hólastóli í stað jarða sem hann fargaði, í skýrslu 1. september 1552.¹⁵⁷

Grímsnes var 10 hundruð að dýrleika samkvæmt Jarðabók Árna og Páls frá 1712. Úthagar voru sæmilega víðlendir og góðir.¹⁵⁸

Umboðsmaður Hóladómkirkju bauð árangurslaust upp eyðijörðina Grímsnes á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1711. Í kjölfarið lögfesti hann jörðina en inntaks er ekki getið.¹⁵⁹

Á manntalsþingi á Grýtubakka 17. maí 1794 klagði ábúandi stólsjarðarinnar Grímsness yfir því að nokkrir hreppsúar leggi það í vana sinn að sleppa „afréttarlömbum“ sínum í leiguland sitt á Grímsnesi. Sumir bæðu um leyfi en aðrir gerðu það leyfislaust en ágangurinn valdi skaða bæði á túnnum og engjum. Af þessum orsökum bannaði hann opinberlega umræddan yfiringang og lambarekstur í land Grímsness og hótaði að reka lömbin úr landareign sinni.¹⁶⁰

Grímsnes, sem tilheyrði hinum aflagða Hólastóli, er sagt 10 hundruð að dýrleika í jarðamatinu 1804.¹⁶¹

Um Grímsnes segir í jarðamatinu 1849-1850:

Grímsnes áður metið 10 hndr. að dýrleika. - ... Landrými er sæmilegt, og i betra lagi að gjæðum til málnytu og þrifa. Vetrar útbeit nokkur til lands og fjöru. ...¹⁶²

Ódagsett landamerkjabréf Grímsness var þinglesið 16. júní 1884. Samkvæmt því eru landamerkin svohljóðandi:

Að sunnan móts við Sker ræður Refsá, er rennur eftir djúpu gili af fjallsbrún til fjöru.

Að utan móts við Látur ræður lítil lækjarseyra, sem kemur sunnarlega ofan úr svo kölluðum Eilífsárdal, skamt sunnan við Syðri-Eilífsá. Lækur þessi heitir Bolalækur og dregur hann nafn af hrygg þeim, er hann rennur ofan með að sunnan, yzt í svokallaðri Háubrekku. Lækjarseyra þessi rennur beint ofan, en hverfur fram í bjarginu.¹⁶³

Bréfið er undirritað af Halldóri Jóhannessyni eiganda Grímsness, Jónasi Jónssyni [væntanlega eiganda Látra], Gísla Jónassyni ábúanda Skers og e.t.v. eiganda

¹⁵⁴ Skjal nr. 2 (223).

¹⁵⁵ Skjal nr. 2 (227).

¹⁵⁶ Skjal nr. 2 (223).

¹⁵⁷ Skjal nr. 2 (227).

¹⁵⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 48.

¹⁵⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.6.)

¹⁶⁰ Skjal nr. 2 (127) a-b

¹⁶¹ Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹⁶² Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹⁶³ Skjal nr. 2 (13) a-b.

að hluta og Sigurði Þórðarsyni eiganda hálf Skers. Tengingar Gísla og Sigurðar við Sker eru teknar eftir undirritun þeirra á landamerkjabréf þess.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Grímsness hafi verið þinglesin 1884. Þar segir einnig um jörðina:

Búfjárhagar. Beitland víðlent og kjarngott. Gripahagar lélegir. Sumarheit fyrir sauðfé góð og skjólasamt. Snjóþungt mjög. Fjárgeymsla erfið.¹⁶⁴

Grímsnes fór að fullu í eyði árið 1938.¹⁶⁵

5.14 Látur

Fyrri nafn á Látrum er Hvallátur sem kemur fyrir í ýmsum heimildum. Hvallátra er fyrst getið í Landnámabók, en Þormóður nam Grenivík og Hvallátur og Strönd alla (Látraströnd) út til Þorgeirsfjarðar.¹⁶⁶

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 er minnst á að Höfðakirkja eigi áttung í öllum „Laatra reka“¹⁶⁷. Í sama máldaga kemur fram að Laufáskirkja eigi reka í Hvallátrum.¹⁶⁸

Í bréfi frá 24. febrúar 1391 kemur fram að jarðirnar Syðrilátur og Kaðalsstaðir séu seldar:

med ollum þeim vmmerkium. gognum oc giædum sem biarne vard fremst eigandi at til fialls oc fioru [merkja er ekki getið í bréfinu]¹⁶⁹

Þriðjungur í Ytrilátralandi og þvílíkt, sem væntanlegur eiginmaður átti í rekum móts við aðra menn og skrár vottuðu, var lagt í kaupmála einhvern tíma eftir 14. febrúar 1381, en síðari tímamörk eru óviss.¹⁷⁰

Vikið er að rekum, sem að einhverju leyti virðast hafa verið fyrir látralandi í máldagabroti, líklega frá 1522, sem lesið var á áreiðarþingi á Grýtubakka árið 1725. Máldagabrotið var fært inn í kirkjustól Grýtubakkakirkju á eftir biskupsvísitasíu árið 1828:

Þessar Rekar fylgia Grítubakka

... á Backi [þ.e. Þönglabakki] Reka frá Stapa og Austur að Giögrum. Í Hákonar wýkum, allann Reka frá Hrapadar-Giá og austur að Gallta þriðjungur Hvals og Vidar, allur Reki í Hóls wýkum í millum tveggja Lækia, Hvals og Vidar þriðjungs partur Reka frá Torfdælu Læk um Botns-Sand, er þar og Skáli Skipstada og vervýst frá Hóli.“ under þetta hafa skrifad Paull Gudbrandsson Gisli Jónsson Hallur Ólafsson

¹⁶⁴ Skjal nr. 2 (61).

¹⁶⁵ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 103.

¹⁶⁶ Íslensk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 272.

¹⁶⁷ Skjal nr. 2 (184).

¹⁶⁸ Skjal nr. 2 (184).

¹⁶⁹ Skjal nr. 2 (188).

¹⁷⁰ Skjal nr. 2 (193).

uppleid og Protocollerað fyrir Rettinum a Gritubacka, settu áreidar þingi Laugardagenn 2 Jun. 1725. testerar Benedix Thorsteinsson. ...¹⁷¹

Sjá að öðru leyti kaflann um Grýtubakka í þessari greinargerð.

Jörðin Látur með öllum rekum, fyrir 20 hundruð, var lögð í kaupmála 30. ágúst 1551 samkvæmt vitnisburði 4. september sama ár.¹⁷²

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir nafn jarðarinnar Hvallátur eða Sellátur en kallist almennilega Látur og dýrleika 20 hundruð. Rekavon var í meðallagi, úthagar graslitlir fyrir stórgripi en heilnæmir meðan þeim náði. Verstöður þrjár litlar voru út með sjónum og lending við hverja þeirra.¹⁷³

Sýslumaður lögfesti Látur á Látraströnd fyrir hönd Magnúsar Björnssonar á manntalsþingi að Grýtubakka 28. apríl 1707. Inntaks lögfestunnar er hins vegar ekki getið.¹⁷⁴ Lögfesta fyrir jörðinni Látrum var einnig lesin upp á manntalsþingi á Grýtubakka 18. maí 1797. Inntak lögfestunnar er heldur ekki getið.¹⁷⁵

Sjálfs eignarjörðin Látur er sögð 20 hundruð í jarðamatinu 1804. Einnig kemur fram að skriður ógni úthaga.¹⁷⁶

Samkvæmt jarðamatinu 1849-1850 var Látur:

áður talin 20 hndr. að dýrleika. ... Landrými er þar nægilegt, og í betralagi að gjæðum, enn vetrarútbeit engin, að undantekinni fjöru. ...¹⁷⁷

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Látra virðast ekki þinglesin og að ekki sé minnst á þau í lýsingu jarðarinnar. Eftirfarandi upplýsingar um Látra eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland víðlent, og sumarbeit ágæt fyrir allan fénað. Vetrararbeit engin sökum snjóþyngsla. Fjárgeymsla erfið.¹⁷⁸

Landamerkjalyking, samkvæmt landamerkjalogum, virðist ekki vera til fyrir Látur. En Jónas Jónsson á Látrum skrifaði undir landamerkjabréf jarðanna Keflavíkur og Grímsness.

Grýtubakkahreppur eignaðist Látur samkvæmt uppboðsafsali 23. janúar 1973.¹⁷⁹

Landamerkjabréf var gert fyrir Látur 2. apríl 2007. Þá var Grýtubakkahreppur orðinn eigandi að aðliggjandi jörðum og skjalið virðist gert á skrifstofu hreppsins:

Að vestan á móti Keflavík ræður lína úr Kerlingu, sem er klettadrangur í Gjögurvogi vestan undir Gjögurtá, og beina stefnu á Gjögurtopp, þaðan ráða

¹⁷¹ Skjal nr. 2 (179) a-b.

¹⁷² Skjal nr. 2 (225).

¹⁷³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 49.

¹⁷⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.2.)

¹⁷⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.22.)

¹⁷⁶ Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹⁷⁷ Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹⁷⁸ Skjal nr. 2 (61).

¹⁷⁹ Skjal nr. 24 (3).

fjallseggjar í Uxaskarð og þaðan áfram liggja merki á móti Hóli í Þorgeirsfirði eftir fjallseggjum allt suður ofan að rótum Eilífsárdals. Þar ræður merkjum á móti Grímsnesi, lækjarseyra er heitir Bolalækur og kemur sunnarlega ofan úr Eilífsárdal, skammt sunnan við syðri-Eilífsá. Dregur lækurinn nafn sitt af hrygg þeim er hann rennur ofan með að sunnan, yst í svokallaðri Háubrekku. Merkin fylgja læk þessum þar til hann hverfur fram af bjarginu. Að vestan ræður sjórinn.

Samþykkt fyrir aðliggjandi jarðir; Keflavík, Hól, Þönglabakka og Grímsnes.¹⁸⁰

Samkvæmt því sem Jón Sigurðsson segir í sýslulýsingu sinni nær Látraland um Eilífsdal og Fossárdal og undirlendið frá Látraskerjum að Gjögurfjalli. Strandlengjan muni vera um 13 km. Klettur Gjögurfjalls gangi fram að sjó nyrst í Látralandi. Látrar fóru í eyði árið 1937, byggðust aftur 1940-1942 og eyddust þá endanlega.¹⁸¹

5.15 Keflavík

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 er sagt að Laufáskirkja eigi hluta í hvalreka í Keflavík.¹⁸² Samkvæmt sama máldaga á Þönglabakkakirkju hluta af tíund í rekahvölum í Keflavík.¹⁸³

Keflavík er talin meðal eyðingarða Möðruvallaklausturs 6. nóvember 1447.¹⁸⁴

Bent skal á að í máldaga Þönglabakkakirkju, sem er í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510, segir að kirkjan eigi:

af rekum øgmundar sueinssonar. þeim sem erv milli reynisnes oc seminggarvikr. vætt spiks af tuitogum hual oc meira.¹⁸⁵

Síðan er talið upp það sem kirkjan á í sama rekatakmarki af hvalrekum Þórðar úr Laufási og Orms Ögmundarsonar. Reynisnes var landnámstakmark Helga magra að austan samkvæmt Landnámu. Jakob Benediktsson segir vafalaust að Reynisnes sé sama og Gjögurtá.¹⁸⁶ Valgarður Egilsson segir að Gjögurinn (sem er hið sama og Gjögurtá) virðist vera það Reynisnes, sem Landnáma nefnir, en Senningarvík segir Valgarður nefnda í fornum skjölum og þá til vestast í Víkurlandi. Nafnið óþekkt nú.¹⁸⁷

Eftirfarandi kemur fram í biskupsvisitasíu Laufáskirkju 4. ágúst 1694:

¹⁸⁰ Skjal nr. 24 (4).

¹⁸¹ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 103-104.

¹⁸² Skjal nr. 2 (184).

¹⁸³ Skjal nr. 2 (184).

¹⁸⁴ Skjal nr. 2 (196).

¹⁸⁵ Skjal nr. 2 (198).

¹⁸⁶ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 252, nm.

¹⁸⁷ Árbók Ferðafélags Íslands 2000. Valgarður Egilsson: Í strandbyggðum norðan lands og vestan, bls. 151 og 189.

Þetta á kyrkian I Rekum ... þridiung alls reka og flutningar i KieflaVýk 10
Wætta afreidsla af tvytugum Hual edur ef á er 1 hndr. Wættir edur meir ...¹⁸⁸

Keflavík var 10 hundruð að dýrleika að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, úthagar bæði litlir og mestan part í hrjóstur komnir af skriðum og grjóthruni.¹⁸⁹

Lárus Scheving sýslumaður bauð árangurslaust upp klausturpart Keflavíkur á manntalsþingi á Hálsi 5. maí 1706 og lögfesti jörðina. Sama lögfesta var lesin á manntalsþingi á Grýtubakka degi síðar. Í hvorugt skiptið var inntaks getið.¹⁹⁰

Á manntalsþingi á Grýtubakka 19. maí 1719 var auglýst lögfesta og uppboð monsjör Jóns Jónssonar m.a. fyrir eyðijörðinni Keflavík. Inntaks lögfestu er ekki getið en fram kemur að hún hafi verið uppáskrifuð.¹⁹¹

Möðruvallaklaustursjörðin Keflavík er sögð 10 hundruð að dýrleika í jarðamatinu 1804. Þar er sagt að skriður falli á úthaga.¹⁹²

Í jarðamatinu 1849-1850 segir m.a. um Keflavík:

Keflavík áður talin 10 hndr. að dýrleika. ... Nóg er landrými, og landsnyttjar góðar til málnytu og þrifa; ...¹⁹³

Landamerkjabréf Keflavíkur er dagsett 16. janúar 1890 og var þinglesið 17. júní sama ár. Sökum þess að frumbréfið hefur varðveist verður birt hér í stað uppskriftarinnar í landamerkjabókinni. Um landamerkin segir:

Að norðan ræður sjórinn.

Að austan milli Botns ræður Hnjárfjallsegg, en þegar hún þrítur þá bein lína ofan í Hrapaðargjá, sem er skora niður úr Katlinum, er liggur norðaustan í Hnjárfjallinu.

Að vestan úr Kellingu og beina stefnu á Gjögurtopp.

Að sunnan ræður Uxaskarð.¹⁹⁴

Stephan Stephensen skrifaði undir bréfið og samþykkti það vegna Botns sem einnig var landssjóðsjörð. Jónas Jónsson á Látrum skrifar einnig undir bréfið.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Keflavíkur hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Keflavík eru einnig í matinu:

¹⁸⁸ Skjal nr. 2 (108) a-b.

¹⁸⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 51-52.

¹⁹⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.1.)

¹⁹¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Lögfesta þessi er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096, bl. 172r-175r.

¹⁹² Skjal nr. 2 (56) a-b.

¹⁹³ Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹⁹⁴ Skjal nr. 2 (53). Sá, sem afritaði frumbréfið í landamerkjabókina, hefur gert slæma villu sem er: “Að austan úr Kellingu ...” en í frumbréfinu stendur: “Að vestan úr Kellingu ...”, enda er þegar búið að geta hver landamerkin að austan eru.

Jörðin hefir verið í eyði um mörg ár. ... Beitland er all víðlent. Kjarnagott og viðfeldið fyrir allar skepnur. ... Fjárgæymsla heldur erfið. ... Landið er notað sem afrétt.¹⁹⁵

Í skjalasafni Stjórnaráðs Íslands er að finna tvö bréf frá Péttri Jónssyni umboðsmanni Norðursýsluumboðs. Hið fyrra, frá 23. ágúst 1906, greinir frá því að jörðin Keflavík hafi farið í eyði í kjölfar mikils grjótfoks á túnið og ekki hafi tekist að fá ábúanda á þessa afskekktu jörð. Í svarbréfi sínu ráðleggur Stjórnarráðið Péttri að bjóða jörðina til leigu, án endurgjalds fyrstu tvö árin. Í seinna bréfinu, frá 4. september 1907, segir Pétur að ráð þetta hafi ekki virkað og leggur til að landið sé selt á leigu sem „afréttarland“ og féllst Stjórnarráðið á það.¹⁹⁶

Jón Sigurðsson segir í sýslulýsingu sinni byggð í Keflavík aldrei hafa fallið niður 1790-1907 en þá fór jörðin algerlega í eyði.¹⁹⁷

Landbúnaðarráðherra seldi Grýtubakkahreppi jörðina Keflavík „með öllum þeim gögnum og gæðum, sem henni fylgja og fylgja ber“, 8. desember 1967.¹⁹⁸

5.16 Hóll

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 er minnst á að vætt sé goldin af Hólslandi til Þönglabakkakirkju.¹⁹⁹ Hið sama er einnig sagt í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510.²⁰⁰

Hóll er sagður gömul eign Grýtubakkakirkju við skipti á Grýtubakka m.m. og Ási í Kelduhverfi m.m., 14. júlí 1531.²⁰¹

Jón biskup Arason gaf Sigurði syni sínum Hól árið 1533 ásamt fleiri jörðum.²⁰²

Hóls í Fjörðum, 20 hundruð að dýrleika, er getið í kúgilda-, landskulda- og tíundaskrá Hólastóls, 25. desember 1550.²⁰³ Hóll er talinn meðal jarða, sem Jón biskup Arason hafði fengið Hólastóli í stað jarða sem hann fargaði, í skýrslu 1. september 1552.²⁰⁴

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 var dýrleiki Hóls 10 hundruð, grasatekja lítil en úthagar nægir.²⁰⁵

Hóll í Fjörðum, sem tilheyrir hinum aflagða Hólastóli, er sagður 10 hundruð að dýrleika í jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að landbrot og skriðuföll ógni

¹⁹⁵ Skjal nr. 2 (61).

¹⁹⁶ Sbr. Skjal nr. 2 (A.11. án nr.).

¹⁹⁷ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 104-105.

¹⁹⁸ Skjal nr. 21 (3).

¹⁹⁹ Skjal nr. 2 (184).

²⁰⁰ Skjal nr. 2 (198).

²⁰¹ Skjal nr. 2 (220).

²⁰² Skjal nr. 2 (222).

²⁰³ Skjal nr. 2 (223).

²⁰⁴ Skjal nr. 2 (227).

²⁰⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 53.

úthaga.²⁰⁶ Hins vegar segir jarðamatið 1849-1850 Hól áður talinn 12 hundruð að dýrleika. Þar segir einnig:

Engi liggur á slitríngi og í bithaga, á blautu og þurru, gjefur 130 hesta af ljettíngs heyi Hér er landrými nóg og gott undir bú. Ókostir eru: að landið liggur undir skjemdum, af grjóthruni, og Snjóflóðum; ...²⁰⁷

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Hóls hafi verið þinglesin 1890. [Þetta er rangt, þau eiga við Hól í Höfðahverfi.] Í kaflanum um Hól í matinu stendur einnig:

Engjar greiðfærar, snöggglendar, þurrar og á dreif innan um bithagann, heldur langsóktar og engjavegur slæmur. ...

Búfjárhagar: Beitland víðlent og kjarngott. Sumarheit góð fyrir allan fénað. Afar snjóþungt og engin vetrarheit. ... Ágangur af afréttarfé.²⁰⁸

Engin landamerkjalykingu fyrir jörðina Hól hefur fundist. Í efnisyfirliti landamerkjabókar Þingeyjarsýslu er tilvísun til lýsingar en hún á við Hól í Höfðahverfi.

J. Jónsson skrifar undir landamerkjalykingu Þönglabakka 1889 fyrir Hól og Þ. Jónsson eigandi Hóls í Fjörðum skrifar undir landamerkjalykingu Botns árið 1890.

Um Hól segir Jón Sigurðsson í Yztafelli í sýslulykingu sinni að hann eigi mikið land inn dalinn að vestan, að Þverá innan við Hraunfjall; jörðin hafi farið í eyði árið 1928.²⁰⁹

Jörðin Hóll í Fjörðum var seld Grýtubakkahreppi 7. nóvember 1940:

með gögnum og gæðum og viðurkendum landamerkjum, húsalausri eins og hún nú er fyrir kr. 300,00²¹⁰

Ekki er ljóst hvað við er átt með „viðurkendum landamerkjum“ því að eins og áður segir hefur ekkert þinglesið landamerkjabréf fyrir Hól komið fram.

5.17 Þönglabakki

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Þönglabakkakirkja eigi allt heimaland.²¹¹

Espihólsrekaskrá nefnir ós hinn forna fyrir Þönglabakka, 24. febrúar 1391.²¹²

Samkvæmt máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar, frá 1461 til 1510, á Þönglabakkakirkja allt heimaland.²¹³

²⁰⁶ Skjal nr. 2 (56) a-b.

²⁰⁷ Skjal nr. 2 (58) a-b.

²⁰⁸ Skjal nr. 2 (61).

²⁰⁹ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 105.

²¹⁰ Skjal nr. 17 (4).

²¹¹ Skjal nr. 2 (184).

²¹² Skjöl nr. 2 (189) og nr. 2 (224).

²¹³ Skjal nr. 2 (198).

Í Sigurðarregistri, en eldri hluti þess er frá 1525, er Þönglabakki talinn meðal eigna Hólastaðar.²¹⁴

Bakka í Fjörðum er getið í kúgilda-, landskulda- og tíundaskrá Hólastóls, 25. desember 1550.²¹⁵

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir dýrleika Þönglabakka meinast að hafa verið 12 hundruð. Á dögum Guðbrands biskups Þorlákssonar hafi Þönglabakki orðið beneficium og staðurinn ekki tíundast síðan. Grasetekja var mjög lítil en úthagarnir nægir.²¹⁶

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi á árunum 1724 og 1725 segir um Þönglabakka:

Prestagarðurenn hefur miög lítinn heiskap ... landkoste Vetur og Sumar j Medallage.²¹⁷

Prófastur vísiteraði Þönglabakka þann 19. september 1735. Í vísitasíunni eru þessar upplýsingar um skjöl kirkjunnar:

Ein lögfesta Sigurðar Prests Gunnlaugssonar, upplest ad Þaunglabacha 1633. d. 8 Junij, Vidkomande Reka og landeign Þaungla bacha Kyrkiu. Enn 3iar Lögfestur, Prestsens Sr. Gudmundar Thorlakssonar, sama innehallds; hin fyrsta Dat. 1706. d. 27. Junij. Önnur 1727. d. 22 Junii. Þridia 1730. d. 13 Maj. upplest vid Rettenn ad Glæsebæ, og af Sýsslumannenumm þess herads, Seigr. Jone Jonssine uppaskrifud. ...²¹⁸

Prófastur vísiteraði aftur á Þönglabakka þann 23. ágúst 1739. Í vísitasíunni segir m.a. um skjöl staðarins:

Máldaga Copia á Pappír fylger & Kyrkiunne Sem vera Skal útskrifud af Visitatiubók Olafs Biskups Hialltasonar, uppáskrifud og vidimerud af 9 Prestum i Sýnodo generali ad Flugmýri 1697.²¹⁹

Til er landamerkjalyking Þönglabakka sem líklega er skrifuð um 1748 þegar almennt var farið að færa og varðveita kirkjustóla. Þar stendur:

Nuverande haattalag Þaunglabacka Kyrkiu Landeignar, epter sem ad fornu og enn hefur vered; samt annars þess er henne og Beneficio tilheyrrer.

1° Takmörk Kyrkiulandsens.

Frä aarós hinum forna, nær hün rann avstann under daudz manns skaala j Þorgeysfyrde, og so um kring allt austur i læk þann er rennur ut ur vatnenu ä Þorgeys höfda, þadann riettlýnis sudur j hrossastein, og so beinleidis avstann j lút, allann Backadal austann framm aarennar, sem hun hefur ad fornu runned

²¹⁴ Skjal nr. 2 (215).

²¹⁵ Skjal nr. 2 (223).

²¹⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 53-54.

²¹⁷ Skjal nr. 2 (233) a-b.

²¹⁸ Skjal nr. 2 (236) a-b.

²¹⁹ Skjal nr. 2 (242) a-b.

– Sömuleidis öll midmundafiöll að austann, allt framann frá Jökum & út að Þverá.²²⁰

Lögfesta séra Eiríks Þorleifssonar fyrir eignum og ítökum Þönglabakkakirkju var lesin upp á manntalsþingi á Húsavík 30. maí 1808. Inntaks lögfestunnar er ekki getið.²²¹ Einnig var lesin lögfesta fyrir Þönglabakka beneficio á manntalsþingi á Grýtubakka 9. maí 1812. Inntak lögfestunnar er heldur ekki getið.²²²

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að dýrleiki prestssetursins Þönglabakka sé óviss.²²³

Í jarðamatinu 1849-1850 er hins vegar nefnt fornt mat. Þar er jörðinni lýst svo:

Þönglabakki með Háagérði að fornu talinn 12 hndr. að dýrleika ... Engi jarða þessara liggur sum part á slitríngi, og í bithaga, og gjefur 90 hesta af léttíngs heyi. Landrými er hér mikið og í betra lagi að kostum; vetrar útbeit allgóð til fjalls og fjöru - ...²²⁴

Landamerkjabréf Þönglabakka er dagsett 16. desember 1889 en því var þinglýst 17. júní 1890. Í bréfinu stendur:

Að austan ræður merkjum lækjardrag, sem liggur úr vatninu upp á há Þorgeirshöfða norðaustur ofan í Breiðuvík austanverða, úr áður nefndu lækjardragi, þar sem það fellur úr vatninu á Þorgeirshöfða, ræður bein lína í Hrossastein, sem er á hálsinum, skammt fyrir sunnan startjörn og skal vörðu hlaða á honum til glöggvunar. Úr Hrossasteini ræður enn fremur bein lína á Háuhraun austan í Lút og svo á fjöll upp; síðan ráða fjallseggjar umhverfis Þönglabakkadal að suðaustan, sunnan og suðvestan allt á Dýahnjúk, þá ræður merkjum, lína ofan Dýahrygg ofan að Þverá, sem þá ræður, þar til hún fellur í Fjarðará. Að vestan ræður síðan Fjarðaráin allt í árkrókin fyrir sunnan Botnsgranda úr Kroknum síðan bein lína til sjáfar yfir Stúfinn og er á honum hlaðinn varða eða dys með hvalbeinslið innaní. Að norðan liggur sjórinn ...²²⁵

Undir bréfið skrifar Árni Jóhannesson prestur á Þönglabakka. Það var samþykkt af J. Jónssyni vegna Hóls, Stephan Stephensen vegna landssjóðsjarðarinnar Botns, G. Ólafssyni [presti í Höfða] vegna Brekku og Birni Björnssyni vegna Arnareyrar.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Þönglabakka hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Þönglabakka eru einnig fengnar úr matinu:

²²⁰ Skjal nr. 2 (182) a-b.

²²¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.32.)

²²² Sbr. skjal nr. 2 (A.6.37.)

²²³ Skjal nr. 2 (56) a-b.

²²⁴ Skjal nr. 2 (58) a-b.

²²⁵ Skjal nr. 2 (49).

Búfjárhagar: Beitland víðlent og gott. Kjarnaland, skjólalaust og snjólétt fremur. Vetrarþétt nokkuð frá, fjárgæmsla hæg. ... Ágangur af afréttarfé. ... Landamerki eru óglögg og ágreiningur hefir orðið út af þeim.²²⁶

Þönglabakki fór í auðn árið 1944.²²⁷ Ekki hafa verið lögð fram skjöl varðandi kaup Grýtubakkahrepps á jörðinni en hún er talin eign hreppsins.

5.18 Þverá

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Höfðakirkja eigi:

hialond. ... þverärland.²²⁸

Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394²²⁹ og máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510.²³⁰

Í skrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási frá 1635 er vikið að landamerkjum Laufáskirkjujarðarinnar Kussungsstaða með eftirfarandi hætti:

Hver ad sieu þau rettu endi mork Kursveinstada lands j Hvalvatnsfyrde, sem nu kallast almennt Kussungstader og Mældagarner ánefna, giöra þeir ecke uppskätt edur önnur þau skilrýke Sem nockud áhrære eignarhalld þessarar Kyrkiu, Samt er það gamallra manna alræme, ad þessare landeign Sunnan til råde gilsklifslækur er fellur allt ur fialle ofann i fiarda ana, enn ad utann verdu milli Kussungstada og Þverär, rædur ad nedann Silungalækur fyrer sunnan Þverá, en frá hanns upp tökum Þverä til Jökla, og innann þessara takmarka hafa leigulidar á tiedu býle nýtt sier og brükad landed madur epter mann, og eingenn það liost er orded þá brükun ad lögum äfrýad.²³¹

Fram kemur í biskupavísitásum Höfðakirkju á árunum 1694 og 1715 að Þverárland sé eitt af heimalöndum kirkjunnar.²³² Sama stendur í biskupsvísitásum Höfðakirkju árið 1748 en þar er nefnt að annað nafn á Þverárlandi sé Þilárland.²³³

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns stendur í kaflanum um kirkjustaðinn Höfða:

Kolgerði skamt fyrir ofan Grýtubakka, Brekka í Hvalvatnsfirði, Tundrastaðir í sama firði, Þverárland, og í sama firði, og Gil, í eyði margt ár. Þessi fimm býli eru kölluð heimaland staðarins eður kirkjunnar, og skrifast sjerhvört þeirra í því plássi og þeirri röð, sem þau liggja, með því þau eru so fjarri heimastaðnum.²³⁴

²²⁶ Skjal nr. 2 (61).

²²⁷ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 106.

²²⁸ Skjal nr. 2 (184).

²²⁹ Skjal nr. 2 (190).

²³⁰ Skjal nr. 2 (197).

²³¹ Skjal nr. 2 (180) a-b.

²³² Skjöl nr. 2 (110) a-b og nr. 2 (114) a-b.

²³³ Skjal nr. 2 (117) a-b.

²³⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 35.

Jarðabók Árna og Páls segir í umfjöllun um Þverá jörðina kallaða heimaland Höfðastaðar og dýrleikann því óvissan. Úthagarnir voru góðir og miklir.²³⁵

Um eignir Höfðakirkju segir í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724:

Logbyle gardsens eru hier eingenn, Enn af Byle edur heima lönd heita So ...

Þveraa Landskulld 40 [al.]²³⁶

Í skýrslu sem tekin var árið 1726 um fjárhagsstöðu kirkna í Þingeyjarsýslu árið 1724 segir að Höfðakirkja eigi enga lögbýlisjörð en heimalönd, stundum byggð, stundum óbyggð langsamlega, teljist ekki.²³⁷

Prófastsvisitasía í Höfða árið 1753 segir að Þverá sé hjáleiga Höfða.²³⁸

Varðveittur er vitnisburður Guðmundar Jónssonar frá 2. september 1747 um andsvör Vigdísar Grímsdóttur um landamerki Kussungsstaða og Þverár. Þar segir hún að mismunandi landamerki hafi verið haldin en einkum hafi verið meint að Kussungsstaðir:

... ættu i Silunga lækenn utepter. Enn i gilsKlif frammeptir og það er hennar meining ad þessu meige ohætt hallda under fyrr nefnda Kussungsstade.²³⁹

Meira sagðist Vigdís ekki vita um landamerkin.

Í visitasíu Laufáskirkju frá 1760 eru talin upp skjöl sem tilheyra kirkjunni og Laufásbæ. Þar á meðal er vitnisburður um landamerki Kussungsstaða og Þverár.²⁴⁰

Kussungsstaðir voru lögfestir til tiltekinna takmarka m.a. gagnvart Þverá af séra Jóni Egilssyni 17. júlí 1776 og vísast til kaflans um Kussungsstaði hvað það varðar.²⁴¹

Við afhendingu Höfða árið 1804 var Þverá sögð heimaland staðarins.²⁴²

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Þverá teljist meðal hjáleigna Höfða í Höfðahverfi og að hún talin sögð 10 hundruð að dýrleika. Tún og úthagi jarðarinnar liggja undir skemmdum vegna landbrots.²⁴³

Jarðamatið 1849-1850 segir Þverá áður talda 10 hundruð að dýrleika. Þar segir einnig:

Land er bæði að kostum og víðáttu í betralagi, en vetrar útbeit lítill. ...²⁴⁴

²³⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 57.

²³⁶ Skjal nr. 2 (237) a-b.

²³⁷ Skjal nr. 2 (234) a-b.

²³⁸ Skjal nr. 2 (174) a-b.

²³⁹ Skjal nr. 2 (83) a-b. Í manntalinu 1703 er kona að nafni Vigdís Grímsdóttir (fædd um 1671) bústýra á Kussungsstöðum, sbr. Manntal á Íslandi árið 1703, bls. 350.

²⁴⁰ Skjal nr. 2 (121) a-b.

²⁴¹ Skjal nr. 2 (84) a-b.

²⁴² Skjal nr. 2 (176) a-b.

²⁴³ Skjal nr. 2 (56) a-b.

²⁴⁴ Skjal nr. 2 (58) a-b.

Landamerkjabréf fyrir Þverá er dagsett 1. júní 1886 og því þinglýst 17. júní 1890. Þar kemur fram:

Að sunnanverðu til móts við Kussungsstaðaland ræður áin, sem kemur framan Þverárdal og rennur fram úr djúpu klettagili, hvaðan tekin er bein stefna mitt á milli Arnarhóls Kussungsstaðamegin og Þverárinnar að utan verðu, eftir tveim hlöðnum vörðum, sem bera hver í aðra austur í austasta farveg Fjarðarárinnar, sem aðgreinir Kaðalsstaða og Þverár lönd að austanverðu, þangað til merkin milli Þverár og Tindriðastaða taka við að utan, sem í beinni línu skifta svo nefndri Slöpp [upphaflega virðist hafa verið skrifað, Klöpp], fyrst með skurði frá austuránni og síðan smá vörðum austur í Stekkjarlæk, sem takmarkar Tindriðastaða og Þverárlönd, og beint vestur og upp á Ytri-Bollafjallsöxl, en fjallsegginn ræður að vestanverðu.²⁴⁵

G. Ólafsson [prestur í Höfða] skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Magnúsi Jónssyni Laufáspresti hvað varðaði Laufáskirkjújörðina Kussungsstaði, Árna Jóhannessyni presti á Þönglabakka [vegna Þönglabakka] og Matthíasi Jochumssyni fyrir hönd Kaðalsstaða.

Virðing á eyðijörðinni Þverá í Hvalvatnsfirði fór fram 22. maí 1915 vegna fyrirhugaðrar sölu. Þar kemur m.a. fram að jörðin hafi legið í eyði í tvö ár vegna þess að ekki hafi verið hægt að fá ábúanda á hana. Síðastliðin tvö ár hafi séra Árni Jóhannesson í Höfða slegið túnið og eitthvað af útenginu. Túnið, sem liggur með fram ánni sem rennur eftir Hvalvatnsfirði, er sagt grasgefið, hins vegar sé heyskapur reitingssamari til fjallsins enda mest finnugar sem erfitt er að vinna. Á vetrum er afar snjóþungt á Þverá og útbeit því lítil sem engin en á sumrum er landið þar gott líkt og annarsstaðar í Fjörðum. Þverá var seld séra Árna Jóhannessyni og er afsal Stjórnarráðsins dagsett 2. maí 1916.²⁴⁶

Fasteignamat 1916-1918 segir búfjárhaga á Þverá víðlenda og sumararbeit ágæta handa öllum fénaði. Ágangur sé af afreittarfé.²⁴⁷

Þverá fór í eyði árið 1913.²⁴⁸

5.19 Kussungsstaðir

Í máldagagögum Auðunar rauða Þorbergssonar biskups frá 1318 kemur fram að Laufáskirkja eigi:

Land á kursueinsstodum meður riettum Endemorkum²⁴⁹

²⁴⁵ Skjal nr. 2 (48) a-b.

²⁴⁶ Skjal nr. 2 (137).

²⁴⁷ Skjal nr. 2 (61).

²⁴⁸ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 109.

²⁴⁹ Skjal nr. 2 (184).

Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394,²⁵⁰ máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá (1461-1510)²⁵¹ og í Sigurðarregistri en eldri hluti þess er frá 1525.²⁵²

Minnst er á að Laufáskirkja eigi land á „Kurtsveinsstodum“ í umfjöllun um kirkjuna í visitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631.²⁵³ Eignarhalds Laufáskirkju á Kussungsstöðum er einnig getið í visitasíum kirkjunnar frá árunum 1686²⁵⁴, 1687 (þá er talað um land á „kurtsueinstöðum með riettum endimörkum“)²⁵⁵, 1694²⁵⁶ og 1715.²⁵⁷

Kúsveinsstaðir (Kurtsveinsstaðir) eru taldir kirkjujörð og sagðir byggðir úr landi Laufáskirkju í visitasíu Björns biskups Þorleifssonar 1. maí 1701.²⁵⁸

Markús Geirsson prestur í Laufási lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 22. apríl 1678, m.a. Kúsveinsstaðaland með sínum réttu endimörkum, sem voru þó ekki tilgreind, til móts við þá sem ættu þar á móti. Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka en var einnig lesin við Laufáskirkju fyrsta sunnudag eftir trinitatis 1681, á sama stað 18. júní 1682 og loks aftur á manntalsþingi á Grýtubakka 30. apríl 1710.²⁵⁹

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Kussungsstaði haldna heimaland Laufásstaðar (fullyrt í lýsingu Laufáss), hafa því aldrei tíundast og dýrleika óvissan. Jörðin hafði þá verið í eyði í tvö ár. Grasatekja var lítil og úthagar nægir.²⁶⁰

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724 eru Kussungsstaðir „bigt kot“ sagðir afbýli Laufáss með 40 álna landskuld.²⁶¹

„Kusveinstader“ eru taldir meðal heimalanda Laufáskirkju við prófastsvisitasíu árið 1735.²⁶²

Í skrá yfir eignir Laufáskirkju eftir úttekt 1738 er vikið að kirkjujörðum, þ.á.m. Kussungsstöðum og landamerkjum þeirra eins og sjá má af eftirfarandi:

²⁵⁰ Skjal nr. 2 (190).

²⁵¹ Skjal nr. 2 (198).

²⁵² Skjal nr. 2 (219).

²⁵³ Skjal nr. 2 (99) a-b.

²⁵⁴ Skjal nr. 2 (104) a-b.

²⁵⁵ Skjal nr. 2 (107) a-b.

²⁵⁶ Skjal nr. 2 (108) a-b.

²⁵⁷ Skjal nr. 2 (113) a-b.

²⁵⁸ Skjal nr. 2 (64) a-b.

²⁵⁹ Skjal nr. 2 (69) a-b. Það sama kemur fram í lögfestu séra Geirs Magnússonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1713. Sá lestur var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí 1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729, sbr. skjal nr. 2 (71) a-b.

²⁶⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 25 og 57.

²⁶¹ Skjal nr. 2 (239) a-b.

²⁶² Skjal nr. 2 (240) a-b.

Kurtseinstada kot vti fiordum huorz dýrleik ec eckj veit þar á at vera með ii ½ kúg. ef þau nú lifa veit ec ecke þar af eru golldnar xl alner, þegar það er bygt.

...

Hver ad sieu þau rettu endi mork Kursveinstada lands j Hvalvatnsfyrde, sem nu kallast almennt Kussungstader og Mældagarnir ánefna, giöra þeir ecke uppskätt edur önnur þau skilrýke Sem nockud áhrære eignarhalld þessarar Kyrkiu, Samt er það gamallra manna alræme, ad þessare landeign Sunnan til ráde gilsklifslækur er fellur allt ur fialle ofann i fiarda ana, enn ad utann verdu milli Kussungstada og Þverár, rædur ad nedann Silungalækur fyrer sunnan Þverá, en frá hanns upp tökum Þverá til Jökla, og innann þessara takmarka hafa leigulidar á tiedu býle nýtt sier og brúkad landed madur epter mann, og eingenn það liost er orded þá brúkun ad lögum áfrýad.²⁶³

Varðveittur er vitnisburður Guðmundar Jónssonar frá 2. september 1747 um andsvör Vigdísar Grímsdóttur um landamerki Kussungsstaða og Þverár. Þar segir hún að mismunandi landamerki hafi verið haldin en einkum hafi verið meint að Kussungsstaðir:

... ættu i Silunga lækenn utepter. Enn i gilsKlif frammeptir og það er hennar meining ad þessu meige ohætt hallda under fyrr nefnda Kussungsstade.²⁶⁴

Meira sagðist Vigdís ekki vita um landamerkin.

Stefán Einarsson prestur í Laufási lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 11. maí 1751. Þar lögfestir hann m.a. Kúsveinsstaði (Kúrsveinstaði) í Fjörðum sem almennt séu nú kallaðir Kussungsstaðir með allri sinni landeign til réttra endimarka sem aðrir menn eiga í móti. Hann bannar einnig óþolanlegan átroðning „afréttarpenings“ á Kúsveinsstöðum (Kúrsveinsstöðum) ábúandanum til skaða og óhagnaðar. Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka og aftur á sama stað 9. maí 1763 en einnig fyrir söfnuðinum í Laufási 13. júní 1762 og fimmta sunnudag eftir páska 1765.²⁶⁵

Í visitasíu Laufáskirkju frá 1760 eru talin upp skjöl sem tilheyra kirkjunni og Laufásbæ. Meðal þess, sem minnst er á, er vitnisburður um landamerki milli Kussungsstaða og Þverár.²⁶⁶

²⁶³ Skjal nr. 2 (180) a-b.

²⁶⁴ Skjal nr. 2 (83) a-b. Í manntalinu 1703 er kona að nafni Vigdís Grímsdóttir (fædd um 1671) bústýra á Kussungsstöðum, sbr. Manntal á Íslandi árið 1703, bls. 350.

²⁶⁵ Skjal nr. 2 (72) a-b. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oft en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786 nema hvað að þar er ágangurinn ekki nefndur sérstaklega, sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (75) a-b. Lögfesta séra Hannesar Schevings frá 2. maí 1798 er áþekk lögfestunni frá 11. maí 1786, sbr. Skjal nr. 2 (76). Það sama á við um eftirfarandi lögfestur: lögfestu séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818 og lögfestur séra Gunnars Gunnarssonar frá 22. maí 1840 og 21. maí 1841 sbr. skjal nr. 2 (77) a-b – skjal nr. 2 (79) a-b.

²⁶⁶ Skjal nr. 2 (121) a-b.

Jón Egilsson prestur lögfesti Kussungsstaði í heimalandi Laufáskirkju þann 17. júlí 1776. Hann lögfesti jörðina til eftirfarandi takmarka:

Ad Sunnann ræður Gils-klífs lækur af fialle ofann i dals äna: ad austann Dals äenn, enn ad Nordann Silunga lækur, fra dals anne, og uppunder Þverär gliufur, ur þvj ræður Þverä siälf, allt a fiall upp.²⁶⁷

Þrír menn setja nöfn sín undir lögfestuna því til merkis að hún hafi verið lesin upp við Þönglabakkakirkju 4. ágúst 1776.

Í greinargerð um Laufásprestakall frá árinu 1782 er land á Kúsveinsstöðum (Kursveinsstöðum) talið til ítaka og takmörk þess, samkvæmt kirkjustól, miðuð við:

gilsklíflæk, er fellur allt ur fialle i fiarda Äna, enn Silungalæk ad Nordann fyrer Sunnann Þverä, og hafe leigulidar tieds bylis brukad þetta land madur effter mann, so eingenn hafe äfrýad til 1738. Somu takmork greiner Vygðys Grýmsdotter (gömul kona) i Keflavýk i Synum Vitnisburde under skrifudum af Gudmunde Jonssyne d. 2 Sept. 1742).²⁶⁸

Kussungsstaðir, hjáleiga Laufáss, eru taldir 10 hundruð að dýrleika í jarðamatinu 1804.²⁶⁹

Eftirfarandi segir um Kussungsstaði í jarðamatinu 1849-1850:

Kússúngstaðir heimaland frá Laufási. ... Af enginu sem liggur á slitríngi i bithaga og er illt til vörslu, greiðfært, og deiglendt, fást 115 hestar af léttíngs heyi. Landrými er nóg og búfjárhagar í betra lagi ...²⁷⁰

Landamerkjabréf Kussungsstaða var útbúið þann 23. nóvember 1889 og því þinglýst 17. júní 1890. Þar er mörkum lýst svo:

Að sunnan móts við Gil ræður, bein stefna frá fjallsegg niður í svonefndan Stóralæk, sem hefir upptök sín uppundir fjallsrótum og rennur beina stefnu utan við Gilskleif eftir djúpu gili í brúninni og síðan niður í Fjarðará.

Að vestan ræður fjallsbrúnnin úta móts við upptök þverárinnar.

Að norðvestan og norðan mótsvið Þverárland ræður Þveráin, sem rennur út Þverárdalinn. Er áin hefir runnið fram úr gljúfrum sínum, er stefnan úr þeim beint mitt á milli Arnarhóls og árinna og sýna tvær vörður hver fyrir neðan aðra, stefnu þessa austur í austasta farveg Fjarðar ár.

Að austan ræður austasta hvíslin af Fjarðará (Hvalvatnsfjarðará) og að öðru leyti Hvalvatnsfjarðaráin suður að ósnum á Stóralæk.²⁷¹

Magnús Jónsson [prestur í Laufási] skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: G. Ólafssyni (presti í Höfða) hann samþykkti það sem sneri að

²⁶⁷ Skjal nr. 2 (84) a-b. Lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 6. júní 1822 er samhljóða lögfestu séra Jóns Egilssonar frá 17. júlí 1776, sbr. skjal nr. 2 (85) a-b.

²⁶⁸ Skjal nr. 2 (66) a-b.

²⁶⁹ Skjal nr. 2 (56) a-b.

²⁷⁰ Skjal nr. 2 (58) a-b.

²⁷¹ Skjal nr. 2 (31) a-b.

kirkjujörðum Höfðaprestakalls, þ.e. Gili og Þverá og Þorsteini Jónssyni sem staðfesti landamerkjaskrána hvað Grýtubakka snerti.

Virðing vegna fyrirhugaðrar sölu eyðijarðarinnar Kussungsstaða fór fram 26. desember 1913. Þar kemur m.a. fram að jörðin hafi legið í eyði í 11 ár og öll hús jarðarinnar séu fallin en landið hafi aðallega verið notað sem „afréttarland“ því að það liggi áfast við „Gilsafrétt“ að norðan þar sem flest af fé hreppsþúa gangi á sumrin. Frá því að Björn Líndal lögmaður hafi haft landið hafi eitthvað verið heyjað í landinu. Virðingarmenn segja að töluvert af landinu sé grasgefið á sumrum en þá sé stöðugur ágangur af „afréttarfé“. Á vetrum sé mjög snjóþungt eins og annarsstaðar í Fjörðum þegar frá sjó dregur. Kussungsstaðir voru seldir Birni Líndal og er afsal Stjórnarráðsins dagsett 2. september 1915.²⁷²

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Kussungsstaða hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Kussungsstaði eru einnig í matinu:

Engjar reitingslegar, fremur greiðfærar og mikið til þurrar, sumt nærtækt, annað langsókt og til fjalls. ...

Búfjárhagar víðlendir. Sumarhagar góðir fyrir allan fénað. ... Fjárgeymsla erfið. ... Jörðin liggur við afrétt og ágangur mjög mikill af afréttarfé.²⁷³

Jón Sigurðsson segir í sýslulýsingu sinni að Kussungsstaðir hafi farið í eyði árið 1904. Átti jörðin fjarðardalinn langt inn og Þverárdal sunnan Þverár allan, þ.e. Kussungsstaðadal, en svo kallaðist dalurinn sunnan árinna.²⁷⁴

Svo virðist sem Grýtubakkahreppur hafi keypt jörðina árið 1933. Eignardómur var kveðinn upp í héraðsdómi Norðurlands eystra 25. febrúar 1997 þar sem:

Viðurkenndur er fullur og óskoraður eignarrétur stefnanda, Grýtubakkahrepps, að jörðinni Kussungsstöðum í Grýtubakkahreppi.²⁷⁵

5.20 Gil

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 stendur í kaflanum um kirkjustaðinn Höfða:

Kolgerði skamt fyrir ofan Grýtubakka, Brekka í Hvalvatnsfirði, Tundrastaðir í sama firði, Þverárland, og í sama firði, og Gil, í eyði margt ár. Þessi fimm býli eru kölluð heimaland staðarins eður kirkjunnar, og skrifast sjerhvört þeirra í því plássi og þeirri röð, sem þau liggja, með því þau eru so fjarri heimastaðnum.²⁷⁶

²⁷² Skjal nr. 2 (136).

²⁷³ Skjal nr. 2 (61).

²⁷⁴ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 109.

²⁷⁵ Skjal nr. 23 (4).

²⁷⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 35.

Jarðabók Árna og Páls Vídalíns segir síðar í umfjöllum um Gil það vera heimaland Höfðastaðar og dýrleikann því óvissan. Grasatekja var næg fyrir heimilið og úthagar góðir og miklir.²⁷⁷

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724, segir m.a. um kirkjuna í Höfða í Höfðahverfi:

Logbyle gardsens eru hier eingenn, Enn af Byle edur heima lönd heita So ...

Gilsland i Eide af því galldst það ár Echert ...²⁷⁸

Eigna Höfðakirkju árið 1724 er getið í skýrslu um fjárhag kirkna í Þingeyjarsýslu sem var tekin saman árið 1726:

Aungva, lögbíless, Jörd á Kyrkiann, so Presturenn umm giete, edur eg afvite. Enn heimalönd (stundumm byggd, stundumm óbyggd lángsamlega, stundumm fýrer Mejra, stundumm fýrer Minna eptergialld) teliast hier eche: Ordsök þar til er þesse; ad til Dato er eche befalad so eg Vite, ad setia j Kyrknanna Reveneur, siálfs Stadarens eptergialld, edur landskulld. ...²⁷⁹

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 segir m.a. um eignir Höfða:

Afriettarland framm frá hvalvatns fýrde.²⁸⁰

Þorleifur Skaftason prófastur vísiteraði Höfðakirkju árið 1735. Þar segir um eignir kirkjunnar:

1° Prestarner seigia ad kyrkiann eigie allt Heimaland til vissra Takmarka, og eingienn sieu log byle j þuj plásse. ...²⁸¹

Í visitasíu prófests í Höfða árið 1753 eru taldar upp eignir kirkjunnar og síðan segir:

Epter långvarande Hefd, sem eingenn man ätalda vered hafa, heirer og Gilsland i Hvalvatzfjardar Afrett sem ädur hefur vered biggt býle enn nu längvaranlega i Eyde. Höfda Beneficio til, hvar uppa Beneficiatus Sr. Jon Gunnlaugs hefur Þingsvitne teked Sub dato 12. Maji 1750 under Sýslumanns Jons Benedixsonar Hende og signete.²⁸²

Á alþingi 1786 var lesin upp tilkynning um verðlaun til Sigfúsar Jónssonar prófests úr aukasjóði rentukammers fyrir uppbyggingu eyðijarðarinnar Gils með því skilyrði að hann héldi við húsum og ábúð.²⁸³

Við afhendingu Höfða árið 1804 var eftirfarandi skráð:

²⁷⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 57-58.

²⁷⁸ Skjal nr. 2 (237) a-b.

²⁷⁹ Skjal nr. 2 (234) a-b.

²⁸⁰ Skjal nr. 2 (232) a-b.

²⁸¹ Skjal nr. 2 (241) a-b.

²⁸² Skjal nr. 2 (174) a-b.

²⁸³ Skjal nr. 2 (147).

Engar Kyrkiu Jarðer fylgia þessu Beneficio, enn heimalönd þesse soköllud:...
Gil áður í Eyde, nu byggt með 40 Ál. Landskuld. Kugl. 0.²⁸⁴

Við afhendingu Höfða árið 1840 var eftirfarandi bókfært:

Líka hefur hann [þ.e. fráfarandi] [yfirstrikað: keypt] tillagt Hús yfir 18 Kindur Kirkjukotinu Gili í Fiordum fyrir hvör hús han ætlar nú eingan Reikning að gera heldur tilleggja þau gefins Kotunum.²⁸⁵

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Gil telst meðal hjáleigna Höfða í Höfðahverfi. Hætta er sögð á snjóflóðum á jörðinni.²⁸⁶

Jarðarinnar Gils er getið í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur:

Gil að fornu talið heimaland frá Höfða. ... Engið liggur á sundrúngu í bithaga, og er illt til vörslu, af því fást að meðaltali 105 hestar af léttíngsheyi. Búfjárhagar eru góðir, og miklir í meðalárum, og landið grösugt. ...²⁸⁷

Landamerkjabréf fyrir Gil var útbúið þann 19. maí 1885 og þinglesið 17. júní 1890. Þar stendur:

Framan við Gilsafrétt ræður Þverá sú, sem rennur úr Þórðardal og aðskilur Finnastaðatungur og Gilsland, en rennur síðan í svonefnda Heiðará, sem að vestan og neðan verðu skilur Gilsland og Grenivíkurtungur. En að utanverðu milli Gils og Kussungsstaða ræður bein stefna frá fjallsegg og niður í svonefndan Steinalæk, sem hefir upptök sín uppundir fjallsrótum og sem rennur beina stefnu utan við Gilsklif eftir djúpu gili á brúninni og síðan niður í Fjarðará. Að norðan verðu ræður fjallsegginn, sem liggur fyrir ofan Gilsland milli áðurnefndra merkja.²⁸⁸

G. Ólafsson [prestur í Höfða] skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af; Þorsteini Jónssyni umboðsmanni Finnastaða og Magnúsi Jónssyni Laufáspresti sem staðfesti bréfið hvað Laufáskirkjujörðina Kussungsstaði snerti.

Höfðaprestur hafði skrifað undir landamerkjabréf Finnastaða vegna Gils árið 1883. Sjá Finnastaði.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Gils hafi verið þinglesin 1890. Þar eru einnig eftirfarandi upplýsingar um Gil:

Jörðin sem liggur uppvið Leirdalsheiði, hefir verið í eyði í 19 ár.

Engjar voru grasgefnar, greiðfærar og þurrar hálfdeigjur, nokkuð samfeldar og nærtækar, en engjavegur ógreiðfær.

Búfjárhagar víðlendir. Sumarheit ágæt, en vetrarheit engin að telja sökum snjóþýngsla. Landið nú aðeins notað sem upprekstrarland, enda allfjarri

²⁸⁴ Skjal nr. 2 (176) a-b.

²⁸⁵ Skjal nr. 2 (177) a-b.

²⁸⁶ Skjal nr. 2 (56) a-b.

²⁸⁷ Skjal nr. 2 (58) a-b.

²⁸⁸ Skjal nr. 2 (10) a-b.

byggð. Árlegt upprekstrargjald síðustu árin um 16 krónur. En töluvert ber landið fleira fé, en sem því nemur.²⁸⁹

Í sama mati segir að Grenivíkursturur sé umráðamaður Gils.

Fram kemur í virðingargerð eyðingarinnar Kussungsstaða frá 26. desember 1913 að land jarðarinnar hafi aðallega verið notað sem „afréttarland“ því að það liggi áfast við „Gilsafrétt“ að norðan þar sem flest fé hreppsþinga gangi á sumrin.²⁹⁰

Að sögn Jóns Sigurðssonar var Gil óstöðugast í byggingu allra Fjarðajarða, fór fyrst í fulla auðn og var oft í eyði áratugum saman fyrir á öldum. Síðasti bóndi fór þaðan árið 1899.²⁹¹

Landbúnaðarráðherra afsalaði sveitarsjóði Grýtubakkahrepps jörðinni Gili með öllum gögnum og gæðum, sem henni fylgdu og fylgja þar, 8. desember 1967.²⁹²

5.21 Grenivík

Grenivík er getið á tveimur stöðum í Landnámu. Annars vegar sem takmarks landnáms Þengils mjögsiglandi og hins vegar sem landnáms Þormóðar, sem nam Grenivík og Hvallátur og Strönd alla út til Þorgeirsfjarðar.²⁹³

Fyrsta skýra heimildin um Grenivík sem jörð er í skrá frá árinu 1461 um hálfkirkjur og bænhús. Hálfkirkja í Grenivík var þá ekki uppi.²⁹⁴

Fjórðungur í Grenivík var seldur með ítökum, virðist metinn til 17 hundraða, 30. september 1473.²⁹⁵

Hálf Grenivík var gefin og síðan seld fyrir 25 hundruð þann 13. september 1537.²⁹⁶

Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls frá 1712 var grasatekja lítil á Grenivík en síðar segir:

Afrjettarland á jörðin á Leirdalsheiði, sem kallast Grenivíkurtúngur, og er kallað tíu h. land að forngildu. Þangað reka ýmsir sveitarmenn lömb sín, og sýna þar í staðinn óákveðna greiðasemi eður góðvilja, en gjalda ei vissan afrjettartoll. ...

Engjavegurinn í fjallið er erfiður til að sækja. Úthagarnir eru nægir.²⁹⁷

Á manntalsþingi á Grýtubakka 19. maí 1719 óskaði Jón Jónsson í Grenivík úrlausnar á hvort hreppsþingar í Höfðahverfi væru ekki skyldugir að halda geldfjárrekstri á vorin og fjallgöngum á haustin í „afrétt“ gamlir menn segi að fornu

²⁸⁹ Skjal nr. 2 (61).

²⁹⁰ Skjal nr. 2 (136).

²⁹¹ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 110.

²⁹² Skjal nr. 12 (3).

²⁹³ Íslensk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 272.

²⁹⁴ Skjal nr. 2 (201).

²⁹⁵ Skjal nr. 2 (207).

²⁹⁶ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. X, 330).

²⁹⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 42

hafa verið brúkaða í Grenivíkurlandi og var fallist á þess skyldu bænda á þinginu eða eins og segir í þingbókinni:

8° óskade vice landskrifarenn Monsieur Jon Jonsson laga urlausnar huort ad eij sie skilldugt og Naudsijnlegt ad þessa hrepps Innbúendur i höfdahuerfe Vppe halde gielldfiar regstre á Vorenn og fiallgaungumm á haust efter þuj Sem lög firer seigia huor af Riett hann seiger efter gamallra Mann<a> frammburde til forna brúkud Vered hafe i grenevijkur lande Enn Nu umm Nockurn umm liden tijma af Sueitar buendum forsómad hier uppá er þesse fullkomleg a liktan ad [ad, ofan línu] aller bændur so uel i þessu takmarke sem annarstadar sieu lögskillduger til sijn lömb og gielldfie til afriettar á Vorenn ad Reka og fiallgaungum a hausten uppe hallda efter þuij sem log skipa Nefnelega landsl. bal<k>s 46: 49: cap: Item Riettar bót Eirijks kongs.²⁹⁸

Jón Jónsson sýslumaður lögfesti ábýlis- og eignarjörð sína Grenivík á manntalsþingi á Grýtubakka 8. júní 1735. Inntaks lögfestunnar er ekki getið hvað varðar mörk Grenivíkur en hann lögfesti öll hlunnindi jarðarinnar til lands og vatns. Einnig lögfesti hann tíu hundraða land jarðarinnar á Leirdalsheiði, þ.e. allan Trölladal og Grenivíkurtungur.²⁹⁹ Lögfesta Jóns Jónssonar sýslumanns fyrir Grenivík var lesin manntalsþingi á Grýtubakka 4. júní 1736. Sama lögfesta var lesin af sama manni á manntalsþingi á sama stað 29. apríl 1737, 21. júní 1738 og 27. maí 1739. Inntaks lögfestunnar er ekki getið.³⁰⁰ Væntanlega hefur það verið hin sama og lesin var árið 1735.

Svohljóðandi landamerki fyrir jörðunni Grenivík voru lögfest á manntalsþingi á Grýtubakka 2. maí 1798:

... ad utann i Grenjaa og allt á Fjall upp; enn ad sunnan i Hvammsá ofanij Bárdartjörn, og úr Tjörnenni i merkigard þann, sem liggur út med Grenevíkur hólum epter Mijrinni, epter dómi Lögmans Benedix Þorsteinssonar, daterudum 4da Junii 1725, og hjeradauk tilteked 10 hundrada land á Leirdalsheidi ...³⁰¹

Fram kemur að enginn hafi mótmælt lögfestunni.

Lesin var upp lögfesta fyrir Grenivík á manntalsþingi á Grýtubakka 9. maí 1812. Inntaks hennar er hins vegar ekki getið.³⁰²

Lögfesta séra H. Scheving fyrir Grenivík var lesin upp á manntalsþingi á Grýtubakka 17. maí 1825. Inntaks lögfestunnar er hins vegar ekki getið.³⁰³

²⁹⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Gerningur þessi er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096, bl. 172r-175r.

²⁹⁹ Skjal nr. 2 (148) a-b.

³⁰⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.11.)

³⁰¹ Skjal nr. 2 (149) a-b.

³⁰² Sbr. skjal nr. 2 (A.6.38.)

³⁰³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.42.)

Chr. (Kristján) Jónsson umboðsmaður Grenivíkur ákvarðaði landamerki Grenivíkur og Hvamms þann 20. desember 1833 og sendi Oddi Þorsteinssyni í Nesi. Þar kemur eftirfarandi fram:

I tilliti landamerkja millum jardanna Grenivíkur og Hvams, sé eg ekki annad eptir lögfestum og gamalli brúkun, en þeirri fyrrnefndu jörd Grenivík heýri réttilega til haglendin fyrir nedan hólana, sudur til Hvams-ár-farvegsins; en ofar milli bæanna Jallstada og Hvams, rædur landamerkjum – eins og ad fornu og nýu hefur verid – stefnulína nidur og vestur frá merkilautinni í ásnum fyrir ofan vegin, nidur á hólana, og upp frá sömu laut bein stefna til Hvams-ár-botna í fjallsbrúninni. Þetta hlýtur svo leidis ad vera og er audrádid af lögfestum, jafnvel þótt þær ekki tilgreini þetta svo náqvæmlega, ad rádríkis og sjálfrædisgjarnir menn kunni ekki ad gjöra sér adra ímindan. I fjallshlíðinni millum Hvams-ár og Stóra-Kletta-gils eignast eptir minni meiníngu Grenivík ekkert, fyrir nedan austur brún.³⁰⁴

Grenivíkurumboðsmaður sagði jafnframt að eftir ofangreindum ummerkjum mættu Hvammsmenn njóta síns lands með fullum rétti átölulaust af sér eins og verið hefði fram til þessa.

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að sjálfseignarjörðin Grenivík sé sögð 30 hundruð. Einnig er minnst á að henni fylgi eyðihjáleigan Grenivíkurkot og að hún eigi afrétt til eigin nota.³⁰⁵

Um Grenivík segir m.a. í jarðamatinu 1849-1850:

Grenivík með Grenivíkurkoti sem nú er í eyði, áður talin 30 hndr. að dýrleika til samans. ... Af enginu, sem liggur á slitringi í bithaga, og er illt til vörslu og að meiraparti þýft og fremur grýtt og snögglendt, fást 140 hestar, af sæmlega góðu heyi. Litlir og ljettir álítast heimahagar fyrir hross og nautpening, enn nógjir til fjalls fyrir sauðfé enn þó hrjóstugir og fremur léttir til málnytu. Til kosta má enn fremur telja, ... og fjallupprekstur rúmlega fyrir heimilið. ...³⁰⁶

Merkjadómur var kveðinn upp 21. september 1883 í landaþrætumáli milli Grenivíkur og Jarlsstaða í Grýtubakkahreppi annars vegar og Hvamms hins vegar. Deilan virðist hafa snúist um land neðan þjóðlenduröfulínu en í merkjagöngu dómsmanna og málsaðila kom eftirfarandi fram:

Á merkjagöngunni kom mals aðilum saman um að landamerkin milli Hvamms á aðra hlið, en Grenivíkur og Jarlsstaða á hina, skyldu vera að utan og austan á Leirdalsheiði Stóra Klettagil, neðan frá Reiðgötum upp á fjallsbrún; svo eptir austurbrún fjallsins, allt á Syðsta-Hnjúk. Þaðan beina línu niður í miðja Merkilág, milli Hvamms og Jarlsstaða, og svo beina sjónhending úr láginni niður í garðstúf við Grófarlæk, niður undir

³⁰⁴ Skjal nr. 2 (52) a-b.

³⁰⁵ Skjal nr. 2 (56) a-b.

³⁰⁶ Skjal nr. 2 (58) a-b.

Grenivíkurhólum. Þannig er þá ágreiningurinn um landamerkin milli ofangreindra jarða að eins sá, hvort ráða skuli bein lína úr garðstúf þeim við Grenivíkurhóla sem áður var nefndur í ytri endann á Bárðartjörn, sem sóknaraðili jarðarinnar Hvamms vegna heldur fram, eður þá lækur sá, nefndur Grófarlækur, sem hefur upptök sín að ofanverðu við nefndan garðstúf og rennur alla leið niður í Bárðartjörn ...

Hvor aðili lagði fram þrjár lögfestur, Hvammslögfesturnar voru frá 19. öld en Grenivíkurlögfesturnar frá þeirri 18. auk fleiri skilríkja. Taldi dómurinn að skjölin væru eftir eðli sínu á hvorugan bóginn svo vaxin að á þeim yrði byggður eignardómur.

Eftir að samkomulag náðist að hluta í merkjagöngunni stóð deilan aðeins um:

hvort ráða skuli bein lína úr garðstúf þeim við Grenivíkurhóla sem áður var nefndur í ytri endann á Bárðartjörn, sem sóknaraðili jarðarinnar Hvamms vegna heldur fram, eður þá lækur sá, nefndur Grófarlækur, sem hefur upptök sín að ofanverðu við nefndan garðstúf og rennur alla leið niður í Bárðartjörn, og halda Grenivíkur og Jarlsstaðamenn þessum merkjum fram.

Þar eð hvorugur málsaðilinn þótti geta fært sönnur á kröfur sínar var kveðinn upp eftirfarandi dómur:

Landamerki á hinu umþrætta svæði, milli jarðarinnar Hvamms á einn veg og jarðanna Grenivíkur og Jarlsstaða á hinn skulu vera bein lína úr garðspotta við upptök Grófarlækjar í ós hans þar, sem hann fellur í Bárðartjörn.³⁰⁷

Landamerkjabréfi Grenivíkur frá 14. maí 1890 var þinglýst 17. júní 1890. Þar segir:

Að norðan ræður Grenjá á Fjall upp út Grenjárdal útundir Þröskuld og þaðan bein stefna í vestari Gilsárupptök á Trölladal rétt utan við Þröskuld, og vestari Gilsáin úti Tungusporð. Á móti Grýtubakka ráða reiðgötur á Leirdalsheiði, inn að læk þeim, er rennur í Gljúfrá úr Stóraklettagili, síðan ræður sá lækur á fjall upp og þaðan í vörðu á Hnútu suðvestan á Grenivíkurfjalli og þaðan bein stefna á vörðu á melnum í svonefndri Syðri-gjá, þaðan í vörðu á mel næst vestan við Reiðsund, þaðan í vörðu á Grenivíkurhólum ...³⁰⁸

Bréfið er undirritað af Þórði og Baldvini Gunnarssonum í Höfða. Það er samþykkt af: Þorsteini Jónassyni [vegna Grýtubakka] og Þorsteini Jónssyni [vegna Finnastaða]³⁰⁹, Lárusi Hannessyni vegna Jarlsstaða, G. Ólafssyni [presti í Höfða] vegna Svæðis og Gils, og Sveini Sveinssyni vegna Hvamms.

³⁰⁷ Skjal nr. 2 (11) a-b.

³⁰⁸ Skjal nr. 2 (12) a-b.

³⁰⁹ Ekki er tekið fram í landamerkjabréfinu fyrir hvaða jarðir Þorsteinarnir skrifuðu undir, en samkvæmt sóknarmannatali bjó Þorsteinn Jónasson á Grýtubakka og Þorsteinn Jónsson á Finnastöðum á árunum kringum 1890. Skjalasöfn presta og prófesta. Höfði BC/3.

Virðingargerð var framkvæmd á Grenivík 12. júlí 1913 vegna fyrirhugaðrar sölu. Þar kemur fram að snjó sé lengi að leysa úr fjallshlíðinni ofan við bæinn því þar séu mikil snjóþyngsla. Þess er getið að í fjalllendinu séu mýrasund sem hægt sé að slá annað hvert ár ef hægt er að verja það ágangi sauðfjár og gripa. Einnig segir að útbeit á vetrum sé mjög lítil vegna snjóþyngsla. Í virðingargerðinni segir ennfremur:

Á sumrum ágangur af afréttarfé og gripum. Af landi jarðarinnar eru talin 10 hndr. afréttarland á Leirdalsheiði, sem presturinn nú á seinni árum engar tekjur hefir haft af, en ætti þó að vera nokkurs virði.³¹⁰

Í umræddri virðingargerð er getið um makaskipti á Höfða og Grenivík árið 1892 en þá var jörðin virt af dómkvöddum mönnum. Sú virðingargerð hefur ekki komið fram.

Þann 14. júlí 1913 skrifaði séra Árni Jóhannesson á Grenivík Stjórnarráðinu og sótti um kaup á ábýlisjörð sinni Grenivík. Ef það fengist ekki óskaði hann eftir því að kaupa húsin á prestssetrinu og fá erfðafesturétt á landspildu innan girðingar. Með umsókn sinni sendi prestur ofangreinda virðingargerð og matsgjörð, frá 14. júlí 1913, á árlegu afgjaldi eftir ákveðna landspildu til erfðafestu á Grenivík.³¹¹

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Grenivíkur hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Grenivík eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar ... og hálfdeigjur innan um bithaga, er liggja til fjalls, og þangað brött vegleysa.

Búfjárhagar: Sumarheit víðlend og góð fyrir sauðfé. Gripahagar þröngir og lélegir. Vetrarheit naumast teljandi sökum snjóþyngsla. Landlétt niðrum, en kjarngott til fjalls. Fjárgeymsla erfið. ... Ágangur af afréttarfé og umferð. ... Jörðin á afréttarland á Leirdalsheiði, það notað árlega, en undanfarið ekkert verið greitt fyrir, Jarlsstaðir eiga þar ókeypis upprekstur fyrir sig.³¹²

Landamerkjadómur var settur á Jarlsstöðum 21. maí 1970 til þess að ákveða merkivörður á landamerkjum Grenivíkur og Jarlsstaða. Jóhannes Jónsson hreppstjóri á Hóli, umráðamaður Grenivíkur, og Bjarni Benediktsson eigandi Jarlsstaða lögðu fram landamerkjaskrár jarðanna en þær vörður, sem þar var getið, voru horfnar og því þurfti að ákveða þeim stað í samræmi við vitnisburð landamerkjaskráanna. Eftir að gengið hafði verið á merki og staðhættir kannaðir var komist að svohljóðandi samkomulagi um eftirtaldar merkivörður:

1. Vörðu [strikað yfir, á] suður og upp frá bænum í Grenivík (vestantil á háhólnum).
2. Vörðu á melhrygg við Reiðsund (vestan við sundið).
3. Vörðu á Syðrigjármel (Norðan við Lækjargilið).

³¹⁰ Skjal nr. 2 (139).

³¹¹ Skjal nr. 2 (139).

³¹² Skjal nr. 2 (61).

Ennfremur var ákveðinn staður fyrir merki suður á melhólabrúninni, í beinu línunni frá Grófarlækjarósi að vörðu nr 1, (suður og upp frá bænum í Grenivík).³¹³

Það kom í hlut málsaðila að setja á merkistaðina járnör sem yrði fest vel í jörðu með steypu og grjóti.

Jarðirnar Grenivík (að undanskildum 7 ha í eigu hafnarsjóðs Grýtubakkahrepps), Svæði og Höfðabrekku voru seldar hreppsnefnd Grýtubakkahrepps af landbúnaðarráðherra 5. nóvember 1973.³¹⁴ Lögbýlin Dalur og Sunnuhvoll voru einnig með í þeim kaupum.³¹⁵

5.22 Hvammur

Fyrsta heimild, sem fundist hefur um Hvamm, er í skrá um hálfkirkjur og bænhús frá því um 1461. Þar kemur fram að bænhús sé í Hvammi.³¹⁶

Hvammur með öllum gögnum og gæðum var fenginn í jarðakaupum 18. september 1532.³¹⁷

Samkvæmt lista yfir Munkaþverárklostursjarðir í mál dagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 er Hvammur eign klostursins.³¹⁸

Að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 var grasatekja lítil í Hvammi en úthagar nægir. Einnig segir Jarðabókin:

Munnmæli eru, að jörðin eigi skipsuppsátur við Akurlæk í Grenivíkur landi og þarabrennu. En Grenivík skyldi eiga selför og torfskurð á heiðina. Hvörugt ítakið hefur brúkast í skyldunafni, so menn viti.³¹⁹

Lögfesta Hvamms var lesin upp á manntalsþingi á Grýtubakka 15. maí 1813. Inntaks hennar er hins vegar ekki getið.³²⁰

Lesin var upp lögfesta Jóns hreppstjóra Loftssonar fyrir eignarjörðu hans Hvammi á manntalsþingi á Grýtubakka 19. maí 1882. Inntaks er ekki getið en fram kemur að Oddur Ólafsson ábúandi á Grenivík og Jóns Jónsson eigandi hálftrar jarðarinnar geymdu sér óskertan rétt sinn gangvart lögfestunni.³²¹

Chr. Jónsson umboðsmaður Grenivíkur ákvarðaði landamerki Grenivíkur og Hvamms þann 20. desember 1833 og sendi Oddi Þorsteinssyni á Nesi. Nánar er fjallað um þetta mál í kaflanum um Grenivík í þessari greinargerð.

³¹³ Skjal nr. 2 (132) a-b.

³¹⁴ Skjal nr. 13 (4).

³¹⁵ Skjal nr. 13 (3).

³¹⁶ Skjal nr. 2 (201).

³¹⁷ Skjal nr. 2 (221).

³¹⁸ Skjal nr. 2 (64) a-b (Mál nr. 3/2007) og skjal nr. 2 (132) a-b (Mál nr. 4/2007).

³¹⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 39-40.

³²⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.41.)

³²¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.57.)

Sjálfseignarjörðin Hvammur sem sögð er 20 hundruð hefur kjarrskóg til eigin nota samkvæmt jarðamatinu 1804.³²²

Í jarðamatinu 1849-1850 segir um Hvamm:

Hvammur áður talin 20 hndr. að dyrleika. – ... Af enginu, sem liggur að nokkuru leiti á víð og dreif í bithaga og er illt til vörslu fást 140 hestar af ljettíngs heyi. Landrými er hjer nóg fyrir sauðpening, en oflítið fyrir stórgripi; ... og frí gjeldfjár-fjárrekstur á heiðinni fyrir heimilið. ...³²³

Í kaflanum um Grenivík hér framar er umfjöllun um merkjadóm frá 21. september 1883 í landaþrætumáli milli Grenivíkur og Jarlsstaða annars vegar og Hvamms hins vegar og vísast til þess.

Landamerkjabréf Hvamms er frá 31. maí 1884 og var þinglesið 16. júní sama ár. Þar stendur:

Að utan ræður til móts við Grenivíkur og Jarlsstaðarland Grófarlækjarós neðst þar sem hann fellur í Bárðartjörnina; þaðan bein stefna upp í merkjagarðsstúf fyrir ofan Grenivíkurhóla, síðan bein lína uppí miðja Merkislág og svo sjónhending uppá Syðstahnjúk. Frá hnjúknum ræður fjallseggin út að Stóraklettagili, og síðan lækur sá, er rennur í því niður í Gljúfrá.

Að austan ræður Gljúfrá til móts við [strikað yfir, Bárðartjörn] Grýtubakka, allt inn að Víðilæk; en að sunnan til móts við Bárðartjörn Víðilækur upp að merkjalínu, sem dregin væri beint frá syðri enda Bárðartjarnarinnar eftir garðmóti í mýrinni þar fyrir ofan, upp í áðurnefndan læk.

Að vestan ræður Bárðartjörnin eftir miðlínu hennar.³²⁴

Óvída Jónasdóttir í Hvammi skrifar undir landamerkjabréfið. Oddur Ólafsson samþykkir landamerkin vegna Grenivíkur og Þorsteinn Jónasson vegna Grýtubakka og Sveinn Sveinsson vegna Hóls.

Staðfest er í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Hvamms hafi verið þinglesin árið 1884. Eftirfarandi upplýsingar eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar víðlendir. Sumarheit góð og kjarnaland. Vetrarheit fremur lítil og snjóþungt. Sumt beitalandið fjarri. Fjárgeymsla erfið. Jörðin liggur að afrétt og á hún sérstakt upprekstrarland.³²⁵

Í Árbók Ferðafélags Íslands 1969 segir Jóhann Skaptason að Hvammur eigi mikið heiðarland á vestanverðri Leirdalsheiði. Kallist þar Hvammsheiði, suðaustan í Sveigsfjalli, sem er vestan Leirdalsheiðar, milli hennar og Trölladals.³²⁶

³²² Skjal nr. 2 (56) a-b.

³²³ Skjal nr. 2 (58) a-b.

³²⁴ Skjal nr. 2 (23) a-b.

³²⁵ Skjal nr. 2 (61).

³²⁶ Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Jóhann Skaptason: Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótsheiðar, bls. 53.

Árbær var nýbýli byggt í Hvammslandi árið 1954 með óskiptu beitolandi og úthaga. Félagsbú var rekið á báðum býlunum 1963-1974 en eftir það munu þau hafa að mestu verið nýtt sameiginlega.³²⁷

5.23 Grýtubakki

Grýtubakki er nefndur í Ljósvetninga sögu sem Björn Sigfússon telur frá því um miðja 13. öld.³²⁸

Í máldaga Auðunar rauða frá 1318 kemur fram að Grýtubakkakirkja eigi þriðjung í heimalandi og því sem til liggur í rekum.³²⁹ Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394³³⁰ og máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510.³³¹

Grýtubakka er getið í kaupbréfi 21. apríl 1345³³² og í arfleiðslubréfi frá 12. júní 1386.³³³

Jón biskup Arason seldi kaupahluta í Ási í Kelduhverfi með kirkjueign og fleiri jörðum móti kaupahlut í Grýtubakka, 80 hundruðum, og kirkjueignum og fleiri jörðum, 14. júlí 1531.³³⁴

Í bréfi frá 31. janúar 1533 kemur fram að Jón biskup Arason gefur Sigurði syni sínum jarðir, þ. á m. Grýtubakka og kirkjan þar eigi:

ij eydikot j eystrum fiordum er heita jorunnarstader og kusueinsstader.³³⁵

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 segir um Grýtubakkakirkju:

Hun a þridiung I heimalandi, skögar part fyrer vtan Skuggabíorg, kallast Þollaks skögur, hun a 20 hndr. I frýdum peningum, þesse kot Særis velli, 2 eýdi kot I fiördum. ...³³⁶

Í biskupavísitasíum Grýtubakkakirkju sem dagsettar eru 11. júlí 1675, 12. ágúst 1687, 4. ágúst 1694 og 19. maí 1701 eru klausur sem eru nánast samhljóða þeirri sem tekin var úr máldagabók Guðbrands.³³⁷ Fram kemur í biskupsvísitasíu Grýtubakkakirkju frá 1715 að kirkjan eigi eyðikotin Jórunnarstaði og Kúsveinsstaði, þriðjung í heimalandi og Þorláksskóg.³³⁸ Þá er í biskupsvísitasíu Grýtubakkakirkju

³²⁷ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 81.

³²⁸ Íslensk fornrit X. Ljósvetninga saga Reykdæla saga ok Víga-Skútu, bls. XLVI-L, 76.

³²⁹ Skjal nr. 2 (184).

³³⁰ Skjal nr. 2 (191).

³³¹ Skjal nr. 2 (198).

³³² Skjal nr. 2 (185).

³³³ Sjá skjal nr. 2 (skjalaflokkur B.1. og B.5., Ísl. fbrs. III, 392).

³³⁴ Skjal nr. 2 (220).

³³⁵ Skjal nr. 2 (222).

³³⁶ Skjal nr. 2 (97) a-b.

³³⁷ Skjöl nr. 2 (102) a-b, nr. 2 (105) a-b, nr. 2 (109) a-b og nr. 2 (112) a-b.

³³⁸ Skjal nr. 2 (115) a-b.

árið 1748 úti á spássíu minnst á þriðjungseign kirkjunnar í heimalandi og rekaeign út frá Sandhorni.³³⁹

Sérstakir kaflar eru um Kúsveinsstaði og Jórunnarstaði framar í þessari greinargerð.

Þeir séra Þórarinn Jónsson á Hrafnagili og Þorlákur Benediktsson bóndi á Grýtubakka deildu um land og reka á Kaðalsstöðum í Fjörðum í lok 17. aldar. Grýtubakkabóndi virðist hafa viljað eigna Grýtubakka þar nokkurt land og þá væntanlega sem land Kúsveinsstaða. Þessi ágreiningur var við lýði allt fram undir miðja 19. öld.

Samkvæmt vitnisburði þeirra Sigurðar Hallgrímssonar og Þorkels Bjarnasonar, bréfuðum í ágúst 1694, þá hafði Þorlákur Benediktsson (á Grýtubakka) byggt og uppbyggja látið, á árunum 1693-1694, svokallað Kaðalsstaðasel sem lá fram frá Kaðalsstöðum og hafði ævinlega eignað verið og fylgt þeirri jörðu.³⁴⁰ Sjá nánar um vitnisburðinn í kafla um Kaðalsstaði.

Við visitasíu Einars biskups Þorsteinssonar í Höfða í Höfðahverfi 5. ágúst 1694 sættust þeir séra Þórarinn á Hrafnagili og Þorlákur á Grýtubakka á að nefna saman sex menn til þess að fara yfir skjöl kirknanna. Biskup skyldi sjá til þess að Skúli Þorláksson prófastur og Arngrímur Hrólffson sýslumaður færu fyrir hópnum og gættu þess að báðar kirkjurnar fengju að njóta réttinda sinna. Þeir séra Þórarinn og Þorlákur lofuðu svo að hlíta úrskurði þessara manna.³⁴¹

Fyrrgreindir áttmenningar komu saman á manntalsþingi að Grýtubakka 15. apríl 1695. Þar voru lögð fram skjöl beggja kirknanna. Fyrir hönd Hrafnagilskirkju var lagt fram bréf á kálfskinni með tveimur hangandi óskertum innsiglium frá árinu 1508. Í því var minnisgrein um gjöf þá er Brynjólfur Magnússon gaf Hrafnagilskirkju að sér látnum sem var Kaðalsstaðir með rekum og öllum gögnum og gæðum er greindri jörðu fylgt hafði að fornu og nýju. Einnig var lagt fram annað bréf um nákvæmlega sama efni, sömuleiðis á kálfskinni en með einu hangandi óskertu innsigli frá árinu 1318. Loks auglýsti séra Þórarinn Jónsson að hann og forverar hans hefðu átölulaust haldið umrætt Kaðalsstaðaland ásamt því plássi sem kallist Kaðalsstaðasel allt fram til þess tíma er Þorlákur Benediktsson kom til Grýtubakka og setti þar upp byggð.

Fyrir hönd Grýtubakkakirkju lagði Þorlákur fram afrit úr visitasíubók Einars biskups Þorsteinssonar fyrir Grýtubakkakirkju frá 5. ágúst 1694. En þar kom fram að kirkjan eigi þriðjung í heimalandi, skógarpart fyrir utan Skuggabjörg er kallist Þorláksskógur, 20 hundruð í fríðum peningum, kotið Særisvelli og tvö eyðikot í Fjörðum. Einnig framvísaði Þorlákur því, sem hann kallaði afriti af máldaga og

³³⁹ Skjal nr. 2 (118) a-b.

³⁴⁰ Skjal nr. 2 (89).

³⁴¹ Skjal nr. 2 (90) a-b. Tveir menn votta að skjalið sé rétt skrifað upp eftir frumritinu á Hólum 20. janúar 1695. En það var einnig lagt fram á manntalsþingi að Grýtubakka 29. apríl 1737.

vitnisburðarbréf um landareign eyðikotanna í Fjörðum. Annars hafði Þorlákur hvorki innsigluð bréf né skilríki fyrir áðurgreindri landareign Grýtubakkarkirkju.

Eftir að hafa yfirvegað framlögð gögn komust áttmenningarnir að þeirri niðurstöðu að þau gögn, sem Þorlákur Benediktsson hefði lagt fram, gætu ekki hrakið skjöl og hefð séra Þórarins vegna Hrafnagilskirkju.³⁴²

Hallgrímur Thorlacius prestur á Hrafnagili fann að því að Halldór Pálsson eigandi Grýtubakka skyldi, á manntalsþingi sama staðar 22. maí 1840, mótmæla lögfestu hans fyrir Kaðalsstöðum. Ekki nóg með það heldur lét Halldór einnig lesa upp lögfestu sem miðaði að því að ná Kaðalsstaðaseli undan Hrafnagilskirkju. Hrafnagilsprestur furðaði sig á þessu því að þrætan um Kaðalsstaðsel hafi verið útkljáð fyrir mörgum árum með úrskurði 15. apríl 1695. Hann mótmælti því í kröftugasta máta, fyrir hönd kirkju sinnar, fyrirnefndri lögfestu Halldórs að því leyti sem hún snertir Kaðalsstaðasel. Því næst friðlýsti hann Kaðalsstaði með Kaðalsstaðaseli til ystu ummerkja gegn notkun þeirra sem ekki höfðu leyfi hans til þess. En einkum og sér í lagi fyrir eignartilkalli og notkun Halldórs Pálssonar undir fullkomið lagatiltal og sektir svo lengi sem hann gæti ekki hnekkst fyrirnefndum úrskurði. Mótmæli sín, frá 28. september 1840, bað séra Hallgrímur stefnuvotta Grýtubakkahrepps að birta Halldóri á heimili hans á Grýtubakka og var það gert fimm dögum síðar.³⁴³ Séra Hallgrímur á Hrafnagili skrifaði síðan Steingrími Jónssyni biskupi vegna deilu þeirra Halldórs Pálssonar um Kaðalsstaðasel 14. janúar 1841. Biskup svaraði 12. mars 1841 og sendi aftur skjöl þau sem séra Hallgrímur byggði lögfestu sína á. Að sögn Hrafnagilsprests byggði Halldór á Grýtubakka kröfu sína einungis á ályktun eignaðri Benedikt Þorsteinssyni lögmanni á áreiðarþingi á Grýtubakka 2. júní 1725 þar sem Grýtubakka var eignað Kaðalsstaðasel. Erfitt sé hins vegar að átta sig á málavöxtum af svo ófullkomnu undirlagi en þetta muni allt skýrast er séra Hallgrímur mæti á manntalsþingi á Grýtubakka á komandi vori og haldi uppi svörum fyrir kirkju sína. Steingrímur biskup sagði að engin skjöl þessu máli viðvíkjandi væri að finna í biskupsskjalasafni og í vísítasíubók Einars biskups Þorsteinssonar sé ekki minnst á Kaðalsstaði né Kaðalsstaðasel, hvorki undir Höfða né Grýtubakka á árunum 1694-1695. Loks minnir hann séra Hallgrím á að það sé skylda hans að halda Kaðalsstaðaseli, sem sé talsverður hluti Kaðalsstaða, undir Hrafnagilskirkju.³⁴⁴

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir dýrleika Grýtubakka með Svæði og eyðikotunum Jórunnarstöðum og Kúsveinsstöðum í Hvalvatnsfirði vera eitt

³⁴² Skjal nr. 2 (91) a-b. Tveir menn votta að skjalið sé rétt skrifað upp eftir frumritinu á Stórulaugum 25. apríl 1695. En það var einnig lagt fram á manntalsþingi að Grýtubakka 29. apríl 1737.

³⁴³ Skjal nr. 2 (93) a-b.

³⁴⁴ Skjal nr. 2 (94) a-b.

hundrað hundraða og eigi kirkjan þriðjung þessara landa. Grasetekja var lítil en úthagar bjarglegir.³⁴⁵

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi sem ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724 er Grýtubakkakirkja sögð eiga kotið Svæði :

og 2. Eidekot i fiordum kollud

Kusveinsstader, og Jórunarstader. af þeim gielldst Echert ...³⁴⁶

Eigna Grýtubakkakirkju árið 1724 er getið í skýrslu um fjárhagsstöðu kirkna í Þingeyjarsýslu en hún var tekin saman 1726:

Kýrkia þesse á 2. Eidekot Jorunnarstade og Kwsveinstade j Eýstre fiördumm. hun á og j heimalande 30 hndr. hier ad auk eru henne pantsett 20 hndr. ur Grýtubacha, fyrrer Skullder tilfallnar j tyd Sal. Þorláks Benedictssonar. Eingenn er landskulld hier uppa sett, fir edur sýdar, ad minu Vite. Enn Kýrkiunnar hier ádurtalemn Eidekot, henne ónýt til Inntektar. ...³⁴⁷

Grýtubakki var vísiteraður af prófasti árið 1735. Í vísitasíunni stendur að kirkjan eigi þriðjung í heimalandi og 20 hundruð, sem pantsett hafi verið kirkjunni af eignarmanni.³⁴⁸

Í vísitasíu prófasts á Grýtubakka árið 1753 er vitnað til áðurnefnds gjafabréfs Jóns Arasonar biskups frá 1533:

Öllum tiedum eignum tiaest ad Kyrkiann enn nú hallde fyrir utann þesse Sýdstnefndu 8 hndr. ...“. [8 hndr. í þarflegum peningum].³⁴⁹

Samkvæmt biskupsvísitasíu Grýtubakkakirkju árið 1828 á kirkjan:

... þridjung i heimalande, og því sem til liggur í rekum, XV vætta afreidslu útfrá Sandshorni til Senníngarvíkur eftir gíafa og Auglýsingar brefi, biskups Jóns Arasonar, sub anno 1533, hvör þá var Eigandi Gritubacka, á hún jörd á Snærisvöllum (nú kallada Svæði) og 2 Eidikot i eystri Fiördum, Jórunarstadi og Kúsveinsstadi, sama bref vottar og ad hann hafi til hennar lagt ...³⁵⁰

Eftirfarandi máldagabrot var fært inn í kirkjustól Grýtubakkakirkju á eftir biskupsvísitasíu frá 1828:

Afskrift af Máldaga Broti, áhrærandi Grítubacka Kyrkiu Eigner og Jtök, sem Eyrikur Prestur Þorleifsson á Þóroddsstad i Kinn, fann af hendíngu, medal gamalla Skíala i Rauduskridu, og med deildi Kyrkiunnar Proprietario, undir 6tta Nov. næstlidna:

³⁴⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 37-38.

³⁴⁶ Skjal nr. 2 (238) a-b.

³⁴⁷ Skjal nr. 2 (235) a-b.

³⁴⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.9. án nr.).

³⁴⁹ Skjal nr. 2 (178) a-b.

³⁵⁰ Skjal nr. 2 (124) a-b.

Þetta var í Skrúðakistunni á Grítubacka þá Síra Berfinnur³⁵¹] tók við henni.
[síðan kemur upptalning á messuklæðum, bókum og kirkjugripum] Alla á
Backi Afriett fyrir utann Diúpagil til til móts við Kadalstadi, á Backi alla
Leirdals Heýdi, Anno Domine M.D.XXII

[Hér er sleppt upptalningu á rekum] under þetta hafa skrifad Paull
Gudbrandsson Gisli Jónsson Hallur Ólafsson

upplesid og Protocollerað fyrir Rettinum a Gritubacka, settu áreidar þingi
Laugardagenn 2 Jun. 1725. testerar Benedix Thorsteinsson

Ad framann skrifud Afskrift sé rettskrifud epter - og samhlióða með -
Originalnum, - hvör á lausu Bladi liggur við Kyrkiuna á Grítubacka, - vitnum
og stadfestum Vid undirskrifader með ockar eiginhandar undirskriftum“

J. Jónsson prestr á Höfða³⁵²

Lögfesta fyrir landi, skógarítökum og rekum Grýtubakka var lesin upp á
manntalsþingi á sama stað 29. maí 1845. Inntaks er hins vegar ekki getið.³⁵³

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að sjálfseignarjörðin Grýtubakki með
Lónsgerði, sem notaðist með heimajörðinni, og Grýtu, sé metin 60 hundruð að
dýrleika. Einnig kemur fram í matinu að Grýtubakki hafi kjarrskóg til eigin nota og að
landbrot spilli úthaga.³⁵⁴

Í jarðamatinu 1849-1850 segir m.a. um Grýtubakka:

Gritubakki áður metin sér 20 hndr. að dýrleika. ... Landrými er nóg fyrir
allann pening, og í betralagi að kostum yfir höfuð, einnig vetrarútbeit nokkur.
Fjár upprekstur til aflögu og hrís til dengslis, einnig grasatekja fyrir heimilið
...³⁵⁵

Einnig kemur þar fram varðandi Grýtu:

Gríta áður talin 10 hndr. að dýrleika. - ... Búfjárhagar eru í sameiningu við
Gritubakka, og eru í meðallagi að landrými og gjæðum; vetrar útbeit er hér
nokkur, einnig hrís til dengslis sömuleiðis fjall upprekstur og grasatekja að til
tölu í samlendunni; ...³⁵⁶

Landamerkjabréfi Grýtubakka frá 3. desember 1889 var þinglýst 17. júní 1890,
svohljóðandi:

Að austan ræður fjallgarður sá er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyardalsheiði,
svo sem vötn deila inn í Grýtuskál [upphaflega skrifað, Grýtubakkaskál]. Þá
ræður sunnan móti Kolgerði, Grýtan niður að merkjavörðu á syðri bakka

³⁵¹ Þetta nafn er tortryggilegt, gæti verið mislestur á nafninu Geirfinnur, en enginn prestur með því
nafni finnst á Grýtubakka eða Höfða á þessum tíma samkvæmt Prestatali og prófasta.

³⁵² Skjal nr. 2 (179) a-b.

³⁵³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.56.)

³⁵⁴ Skjal nr. 2 (56) a-b.

³⁵⁵ Skjal nr. 2 (58) a-b.

³⁵⁶ Skjal nr. 2 (58) a-b.

hennar. [Hér er sleppt lýsingu á mörkum móti Nesi] Svo ræður að neðan Hólsá móti Hóli, og að utan Gljúfrá móti Bárðartjörn og Hvammi allt þar til lækur úr Stóraklettagili fellur í hana við Glúfrárvað. Þá ráða þaðan móti Grenivík reiðgötur á Leirdalsheiði út að vaði á Íllagilsá, en síðan Hvalvatnsfjarðará móti Gili og Kussungstöðum. Að utan ræður móti Kaðalstöðum Selgil út og yfir frá Kussungstöðum og utan við eyði býlið Kúsveinsstaði, á fjall upp. ...

Ábuandi Kaðalsstaða, hefir ef hann æskir þess, forgöngurétt að fá til leigu Jórunnarstaðafrétt í Grýtubakkalandi, með sama eftirgjaldi sen aðrir bjóða ...³⁵⁷

Bréfið er undirritað af Þorsteini Jónassyni. Það er samþykkt af Einari Ásmundssyni vegna Hléskóga, Ness og Hóls, Sv. Sveinssyni vegna Hvamms og Bárðartjarnar, Matthíasi Jochumssyni [presti á Akureyri] vegna Kaðalsstaða, G. Ólafssyni [presti í Höfða] vegna Kolgerðis og Þórði og Baldvin Gunnarssonum vegna Grenivíkur.

Að þessu er vikið í landamerkjabréf Kaðalsstaða frá 10. júní 1889 sem hér segir:

Þar eð hvorki máldagar nje nein önnur skjöl eða munnmæli geta gjört núlifandi mönnum ljóst, hvar Kaðalstaðasel það, sem forðum fylgt hefir jörðinni, hafi verið, er því sleppt á móti því, að eigendur Grýtubakka er lönd eiga nú á því svæði, lofa að byggja bónda þeim sem býr á Kaðalstöðum afrjettinn Grýtubakkalands megin, ef hann æskir þess og býður jafnt eptirgjald eptir hann eins og aðrir, og skal sú kvöð haldast framvegis, ef leiguliðaskyldu er af Kaðalstaða ábúanda gætt og umboðsmenn Hrafnagilskirkju ekki kalla til áðurnefnds ítaks.³⁵⁸

Sjá að öðru leyti kaflann um Kaðalsstaði.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Grýtubakka hafi verið þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Grýtubakka eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar allvíðlendir. Sumarbeitsland kjarngott, en langsótt fyrir sauðfé. Gripahagar allgóðir. Vetrarbeits engin sökum snjóþyngsla. Fjárgæymsla erfíð. ... Jörðinni fylgir stórt upprekstrarland, notað fyrir heimafé.³⁵⁹

Jóhann Skaptason segir í Árbók Ferðafélags Íslands 1969 að Grýtubakki eigi allan eystri hluta Leirdalsheiðar og land í Hvalvatnsfirði austan ár að Selgili, merkjagili Grýtubakka og Kaðalsstaða. Í því landi hafi verið býlin Jórunnarstaðir og

³⁵⁷ Skjal nr. 2 (16) a-b.

³⁵⁸ Skjal nr. 2 (96).

³⁵⁹ Skjal nr. 2 (61).

Kúsveinsstaðir, kallist þar nú „Jórunnarstaðaafrétt“ en heiðin austanverð kallist stundum „Bakkaafrétt“. Landið sé nú notað sem „afréttur“ Höfðhverfinga.³⁶⁰

Árið 2005 var tekið fyrir í héraðsdómi Norðurlands eystra ágreiningsmál milli eigenda Grýtubakka 1 og 2 og Grýtubakkahrepps vegna Grenivíkur um landamerki á Leirdalsheiði frá svonefndum Hávörðum og norður úr. Í landamerkjabréfum beggja jarðanna er talað um að reiðgötur á Leirdalsheiði ráði merkjum milli jarðanna Grýtubakka og Grenivíkur, og í landamerkjabréfi Grýtubakka er miðað við það á Illagilsá, eða eins og segir í málsatvikalýsingu dómsins:

Eins og kröfugerð aðila er háttað snýst ágreiningur þeirra um í hvorri ánni [Illagilsá/Austurá eða Gilsá/Vesturá] „vað á Illagilsá“ er svo og við hvað sé átt með „reiðgötur“ á Leirdalsheiði í framangreindum merkjalýsingum.

Dómur var kveðinn upp 20. apríl 2005 með hnitsettum merkjum. Hann var staðfestur í hæstarétti 21. september 2006.³⁶¹

5.23.1 Kúsveinsstaðir

Í bréfi frá 31. janúar 1533 kemur fram að Jón biskup Arason gefur Sigurði syni sínum jarðir, þ. á m. Grýtubakka og kirkjan þar eigi:

ij eydikot j eystrum fiordum er heita jorunnarstader og kusueinsstader.³⁶²

Í reikningum bændakirkna í Hólabiskupsdæmi frá 1569 kemur fram að Grýtubakkakirkja eig:

tuo eydikot er heita Iorunna(r)stader og Kusueinstader j eystrum Fiordum.
eingin hus A. og eigi bygdar j næstu hundrad är.³⁶³

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 voru Kúsveinsstaðir taldir með í dýrleika Grýtubakka.³⁶⁴ Um kotið sjálft segir þar:

Kusueinstader, í eyði undir 20 ár, en þar fyrir bygt eitt ár eður tvö, og þar fyrir bjuggu hjer tveir menn um fáein ár hvor, en oftast hefur þetta kot í eyði legið í manna minni.

Dýrleikinn óviss, því þetta kot hefur ei tíundast so menn viti.

Eigandinn Grýtubakka kirkja eður sjálfur staðurinn Grýtubakki.

Byggíngarkosti veit enginn nálægur að undirrjetta, en meinast af þeim alllitir, þá bygt hefur verið.

Fóðrast kunni i úngneyti.

³⁶⁰ Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Jóhann Skaptason: Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótsheiðar, bls. 50 og 52.

³⁶¹ Skjal nr. 1 (8).

³⁶² Skjal nr. 2 (222).

³⁶³ Skjal nr. 2 (229).

³⁶⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 37

Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi. Enginn brúkar nú þetta eyðikot.³⁶⁵

Þó voru Kúsveinsstaðir nýttir, þegar búið var á Kaðalsstöðum að sögn Jarðabókarinnar, því að Kaðalsstaðir fá þessa umsögn:

Úthagarnir eru mjög litlir, og því var mjög hætt að engið beittist þá bygt var, nema hagi væri til fenginn á Kúsveinstöðum eður Bakka aftrjett.³⁶⁶

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, sem ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724, telst eyðikotið Kúsveinsstaðir í eigu Grýtubakkakirkju.³⁶⁷ Eyðikotið Kúsveinsstaðir er einnig talið meðal eigna Grýtubakkakirkju í skýrslu um fjárhagsstöðu kirkna í Þingeyjarsýslu árið 1724, sem tekin var saman árið 1726.³⁶⁸ Hið sama kemur fram í biskupsvisitasíu Grýtubakkakirkju árið 1828.³⁶⁹

Árið 1753 gat prófastur þess í visitasíu að Grýtubakkakirkja héldi enn eignum sínum, sem getið var í gjafabréfi Jóns biskups Arasonar árið 1533, nema 8 hundruðum í þarflegum peningum.³⁷⁰

Á manntalsþingi á Grýtubakka 22. maí 1840 mótmælti Halldór eigandi Grýtubakka lögfestu fyrir Hrafnagilskirkjujörðinni Kaðalsstöðum frá 11. maí 1773 sem síðast hafði verið lesin upp árið 1804. Í staðinn lét hann lesa upp lögfestu Kúsveinsstaða frá 2. júní 1773 sem hafði seinast verið lesin upp 8. júní 1783. Inntak lögfestanna kemur ekki fram.³⁷¹ Nánar er fjallað um málið í kaflanum um Grýtubakka.

Hallgrímur Thorlacius prestur í Laufási skrifaði Steingrími Jónssyni biskupi vegna deilu þeirra Halldórs Pálssonar um Kaðalsstaðasel 14. janúar 1841. Nánar er fjallað um málið í kaflanum um Grýtubakka.³⁷²

Að sögn Jóns Sigurðssonar í sýslulýsingu hans stóðu Kúsveinsstaðir litlu norðar Jórunnarstöðum. Ekki sé vitað um byggð þar eftir 1690.³⁷³

Landamerkjabréf vantar fyrir Kúsveinsstaði. En landið virðist innan merkja Grýtubakka samkvæmt landamerkjabréfi þeirrar jarðar.

5.23.2 Jórunnarstaðir

Í bréfi frá 31. janúar 1533 kemur fram að Jón biskup Arason gefur Sigurði syni sínum jarðir, þ. á m. Grýtubakka. Segir þar að kirkjan þar eigi:

ij eydikot j eystrum fiordum er heita jorunnarstader og kusueinsstader.³⁷⁴

³⁶⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 58.

³⁶⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 59.

³⁶⁷ Skjal nr. 2 (238).

³⁶⁸ Skjal nr. 2 (235) a-b.

³⁶⁹ Skjöl nr. 2 (115) a-b og nr. 2 (124) a-b.

³⁷⁰ Skjal nr. 2 (178) a-b.

³⁷¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.46.)

³⁷² Skjal nr. 2 (94) a-b.

³⁷³ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 110.

Í reikningum bændakirkna í Hólabiskupsdæmi frá 1569 kemur fram að Grýtubakkakirkja eigi:

tuo eydikot er heita Iorunna(r)stader og Kusueinstader j eystrum Fiordum.
eingin hus A. og eigi bygdar j næstu hundrad ár.³⁷⁵

Biskupavísitasíur Grýtubakkakirkju á árunum 1715 og 1828 segja að kirkjan eigi eyðikotið Jórunnarstaði.³⁷⁶

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 voru Jórunnarstaðir taldir með í dýrleika Grýtubakka.³⁷⁷ Um býlið sjálf segir Jarðabókin:

Iórunarstader, fornt eyðiból austanframm í Hvalvatnsfirði, nokkuð utar en gagnvart Gili. Þar sjást byggíngaleifar af tóftarústum, en ekki girðingar, hefur og ekki bygt verið frá gamalli tíð.

Þetta eyðiból liggur undir undir Grýtubakka með tilliggjandi landi og kallast Bakka aftrjett.

Ekki má hjer aftur byggja fyrir snjóflóðum, sem menn hyggja að hafi eyðilaggt þetta býli. Túnstaði er og nær ekkert og heyskapur mjög lítill.³⁷⁸

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, sem ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724, telst eyðikotið Jórunnarstaðir í eigu Grýtubakkakirkju.³⁷⁹ Eyðikotið Jórunnarstaðir er einnig talið meðal eigna Grýtubakkakirkju í skýrslu um fjárhagsstöðu kirkna í Þingeyjarsýslu árið 1724 sem tekin var saman árið 1726.³⁸⁰

Árið 1753 gat prófastur þess í vísitasíu að Grýtubakkakirkja héldi enn eignum sínum, sem getið var í gjafabréfi Jóns biskups Arasonar árið 1533, nema 8 hundruðum í þarflegum peningum.³⁸¹

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir um Jórunnarstaði í sýslulýsingu sinni:

Grýtubakki á land austan ár í Hvalvatnsfjarðardal, móti löndum Gils og Kussungsstaða. Enn heitir þar Jórunnarstaðaafréttur, fagurt land, öldótt og skógivaxið. Árið 1525 eru Jórunnarstaðir taldir „eyðijörð forn“. [Síðan er tilvitnun í Jarðabók Árna og Páls]. Aftur voru Jórunnarstaðir byggðir árið 1811-1812, og stóð byggðin aðeins árið.³⁸²

Landamerkjabréf vantar fyrir Jórunnarstaði. En landið virðist innan merkja kröfussvæðis þinglýstra eigenda Grýtubakka.

³⁷⁴ Skjal nr. 2 (222).

³⁷⁵ Skjal nr. 2 (229).

³⁷⁶ Skjöl nr. 2 (115) a-b og nr. 2 (124) a-b.

³⁷⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 37.

³⁷⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 58.

³⁷⁹ Skjal nr. 2 (238).

³⁸⁰ Skjal nr. 2 (235) a-b.

³⁸¹ Skjal nr. 2 (178) a-b.

³⁸² Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 110.

5.24 Skarð

Elsta heimild um Skarð er í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 en þar er minnst á að tíund liggi þaðan til Laufáskirkju.³⁸³

Fimmtán hundruð í Skarði voru greidd m.a. upp í kaupverð hálfs Miklagarðs í Eyjafirði 21. apríl 1345.³⁸⁴

Skarð var selt 10. maí 1464 samkvæmt vitnisburði 23. janúar 1471:

Med ollum þeim gaugnum oc gædum er greindri iordu hefer fylgt oc fylger at fornu oc nyio oc hann vard fremzt eigandi at. allt land oc skog at þui diupa gili er næst er firir vtan iordina þuera er þar liggr j sama dal.³⁸⁵

Skarð í Fnjóskadal, 20 hundruð, Mýri í Bárðardal, 16 hundruð, og fjögur málnytukúgildi voru goldin fyrir Stóruvoga á Vatnsleysuströnd 4. október 1489 samkvæmt vitnisburði 24. mars 1491:

sagdi hvorki þeirra odrv til landamerkia aa greindvm jordvm en hvort sellde odrv epter því sem jardernar ætti oc þeim hefde fylgtt at forv oc nyiv oc þær hefdu fremst eigande at vordet.³⁸⁶

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir að Svaðaskarð sem almennilega kallist Skarð sé 30 hundruð að dýrleika. Grasatekja sé bjargleg fyrir heimilið, úthagarnir bæði miklir og sæmilega grösugir. Þá þurftu ábúendur Pálsgerðis og Litlagerðis jafnan að þiggja beit af Skarðsmönnum fyrir beitartoll.³⁸⁷

Sjálfseignarjörðin Skarð er sögð 30 hundruð í jarðamatinu 1804. Jörðin hefur kjarrskóg sem hún getur bæði nýtt sjálf og selt öðrum og eru árstekjur hennar af því einn ríkisdalur. Jörðin hefur líka einn ríkisdal á ári í tekjur af leigu á „afrétt“. Í jarðamatinu kemur einnig fram að skriður spilli úthaga.³⁸⁸

Þann 7. júlí 1829 seldi séra Jón Jónsson í Möðrufelli, umboðsmaður jarðarinnar Skarðs, Halldóri Jónssyni í Öxnafeili í Eyjafirði þann helming Skarðs sem var í eigu séra Páls Magnússonar Thorarensens. Þessi jarðarhluti, sem metinn var til 15 hundraða, var seldur með öllum ítökum. J. Jónsson og J. Gottskálksson vottuðu söluna.³⁸⁹ Tekið var fram um „afrétt“ eða eins og segir í afsalsbréfinu:

þennan Jardar Helfmíng, segi eg, med nefndum kúgildis Am, sel eg og til eignar heimila Bónða og siálfeigara Mr Halldóri Jonssyni á Öxnafeili i Eyjafirdi ásamt öllum nefndrar Jardar helfmingi fylgiandi Húsum Túni

³⁸³ Skjal nr. 2 (184).

³⁸⁴ Skjal nr. 2 (185).

³⁸⁵ Skjal nr. 2 (203).

³⁸⁶ Skjal nr. 2 (210).

³⁸⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 26-27 og 28.

³⁸⁸ Skjal nr. 2 (56) a-b.

³⁸⁹ Skjal nr. 2 (54) a-b.

Eingium Uthaga Afrétt Skógarlandi og öðrum Itökum undan Síra Pauli og Erfingium hanns, under Mr Halldór og hanns Erfingia, uppfra þessu.³⁹⁰

Um Skarð segir í jarðamatinu 1849-1850:

Skarð áður talið 30 hndr. að dýrleika. - ... Landrými er mikið, og í betralagi að gjæðum, liggur undir skriðu áföllum, einnig vetrar útbeit lítil, og torfrista eins; enn til kosta má tekja grásatekju til hagræðis fyrir heimilið, og upprekstur í sama máta liðlega, einnig skóg til til kolagerðan talsverðan; hingað gjaldast 70 fiskar í beitar toll frá nærstu bæum, á báðar síður. ...³⁹¹

Landamerkjabréf Skarðs er frá 13. mars 1886, lesið á manntalsþingi 8. júní 1886 og er svohljóðandi:

1. Á milli Skarðs og Þverár ræður merkjum lækur sá, er fellur í svonefndu Merkgili, þar sem það er í einu lagi um hjallann neðarlega í fjallshlíðinni, og þaðan ræður bein lína niður að Fnjóská, og einnig þaðan bein lína upp í svo nefnda Merkiskál og allt á fjall upp.

2. Þaðan liggja merkin eftir beinni línu út háfjallið út að svonefndri Innri-Höfðagilsá, og skiftir sú lína Skarðslandi, fyrst frá Þúfulandi nokkuð út eftir fjallinu, og síðan frá Vestari-Krókalandi. Innri-Höfðagilsá, rennur í svonefndu Innra-Höfðagili, og liggur gil það þvert fyrir botninum á svonefndum Skarðsdal, allt uppá fjall það, sem er Vestanvert við dalinn, og skilur áin Skarðsland frá Laufáskirkjulandi á fjall upp.

3. Milli Skarðs og Litlagerðis ræður merkjum lækur sá, er nefndur er Grefilslækur, og sem fellur í svonefndu Grefilsgili, frá Fnjóská á fjall upp. Síðan liggja merkin frá Grefilsgilsbotni, eftir beinni línu út háfjallið, út í Skarð það, sem liggur í gegnum fjallið úr Innra-Höfðagilsbotninum, í svo nefnda Grýtuskál.

4. Fnjóská skiftir Skarðslandi frá Laufás og Skuggabjargalöndum.³⁹²

Jóhann Bessason á Skarði sagðist hafa samið landamerkjalyðsinguna eftir beiðni jarðeiganda og væri hún svo rétt sem hann best vissi og honum hefði verið sagt af hér kunnugum. Bréfið var samþykkt af: Gísla Ásmundssyni eiganda og ábúanda Þverár, Eldjárn Ásmundssyni vegna Þúfu, Magnúsi Jónssyni [presti í Laufási] sem umboðsmanni Laufásstaðarlands, Höfðagiljalands og Litlagerðis.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Skarðs hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Skarð eru einnig úr matinu:

Búfjárhagar víðlendir og kjarngóðir. Sumarland mjög gott fyrir sauðfé, en gripahagar snögglendir. Snjóþyngsla afarmikil og vetrararbeit völt. Fjárgeymsla

³⁹⁰ Skjal nr. 2 (54) a-b.

³⁹¹ Skjal nr. 2 (58) a-b.

³⁹² Skjal nr. 2 (38) a-b.

mjög örðug. ... Upprekstrarland á jörðin fyrir sig. ... Ágangur nokkur af afréttarfé og nágrannabæjum.³⁹³

5.25 Litlagerði

Fyrsta heimild um Litlagerði er í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 en þar segir:

Litlagierde, partur af heimajörðinni. Bygt á fjárhússtæði jarðarinnar fyrir vel 50 árum, afdeilt einasta að túni og útslægjum, og reiknast fjórðungur allrar jarðarinnar, að dýrleika v hndr., og so tíundast ut supra.³⁹⁴

Einnig er þar getið býlisins Hjáleigu, sem var hjáleigunefna milli Pálsgerðis og Miðgerðis en í landi Pálsgerðis, byggð fyrst það menn vissu fyrir 41 ári, síðan ýmist í byggð eða eyði þar til fyrir 24 árum að hún lagðist í eyði.³⁹⁵

Raunar er Pálsgerði lögfest ásamt tveimur þar við liggjandi nýlendum og öllum þeirra trjám og húsum í lögfestu séra Markúsar Geirssonar frá 22. apríl 1678.³⁹⁶ Önnur þessara nýlendna hlýtur því að vera Pálsgerði þó hún sé ekki nefnd á nafn árið 1678. Hin nýlendan gæti hafa verið Hjáleiga áður nefnd, sem e.t.v. er sama og Geitagerði sem getið er í kirknareikningum 1723-1724:

Geitagierde Eidekot og óbigt æfenn lega nema umm 2. edur 3. ár fyrir Hallæred mikla Sem hier yfer gieck i þyngEyar Sýslu Hvad Bæde menn og skiepnur nydur Hrundu, Sydann eru 54 ár þa galldst af þessu kote 20 al. alldrei Sydann³⁹⁷

Séra Geir Markússon lögfesti Pálsgerði og Litlagerði með öllum þeirra trjám og húsum á manntalsþingi að Grýtubakka 6. maí 1713.³⁹⁸ Séra Stefán Einarsson í Laufási lögfesti m.a. Pálsgerði með afbýlinu Litlagerði 11. maí 1751.³⁹⁹

Í áföstu skjali við eignaskrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási árið 1635 er vikið að eignum Laufáss eftir úttekt árið 1738 og þar er Litlagerði sagt hjáleiga frá

³⁹³ Skjal nr. 2 (61).

³⁹⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 28.

³⁹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 28.

³⁹⁶ Skjal nr. 2 (69) a-b. Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka en sama lögfesta var einnig lesin upp við Laufáskirkju fyrsta sunnudag eftir trinitatis 1681, á sama stað 18. júní 1682 og loks aftur á manntalsþingi á Grýtubakka 30. apríl 1710.

³⁹⁷ Skjal nr. 2 (231) a-b.

³⁹⁸ Skjal nr. 2 (71) a-b. Lestur umræddrar lögfestu var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí 1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729.

³⁹⁹ Skjal nr. 2 (72) a-b. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oft en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786, lögfesta séra Hannesar Scheving frá 2. maí 1798, lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818 og lögfestur séra Gunnars Gunnarssonar frá 22. maí 1840 og 21. maí 1841 sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (79) a-b.

lögbylinu Pálsgerði með 40 álna landskuld, þ.e. 1/3 af heildar landskuldinni, en með helming kúgildanna.⁴⁰⁰

Í greinargerð um Laufássprestakall frá 1782 kemur fram að Litlagerði sé afbýli sem fylgi Pálsgerði.⁴⁰¹

Í jarðamatinu 1804 er sagt að Litlagerði sé hjáleiga Pálsgerðis. Samkvæmt matinu spilla skriðuföll og grjótfok úthaga.⁴⁰²

Í jarðamatinu 1849-1850 segir um Litlagerði:

Litlagerði áður byggt úr Pálsgerðislandi, og talið 6½ hndr. að dýrleika. - ...

Úthagar eru hér litlir og léttir, vetrar útbeit lítil ...⁴⁰³

Landamerkjabréf Litlagerðis er dagsett 22. maí 1886 og því var þinglýst 8. júní sama ár. Í því kemur m.a. fram eftirfarandi:

1. Að austan ræður Grefilslækur frá Fnjóská og upp á háfjall.
2. Að sunnan Fnjóská.
3. Að vestan er stefnan úr stórum steini niður við Fnjóská upp á há bakkanum, fyrir utan og neðan Litlagerði í Ytri-Tvístein fyrir utan og ofan Litlagerðisbæ. Þessir tveir steinar ráða stefnu merkjanna neðan frá á uppá fjallsbrún.
4. Að norðan ræður fjallsbrúnn.⁴⁰⁴

Magnús Jónsson prestur í Laufási skrifar undir bréfið en hann var einnig umráðamaður Pálsgerðis. Jóhann Bessason samþykkir það vegna Skarðslands.

Varðveist hefur virðingargerð Litlagerðis, frá 3. júní 1916, væntanlega vegna fyrirhugaðrar sölu en önnur gögn um sölna hafa ekki fundist. Í henni kemur m.a. fram að land jarðarinnar sé mjó landspilda frá Fnjóská og upp til fjalls. Útbeit er sögð lítil á vetrum en sumarhagar taldir góðir.⁴⁰⁵

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Litlagerðis hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Litlagerði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar nokkuð rúmí. Vetrarþeir rýr, enda nokkuð snjóþungt. Gripahagar allgóðir, en fremur þröngir. Landlétt heldur, en skjólasamt og hægt.⁴⁰⁶

Einnig kemur fram í matinu að Grenivíkursturur sé umráðamaður Litlagerðis. Litlagerði fór í eyði árið 1960 og var keypt undir Skarð sex árum síðar.⁴⁰⁷

⁴⁰⁰ Skjal nr. 2 (180) a-b.

⁴⁰¹ Skjal nr. 2 (66) a-b.

⁴⁰² Skjal nr. 2 (56) a-b.

⁴⁰³ Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁴⁰⁴ Skjal nr. 2 (34) a-b.

⁴⁰⁵ Skjal nr. 2 (140).

⁴⁰⁶ Skjal nr. 2 (61).

⁴⁰⁷ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 62 og 95.

5.26 Pálsgerði

Í kaflanum um Borgargerði hér að framan er fjallað um Smálönd þau sem Laufáskirkja átti og vísast til þess.

Við afhendingu Laufásstaðar 4. maí 1559 kemur fram að í Pálsgerði séu kúgildi.⁴⁰⁸ Er það í fyrsta skipti sem Pálsgerði er nefnt sérstaklega.

Pálsgerði, með hundraðs landskuld, er talið meðal jarða Laufáskirkju í visitasíu Þorláks biskups Skúlasonar árið 1631.⁴⁰⁹ Sama kemur fram í skoðun á Laufáskirkju 10. apríl 1686,⁴¹⁰ við biskupsvisitasiur 1687,⁴¹¹ 1694,⁴¹² 1701⁴¹³ og 1715,⁴¹⁴ og prófastsvisitasíu 1735.⁴¹⁵

Í skrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási yfir eignir kirkjunnar árið 1635 kemur fram að kirkjan eigi Pálsgerði sem metið sé til 20 hundraða.⁴¹⁶

Markús Geirsson prestur í Laufási lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 22. apríl 1678, m.a. Pálsgerði ásamt tveimur þar við liggjandi nýlendum og öllum þeirra trjám og húsum.⁴¹⁷

Að sögn Jarðabókar Árna og Páls frá 1712 var dýrleiki Pálsgerðis með Litlagerði 20 hundruð en heimajörðin reiknaðist fyrir 15 hundruð. Úthagar voru bæði litlir og hrjóstrugir.⁴¹⁸

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724 er sagt að Pálsgerði með hjáleigunni Litlagerði sé afbýli Laufáss með 90 álna landskuld.⁴¹⁹

Lögfesta Sölva ábúanda í Pálsgerði var lesin upp á manntalsþingi á Grýtubakka 27. maí 1739. Inntaks lögfestunnar kemur aðeins fram að hluta til en þar segir að lögfest sé:

... ad tilteknu landamerke ad nordann læk þeim er enn kallast Merkislækur.⁴²⁰

⁴⁰⁸ Skjal nr. 2 (228).

⁴⁰⁹ Skjal nr. 2 (99) a-b.

⁴¹⁰ Skjal nr. 2 (104) a-b.

⁴¹¹ Skjal nr. 2 (107) a-b. Þá nefnt Hálsgerði sem er örugglega ritvilla

⁴¹² Skjal nr. 2 (108) a-b.

⁴¹³ Skjal nr. 2 (64) a-b.

⁴¹⁴ Skjal nr. 2 (113) a-b.

⁴¹⁵ Skjal nr. 2 (240) a-b.

⁴¹⁶ Skjal nr. 2 (180) a-b.

⁴¹⁷ Skjal nr. 2 (69) a-b. Það sama kemur fram í lögfestu séra Geirs Magnússonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1713. Sá lestur var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí 1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729, sbr. skjal nr. 2 (71) a-b. Í lögfestu séra Stefáns Einarssonar í Laufási frá 11. maí 1751 lögfestir hann m.a. Miðgerði sem hann segir heimaland staðarins, sbr. skjal nr. 2 (72) a-b. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oftár en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786, lögfesta séra Hannesar Scheving frá 2. maí 1798, lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818 og lögfestur séra Gunnars Gunnarssonar frá 22. maí 1840 og 21. maí 1841 sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (79) a-b.

⁴¹⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 27-28.

⁴¹⁹ Skjal nr. 2 (239) a-b.

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Laufáskirkjujörðin Pálsgerði með Litlagerði sé sögð 20 hundruð. Einnig kemur fram í matinu að skriðuföll og grjótfok spilli úthaga.⁴²¹

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur:

Pálsgerði, talin sér 13½ hndr. að dýrleika ... Úthagi er hér lítill, uppblásinn, og liggur undir skriðuáföllum, og vetrarútbeit, þess vegna lítill ...⁴²²

Þann 24. maí 1886 var landamerkjabréf fyrir Pálsgerði útbúið og þinglesið 8. júní sama ár:

1. Að austan er stefnan úr stórum steini niður við Fnjóská, upp á há bakkanum fyrir utan og neðan Litlagerði í Ytri-Tvístein fyrir utan og ofan Litlagerðisbæ. Þessir tveir steinar ráða stefnu merkjanna neðan frá á uppá fjallsbrún.
2. Að sunnan (suðvestan) ræður Fnjóská.
3. Að vestan (utan) ræður neðan frá Fnjóská Merkilækur uppá Kúahjalla og svo þaðan beint á fjall upp
4. Að norðan (norðaustan) er fjallsbrúnn.⁴²³

Magnús Jónsson prestur í Laufási skrifaði undir landamerkjabréfið. Hann var umráðamaður jarðanna báðum megin, Miðgerðis og Litlagerðis.

Virðing vegna fyrirhugaðrar sölu Pálsgerðis fór fram 5. maí 1913. Þar kemur m.a. fram að allt land jarðarinnar sé mjó landspilda um 350 faðmar á breidd frá ánni og allt upp til fjalls og mikið af landinu sé mjög grýtt en graslendi sé aðeins að finna niður við ána og upp að bænum. Í virðingunni segir enn fremur:

Útbeit er lítill, því mest af graslendi jarðarinnar er slegið árlega og eins og áður er sagt, landrými lítið. Ágangur af fé og gripum er mikill, sem orsakast af þéttbýlinu og einnig af því, að jörðin liggur undir brattri fjallshlíð og því stöðugur straumur af fé úr fjallinu, sem afréttarfé rennur í á sumrin.⁴²⁴

Pálsgerði var selt Birni Árnasyni og er afsal Stjórnarráðsins dagsett 31. maí 1915.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Pálsgerðis hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Pálsgerði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar litlir. Vetrararbeit ekki teljandi. Gripahagar þröngir. Landið grýtt og bratt. ... Fjárgeymsla erfið. ... Ágangur nokkur af afréttarfé.⁴²⁵

Pálsgerði fór í eyði árið 1964 og var keypt undir Ártún árið 1984.⁴²⁶

⁴²⁰ Skjal nr. 2 (125) a-b.

⁴²¹ Skjal nr. 2 (56) a-b.

⁴²² Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁴²³ Skjal nr. 2 (35) a-b.

⁴²⁴ Skjal nr. 2 (135).

⁴²⁵ Skjal nr. 2 (61).

5.27 Miðgerði

Í kaflanum um Borgargerði hér að framan er fjallað um Smálönd þau sem Laufáskirkja átti og vísast til þess.

Miðgerði er fyrst nefnt meðal eigna Laufáskirkju í visitasíu Þorláks biskups Skúlasonar í Laufási árið 1631,⁴²⁷ sömuleiðis í biskupavistasíum kirkjunnar á árunum 1687⁴²⁸, 1694,⁴²⁹ 1701⁴³⁰ og 1715.⁴³¹ Sömuleiðis í visitasíu Þorleifs Skaftasonar prófasts árið 1735.⁴³²

Við skoðun Laufáskirkju 10. apríl 1686 er Miðgerði talið með heimalöndum kirkjunnar.⁴³³

Í skrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási árið 1635 eru talin upp lönd sem Laufáskirkja eigi. Þar segir m.a.

item ä kirkiann ij Gerde fyrer utann Fnióskä oc eru bæde saman halldin xx
hndr land eda huort fyrer sig x hndr. land, eru þau optast til slægna höfd.

Síðar í áföstu skjali er vikið að eignum Laufáss eftir úttekt 1738 og Miðgerði þar talið meðal heimalanda.⁴³⁴

Markús Geirsson prestur í Laufási lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 22. apríl 1678. Þar á meðal Miðgerði og Borgargerði með öllum húsum, smærri og stærri, innan garðs jafnt sem utan. Lögfestan var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka en einnig lesin upp við Laufáskirkju fyrsta sunnudag eftir trinitatis 1681, á sama stað 18. júní 1682 og loks aftur á manntalsþingi á Grýtubakka 30. apríl 1710.⁴³⁵

Miðgerði er sagt heimaland Laufáskirkju í prófastsvisitasíu 1735.⁴³⁶

⁴²⁶ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 63, 95.

⁴²⁷ Skjal nr. 2 (99) a-b. Miðgerði er þá sagt stundum byggt.

⁴²⁸ Skjal nr. 2 (107) a-b. Miðgerði er þá talið með jörðum kirkjunnar og sagt stundum byggt.

⁴²⁹ Skjal nr. 2 (108) a-b. Miðgerði er þá talið með jörðum kirkjunnar.

⁴³⁰ Skjal nr. 2 (64) a-b. Þá telur staðarhaldari Miðgerði byggt úr heimalandi kirkjunnar.

⁴³¹ Skjal nr. 2 (113) a-b. Miðgerði er þá talið með heimalöndum.

⁴³² Skjal nr. 2 (240) a-b.

⁴³³ Skjal nr. 2 (104) a-b.

⁴³⁴ Skjal nr. 2 (180) a-b.

⁴³⁵ Skjal nr. 2 (69) a-b. Það sama kemur fram í lögfestu séra Geirs Magnússonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1713. Sá lestur var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí 1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729, sbr. skjal nr. 2 (71) a-b. Í lögfestu séra Stefáns Einarssonar í Laufási frá 11. maí 1751 lögfestir hann m.a. Miðgerði sem hann segir heimaland staðarins, sbr. skjal nr. 2 (72) a-b. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oft en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786, lögfesta séra Hannesar Scheving frá 2. maí 1798, lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818 og lögfestur séra Gunnars Gunnarssonar frá 22. maí 1840 og 21. maí 1841 sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (79) a-b.

⁴³⁶ Skjal nr. 2 (240) a-b.

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 er Miðgerði heimaland Laufáss. Það liggi fyrir utan Fnjóská með afdeildu landi og sitji fyrir fátækra fylgd og boðburði eins og önnur lögbýli í sveitinni. Útigangur fyrir sauðfé er í meðallagi. Jörðin hefur smá skóg til eldiviðar en kolagerðarskógur er eyddur. Úthagar eru bjarglegir. ⁴³⁷

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724, er Miðgerði „bigt kot“ sagt afbýli Laufáss með 60 álna landskuld. ⁴³⁸

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er Miðgerði ein hjáleigna Laufáss. Einnig kemur fram að skriðuföll og grjótfok spilli úthaga. ⁴³⁹

Í umfjöllun um Miðgerði í jarðamatinu 1849-1850 stendur:

Miðgerði líka talin að fornu heimaland frá Laufási. ... Sá litli bithagi, sem koti þessu tilheyrir, er að mestu uppblásinn, og torfrista léleg. ... ⁴⁴⁰

Þann 24. maí 1886 var útbúið landamerkjabréf fyrir Laufáskirkjujörðina Miðgerði og því þinglýst 8. júní sama ár. Þar segir:

1. Að austan (norðaustan) ræður neðan frá Fnjóská Merkilækur uppá Kúahjalla og svo þaðan beint á fjall upp.
2. Að suðvestan ræður Fnjóská.
3. Að utan: Neðan frá Fnjóská Merkilækur ytri upp undir Bæarhjalla; frá upptökum lækjarins, þar er stefnan í Syðra-Grástein á Bæarhjallanum og þá beint á fjall upp.
4. Að norðaustan ræður fjallsbrúnin.

~~(Athugasemd. Innan nefndra takmarka fylgir Laufásstað:~~

~~1. Þrír útmældir engjateigir, 2. Hin svonefnda Tunga. Þetta hvorttveggja er undanþegið notkun Miðgerðis ábúanda, en áskilið Laufáspresti). ⁴⁴¹~~

Magnús Jónsson [prestur í Laufási] skrifaði undir landamerkjabréfið. Hann var umráðamaður aðliggjandi jarða, Borgargerðis og Pálsgerðis. Aftan við bréfið er skrifað:

Sje hjer um ítak að ræða er það brott fallið sökum þess að því var ekki lyst samkv. áskorun 20.5. '53. J. Skaptason

Virðing var framkvæmd á Miðgerði 3. maí 1913 vegna fyrirhugaðrar sölu jarðarinnar. Þar kemur m.a. fram að allt land hennar sé mjó landspilda, um 350 faðma á breidd, frá Fnjóská og upp til fjalls. Ágangur af sauðfé og gripum er sagður mikill vegna þéttbýlis en jafnframt vegna þess að jörðin stendur undir brattri fjallshlíð þar sem fullt sé af fénaði í stöðugu rennsli. [Hér er líkast til átt við afréttarfé, samanber

⁴³⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 29.

⁴³⁸ Skjal nr. 2 (239) a-b.

⁴³⁹ Skjal nr. 2 (56) a-b.

⁴⁴⁰ Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁴⁴¹ Skjal nr. 2 (37) a-b.

það sem kemur fram varðandi sölu Pálsgerðis.] Þess er jafnframt getið að landsdrottinn hafi tekið undan jörðinni, til eigin afnota, svokallaða Tungu á útengi og á síðastliðnum árum leigt ábúanda. Til forna voru afnot hennar látin koma móti vetrarþeiti yfir í Laufáslandi einhvern tíma vetrar. Miðgerði var selt Vilborgu Ívarsdóttur en afsalið er dagsett 31. maí 1915.⁴⁴²

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Miðgerðis hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Miðgerði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Vetrarþeiti mjög lítil. Gripahagi þröngur. Landlétt, en fjárgæmsla hæg. ... Ágangur nokkur af afréttarfé.⁴⁴³

Miðgerði fór í eyði árið 1947.⁴⁴⁴ Jörðinni var skipt milli Syðrigrundar og Ártúns 6. október 2002. Merkjalínan milli jarðarhlutanna er samsíða landamerkjum við Borgargerði í 258,5 m fjarlægð við þau.⁴⁴⁵

5.28 Borgargerði

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Laufáskirkja eigi:

smälond aull. vpp til Gäsagils. og grefar ofann til sikz hia neslandi.⁴⁴⁶

Í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394 er Laufáskirkja sögð eigi

Smälaund aull. millum Gäsagils og vpp til grofuar. ofann til syks hia nes landi.⁴⁴⁷

Hið sama kemur fram í visitasíu Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429,⁴⁴⁸ Sigurðarregistri en eldri hluti þess er frá 1525,⁴⁴⁹ visitasíu Jóns Vigfússonar biskups 13. ágúst 1687,⁴⁵⁰ visitasíu Einars Þorsteinssonar biskups 4. ágúst 1694,⁴⁵¹ visitasíu Steins Jónssonar biskups 11. ágúst 1715,⁴⁵² og visitasíu Þorleifs Skaftasonar prófasts árið 1735.⁴⁵³

Jóhann Skaptason, sýslumaður, sem var fæddur í Litlagerði árið 1904, segir í Árbók Ferðafélags Íslands 1969:

⁴⁴² Skjal nr. 2 (134).

⁴⁴³ Skjal nr. 2 (61).

⁴⁴⁴ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 87

⁴⁴⁵ Skjöl nr. 27 (4 og 5).

⁴⁴⁶ Skjal nr. 2 (184).

⁴⁴⁷ Skjal nr. 2 (190).

⁴⁴⁸ Skjal nr. 2 (194).

⁴⁴⁹ Skjal nr. 2 (219).

⁴⁵⁰ Skjal nr. 2 (107) a-b.

⁴⁵¹ Skjal nr. 2 (108) a-b.

⁴⁵² Skjal nr. 2 (113) a-b.

⁴⁵³ Skjal nr. 2 (240) a-b.

Utan Grefilsgils er Gerðahnjúkur og neðst í hlíðum hans jarðirnar, sem kallast Gerði. Þær eru nú allar í eyði, en nytjaðar frá nágrannajörðum. ... Til forna kallaðist þetta svæði Smálönd, upp til Grefar og niður til Síkis hjá Nesi.⁴⁵⁴

Gerði þessi, sem Jóhann nefnir, voru Borgargerði, Miðgerði, Pálsgærði og Litlagerði.

Borgargerði er fyrst nefnt meðal eigna Laufáskirkju í visitasíu Þorláks biskups Skúlasonar í Laufási árið 1631,⁴⁵⁵ sömuleiðis í biskupavistasíum kirkjunnar á árunum 1687⁴⁵⁶, 1694,⁴⁵⁷ 1701⁴⁵⁸ og 1715.⁴⁵⁹ Sömuleiðis í visitasíu Þorleifs Skaftasonar prófasts árið 1735.⁴⁶⁰

Við skoðun Laufáskirkju 10. apríl 1686 er sagt við upptalningu á jörðum kirkjunnar:

Pesse eru heimalönd nu bigd: ... Hier ad auke Borgargierde Imist frá Stadnum brukad edur öðru Liedi. ...⁴⁶¹

Í skrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási árið 1635 eru talin upp lönd sem Laufáskirkja eigi. Þar segir m.a.

item ä kirkiann ij Gerde fyrer utann Fnióskä oc eru bæde saman halldin xx hndr land eda huort fyrer sig x hndr. land, eru þau optast til slægna höfd.

Síðar í áföstu skjali er vikið að eignum Laufáss eftir úttekt árið 1738 og þar er Borgargerði talið meðal heimalanda.⁴⁶²

Markús Geirsson prestur í Laufási lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 22. apríl 1678, þar á meðal Miðgerði og Borgargerði með öllum húsum, smærri og stærri, innan garðs jafnt sem utan.⁴⁶³

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 er Borgargerði heimaland Laufáss. Það sitji fyrir boðburði og förumannafylgd sem

⁴⁵⁴ Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Jóhann Skaptason, Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótsheiðar, bls. 46.

⁴⁵⁵ Skjal nr. 2 (99) a-b. Borgargerði er þá sagt stundum byggt.

⁴⁵⁶ Skjal nr. 2 (107) a-b. Borgargerði er þá talið með jörðum kirkjunnar og stundum byggt.

⁴⁵⁷ Skjal nr. 2 (108) a-b. Borgargerði er þá talið með jörðum kirkjunnar, í byggð og goldin af því landskuld.

⁴⁵⁸ Skjal nr. 2 (64) a-b. Þá telur staðarhaldari Borgargerði byggt úr heimalandi Laufáskirkju.

⁴⁵⁹ Skjal nr. 2 (113) a-b. Þá er Borgargerði talið með heimalöndum.

⁴⁶⁰ Skjal nr. 2 (240) a-b.

⁴⁶¹ Skjal nr. 2 (104) a-b.

⁴⁶² Skjal nr. 2 (180) a-b.

⁴⁶³ Skjal nr. 2 (69) a-b. Það sama kemur fram í lögfestu séra Geirs Magnússonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1713. Sá lestur var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí 1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729, sbr. skjal nr. 2 (71) a-b. Í lögfestu séra Stefáns Einarssonar í Laufási frá 11. maí 1751 lögfestir hann m.a. Lómatjörn, sbr. skjal nr. 2 (72) a-b. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oft en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786, lögfesta séra Hannesar Scheving frá 2. maí 1798, lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818 og lögfestur séra Gunnars Gunnarssonar frá 22. maí 1840 og 21. maí 1841 sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (79) a-b.

önnur lögbýli í sveitinni. Er vísað til þess varðandi Miðgerði að dýrleiki sé óviss því að kotið hafi aldrei tíundast. Útigangur fyrir sauðfé er með skárri móti. Jörðin hefur smá skóg til eldiviðar en kolagerðarskógur er eyddur. Úthagar eru bjarglegir.⁴⁶⁴

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, sem ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724, er Borgargerði „bigt kot“ sagt afbýli Laufáss með 10 álna landskuld.⁴⁶⁵

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er Borgargerði hjáleiga Laufáss.⁴⁶⁶

Í jarðamatinu 1849-1850 er sagt m.a. um Borgargerði:

Borgargerði áður talið heimaland Laufasstaðar ... Kot þetta er mjög landlítið, og búfjárhagar léttir og vetrar útbeit eins ...⁴⁶⁷

Landamerki Laufáskirkjujarðarinnar Borgargerðis var útbúið 24. maí 1886. Það var þinglesið 8. júní sama ár:

1. Að austan ræður fjallsbrúnnin.
2. Að sunnan neðan frá Fnjóská Merkjalækur ytri upp undir Bæarhjalla; frá upptökum lækjarins, þar er stefnan í Syðri-Grástein í Bæarhjallanum og þá beint á fjall upp.
3. Að vestan Fnjóská.
4. Að utan ræður Kollulækur upp undir Þjóðvegabrautina. Svo er stefnan út eftir brautinni að austan eða skurðinum austan við brautina út að Merkjavörðu sunnan til við Hildarlágar þá úr þessari Merkivörðu upp í Merkjagil og eftir Merkigili beint á fjall upp.⁴⁶⁸

Magnús Jónsson [prestur í Laufási] skrifaði undir landamerkjabréfið. Laufáskirkja átti aðliggjandi jarðir, Grund og Miðgerði, og hafa því ekki aðrir verið kallaðir til undirskriftar. Samkvæmt korti á Skarð land á móti á fjalli.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Borgargerðis hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar eru þar einnig:

Búfjárhagar. Sumarhagar sæmilega góðir. Vetrarheit rýr. Fjárgæymsla hæg.⁴⁶⁹

Einnig kemur fram í matinu að Laufásprestur sé umráðamaður Borgargerðis.

Borgargerði fór í eyði árið 1962 og var keypt til Ártúns árið 1968.⁴⁷⁰

⁴⁶⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 29-30.

⁴⁶⁵ Skjal nr. 2 (239) a-b.

⁴⁶⁶ Skjal nr. 2 (56) a-b.

⁴⁶⁷ Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁴⁶⁸ Skjal nr. 2 (3) a-b.

⁴⁶⁹ Skjal nr. 2 (61).

⁴⁷⁰ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 63 og 95. Skjal nr. 8 (4).

5.29 Ártún

Ártún var stofnað árið 1930 í syðsta hluta Grundarlands. Átti Laufás þar gamalt ítak til slægna og var samið við umráðamenn beggja jarðanna um ábúðarrétt á trúlega 10 ha lands. Borgargerði var keypt árið 1968 og Pálsgerði árið 1984 og eru þau nýtt með Ártúni.⁴⁷¹ Landbúnaðarráðherra seldi ábúanda Ártúns jörðina með öllum gögnum og gæðum, sem jörðinni fylgdu og fylgja þar 30. ágúst 1967.⁴⁷²

5.30 Grund

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Laufáskirkja fái tíund af Grund.⁴⁷³

Eftirfarandi upplýsingar um það hvernig Grundarland komst í eigu Laufáskirkju er að finna í málögum Péturs Nikulássonar frá 1394:

Item ä kyrkian Grundar land. sem sijra Jon luckti epter giord þeirra manna sem Biskup nefndi til. fyrir halft tolfta kugilldi og fyrer halft tolfta hundrad voru.⁴⁷⁴

Þetta er ítrekað í máldögum Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510.⁴⁷⁵ Eignarhalds Laufáskirkju á Grund er getið í biskupsvisitasíum á árunum 1631,⁴⁷⁶ 1687,⁴⁷⁷ 1694,⁴⁷⁸ 1701⁴⁷⁹ og 1715.⁴⁸⁰ Sömuleiðis í visitasíu Þorleifs Skaftasonar prófests árið 1735.⁴⁸¹

Í skrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási frá 1635 yfir eignir Laufáskirkju kemur fram að kirkjan eigi Grund sem metin sé til 30 hundraða.⁴⁸²

Jón Magnússon tók við Laufásprestakalli 1637 og hélt til 1675 en frá þeim tíma er óársett lögfesta hans fyrir eignum og ítökum kirkjunnar. Þar lögfestir hann m.a. Grund og Lómatjörn í steinmark það sem stenst á við Sóleyjardý og svo til fjalls upp.⁴⁸³

⁴⁷¹ Byggðir og bú Suður-Þíngeyinga 1985, bls. 63.

⁴⁷² Skjal nr. 7 (5).

⁴⁷³ Skjal nr. 2 (184).

⁴⁷⁴ Skjal nr. 2 (190). Umræddur séra Jón var Magnússon og hélt Laufásstað í kringum 1390, sjá Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 292.

⁴⁷⁵ Skjal nr. 2 (198).

⁴⁷⁶ Skjal nr. 2 (99) a-b og skjal nr. 2 (67) a-b (mál nr. 3/2007)

⁴⁷⁷ Skjal nr. 2 (107) a-b.

⁴⁷⁸ Skjal nr. 2 (108) a-b.

⁴⁷⁹ Skjal nr. 2 (64) a-b.

⁴⁸⁰ Skjal nr. 2 (113) a-b.

⁴⁸¹ Skjal nr. 2 (240) a-b.

⁴⁸² Skjal nr. 2 (180) a-b.

⁴⁸³ Skjal nr. 2 (68) a-b. Um embættistíð séra Jóns Magnússonar, sjá Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 292. Það sama kemur fram í lögfestu séra Markúsar Geirssonar 22. apríl 1678 sem var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka og einnig við Laufáskirkju fyrsta sunnudag eftir trinitatis 1681, á sama stað 18. júní 1682 og loks aftur á manntalsþingi á Grýtubakka 30. apríl 1710 sbr. skjal nr. 2 (69) a-b. Hið sama kemur fram í lögfestu séra Geirs Magnússonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1713. Sá lestur var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724, er Grund sögð afbýli Laufáss með 110 álna landskuld.⁴⁸⁴

Grund er talin upp meðal kirkjujarða Laufás sem séra Gunnar Gunnarsson lögfesti á manntalsþingi á Grýtubakka 22. maí 1840. Inntaks er hins vegar ekki getið.⁴⁸⁵

Að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 voru úthagar á Grund bjarglegir, en þó mjög skriðurunnir til fjallsins. Þá er dýrleiki jarðarinnar sagður 30 hundruð.⁴⁸⁶

Kirkjuförðin Grund sem tilheyrir Laufási er sögð 20 hundruð í jarðamatinu 1804. Einnig kemur þar fram að lækur skemmi land.⁴⁸⁷

Um Grund segir eftirfarandi í jarðamatinu 1849-1850:

Grund áður talin 15 hndr. að dýrleika. - ... Búfjárhagar eru hjer léttir og litlir og útbeit i sama máta. ...⁴⁸⁸

Þann 24. maí 1886 var útbúið landamerkjabréf fyrir Laufáskirkjuförðina Grund sem var þinglesið 8. júní sama ár. Í bréfinu segir:

1. Að sunnan: Úr merkivörðu við þjóðveginn sunnan til við Hildarlágar í Merkigil, og þá eftir Merkigili og beint á fjall upp. Frá þessari Merkjavörðu liggja merkin stuttan spöl út eftir, eftir skurði fast við braut þjóðvegarins út á móts við Gegnis-upptök, svo ræður Gegnir og þá Fnjóská.
2. Að vestan ræður frá Merkivörðu fyrir utan og neðan Grund forn og beinn Merkjarður, suður eftir flóanum allt suður til Fnjóskár, þar sem Sýki er kallað og yzta Kvísl árinna tekur að renna í suður.
3. Að utan: Úr Merkjavörðu fast við hinn forna merkigarð við Nesland fyrir utan og neðan Grund og beint í Ytri-Tvístein, og þá sama beina stefna á fjall upp.
4. Að austan ræður fjallsbrúnnin.⁴⁸⁹

Magnús Jónsson [prestur í Laufási] skrifaði undir landamerkjabréfið. Laufásprestur var umráðamaður aðliggjandi jarða, Lómatjarnar og Borgargerðis. Bréfið var samþykkt af Einari Ásmundssyni eiganda Ness.

Annað landamerkjabréf fyrir Grund var gert 3. júlí 1922, þinglesið s.á. og innfært í landamerkjabók 6. ágúst. Þar koma m.a. eftirfarandi upplýsingar fram:

Að sunnan ræður Kollulækur frá Fnjóská upp að skurði ofan við hinn gamla sýsluveg; þá eftir skurðinum norður að Merkivörðu við hann; þá stefna úr

1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729, sbr. skjal nr. 2 (71) a-b.

⁴⁸⁴ Skjal nr. 2 (239) a-b.

⁴⁸⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.45).

⁴⁸⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 30-31.

⁴⁸⁷ Skjal nr. 2 (56) a-b.

⁴⁸⁸ Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁴⁸⁹ Skjal nr. 2 (14) a-b.

henni í Leysingardrag úr Merkigili og eftir því beint á fjall upp. – Að vestan ræður ysta kvísl Fnjóskár er rennur með grasbakkanum. Ennfremur frá Merkivörðu utan og neðan við Grund beinn merkigarður suður eftir flóanum, suður í Fnjóská, þar sem Síki er kallað og árkvíslin beygir til suðurs. Að norðan ræður stefna úr Merkivörðu beint í Tvístein, nú kallaður Skúti og sama stefna á fjall upp. Að austan ræður fjallsegginn. – [Síðan er lýsing merkja engjaítaks Laufáss í Grundarlandi].⁴⁹⁰

Undir bréfið skrifar Árni Jóhannesson prestur á Grenivík (sem umráðamaður Grundar). Samþykkir voru: Björn Björnsson vegna Laufáss, Sveinn Þórðarson vegna Ness, Jóhanna Jóhannesdóttir ábúandi Grundar, Guðm. Sæmundsson ábúandi Lómatjarnar og Jón Sigurgeirsson ábúandi Borgargerðis.

Varðveist hefur virðingargerð Grundar frá 4. október 1915, væntanlega vegna fyrirhugaðrar sölu en önnur gögn um söluna hafa ekki komið fram. Í henni kemur m.a. fram að jörðin liggi undir brattri fjallshlíð, að austanverðu í Höfðahverfi milli Borgargerðis og Lómatjarnar. Útbeit er sögð fremur lítil á vetrum og beitoland fyrir sauðfé yfirleitt létt en dágott fyrir gripi. Ennfremur er þess getið að ágangur af sauðfé og gripum sé mikill vegna þéttbýlis en ábúandi hafi ráðið bót á því með því að girða af túnið og aðalengið fyrir gripum. Árni Jóhannesson, prestur í Höfða, skrifaði Stjórnarráðinu 27. nóvember 1916 og sendi inn skjöl varðandi sölu jarðarinnar sem hann var reyndar mótfallinn. Hann getur þess að jörðin sé að dýrleika metin jafnhátt og Lómatjörn og áður fyrr hafi leigumáli þeirra verið jafnhár þó að svo sé ekki lengur. Hann útskýrir misræmið með eftirfarandi hætti:

Á þessum mismun landsskuldarinnar stendur þannig, að á meðan jörðin heyrði til Laufásprestakalli, færði Laufásprestur niður landskuldina um 1 sauðinn, en tók aptur undir sig ákveðinn engjapart í Grundarlandi til slægna aðeins. Eigi er þessa ítaks getið í brauðamatinu 1854. Þegar Grund var lögð til Þönglabakka, voru slægjuafnot af þessum engjaparti eigi látnir fylgja, en ætíð hefir hann verið talinn innan landamerkja jarðarinnar, þangað til á síðustu landamerkjaskrá frá 1886; þar er hann ekki talinn. Landamerkjaskráin er því ekki rjett að þessu leyti. Hjer er að myndast eitt óvinsæla ítakið, er sjálfsagt virðist að kippt sje í lag, ef jörðin verður seld.⁴⁹¹

Prestur bendir ennfremur á að ekki sé rétt greint frá í virðingargerðinni þar sem segi að Grundarbóndi leigi umræddan part af Laufáspresti aðallega til beitar heldur sé hann leigður til slægna. Einnig er þess getið að Grund sé mjög vel fallin til sundurskiptingar í fleiri góð býli. Loks upplýsir hann um að ábúandi jarðarinnar, sem staðið hafi fyrir virðingargerðinni, hafi andast í marsmánuði 1916 en ekkja hans vilji halda kaupunum til streitu þó aðhún muni tæpast sjálf búa þar framvegis.

⁴⁹⁰ Skjal nr. 2 (15).

⁴⁹¹ Skjal nr. 2 (142).

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Grundar hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar eru einnig í matinu:

Búfjárhagar víðlendir. Beitland gott fyrir gripi, en fremur létt fyrir sauðfé.
Vetrararbeit lítill sökum snjóþyngsla. Fjárgeymsla óhæg.⁴⁹²

Einnig kemur fram í matinu að Grenivíkursturur sé umráðamaður Grundar.
Býlið Syðrigrund var byggt á hálfendu Grundar árið 1935.⁴⁹³

5.30.1 Syðri-Grund

Eftir fyrirsögn dómsmálaráðuneytisins voru þrír menn útnefndir til þess að skipta jörðinni Grund til helminga milli ábúendanna þar. Skiptin fóru fram 14. febrúar 1935 og var byrjað á því að ganga um landið og gaumgæfa landamerki en síðan voru stærð og gæði landsins athuguð, einkum ræktunarhæft land og slægjuland. Fram kemur að tún jarðarinnar er í tveim hlutum en ræktunarhæft land liggi milli þeirra og niður frá þeim. Mestur hluti landsins sé votlendi og þarfnist mikillar framræslu sérstaklega í ytri partinum en gamla túnið liggi eftir í þeim parti og sé það þurrilint. Að vel athuguðu máli urðu allir viðstaddir ásáttir um eftirfarandi landamerki á milli jarðarpartanna:

Við merki Neslands niður í Flóa ca 260 m. suður frá Lómatjarnarmerkjum er hlaðin varða, og frá henni liggja merkin beina línu til austurs 250 m. í aðra vörðu, sem þar er hlaðin, síðan til suðurs 170 m. í vörðu, og þaðan beina línu í stefnu til fjalls í ræsi í sýsluveginum þar sem Stekkjargilslækur fellur í gegn.

Fyrir ofan sýsluvegin er bithagi og svarðarland. Er bithaganum skift með beinni línu frá hinum nýju fjár húsum á Torfhól uppí Stekkjargil í fjallinu.⁴⁹⁴

Samkvæmt lögum skyldi réttindi til mótasks vera óskipt. Því næst var skiptagerðin lesin upp og samþykkt með undirskriftum allra viðstaddra. Auk þeirra sem stóðu fyrir skiptunum, skrifuðu undir þeir Helgi Snæbjarnarson fyrir ytri partinn og Magnús Snæbjarnarson fyrir syðri partinn.

Á grundvelli þessarar skiptingar var býlið Syðrigrund byggt á hálfendu Grundar árið 1935.⁴⁹⁵

5.31 Lómatjörn

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Laufáskirkja eigi Lómatjörn og túnd sé goldin þaðan.⁴⁹⁶ Hið sama um eignarhald Laufáskirkju á

⁴⁹² Skjal nr. 2 (61).

⁴⁹³ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 64.

⁴⁹⁴ Skjal nr. 4 (31).

⁴⁹⁵ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 64.

⁴⁹⁶ Skjal nr. 2 (184).

Lómatjörn er endurtekið í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394,⁴⁹⁷ visitasíu Jóns Vilhjálmssonar árið 1429,⁴⁹⁸ máldögum Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510,⁴⁹⁹ visitasíu Þorláks Skúlasonar 1631,⁵⁰⁰ skoðun á Laufáskirkju 10. apríl 1686,⁵⁰¹ og biskupavistasíum á áunum 1687,⁵⁰² 1694,⁵⁰³ 1701⁵⁰⁴ og 1715.⁵⁰⁵ Sama kemur fram í visitasíu Þorleifs Skaftasonar prófests árið 1735.⁵⁰⁶

Lómatjörn er sögð 30 hundruð að dýrleika í skrá séra Magnúsar Ólafssonar í Laufási yfir eignir kirkjunnar þar árið 1635.⁵⁰⁷

Jón Magnússon tók við Laufásprestakalli 1637 og hélt til 1675 en frá þeim tíma er óársett lögfesta hans fyrir eignum og ítökum kirkjunnar. Þar lögfestir hann m.a. Grund og Lómatjörn í steinmark það sem stenst á við Sóleyjardý og svo til fjalls upp.⁵⁰⁸

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724, er Lómatjörn sögð afbýli Laufáss með eins hundraðs landskuld.⁵⁰⁹

Úthagar á Lómatjörn voru í minna lagi og þar með hrjóstrugir til fjallsins að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 og þurftu ábúendur að þiggja beit af Nesmönnum. Dýrleiki jarðarinnar var þá 30 hundruð.⁵¹⁰

Kirkjujörðin Lómatjörn sem tilheyrir Laufási er sögð 20 hundruð í jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að skriður spilli úthaga.⁵¹¹

Um Lómatjörn segir m.a í jarðamatinu 1849-1850:

⁴⁹⁷ Skjal nr. 2 (190).

⁴⁹⁸ Skjal nr. 2 (194).

⁴⁹⁹ Skjal nr. 2 (198).

⁵⁰⁰ Skjal nr. 2 (99) a-b.

⁵⁰¹ Skjal nr. 2 (104) a-b.

⁵⁰² Skjal nr. 2 (107) a-b.

⁵⁰³ Skjal nr. 2 (108) a-b.

⁵⁰⁴ Skjal nr. 2 (64) a-b.

⁵⁰⁵ Skjal nr. 2 (113) a-b.

⁵⁰⁶ Skjal nr. 2 (240) a-b.

⁵⁰⁷ Skjal nr. 2 (190) a-b.

⁵⁰⁸ Skjal nr. 2 (68) a-b. Um embættistíð séra Jóns Magnússonar, sjá Sveinn Nielsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 292. Það sama kemur fram í lögfestu séra Markúsar Geirssonar 22. apríl 1678 sem var lesin samdægurs á manntalsþingi á Grýtubakka og einnig við Laufáskirkju fyrsta sunnudag eftir trinitatis 1681, á sama stað 18. júní 1682 og loks aftur á manntalsþingi á Grýtubakka 30. apríl 1710 sbr. skjal nr. 2 (69) a-b. Hið sama kemur fram í lögfestu séra Geirs Magnússonar sem lesin var upp á manntalsþingi á Grýtubakka 6. maí 1713. Sá lestur var endurtekinn á sama stað 20. maí 1726, 26. maí 1727, 20. maí 1729, 7. júní 1732, 4. júní 1736 og einnig við Laufáskirkju 20. maí 1729, sbr. skjal nr. 2 (71) a-b. Í lögfestu séra Stefáns Einarssonar í Laufási frá 11. maí 1751 lögfestir hann m.a. Lómatjörn, sbr. skjal nr. 2 (72) a-b. Samhljóða eru lögfestur eftirfarandi Laufáspresta sem flestar voru lesnar upp oft en einu sinni á manntalsþingum á Grýtubakka og oft einnig frammi fyrir söfnuðinum í Laufási: lögfesta séra Jóns Vídalíns frá 1. júní 1764, lögfesta séra Jóns Egilssonar frá 11. júní 1770, lögfesta séra Stefáns Halldórssonar frá 11. maí 1786, lögfesta séra Hannesar Scheving frá 2. maí 1798, lögfesta séra Gunnars Hallgrímssonar frá 19. júní 1818 og lögfestur séra Gunnars Gunnarssonar frá 22. maí 1840 og 21. maí 1841 sbr. skjal nr. 2 (73) a-b – skjal nr. 2 (79) a-b.

⁵⁰⁹ Skjal nr. 2 (239) a-b.

⁵¹⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 31

⁵¹¹ Skjal nr. 2 (56) a-b.

Lómatjörn áður talin 20 hndr. að dýrleika. - ... Hér er heldur landþraung, og skriðuhætt á bithaga sem ekki er grasgéfín; ... og vetrarþétt lítil ...⁵¹²

Landamerkjabréf Lómatjarnar er frá 22. maí 1886 og var þinglýst 8. júní sama ár. Þar stendur:

1. Að sunnan: Úr Merkjavörðu, fast við hinn forna Merkjarð við Nesland fyrir utan og neðan Grund og í Ytri-Tvístein og þá sama beina stefna allt á fjall upp.
2. Að vestan: Frá Merkjavörðu hinn nefndi forni Merkjarður út í Sóleyardý.
3. Að utan ræður bein lína neðan úr Sóleyardýi uppá fjall, og liggur hún um suðurbrún hæða þeirra, sem eru suður frá Hléskógum en utanvið Lómatjarnardal, í gilskoru, sem þar er upp undan og þá upp í gil sunnan við Dýahjalla og Grenishjalla á fjall upp.
4. Að austan ræður fjallsbrúnin.⁵¹³

Magnús Jónsson prestur í Laufási skrifaði undir bréfið. (Hann var jafnframt umráðamaður kirkjujarðarinnar Grundar). Einar Ásmundsson samþykkti vegna Ness og Hléskóga.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Lómatjarnar hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar eru einnig í matinu:

Búfjárhagar. Beitland fremur snögglent og vetrarþétt eigi að telja fyrir sauðfé.
Fjárgeymsla erfið.⁵¹⁴

Fram kemur líka í matinu að Grenivíkursturur sé umráðamaður Lómatjarnar.

5.32 Hléskógar

Elsta kunna heimild um Hléskóga er tylftardómur um Hléskóga í arfsmáli frá 28. apríl 1488.⁵¹⁵

Hlíðskógar (þ.e. Hléskógar) voru seldir ásamt kaupahlutanum í Grýtubakka og fleiri jörðum 14. júlí 1531.⁵¹⁶

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir dýrleika Hléskóga 20 hundruð, skóg til kolgerðar bjarglegan og nægan til eldiviðar með taði. Úthagar voru nokkrir gengnir undan jörðinni og síðan mjög landþröngt.⁵¹⁷

Sjálfseignarjörðin Hlíðskógar [Hléskógar] er sögð 20 hundruð í jarðamatinu 1804. Fram kemur einnig að skriður spilli beitalandi.⁵¹⁸

Um Hléskóga segir m.a. í jarðamatinu 1849-1850:

⁵¹² Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁵¹³ Skjal nr. 2 (36) a-b.

⁵¹⁴ Skjal nr. 2 (61).

⁵¹⁵ Skjal nr. 2 (209).

⁵¹⁶ Skjal nr. 2 (220).

⁵¹⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 36-37.

⁵¹⁸ Skjal nr. 2 (56) a-b.

Hléskógar að fornu taldir 20 hndr. að dýrleika ... Búfjárhagar eru hér litlir, en sæmilega góðir; og vetrar útbeit léleg fyrir sauðpening, enn betri handa stórgripum ...⁵¹⁹

Landamerkjabréf Hléskóga er dagsett 23. apríl 1884 og því þinglýst 23. maí 1885:

Að neðan ræður, til móts við Nes, bein lína sunnan úr Sóleyardýi út eftir svokölluðum ófærum í Flæðakílinn, þar sem krókur verður á honum, og hann fer að renna í norður, en eftir það ræður kíllinn, þar til hann aftur stefnir í vestur.

Að utan ræður til móts við Grýtubakka og Grýtu, kíll fyrir utan Landhólmaskott, og úr þeim kíll bein stefna upp í Naustadæl miðja, en þaðan bein lína upp í Bóndatóft. Þá ræður þaðan móti Kolgerði sjónhending í vörðu syðst og vestast á svokölluðum Bungum, svo sama bein lína upp í Grýtuhóla og svo enn úr því merki eftir röðlinum á hrygg þeim, sem er milli Benediktsskarðs og Grýtuskálar á fjall upp.

Að sunnan ræður til móts við Lómatjörn bein lína neðan úr Sóleyardýi upp á fjall, og liggur lína þessi um suðurbrún á hæðum þeim, sem eru utan við Lómatjarnardal í gilskoru, sem þar er uppundan, og þaðan upp í stórt gil [strikað yfir, við sjóinn] sunnan við Dýahjalla og Grenishjalla á fjall upp.⁵²⁰

Undir bréfið ritar Einar Ásmundsson í Nesi sem eigandi Hléskóga og Ness. Bréfið var samþykkt af: G. Ólafssyni [presti í Höfða] vegna Kolgerðis, Þorsteini Jónassyni vegna Grýtubakka og Magnúsi Jónssyni vegna Laufáskirkjujarðarinnar Lómatjarnar.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Hléskóga hafi verið þinglesin árið 1885. Eftirfarandi upplýsingar eru þar einnig:

Búfjárhagar. Beitland kjarngott fyrir sauðfé. Gripahagar litlir. Snjóþungt á vetrum. Fjárgeymsla hæg.⁵²¹

5.33 Kolgerði

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Höfðakirkja eigi: hialond. Kolsgerði.⁵²²

Hólsgerði/Kolgerði er hjáland Höfðakirkju samkvæmt máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394.⁵²³ Samkvæmt máldögum Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461 - 1510 er Kolgerði eign Höfðakirkju.⁵²⁴

⁵¹⁹ Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁵²⁰ Skjal nr. 2 (19) a-b.

⁵²¹ Skjal nr. 2 (61).

⁵²² Skjal nr. 2 (184).

⁵²³ Skjal nr. 2 (190).

⁵²⁴ Skjal nr. 2 (197).

Fram kemur í biskupavísitasíum Höfðakirkju frá 1694, 1715 og 1748 að Kolgerði sé heimaland kirkjunnar.⁵²⁵

Kolgerði var að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 kallað heimaland Höfða og hjáleiga þaðan. Kotið tíundaðist ekki og dýrleikinn því óviss. Var það byggt úr 15-16 ára eyði árið 1712.⁵²⁶

Í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi er ná yfir tímabilið febrúar 1723 – febrúar 1724 telst Kolgerði meðal afbýla eða heimalanda staðarins í Höfða.⁵²⁷

Kolgerði er sagt hjáleiga Höfða við prófastsvísitasíu í Höfða árið 1753.⁵²⁸

Við afhendingu Höfða árið 1804 var Kolgerði sagt heimaland staðarins..⁵²⁹

Kolgerði, sem telst hjáleiga Höfða í Höfðahverfi, hefur kjarrskóg til eigin nota samkvæmt jarðamatinu 1804.⁵³⁰

Samkvæmt jarðamatinu 1849-1850 var Kolgerði áður talið heimaland frá Höfða. Þar stendur einnig:

Landrými er hér nóg, og landfínt einnig vetrar útbeit í betralagi; torfrista er ill; en fá má hér hrís til dengslis sem stendur. ...⁵³¹

Landamerkjabréf hjáleigunnar Kolgerðis er dagsett 19. maí 1885 en var þinglýst 23. maí sama ár. Þar stendur:

Frá Bóndatóft ræður sjónhending milli Hléskóga og Kolgerðis í vörðu, syðst og vestast á svokölluðum Bungum; svo þaðan bein lína uppí neðanverðan röðulinn á Litlahnjúk milli Grýtuskálar og Benediktsskarðs. [Hér er skemmd í frumriti og verður ekki lesið en orðið hefur verið stutt] frá Bóndatóft bein stefna út í Bleiksskál og þaðan út í Grýtuna og eftir henni uppí Grýtuskál; hér að auki frjáls upprekstur á heiðina og kúa og hestaganga í Grýtubakkalandi.

⁵³²

Undir bréfið skrifar G. Ólafsson [prestur] í Höfða. Landamerkin voru samþykkt af Einari Ásmundssyni vegna Hléskóga og Þorsteini Jónassyni vegna Grýtubakka. Upprekstrar-, kúa- og hestagönguúðökunum var ekki lýst samkvæmt áskorun 20. maí 1953.

Varðveist hefur virðingargerð Kolgerðis, frá 30. maí 1916, væntanlega vegna fyrirhugaðrar sölu en önnur gögn um söluna hafa ekki fundist. Í henni kemur m.a. fram að jörðin liggi undir brattri fjallshlíð ofan við Grýtubakka rétt innan við Leirdalsheiði sem takmarki land jarðarinnar að norðan en Hléskógaland að sunnan. Útbeit er sögð lítil á vetrum vegna snjóþyngsla en beitiland gott þegar til þess náist,

⁵²⁵ Skjöl nr. 2 (110) a-b, nr. 2 (114) a-b og nr. 2 (117) a-b.

⁵²⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 38-39.

⁵²⁷ Skjal nr. 2 (237) a-b.

⁵²⁸ Skjal nr. 2 (174) a-b.

⁵²⁹ Skjal nr. 2 (176) a-b.

⁵³⁰ Skjal nr. 2 (56) a-b.

⁵³¹ Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁵³² Skjal nr. 2 (24) a-b.

sumarheit góð fyrir sauðfé og gripi því að jörðin eigi tilkall til beitar í landi Grýtubakka frá gamalli tíð. Ennfremur segir:

Ágangur af sauðfé er mikill af afrjetti Grýtubakkahrepps, sem liggur að landi jarðarinnar, eins og áður er sagt, þó er nokkur bót á því ráðin, því ábúandi hefir girt af tún og engi á 2 vegu, og er girðingin eign hans.⁵³³

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki kirkjujarðarinnar Kolgerðis hafi verið þinglesin árið 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Kolgerði eru þar einnig:

Búfjárhagar: Sumarheit góð fyrir allan búfénað. Kjarngóð vetrarheit en snjóþungt mjög. ... Fjárgæymsla erfið. ... Jörðin á upprekstur fyrir sig í Grýtubakkaafreitt. ... Ágangur af afréttarfé.⁵³⁴

Samkvæmt matinu var Grenivíkurprestur umráðamaður Kolgerðis.

5.34 Sel

Fjölmargar heimildir víkja að selstöðu Laufáss á Flateyjarðalsheiði. Í Auðunarmáldaga árið 1318 segir, að Laufáskirkja eigi:

selfor ä flateyðals heydi. iiij kum. oc so margar ær oc geytur. sem sa vill er a stad byr. vm. vj. vikur⁵³⁵

Máldagar Péturs Nikulássonar frá 1394 geta um þessa selför, en þá hafa bæst við tvö hross.⁵³⁶ Það er svo endurtekið í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar, sem er frá árunum 1461-1510 og Sigurðarregistri en eldri hluti þess er frá 1525.⁵³⁷ Síðan er selstöðunnar víða getið:

Geir Markússon gerði skilagrein á tekjum Laufásstaðar 2. september 1730, þar er selstaðan á Flateyjarðalsheiði tiltekin.⁵³⁸ „Selland“ á Flateyjarðalsheiði var lögfest með Laufásprestakalli í lögfestum prestanna Jóns Magnússonar (eftir 1637), Markúsar Geirssonar (1678, 1681, 1682), Þorsteins Geirssonar (1686, 1687, 1688), Geirs Markússonar (1710, 1713, 1726, 1727, 1728, 1729, 1732, 1736), Stefáns Einarssonar (1751, 1762, 1763, 1765), Jóns Vídalíns (1764) Jóns Egilssonar (1770), Stefáns Halldórssonar og Gunnars Gunnarssonar (1840 og 1841).⁵³⁹ Stefán Einarsson og eftirmenn hans tala um selland eða selför. Selfararinnar er einnig getið við Laufás í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725.⁵⁴⁰

⁵³³ Skjal nr. 2 (141).

⁵³⁴ Skjal nr. 2 (61).

⁵³⁵ Skjal nr. 2 (184).

⁵³⁶ Skjal nr. 2 (190).

⁵³⁷ Skjöl nr. 2 (198 og 219).

⁵³⁸ Skjal nr. 2 (65).

⁵³⁹ Skjöl nr. 2 (68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78 og 79).

⁵⁴⁰ Skjal nr. 2 (231).

Pá er selfararinnar getið í visitasíu Jóns biskups Vigfússonar árið 1687.⁵⁴¹

Ekkert er minnst á hvar á Flateyjarðalsheiði selstaða þessi hefur verið fyrr en í greinargerð um Laufásprestakall árið 1782 en þá er selstaðan sögð í Krókalandi.⁵⁴² Hið sama segir Gunnar Hallgrímsson í lögfestu sinni fyrir Laufásstað 9. júní 1818.⁵⁴³ En í lögfestu Hannesar Scheving fyrir Laufásstað 2. maí 1798 er talað um:

Selland edur Selför á Flateyjarðals Heide edur Króka Fialle.⁵⁴⁴

Hið sama segir Gunnar Hallgrímsson segir í lögfestu sinni fyrir Laufásstað 9. júní 1818.⁵⁴⁵

Séra Gunnar Gunnarsson segir í lýsingu Laufássóknar árið 1839:

Ítök kirkjunnar eru ennþá þau sömu sem máldagar biskupanna Auðunar, Ólafs, Péturs og Sigurðar registur henni tileinka, nefnilega:

1. Selför í Flateyjarðalsheiði fjórum kúm og tveimur hrossum, og svo mörgum ám og geitum sem sá vill er á stað býr, um sex vikur. Mjög langt er samt síðan að selför þessi hefur verið héðan notuð, líklega vegna vegalengdar.⁵⁴⁶

Jón Sigurðsson frá Yztafelli segir í lýsingu sinni á Suður-Þingeyjarsýslu þar sem fjallað er um Austaríkróka:

Parna er mikið, víðlent og grasgefið engi, og á jörðin hlíðar og láglendi allt suður að Uxaskarði; nefnist það Krókafjall.⁵⁴⁷

Raunar má velja því fyrir sér, hvort selstaðan hafi verið í því landi sem síðar kallaðist milli Höfðagilja. Af framansögðu kemur til álita að selstaða þessi hafi verið í landi Króka og þá fremur Austaríkróka en Vestaríkróka, í máli nr. 4/2007. E.t.v. hafa Krókarnir verið einir í upphafi en síðar orðið að tveimur jörðum.

Undir lok 17. aldar varð ágreiningur um land, þar sem Kaðalsstaðasel stóð, milli umráðamanna Hrafnagils- og Grýtubakkakirkna. Féll úrskurður í því máli árið 1695 þar sem Kaðalsstöðum var ályktað landið.⁵⁴⁸ Var nokkuð um það fjallað í tengslum við Kúsveinsstaði.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 getur um munnmæli, að Grenivík ætti selför og torfskurð í heiðarland Hvamms, en ítakið ekki brúkast.⁵⁴⁹ Einnig nefnir Jarðabókin Brettingsstaðasel:

⁵⁴¹ Skjal nr. 2 (107) a-b.

⁵⁴² Skjal nr. 2 (66).

⁵⁴³ Skjal nr. 2 (77).

⁵⁴⁴ Skjal nr. 2 (76).

⁵⁴⁵ Skjal nr. 2 (77).

⁵⁴⁶ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844. 1994. Gott mál hf. Reykjavík. bls. 32.

⁵⁴⁷ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 133.

⁵⁴⁸ Skjöl nr. 2 (89-92)

⁵⁴⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 40 og 42.

eyðihjáleiga. Bygð upp í fyrstunni á selstæði heimajarðarinnar suður og upp undir fjallinu. Var ýmist bygð eða óbygð inn til næstu 5 ár<a>, síðan í auðn og var einasta afdeild að túni og útslægjum.⁵⁵⁰

Loks segir í Jarðabókinni í umfjöllun um Flateyjarðalsheiði:

Ófeigstaðir heitir býli hjer næst fyrir innan á heiðinni [þ.e. „býlisgreið“ Mógil], en ekki hefur þar verið búið í manna minni, en í seli var þar haft frá Grímslandi. Ekki vita nálægir hvör þetta land á með réttu, en áfast er það við Langamó.⁵⁵¹

Ófeigsstaðir munu vera á sama stað og býlið Ófeigsá var byggt á um 1850.⁵⁵² Þönglabakkaprestur segir um Fjörður í sóknalýsingu árið 1839:

31. (*Selstöður*.) Öngvar af þessum jörðum brúka heldur selstöður; er og enginn vottur þess þær hafi verið brúkaðar.⁵⁵³

Höfðaprestur segir í sóknalýsingu Höfða- og Grýtubakkasókna árið 1840:

Selstöður eru hvergi uppi, né notaðar, en til eru þær og auramál þeirra má sjá innan til á Leirdalsheiði, frá Grýtubakka, Hvammi og Bárðartjörn. Mundi og þykja ringsamt samt að hafa á henni í seli, þar hún er notuð eingöngu til afréttar handa öllum peningi í kallinu, nema frá ystu strandarbæjunum. Er á henni gott þrifaland, þá í ári lætur.⁵⁵⁴

5.35 Afréttir og afréttarnot

5.35.1 Fjallskilareglugerðir

Elsta fjallskilareglugerð fyrir vesturhluta Þingeyjarsýslu, þ.e. Suður-Þingeyjarsýslu og Kelduneshrepp í Norður-Þingeyjarsýslu, er frá árinu 1893 og tók gildi 1. janúar 1894.⁵⁵⁵

Var þá svæðinu öllu skipt í þrjú fjallskilafélög: 1. Svæðið milli Jökulsár og Skjálfandafljóts. 2. Svæðið vestan Skjálfandafljóts og norðan Ljósavatnsskarðs, vestur í Fnjóskadal hjá Skógum og þaðan yfir Vaðlaheiði að Veigastöðum á Svalbarðsströnd. 3. Svæðið vestan Skjálfandafljóts ofan við Ljósavatnsskarð. Hvert fjallskilafélag gat skipst í deildir eftir því sem hagar, fjöll og vatnsföll deildu (1. gr).

Allt land skiptist í „afréttir“ og heimalönd. Hreppsnefndir í hverjum hreppi ákváðu, hvað skyldu vera „afréttir“ og takmörk milli „afréttar“ og heimalanda. (3 gr.).

Hreppsnefndir skyldu gangast fyrir sveitarsamþykktum um, hvort nota skyldi heimalönd til upprekstrar fyrir geldfé eða lömb. Skyldi tekið skýrt fram, hver þau lönd væru og tala fjár, er í þau mætti reka. Heimalönd, sem heimild væri til fyrir að nota til

⁵⁵⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 66.

⁵⁵¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 104-105.

⁵⁵² Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 127.

⁵⁵³ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 70.

⁵⁵⁴ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 49.

⁵⁵⁵ Skjal nr. 4 (9).

upprekstra, skyldi skoða sem „afrétti“, enda væru þau notuð á þann hátt af fleiri en landeigendum sjálfum (4. gr).

Ef tveir eða fleiri menn ættu „afrétti“ saman, skiptust afréttartollar milli þeirra eftir tiltölu hvers og eins í „afrétti“, þótt einn leyfði frekar en aðrir. (9. gr.).

Fjárleitir á öræfi, sem ekki gætu talist til nokkurra „afrétta“, skyldu gerðar eftir sömu reglum sem eftirleitir (29. gr).

Ný fjallskilareglugerð var sett árið 1904.⁵⁵⁶ Mikilvægasta breytingin var á 3. grein, en fyrri málsgrein hennar var svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afrjetti og heimalönd. Það skulu vera afrjettir, sem að fornu hafa verið. Sýslunefnd getur og tekið upp nýja afrjetti, ef nauðsyn ber til, eptir tillögum hreppsnefnda og með samþykkt landeiganda.

Næstu fjallskilareglugerðir voru settar árin 1913 og 1920 (dálítil breyting gerð 1924).⁵⁵⁷ Engar breytingar voru þá gerðar, sem tekur að nefna, en árið 1929 var svæðið gert að einu fjallskilafélagi eða eins og segir í 1. grein:

Suður-Þingeyjarsýsla, ásamt Kelduneshreppi í Norður-Þingeyjarsýslu er eitt fjallskilafélag, sem skiftist í deildir eftir því sem landi hagar og fjöll og vatnsföll deila. Sýslunefndin ákveður takmörk deilda eftir tillögum sveitarfélaga.

Stjórn og umsjón fjallskilamála breyttist samkvæmt 3. grein:

Hver hreppsnefnd getur valið einn mann eða fleiri úr sínum flokki til að hafa á hendi stjórn og umsjón allra fjallskilamála hreppsins og nefnast þeir fjallskilastjórnar.

Þar sem svo hagar til, að ein fjallskiladeild tilheyrir tveimur eða fleiri hreppum, kjósa hlutaðeigandi hreppsnefndir sameiginlega fjallskilastjórn, er hafi störf þessi á hendi í umboði hreppsnefnda.

Aðrar breytingar árið 1929 virðast ekki geta skipt máli vegna þess máls sem hér er til umfjöllunar.⁵⁵⁸ Næsta fjallskilareglugerð, árið 1937, var fyrir Suður-Þingeyjarsýslu eina, sem og frá árunum 1952, 1959 og 1974, en árið 1952 var Húsavík orðin að kaupstað og því nefnd sérstaklega eftir það.⁵⁵⁹ Breytingar, sem ástæða þykir til að nefna eru eftirtaldar:

Árið 1959 varð 4. grein svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afréttir og heimalönd. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki hreppsnefndar komi til, enda hafi það aldrei áður í byggð verið.

⁵⁵⁶ Skjal nr. 4 (10).

⁵⁵⁷ Skjöl nr. 4 (11), nr. 4 (12) og nr. 4 (13).

⁵⁵⁸ Skjal nr. 4 (14).

⁵⁵⁹ Skjöl nr. 4 (15) - nr. 4 (18).

Sýslunefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum hreppsnefndar, enda liggi samþykki landeigenda fyrir.⁵⁶⁰

Nýrri málsgrein var aukið í 4. grein í fjallskilareglugerðinni árið 1974:

Enn fremur geta hreppsnefndir með samþykki sýslunefndar breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir.⁵⁶¹

Núgildandi fjallskilasamþykkt er frá árinu 1996 og er fyrir Suður-Pingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, þ.e. Tjörnes-, Reykja-, Aðaldæla-, Reykdæla-, Skútustaða-, Bárðdæla-, Ljósavatns- og Hálshreppa og Húsavík. Hljóðar 4. grein svo:

Land, sem fjallskilaframkvæmd tekur til, skiptist í almenninga, afrétti og heimalönd. Héraðsnefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum sveitarstjórna og með samþykki landeigenda. Ennfremur geta sveitarstjórnir með samþykki héraðsnefndar, breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki héraðsnefndar komi til. Héraðsnefnd ákveður mörk á afréttum og almenningum.⁵⁶²

5.35.2 Almenn

Á manntalsþingi á Svalbarði 1797 kærði Bjarni bóndi á Gautsstöðum íbúa þingsóknarinnar fyrir þá óreglu að reka ekki ótemjur sínar á „afrétt“ á sumrin en sé það ekki gert þá gangi þær í búfjárhögum og valdi átroðningi og eyðileggingu. Hann spyr réttinn hvort eigendur séu ekki skyldugir til þess að reka ótemjur sínar á „afrétti“ úr búfjárhögum. Rétturinn var sammála því og skipaði bændum að vanrækja ekki að reka trippi og ótemjur sínar á fjöll. Hreppstjórar skyldu hafa umsjón með framkvæmdinni og sekta þá sem ekki fylgdu fyrirmælunum.⁵⁶³

Stefán Eyjólfsson bóndi á Nolli greindi frá því á manntalsþingi á Grýtubakka 19. maí 1806 að hann hefði ekki fengið meiri pening fyrir það greni sem hann hafði unnið síðastliðið vor í landareign Draflastaða. Hreppsmenn beindu því til úrskurðar sýslumanns hvort Fnjóskadalshreppur skyldi ekki greiða umgetinn grenistoll. En þar sem enginn var á staðnum fyrir hönd Fnjóskadalshrepps þá úrskurðaði sýslumaður að skyttan skyldi fá greiddan útlagðan kostnað fyrir hið unna greni frá Grýtubakkahreppi. Hreppstjóri skyldi sjá um greiðslurnar og einnig rukka Fnjóskadalshrepp um sinn hlut.⁵⁶⁴ Sennilega hefur þetta greni ekki verið í landi því sem fellur undir mál 5/2007 en Jarðabók Árna og Páls frá 1712 talar um að hálfur Langimór sé eign Draflastaða. Því er bent á þetta.

⁵⁶⁰ Skjal nr. 4 (17).

⁵⁶¹ Skjal nr. 4 (18).

⁵⁶² Skjal nr. 4 (20).

⁵⁶³ Skjal nr. 2 (128) a-b.

⁵⁶⁴ Skjal nr. 2 (129) a-b.

Á manntalsþingi á Hálsi í Fnjóskadal 27. maí 1811 var eftirfarandi fært til bókar:

Frammfærdu Hreppstjórar þessa Hrepps, hvör naudsyn á væri að fyrir byggja, að ecki væri ofsett í hér innann hrepps liggjandi afréttar lönd, afréttar náðum og Egendum til Skada og að rétt Ítala væri brúkuð af ummráðendum, eptir því sem Landspartarnir kunna sannsýnilega að bera, einkum á Flateýardalsheiði; hvar uppá Sysslumadurinn urskurdadi: að so sem hreppstjórum er í Landslögunum yfirdreginn ummsjón með gjelldfjár Rekstrum á heidlendi, og á Sumar haga í hreppnum, so fylgir og þar af, að þeir ega að hafa Tilsjón umm, að sum Afréttar Lönd sjeu ecki ofsett, enn önnur Látinn aud standa, þegar þaug annars Nást fyrir Snjó þýngslum á vorinn, og líka að einginn Afréttar Egandi yfirskrýði þá Itölu, sem hans AfréttarPlátz eptir stærð, gjædumm og sannsýnilegri Tiltölu, kann að bera, hvað Hreppstjórum byrjar að meta.⁵⁶⁵

Minnst er á „afrétt“ án þess að nákvæmlega komi fram hvar hún liggi í réttarhaldi sauðapjófnaðarmál Jónasar Stefánssonar frá Fagrabæ 19. febrúar 1838 en þá kom fram í máli Jónasar Sigfússonar hreppstjóra á Garðsvík á Svalbarðsströnd er hann var spurður út í einstök atriði í framburði Jónasar frá Fagrabæ:

Þessir 2 Saudir gátu eins komid ur Grundar Rett þar badar Rettirnar Kampsmyrar og Grundar hafa samanliggiandi Afrétt og flest alt það Fé er á heima á Svalbardsströndinni og kémur fram í Grundar Rett gengur gegnum mig og frá mér aptur til Eigendanna á Ströndinni.⁵⁶⁶

En þetta bendir til þess að bændur á Svalbarðsströnd hafi rekið fé á Flateýardalsheiði.

Laufássprestur fjallar nokkuð um afréttarítök kirkju sinnar og afréttarmál sóknarinnar í sóknarlýsingu sinni árið 1838 Víkur hann þar að landinu milli Höfðagilja og Laufáshaga ein segir síðan.

Þeir sem í þessu plássi ekki nota búfjárhaga sína fyrir afréttarfé sitt reka það út á Flateýardalsheiði.⁵⁶⁷

Um Jónsmessuleytið er fært lömbum frá ám og þau ásamt geldfé rekin á afrétt.⁵⁶⁸

Afar litlar upplýsingar er um „afrétti“ að finna í lýsingu Háls-, Illugastaða- og Draflastaðasókna árið 1839 sem í raun nær ekki til máls 5/2007 þar eð Vestaríkrókar eru ekki á ágreiningssvæði í máli þjóðlendumáli þessu. Hið eina er um Flateýardalsheiði:

⁵⁶⁵ Skjal nr. 2 (131) a-b.

⁵⁶⁶ Sbr. sjal nr. 2 (A.6. án nr.).

⁵⁶⁷ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 34.

⁵⁶⁸ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 36.

sem er ½ þingmannaleið til sjóar og er afréttarland Fnjóskdælinga í úthluta dalsins.⁵⁶⁹

Engin almenn umfjöllun er um afrétti á Flateyjardal eða heiðinni í sóknalýsingu Þönglabakkaprests árið 1839.

Þönglabakkaprestur segir í þeim hluta lýsingar sinnar, sem nær til Þönglabakkasóknar, árið 1839 að Fjörður eigi ekki „afréttar- eða upprekstrarland“ en flestar jarðir í Hvalvatnsfirði hafi „afréttarpart“ til leigu sem tilheyri Grýtubakka í Höfðahverfi (vikið er nánar að þessu í tengslum við Jórunnarstaði) en síðan segir um réttir:

Réttir eru öngvar haldnar öðruvísi en hvör réttar hjá sér heima þegar hreinsaðir eru búfjárhagar í útgöngu september og byrjun október mánaða. Er svo úrgangurinn látinn ganga boðleið um sveitina og loks til viðkomandi hreppstjóra.⁵⁷⁰

Takmarkaðar upplýsingar eru um afréttar- og upprekstrarmál í jarðamati 1849-1850. Um Hálshrepp segir:

Sá eiginlegi Fnjótskadalur ofan að Dalsmynni og bygdin á Flateyardalsheiði, nýtur eingaungu kvikfjárræktar. ... Sveit þessa má kalla sjálffæra að afréttarlandi,⁵⁷¹

Í Þúfu og Heiðarhúsum var ágangur af afréttarfé talinn til ókosta samkvæmt jarðamatinu 1849-1850⁵⁷² en ekkert er vikið að slíku í sambandi við aðrar jarðir í Hálshreppi, sem falla undir mál 5/2007, eða annað, sem tengist afréttarmálum.

Um Grýtubakkahrepp segir í jarðamatinu 1849-1850:

Afréttar land á sveit þessi fyrir sig,⁵⁷³

Á manntalsþingi á Hálsi 21. maí 1855 voru auglýstar reglur um „afréttartolla“ og fjallgöngur í sveitinni sem hreppstjórar höfðu samið og séra Björn Halldórsson í Laufási samþykkt. Sveitarmenn voru áminntir um að fylgja reglunum. Ekki kemur fram hvað fólst í þeim.⁵⁷⁴

Sömu eða svipaðar reglur munu hafa verið auglýstar á manntalsþingi á Grýtubakka 23. maí s.á. en þá voru auglýstar reglur um „afréttartolla“, upprekstur og fjallgöngur á Flateyjardalsheiði sem hreppstjórar í Hálshreppi höfðu samið og séra Björn Halldórsson í Laufási samþykkt. Ekki kemur fram hvað fólst í reglunum.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 53.

⁵⁷⁰ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 70

⁵⁷¹ Skjal nr. 2 (57).

⁵⁷² Skjal nr. 2 (57).

⁵⁷³ Skjal nr. 2 (58).

⁵⁷⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.48.)

⁵⁷⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.49.)

Sömu reglur voru auglýstar af hreppsstjórum í Hálshreppi á manntalsþingi á Svalbarði 24. maí 1855.⁵⁷⁶

Álitsgjörð hreppsbænda um hvernig haga skyldi upprekstri geldfjár á Flateyjarðalsheiði var lesin á manntalsþingi á Hálsi 26. maí 1857. Inntaks hennar er ekki getið en fram kemur að hún hafi einnig verið lesin á manntalsþingi á Svalbarði 27. maí s.á.⁵⁷⁷

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“ frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.⁵⁷⁸ Steingrímur Jónsson sýslumaður Þingeyjarsýslu svaraði bréfinu 6. apríl 1920. Eftir að hafa talið upp „almenninga“ á öræfum í sýslunni segir hann að af öðrum „afréttarlöndum“ megi nefna Hálsmannatungur á Flateyjarðalsheiði, sem nú tilheyri Hálshreppi. Svárið virðist byggt á eigin þekkingu sýslumanns því ekkert kemur fram um að það sé byggt á svörum hreppstjóra eða oddvita.⁵⁷⁹ Þar er ekkert vikið að afréttarlöndum á því svæði sem mál nr. 5/2007 nær til.

Í bókinni „Flateyjarðalsheiði“ segir Páll G. Jónsson í Garði í Fnjóskadal (1869-1948), sem var í Fnjóskadal alla ævi.⁵⁸⁰

Fyrsta fyrirkomulag á göngum á Heiðinni var þannig að ábúendur hvernar jarðar á þessum slóðum sáu um göngur í landi ábýlisjarða sinna eða fengu til þess hjálp þeirra fjáreigenda er þeir leyfðu upprekstur fyrir geldfé í sínu landi, sem alltítt var. Var það óskráður kröfuréttur sem enginn treysti sér til að víkjast undan. ... Þá voru afréttarpartar sem tilheyrðu einstökum jörðum eða bændum er höfðu afréttarstykki á leigu til upprekstrar. Munu þessi stykki eða ítök jarða hafa endur fyrir löngu verið gefin til hagsbóta fyrir þessar jarðir.

Þessi ítök skal ég nú nefna. Þverá í Dalsmynni átti frían upprekstur í Langamósfall á milli Miðgils og Mógils fyrir geldfé sitt, sauði, veturgamalt fé og fráfærnalömb. Ekki mátti hann sleppa fé sínu annars staðar í Heiðarhúsaland, annars mátti búast við aðfinnslum og öðru lakara. Þetta er ítak sem einhver hefur gefið bænahúsi er þar hefur verið á Þverá. Þetta hafði haldist við og hafa Þverárbændur notað sér þetta. En þegar Gísli hreppstjóri Ásmundsson hætti fráfærum, ..., taldi hann sig ekki hafa heimild til þess að sleppa öllu sínu fé í þetta leyfi, heldur rak hann dilkana á aðra afrétt eða greiddi Heiðarhúsabónda hagatoll fyrir þann hluta fjárins. ...

⁵⁷⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 50.)

⁵⁷⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 51.)

⁵⁷⁸ Skjal nr. 2 (244).

⁵⁷⁹ Skjal nr. 2 (245).

⁵⁸⁰ Páll G. Jónsson: *Flateyjarðalsheiði*, bls. 6.

Stundum og reyndar ævinlega munu stekkjarlömb setin heima, stundum allt að því viku, þangað til úr þeim var allur jarmur, og þau þá rekin til fjalls í Mógilsdal, Eyvindarárdal eða Stóruskriðubotna. ... Almennigur var vanalega leigður til uppreksturs, var það jafnaðarlega til Svalbarðsströndunga eða Höfðhverfinga. Á milli Höfðagilja fylgdi Laufási eins og fyrr segir og brúkað af Laufáspresti og fleirum úr þeirri sókn. ...

Frá því fyrsta sem ég man höfðu Ströndungar afrétt á Flateyjdalsheiði en ekki mun það þó hafa verið að staðaldrí að Suðurströndungar hafi gjört mikið af því að reka út eftir en lengi höfðu Ströndungar lönd á leigu, eins og Grímsland, Saurbrýr og Heiðarhúsaland. Allt til þess að þeir fóru að brúka Vaðlaheiði fyrir fé sitt á sumrin.⁵⁸¹

Lýsir Páll síðar hvernig göngum var háttað á Flateyjdalsheiði.⁵⁸²

Enn síðar í bók Páls er „skrá yfir afrétti, eins og hún var í Hálshreppi 1905“:

1. Víkurfjall og Brettingsstaða afréttir. Frá Landsenda og suður að Eyvindará að undanskildum parti frá Lækjarvík og Selfjalli, beina línu fram að Þverá fyrir neðan Ytradalsmynni, sem er heimaland.
2. Saurbrýr frá Eyvindará suður að Mógili ásamt Eyvindarárdal. Eigandi Laufáskirkja.
3. Heiðarhúsaland frá Ytra Mógili suður að Eilífsá. Eigandi Þönglabakkakirkja. Þverá í Dalsmynni á frían upprekstur í þessum afrétti.
4. Almennigur frá Eilífsá að Ytra Höfðagili. Eigandi Hálshreppur.
5. Höfðagilsland frá Ytra Höfðagili að Syðra Höfðagili. Eigandi Laufáskirkja.
6. Þar fyrir innan er Vestari Krókaland að Þúfu mörkum og Skarðsdalur er tilheyrir Grýtubakkahreppi. Eigandi Skarð.⁵⁸³

Jóhann Skaptason sýslumaður tók saman „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“.⁵⁸⁴ Þar segir eftir oddvita, að „afréttur“ Grýtubakkahrepps sé:

Leirdalsheiði upp frá Grýtubakka að Ytstu-Lambá. Þá Jörunnarstaðaafrejt að sjó. Hvammsheiði upp frá Hvammi að Gilsá. Þá Gilsafrétt að sjó norður. Þorgeirsfjörður vestan, upp af honum Háls-[Hóls]- og Bakkadalur, þar vestar Blæjan og þá Keflavíkurdalur. Þá Látraströnd, sem er orðin afréttur að norðan.

Við þetta gerir sýslumaður athugasemd:

⁵⁸¹ Páll G. Jónsson: *Flateyjdalsheiði*, bls. 47-48,

⁵⁸² Páll G. Jónsson: *Flateyjdalsheiði*, bls. 54-56. Sjá og bls. 85.

⁵⁸³ Páll G. Jónsson: *Flateyjdalsheiði*, bls. 80.

⁵⁸⁴ Skjal nr. 4 (76).

Það athugast, að oddvitinn notar orðið afrjettur hjer um allt það land, sem gengið er við fjallskil á haustin, þótt þar sje um að ræða jarðir nýlegar farnar í eyði, en ekki um raunverulegt afrjettarland, svo sem Firði og Látraströnd.

Nokkur hluti Grýtubakkahrepps notar afrjett á Flateyjdalsheiði, Vesturheiði.

Um Flateyjdalsheiði og Flateyjdal („afrétti“ Háls- og Flateyjarhreppa) er haft eftir oddvitum:

Flateyjdalsheiði frá mörkum Flateyjarhrepps að Syðra Höfðagili að vestan og Árbugsá að austan.

Afrjettarland Flateyinga er á Flateyjdal að gamalli venju. Afrjettin takmarkast að vestan af Sandskarði og liggur þar að afrjett Höfðhverfinga. Að sunnan af Eyvindará og Urðargili og að austan af Vestari-Hvannal.

Um eignar- og notarétt eru ýmsar upplýsingar. Eftir oddvita Svalbarðsstrandahrepps er haft:

Áðurfrá ráku Svalbarðsströndungar fje sitt á afrjettir Fnjóskdæla, bæði á Flateyjdalsheiði og Bleiksmýrardal, og eiga tveir bæir á Svalbarðsströnd, Garðsvík og Þórisstaðir, rjett til upprekstrar á Flateyjdalsheiði, en sá rjettur hefir ekki verið notaður um mörg ár.

Oddviti Grýtubakkahrepps sagði:

Ríkissjóður, Grýtubakkahreppur og einstaklingar. Skiftingin er nokkuð flókin en mun jeg reyna að sundurliða það ef þess verður óskað. (Oddviti). (Eyðijarðir eru ýmist í eign einstaklinga eða ríkissjóðs. Sumt af heiðalandinu tilheyrir byggðum jörðum. Sýslum.)

Um Hálshrepp er haft eftir oddvita:

Vestur-Flateyjdalsheiði: Eyvindará og Heiðarhús ríkiseign og Almenningur eign Hálshrepps. ... Vestur-Flateyjdalsheiði nota Höfðhverfingar.

Flateyjdalur var kominn í eyði, en sýslumaður sagði þar hafa verið 6 jarðir, allar í eyði, (aðeins nefndar 5 jarðir með nöfnum), allar í einkaeign. Oddviti Grýtubakkahrepps sagði upprekstrarrétt ekki háðan leyfi hreppsnefndar og að hann hugði ekki heldur leyfi landeigenda. Sýslumaður bætir því við, að einstaka maður hafi leigt land til upprekstrar. Í Hálshreppi var að sögn oddvita upprekstur á „afréttir“ hreppsins að mestu háður sérstöku leyfi árlega af hálfu afréttareigenda eða umráðaaðila, en í Flateyjarhreppi var rétturinn og notkunin samkvæmt gamalli venju. Afréttarnotkun Grýtubakkahrepps byggðist á venju eða hefð. Féð rynni að mestu sjálfst í „afréttina“ og greiðsla kæmi engin til eigenda fyrir notkun þeirra.

Ágreiningur varð um 1980 milli sveitarstjórnar Hálshrepps annars vegar og sveitarstjórnar Grýtubakkahrepps vegna jarðanna Hléskóga, Lómatjarnar, Grundar, Syðrigrundar, Ártúns og Ness hins vegar um beitarafnot á Flateyjdal og Flateyjdalsheiði. Sigurður Gizurarson, sýslumaður á Húsavík, samdi álitserð um málið, dagsetta 24. júní 1983. Þar segir, að beitarálag hafi aukist á „afréttinum“ á

Flateyjardal og Flateyjardalsheiði á liðnum árum. Sveitarstjórn Hálshrepps hafi litið svo á, að bændur úr Grýtubakkahreppi hefðu ekki lagalegan rétt til þess að reka fé sitt á „afréttinn“ og viljað létta beitarálagi á hann með því að banna þessum bændum upprekstur. Leitaði sveitarstjórn Hálshrepps samþykkis sýslunefndar á því, að Hálshreppur yrði ein fjallskiladeild, bundin við hreppamörk. Var sameining fjallskiladeilda í Hálshreppi samþykkt af sýslunefnd 8. júní 1979, en ekki kom fram skýrt leyfi til þess að einskorða deildina við hreppamörk. Við þetta sættu bændur í Grýtubakkahreppi sig ekki. Var málið tekið fyrir á fundi sýslunefndar árið 1982 og þótti gagnaöflun ekki hafa verið nægileg. Málsaðilum var gefinn kostur á að leggja fram greinargerðir og gögn, áður en efnisleg afstaða væri tekin til ágreiningsins. Báðir aðilar lögðu fram greinargerðir lögmanna sinna ásamt fylgiskjöllum.

Komst sýslumaður að eftirfarandi niðurstöðu:

Jarðirnar Hléskógar, Lómatjörn, Grund, Syðri-Grund, Ártún og Nes í Grýtubakkahreppi eiga ekki, svo að séð verði, beitarrétt á Flateyjardal og Flateyjardalsheiði. Af þeirri ástæður eiga þær ekki heldur upprekstrarrétt á afréttarsvæði þessi samkvæmt 2. mgr., 8. gr. laga nr. 42/1969. Réttindi jarðanna af þessu tagi standa því ekki í vegi fyrir því, að fjallskiladeild Hálshrepps verði einskorðuð við hreppsmörk í samræmi við meginreglu 1. mgr., 1. gr. laga nr. 42/1969.⁵⁸⁵

Eigendur jarðanna Fagrabæjar, Hléskóga, Lómatjarnar, Ness, Grundar, Syðrigrundar og Ártúns höfðuðu síðan árið 1984 mál gegn hreppsnefnd Hálshrepps og dóms- og kirkjumálaráðherra, f.h. kirkjumálaráðuneytisins, og kröfðust þess að jörðum þeirra, hverri fyrir sig, fylgdi upprekstrarréttur á Flateyjardalsheiði vestan Dalsár. Kröfunni var hafnað með dómi Hæstaréttar 11. desember 1987 í máli nr. 83/1986, sjá nánar í kafla 5.2.⁵⁸⁶

Félagsmálaráðuneytið sendi fyrirspurn til allra sveitarstjórna 20. febrúar 1989, þar sem spurt var m.a., hvort íbúar viðkomandi sveitarfélags ættu upprekstrarrétt í einhvern „afrétt“, hvert væri heiti hans, hvar mörkin lægju og hvort íbúar annarra sveitarfélaga ættu þar upprekstrarrétt.⁵⁸⁷

Oddviti Hálshrepps svaraði játandi og nefndi Flateyjardal og Flateyjardalsheiði. Mörkin væru sömu og hreppamörk og „afrétturinn“ væri norðan við byggð til sjávar, norður á Landsenda, norðvestan Flateyjar. Aðrir ættu þar ekki upprekstrarrétt og öll afréttarlönd í Hálshreppi væru háð fullkomnum eignarrétti.⁵⁸⁸ Sveitarstjóri Grýtubakkahrepps sagði íbúa hreppsins eiga upprekstrarrétt út á

⁵⁸⁵ Skjal nr. 4 (81).

⁵⁸⁶ Hliðsjónargagn. Hrd. nr. 83/1986.

⁵⁸⁷ Skjal nr. 4 (5).

⁵⁸⁸ Skjal nr. 4 (6).

Leirdalsheiði, Fjörður, Keflavík og Látraströnd og lægju mörkin við hreppamörk. Önnur sveitarfélög ættu ekki upprekstrarrétt í þennan „afrétt“.⁵⁸⁹

Samkvæmt greinargerð sveitarstjóra Grýtubakkahrepps 2. febrúar 2000 skiptast „afréttir“ í Grýtubakka í fimm hluta. Fjórir þeirra falla undir mál 5/2007, Fjörður, Látraströnd, Hnjúkar og Skarðsland og Skarðsdalur:

1) Fjörður eru fjögurra daga göngur. Smalað er um Keflavík, austur Blæju og Botnfjall, Hóls-, Bakka-, Kussungsstaða- og Þverárdalir, Eyrarhöfði (Þorgeirshöfði), Hvalvatnsfjörður að vestan og Gilsafrétt, Trölladalur, Grenivíkurtungur, austan Austurár (Illagilsár), þ.e. Lambárstykki, Leirdalur, Grenjárdalur, Vesturheiði vestan vatnaskila. Svæðið er í eigu Grýtubakkahrepps, nema Þverá í Hvalvatnsfirði, Jórunnarstaðir og Austurheiði og Vesturheiði sunnan Stóraklettsgils, þar sem við tekur Hvammsland og síðan Bárðartjarnar- og Réttarholtsland. Er látið ósagt, hvað af heiðinni sé „afrétt“ eða heimaland.

2) Látraströnd er þriggja daga göngur. Gengið er fyrsta daginn út á Kjálkanes og það smalað, síðan smalað inn ströndina. Síðasta daginn eru smöluð lönd Svínárness og jarða þar fyrir innan, Jaðars, Hringsdals, Hjalla, Finnastaða, Grenivíkur, Jarlsstaða, Hvamms, Bárðartjarnar og Réttarholts. Grýtubakkahreppur á nokkrar jarðir á Látraströnd, en þær, sem eru í einkaeigu, eru: Sker, Steindyr, Svínárnes hálf, Jaðar og Hringsdalur. Ekki er skilgreint, hvað af Látraströnd teljist heimalönd eða „afrétt“.

3) Hnjúkar. Hnjúkar (sem eru heimalönd) og þar fyrir neðan eru smalaðir að morgni réttardags, þ.e. heimalönd Pálsgerðis, Miðgerðis, Borgargerðis, Syðrigrundar, Grundar, Lómatjarnar, Hléskóga og Kolgerðis.

4. Skarðsland og Skarðsdalur. Þetta land er smalað með skipulögðum hætti en ekki á ákveðnum tíma.⁵⁹⁰

Samkvæmt upplýsingum árið 2007 er Flateyjdalsheiði og Flateyjdalur að mörkum Grýtubakkahrepps sérstakt fjallskilasvæði. Nær sú síðari því einnig til máls 4/2007. Fjallskiladeildinni tilheyra þær jarðir í Fnjóskadal sem ekki tilheyra fremri hluta (þ.e. utan Sigríðarstaða í Ljósavatnsskarði og Víðivalla í Fnjóskadal) og auk þess Flateyjdalsheiði og Flateyjdalur að mörkum Grýtubakkahrepps.

Mörk milli sumarbeitilands á Flateyjdalsheiði og heimalanda eru að vestanverðu girðing úr Árbaugsá/Árbugsá við Þúfu til vesturs, þaðan norðvestur um land Vestaríkróka og síðan vestur að fjallsbrún. Að austan hindrar Árbaugsá/Hólsá för fjár. Jarðeigendur smala heimalönd á merki að austan og vestan á eigin kostnað helgina áður en farið er í göngur á Flateyjdal og Flateyjdalsheiði.⁵⁹¹

⁵⁸⁹ Skjal nr. 4 (8).

⁵⁹⁰ Skjal nr. 4 (3).

⁵⁹¹ Skjal nr. 4 (4).

5.35.3 Einstakar jarðir og landsvæði

Vestaríkrókar leigðu samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 upprekstrarland til annarra sem gaf árlega 12-14 krónur.⁵⁹²

Landið (reiturinn) milli Höfðagilja er fyrst nefnt í eignaskrá Laufáskirkju eftir úttekt árið 1738 og þá sem „lambafréttar“:

Hinum öðrum landeignar og reka Jtökum behelldur Kyrkiann og Stadurenn enn nú, sem fyrstu mældagar nafngreina og reit á flateyardals heide fyrir lamba afrett, milli So kalladra Höfða gilia, auk þeirra Jtaka er mældagarner tiltaka, hver ätölulaust hefur af laufass Stadar hölldurum til tiedrar gagnsemdar brükadur vered j þeirra manna minne sem nú til vita og þeirra forelldrar og forfedra fyrir þä.⁵⁹³

Væntanlega er það landið milli Höfðagilja, sem prófastur á við þegar hann nefnir „afréttarítak“ Laufáskirkju á Flateyrdalsheiði árið 1735.⁵⁹⁴

Í greinargerð um Laufásprestakall árið 1782 er eftirfarandi:

Jtök eru ... Reit a Flateyrdalsheide millum Höfðagilia fyrir lamba afrett.⁵⁹⁵

Þann 22. apríl 1807 á manntalsþingi á Grýtubakka spurðist Guðlaugur Sveinsson hreppstjóri fyrir um hverjum bæri að greiða vinningartoll fyrir grenið sem Stefán Eyjólfsson á Nolti vann síðastliðið vor í Laufáskirkju „afrétt“ milli svokallaðra Höfðagilja við Flateyrdalsheiði. Hreppstjóri vildi meina að Fnjóskadalshreppur ætti að greiða tollinn enda væri umrætt landsvæði innan hans. Sýslumaður benti honum hins vegar á að í landslögunum standi að hver maður sé ábyrgur fyrir því að hreinsa „afrétt“ sína af refum og í staðinn þiggja greiðslur fyrir hagagöngu. Því eigi séra Scheving prófastur (Hannes Scheving í Laufási) eða þeir menn, sem hann leigði landið, að greiða grenistollinn.⁵⁹⁶

Laufásprestur nefnir reit milli Höfðagilja meðal ítaka Laufáskirkju í sóknarlýsingu sinni árið 1839. Reiturinn notist fyrir „afrétt“ og til fjallagrasatekju.⁵⁹⁷

2. Reitur á Flateyrdalsheiði millum Höfðagilja, er héðan brúkast á millum fyrir afrétt og til fjallagrasatekju.

Laufási fylgir upprekstrarland samkvæmt fasteignamati 1916-1918. Þá var væntanlega horft til landsins milli Höfðagilja.⁵⁹⁸

Nánari umfjöllun um þetta land er í kaflanum um land milli Höfðagilja hér að framan. Einnig er vikið að því í lögfestum sumra Laufáspresta sem getið verður um í tengslum við Laufáshaga/Eyvindará hér á eftir.

⁵⁹² Skjal nr. 2 (59).

⁵⁹³ Skjal nr. 2 (180).

⁵⁹⁴ Skjal nr. 2 (240) a-b.

⁵⁹⁵ Skjal nr. 2 (67).

⁵⁹⁶ Skjal nr. 2 (130) a-b.

⁵⁹⁷ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 32.

⁵⁹⁸ Skjal nr. 2 (61).

Laufáskirkja er sögð eiga „afrétt“ á Flateyjdalsheiði allt frá því í máldögum Auðunar rauða 1318 en þá átti kirkjan:

oc so afriett er Laufáshagi heytir.⁵⁹⁹

Mörk landsins eru tiltekin í máldaga Péturs Nikulássonar frá 1394, en þá á Svalbarðskirkja þar ítölu:

Item ä kyrckian afriett j flateyardals heyde er heiter Laufasshage. j millum Eyvindar är oc mogils ytra. Enn jtala er þar sauda rekstur fra Svalbarði⁶⁰⁰

Þessarar eignar sem og ítölnnar frá Svalbarði er getið í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar (1461) og Sigurðarregistri (1525).⁶⁰¹ Hið sama segir visitasía Björns biskups Þorleifssonar árið 1701 nema þar er minnst á slægjur:

Item ä kirkiann afriett ä flateyardalsheidj sem nu er obigd til slægna, & heiter Laufáshagi, J millum Eivindarär og Mógils Jtra, enn Jtala er þar Saudarekstur fra Svalbarde,⁶⁰²

„Afréttar á Flateyjdalsheiði“ og ítölnnar frá Svalbarði er getið í skilum Geirs Markússonar á tekjum Laufáskirkju 2. september 1730 en Eyvindará er þar talin jörð þótt lengstum hafi legið í eyði.⁶⁰³

Magnús Ólafsson taldi Eyvindará meðal landa Laufáss árið 1635:

item er halldit Kirkiann eige Eivindarär land ä Flateyardalsheide (afriett)⁶⁰⁴

Í skrá yfir eignir Laufáskirkju eftir afhendingu 1738 segir um Eyvindará:

Eyvindaraa ädur bygdj Stadarens afrettarlande ä Flateyar Dals heide, enn nú langvaranlega i Eyde vered, enn fyrer landsens brúkun giallda Näbüar ä Hofe ä flateyardal 20 ál. Kúgl. 0⁶⁰⁵

Laufásprestar, Jón Magnússon (eftir 1637), Markús Geirsson (1678, 1681, 1682), Þorsteinn Geirsson (1686, 1687, 1688), Geir Markússon (1710, 1713, 1726, 1727, 1728, 1729, 1732, 1736), Stefán Einarsson (1751), Jón Vídalín (1762, 1763, 1764, 1765), Jón Egilsson (1770, 1772, 1775), Stefán Halldórsson (1786), Hannes Scheving (1798), Gunnar Hallgrímsson (1818) og Gunnar Gunnarsson (1840, 1841) lögfestu allir Laufáshaga með áþekktum orðum og máldagabækurnar, en allir sleppa þeir ítölunni frá Svalbarði.⁶⁰⁶ Í lögfestu Stefáns Einarssonar er farið að lögfesta reit milli Höfðagilja og banna lambarekstur og grasatekju á Flateyjdalsheiði:

⁵⁹⁹ Skjal nr. 2 (184).

⁶⁰⁰ Skjal nr. 2 (190).

⁶⁰¹ Skjöl nr. 2 (198 og 219).

⁶⁰² Skjal nr. 2 (64).

⁶⁰³ Skjal nr. 2 (65).

⁶⁰⁴ Skjal nr. 2 (180).

⁶⁰⁵ Skjal nr. 2 (180).

⁶⁰⁶ Skjöl nr. 2 (68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78 og 79).

Lokssens lögfeste Eg Laufäss Kyrkiu og Stadar Jtök; ... Reit þann ä sömu heide er liggur mille höfdagilianna nu i langann týma So Kalladra, effter þvj Sem þau ræða ur fialle ofann allt i Heidar äna. Eirnenn þad afrettarland er liggur mille Eyvindarär og Mógils ytra, Sem ad fornu er Kallad Laufäss hage. ... Under sama Skilyrde banna eg ... lambarekstur og Grasa tekiu ä flateyardals heidi j þar änefndum Beneficii Jtökum, og annars allann upphuxanlegann afdrátt og tilseilne mier og Vidkomendum til Skada⁶⁰⁷

Eftirmenn hans gerðu þetta einnig, en Jón Egilsson bannaði að auki hrossarekstur.⁶⁰⁸

Í greinargerð um Laufásprestakall árið 1782 er eftirfarandi:

Jtök eru ... Reit a Flateyardalsheide millum Höfdagilia fyrer lamba afrett. Jtem Afrett ä Sömu heide er heiter Lavfässhage i millum Ejvindarär og Mogils ytra. ...

2° Jarder og Afbyle sem heyra til Lavfäss Beneficio Eru þessar ...

Eyvindar aa hefur ej bigd vered, fyrer utann þriu eda mest fiögur är, ä Næstu Hundrad ärum, og vill nu eingenn þad land leigia, þo marg sinnis hafe uppboded vered. Þad er þad sama land sem hier ad framann, effter Mäldögunum, er Nefnt Laufässhage.⁶⁰⁹

Eyvindará var byggð til ábúðar síðla árs 1823. Í byggingarbréfi eru tilmæli um, að Hofsbónda á Flateyardal verði heimilað að hleypa lömbum sínum í Eyvindarárland á næstu fráfærum eða svo lengi, sem semjast kunni.⁶¹⁰ Þetta bendir til þess, að a.m.k. Hofsbóndi hafi nýtt Eyvindarárland til lambaupprekstrar.

Ekki verður séð að ítölunnar frá Svalbarði á Flateyardalsheiði sé getið í skjölum kirkjunnar þar, svo sem visitasíum.

Laufásprestur nefnir meðal „afréttinn“ Laufáshaga meðal ítaka Laufáskirkju í sóknarlýsingu sinni árið 1839. En þar hafi endur og stundum verið byggt býli og var þá í byggð.⁶¹¹

Í sóknalýsingu Þönglabakkaprests árið 1839 er Eyvindará sagt tilheyra mikið og kostugt „afréttar og upprekstrarland“ á Flateyardalsheiði, því að lönd liggi saman á þessari víðlendu heiði frá Eyvindará og Heiðarhúsum.⁶¹²

Eyvindará hafði samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 verið í eyði síðan um 1870 og landið notað fyrir upprekstrarland.⁶¹³

Um Eyvindará er fjallað nánar í sérstökum kafla hér framar.

⁶⁰⁷ Skjal nr. 2 (72).

⁶⁰⁸ Skjal nr. 2 (74).

⁶⁰⁹ Skjal nr. 2 (67).

⁶¹⁰ Skjal nr. 2 (80).

⁶¹¹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 32.

⁶¹² Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 72-73.

⁶¹³ Skjal nr. 2 (59).

Í máldaga- og kaupbréfi fyrir Þórisstöðum á Svalbarðsströnd frá 22. apríl 1473 segir:

Svo og ætti Þorestader landeign ut a Flateyardalsheidi og gielldfiär rekstur a millum mögilia til motz vid Gardswijk.⁶¹⁴

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir um Þórisstaði á Svalbarðsströnd:

Afrjettarlandspart nokkurn á jörðin á Flateyardalsheiði hjá Mógiljum. Þangað er full þingmannaleið, og því hefur jörðin ekkert gagn af þessu afrjettarlandi.⁶¹⁵

Í lýsingu Garðsvíkur segir Jarðabókin:

Afrjettarland nokkuð er sagt að jörðin eigi, sem hún getur þó ei nytkað fyrir fjarlægðar sakir, sem áður segir um Þóroddsstaði.⁶¹⁶

Síðar segir Jarðabók Árna og Páls Mógil á Flateyardalsheiði vera í landi Garðsvíkur:

Mogyl heitir býlisgrey hjer næst [fyrir framan Saurbrúarkot, heimaland Laufásstaðar] í landsparti þeim, sem Garð<s>vík á Svalbarðsströnd á á Flateyardalsheiði.⁶¹⁷

Minnst er á Langamó (sem mun vera í Heiðarhúsalandi) á tveimur stöðum í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712. Í upptalningu ítaka Draflastaðakirkju segir:

Ítök kirkjunnar eru þessi: ... Hálfur Lángimór á sömu heiði [Flateyardalsheiði] fyrir vestan ána. Engin not hafa nú ábúendur þessra afrjettarlanda, nema mjög fáa lambatolla af Kambsmýrum og Lambatungum.⁶¹⁸

Langamós er einnig getið í lýsingu Ófeigsstaða, eyðibýlis fyrir framan Mógil:

Ekki vita nálægir hvör þetta land á með rjettu, en áfast er það við Lángamó.⁶¹⁹

Um Þverá í Dalsmynni, sem átti afréttarítak í Heiðarhúsalandi er sagt í jarðamatinu 1849-1850:

einnig nytur jörð þessi afrettar gjaldfrítt a Flateyardalsheidi fyrir sig. Til ókosta má telja: einnig ágang af afrettarfé;⁶²⁰

Þverá í Dalsmynni átti samkvæmt fasteignamati 1916-1918 frían upprekstur í Heiðarhúsaland.⁶²¹

⁶¹⁴ Skjal nr. 2 (206).

⁶¹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 15.

⁶¹⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 17.

⁶¹⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 104.

⁶¹⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 72.

⁶¹⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 105.

⁶²⁰ Skjal nr. 2 (57).

Í Heiðarhúsum var ágangur af afréttarfé talinn til ókosta samkvæmt jarðamatinu 1849-1850.⁶²²

Heiðarhús höfðu verið lengi í eyði samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918:

Landið liggur á miðri Flateyjarðalsheiði og hefir eigi verið unnt að hafa önnur not landsins, en fyrir upprekstur fjár og hann eigi eptir sóttur, þar sem afrétt er svo geysi víðáttu mikil á alla vegu umhverfis.⁶²³

Fasteignamatið 1916-1918 segir jarðirnar Hof og Jökulsá á Flateyjarðal, sem þá voru í Flateyjarhreppi, hafa upprekstrarland fyrir sig:⁶²⁴

Brettingsstaðir fá þessa umsögn í fasteignamatinu 1916-1918:

Afrétt á jörðin nægilegan fyrir sitt fé, en lítið frekar.⁶²⁵

Um Vík segir Þönglabakkaprestur í sóknalýsingunni 1839:

Jörðin á mikið afréttar- og upprekstrarland í Bjarnar- og Víknafjalli.⁶²⁶

Vík er í fasteignamatinu 1916-1918 sögð hafa upprekstrarland fyrir sig:

en naumast teljandi meira.⁶²⁷

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 getur ekki um afrétt á Kúsveinstöðum, en spurning er hvort þeir teljast með Bakkaafrétt í lýsingu Kaðalsstaða þar sem segir:

Úthagarnir eru mjög litlir, og því var mjög hætt að engið beittist þá bygt var, nema hagi væri til fenginn á Kúsveinstöðum eður Bakka afrjett.⁶²⁸

Um Jórunnarstaði segir Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns:

Þetta eyðiból liggur undir Grýtubakka með tilliggjandi landi og kallast Bakka afrjett.⁶²⁹

Mörk Bakkaafréttar eru tiltekin í skjali, sem mun hafa verið lagt fram á áreiðarþingi 2. júní 1725 og sagt frá árinu 1522:

Alla á Backi Afriett fyrir utann Diúpagil til móts við Kadalstadi, á Backi alla Leirdals Heýdi, Anno Domine M.D.XXII⁶³⁰

Þönglabakkaprestur segir í þeim hluta lýsingar sinnar, sem nær til Þönglabakkasóknar, árið 1839:

32. (*Afréttarlönd, réttir.*) Fjörður eiga og ekki heldur afréttar- eða upprekstrarland, en flestar jarðir í Hvalvatnsfirði hafa afréttarpart til leigu,

⁶²¹ Skjal nr. 2 (59).

⁶²² Skjal nr. 2 (57).

⁶²³ Skjal nr. 2 (59).

⁶²⁴ Skjal nr. 2 (60).

⁶²⁵ Skjal nr. 2 (60).

⁶²⁶ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 71.

⁶²⁷ Skjal nr. 2 (60).

⁶²⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 59.

⁶²⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 58.

⁶³⁰ Skjal nr. 2 (179).

sem tilheyrir Grýtubakka í Höfðahverfi og liggur framarlega í Hvalvatnsfirði fyrir utan Illagilsá eystri út með Fjarðará milli fjalls og árinna allt út undir Kaðalstaði. Afréttarpláss þetta er grösugt bæði til beitar og slæгна, líka allvíða hrísi vaxið. Líka hafa austurfjarðabúar þar torfristu, reka þangað geldfé á sumrum og hesta bæði haust og vor.⁶³¹

Höfðaprestur vísar að „Jórunnarstaðaafrétt“, sem hann segir tilheyra Grýtubakkakirkju í sóknalýsingu sinni árið 1840.⁶³² Sjá umfjöllun um Gilsafrétt hér á eftir.

Landið innst inn af Hvalvatnsfirði virðist löngum hafa legið í eyði. Jarðir vestan ár, Brekka, Tindriðastaðir, Þverá, Kussungsstaðir og Gil (hin síðastnefnda hafði verið í eyði upp undir 20 ár árið 1712), töldust heimalönd Höfða- og Laufásstaða og fornbýlin Kúsveinsstaðir og Jórunnarstaðir austan ár voru eign Grýtubakkakirkju.⁶³³ Vetrarríki var mikið á Gili og jörðin óstöðugust í byggingu allra Fjarðajarða og oft í eyði áratugum saman.⁶³⁴ Til Gils er stundum vísað í lýsingum Höfða sem afréttarlands, t.d. í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725, þar sem með eignum er talið:

Afriettarland framm frá hvalvatns fýrde⁶³⁵

Eins segir við prófastsvísitasíu í Höfða árið 1753:

Epter lángrande Hefd, sem eigenn man ätalda vered hafa, heirer og Gilsland i Hvalvatzfjardar Afrett sem ädur hefur vered biggt býle enn nu lángrandanlega i Eyde. Höfda Beneficio til, hvar uppa Beneficiatus Sr. Jon Gunnlaugs hefur Þingsvitne teked Sub dato 12. Maji 1750 under Sýslumanns Jons Benedixsonar Hende og signete.⁶³⁶

Höfðaprestur hefur þetta að segja í lýsingu Höfða- og Grýtubakkasókna árið 1840:

Er þessi Þverá [þ.e. Illagil] rétt á móti bænum Gili, sem er fremstur allra í Þönglabakka prestakalli og einstakur sér í afréttarlandinu fram af Hvalvatnsfirði að vestanverðu við ána, sem kennd er við kotið og kölluð Gilsafrétt, en afréttin þar á móts við austan árinna en utan Illagilsár, nefnist Jórunnarstaðaafrétt, hvör öll, út undir Kaðalstaði, eins og Leirdalsheiðin sjálf austan Gljúfurár, en úr því til reiðgatna, heyrir undir Grýtubakkakirkju og er það mikið land og gott, þá í ári lætur, en að vestanverðu við ána, úr því Hvammslandi sleppir, og vestan reiðgatna, liggur heiðin undir stórbýlið Grenivík. Er hún aðalafrétt Höfðhverfinga og því nær allra Látrastrendinga,

⁶³¹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 70

⁶³² Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 43-44.

⁶³³ Sjá t.d. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, bls. 56-58.

⁶³⁴ Jón Sigurðsson: *Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla*, bls. 109-110.

⁶³⁵ Skjal nr. 2 (232).

⁶³⁶ Skjal nr. 2 (174).

nema af ystu bæjunum tveimur, er oftast láta kindur sínar geldu á Keflavíkurdal, er liggur að austanverðu við Gjögratána.⁶³⁷

Gil fékk þessa umsögn í fasteignamatinu 1916-1918:

Landið nú aðeins notað sem upprekstrarland, enda allfjarri byggð. Árlegt upprekstrargjald síðustu árin um 16 krónur. En töluvert ber landið fleira fé, en sem því nemur.⁶³⁸

Um Kussungsstaði segir prestur í sóknalýsingunni árið 1839:

Beitiland er gott á sumrum til fjalls, en slægjuland ekkert nema reytingur af misjöfnu heyfalli í svokölluðum Kusungsstaðaafrétti, mýrar- og móaflesum á fjallsheiði milli Gils og Kusungstaða. Engin hlunnindi liggja undir jörð þessa nema grasatekja á heiðum uppi.⁶³⁹

Fasteignamatið 1916-1918 hefur þetta um Kussungsstaði:

Jörðin liggur við afrétt og ágangur mjög mikill af afréttarfé.⁶⁴⁰

Á Þverá í Fjörðum, Þönglabakka, Hóli í Fjörðum, Hringsdal og Finnastöðum var kvartað undan ágangi af afréttarfé í fasteignamati 1916-1918.⁶⁴¹ Jörðin Keflavík var notuð fyrir „afrétt“ samkvæmt sama mati.⁶⁴² Um Botn í Fjörðum segir þar:

Jörðinni fylgir upprekstrarland en ekki tekið í það af öðrum.⁶⁴³

Kvartað var undan ágangi af afréttarfé í Hringsdal og Finnastöðum í fasteignamati 1916-1918, sömuleiðis á Hjalla en í mun minna mæli.⁶⁴⁴

Um Grenivík segir Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns:

Afrjettarland á jörðin á Leirdalsheiði, sem kallast Grenivíkurtúngur, og er kallað tíu h<ndr>. land að forngildu. Þángað reka ýmsir sveitamenn lömb sín, og sýna þar í staðinn óákveðna greiðasemi eður góðvilja, en gjalda ei vissan afrjettartoll.⁶⁴⁵

Á manntalsþingi á Grýtubakka 19. maí 1719 óskaði Jón Jónsson í Grenivík úrlausnar á hvort hreppsþúar í Höfðahverfi væru ekki skyldugir að halda geldfjárrekstri á vorin og fjallgöngum á haustin í „afrétt“ gamlir menn segi að fornu hafa verið brúkaða í Grenivíkurlandi og var fallist á þess skyldu bænda á þinginu.⁶⁴⁶

Jarðamatið frá 1804 gefur mjög litlar vísbendingar um „afrétti“. Aðeins er vikið að því við Grenivík sem á:

⁶³⁷ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 43-44.

⁶³⁸ Skjal nr. 2 (61).

⁶³⁹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 69.

⁶⁴⁰ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁴¹ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁴² Skjal nr. 2 (61).

⁶⁴³ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁴⁴ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁴⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 42.

⁶⁴⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Gerningur þessi er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096, bl. 172r-175r.

Afret til eget Brug⁶⁴⁷

Í lýsingu á Grenivík með Grenivíkurfjalli og Grenjárdal „hérna megin Þröskuldur“ segir Höfðaprestur í sóknalýsingu árið 1840:

En hinum megin [er] Trölladalur, mikil víðátta, allt út að Gilsafrétti. heyrir hann allur, eins og fjallið austan árinna – sem álíkt og Grenjá hér megin sprettur fram undan Þröskuldi utanverðum og rennur til fjarðar út – undir Grenivík, ásamt allri heiðinni að vestanverðu, inn að Hvamms og Bárðartjarnar löndum.⁶⁴⁸

Síðar segir í sömu sóknalýsingu:

Rétt fyrir sauðfé er vel og vandlega uppbyggð, undir heiðarbrekkunni, rétt suður undan Bárðartjörn á nyrðri Gljúfurárbakkanum og þar rétt við hafa þeir Grýtubakka- og Grenivíkurbændur, sem skipta til jafnaðar með sér öllum geldfjártollum, látið brúa ána með stórtjám. Göngur byrjast vanalegast ætíð hér á mánudag í 21. sumarvikunni. Sama sinn er gengin Strandarfjöllin, líka svokallaðir Hnjúkar, sem er fjallgarður fyrir ofan Grund, Lómatjörn og Hléskóga, einnig afréttirnar í Fjörðum, og öllum úrtíningi ráðstafað um kvöldið sama og daginn eftir til sveitarinnar forstjóra er situr á Grund, syðsta bæ í Hverfinu, hjá hvörjum nærliggjandi sveita markabækur liggja.⁶⁴⁹

Jarðamatið 1849-1850 telur til kosta á Grenivík með Grenivíkurkoti, sem sé í eyði, fjallupprekstur rúmlega fyrir heimilið.⁶⁵⁰

Um Grenivík segir í fasteignamatinu 1916-1918:

Jörðin á afréttarland á Leirdalsheiði, það notað árlega, en undanfarið ekkert verið greitt fyrir, Jarlsstaðir eiga þar ókeypis upprekstur fyrir sig.⁶⁵¹

Jarlsstaðir áttu samkvæmt sama mati upprekstur fyrir sig í Grenivíkurlandi.⁶⁵²

Jarðamat 1849-1850 segir Hvamm eiga frjálsan geldfjárrekstur á heiðinni fyrir heimilið.⁶⁵³

Fasteignamatið 1916-1918 segir jörðina Hvamm liggja að „afrétt“ og eiga sérstakt upprekstrarland.⁶⁵⁴

Hér að framan er vikið að „afréttareign“ Grýtubakka í umfjöllun um Kúsveinsstaði og Jórunnarstaði en í jarðamati 1849-1850 er Grýtubakki sagður eiga fjárupprekstur til aflögu og hrís til dengslis og grasatekja til heimilis og afbýlið Grýta, sem áður var sérmetin jörð, á fjallupprekstur og grasatekju að tiltölu í samlendunni.⁶⁵⁵

⁶⁴⁷ Skjal nr. 2 (56).

⁶⁴⁸ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 44.

⁶⁴⁹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 49.

⁶⁵⁰ Skjal nr. 2 (58).

⁶⁵¹ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁵² Skjal nr. 2 (61).

⁶⁵³ Skjal nr. 2 (58).

⁶⁵⁴ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁵⁵ Skjal nr. 2 (58).

Í lýsingu Grýtubakka í fasteignamatinu 1916-1918 segir:

Jörðunni fylgir stórt upprekstrarland, notað fyrir heimafé.⁶⁵⁶

Í virðingargerð Kolgerðis, frá 30. maí 1916, kemur fram að mikill ágangur sé af sauðfé af „afrétti“ Grýtubakkahrepps sem liggi að landi jarðarinnar.⁶⁵⁷

Í lýsingu Kolgerðis í fasteignamatinu 1916-1918 er jörðin sögð eiga upprekstur fyrir sig í „Grýtubakkaafrétt“.⁶⁵⁸ Þá var einnig kvartað þar undan ágangi af afréttarfé sem og í Miðgerði og Pálsgerði.⁶⁵⁹

Á Skarði voru tekjur af „afrétti“ 1 ríkisdalur á ári samkvæmt jarðamati 1804.⁶⁶⁰

Hálft Skarð í Dalsmynni var selt 7. júlí 1829. Tekið var fram í afsalsbréfinu að „afrétt“ væri þar með.⁶⁶¹

Á Skarði var í jarðamati 1849-1850 grasatekja til hagræðis fyrir heimilið talin til kosta og upprekstur í sama máta.⁶⁶²

Skarð á að sögn fasteignamatsins 1916-1918 upprekstrarland fyrir sig.⁶⁶³

⁶⁵⁶ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁵⁷ Skjal nr. 2 (141).

⁶⁵⁸ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁵⁹ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁶⁰ Skjal nr. 2 (56).

⁶⁶¹ Skjal nr. 2 (54).

⁶⁶² Skjal nr. 2 (58).

⁶⁶³ Skjal nr. 2 (61).

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Sameiginleg atriði á svæði 6

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrir-
liggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum og samhengi þessara gagna við það mál
sem hér er til umfjöllunar. Í framhaldinu verður einnig sérstaklega hugað að því hvort
í nýjum dómum um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afréttarsvæða megi greina
áherslumun sem tilefni gefi til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambæri-
legum tilvikum. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál
þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu
einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.⁶⁶⁴ Loks verður fjallað um ákvörðun
málkostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (svæði 1), er í kaflanum *Almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar
staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í
úrskurðum í málum nr. 1-5/2001 (svæði 2) er í kaflanum *Viðauki við almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum
bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig
sem viðauki með úrskurðum í málum nr. 1-9/2003 (svæði 3), 1-6/2004 (svæði 4) og 1-
5/2005 (svæði 5). Sami viðauki fylgir hér og með öðrum úrskurðum í málum nr. 1-
5/2007 (svæði 6).

Sú umfjöllun um einstök landsvæði sem hér fer á eftir er í beinu samhengi og
samræmi við áðurnefndar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, ásamt viðauka við
þær, og vísar til þeirra, sbr. einnig kafla 6.1.2.-6.1.3. hér á eftir.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Á þeim tíma sem liðinn er frá því *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og viðauki
við þær birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem almenna
þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Samhengi nýrra niðurstaðna
dómstóla við þau grundvallaratriði sem úrlausnir óbyggðanefndar byggjast á kemur að
sjálfsgöðu til skoðunar hverju sinni.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 31. maí 2006, nánar tiltekið kafla
6.1.1. í málum nr. 1-6/2004 (svæði 4), var þannig fjallað sérstaklega um dóm
Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005. Svo sem þar segir verður sú

⁶⁶⁴ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Hjörleifs Guttormssonar,
náttúrufræðings, sbr. skjal nr. 46, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá
Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppláttarritum, svo
sem árbókum Ferðafélags Íslands.

ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 29. maí 2007, nánar tiltekið kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), tók óbyggðanefnd einnig afstöðu til þess hvort þeir dómar sem þá lágu fyrir gæfu tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða. Niðurstaðan var sú að svo væri ekki. Þá skal þess getið að í sömu málum, kafla 6.1.2., var gerð almenn grein fyrir stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi.

Frá því óbyggðanefnd kvað upp síðastnefnda úrskurði, í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), hafa gengið níu Hæstaréttardómar sem tengjast fyrri svæðum. Nánar tiltekið eru þetta fimm dómar frá 14. júní 2007, þ.e. í málum nr. 22/2007 (Þórsmörk og Goðaland), nr. 23/2007 (Steinsholt), nr. 25/2007 (Almenningar), nr. 26/2007 (Merkurtungur), nr. 28/2007 (Stakkholt), einn dómur frá 4. október 2007, í máli nr. 27/2007 (Græna fjall/Fljótshlíðarafréttur), einn dómur frá 11. október 2007, í máli nr. 99/2007 (Skaftártunguafréttur) og loks tveir dómar frá 18. október 2007, í málum nr. 47/2007 (Núpsstaður og fleiri jarðir í Fljótshverfi) og 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkajarðir).

Tveir hinir síðastnefndu dómar eru fremur til staðfestingar á framangreindri niðurstöðu, þ.e. að ekki beri að herða sérstaklega kröfur til landamerkjabréfa jarða. Að öðru leyti telur óbyggðanefnd nauðsynlegt að taka til athugunar samhengi eldri og yngri dóma um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afrétta einstakra jarða og/eða stofnana og hvort tilefni sé til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Fer sú umfjöllun hér á eftir.

6.1.3 Afréttir einstakra jarða og stofnana

Um þýðingu hugtakanna jörð, afréttur og almenningur er rækilega fjallað í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, sbr. kafla 6.1.1. og viðauka. Að því er varðar hugtakið jörð er niðurstaðan sú að almennt megi gera ráð fyrir að slíku landi hafi upphaflega verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Þannig eru taldar líkur á því að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi eða innan annarra ótvíræðra merkja, sé beinum eignarrétti háð. Tilvist landamerkjabréfs ein og sér ræður því ekki úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. og 4.5. í áðurnefndum *Almennum niðurstöðum*. Þar eru í fyrsta lagi samnota-afréttir, þ.e. þeir afréttir sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum

jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærileg sjónarmið og að framan greindi um eignarhald á landi jarða yfirleitt.

Hafi umþrætt landsvæði ekki legið innan merkja jarðar hefur óbyggðanefnd talið að líkur séu á því að það hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendlaga. Tilvist landamerkjabréfs skiptir þá ekki grundvallarmáli en litið til atriða svo sem umfjöllunar í heimildum, nýtingar, staðháttar, gróðurfars og landnáms. Ekki er þó alltaf augljóst hvort landsvæði hefur stöðu jarðar eða afréttar. Á það álitaefni hefur sérstaklega reynt þegar undir einstakar jarðir og/eða stofnanir hafa legið svæði sem skilin hafa verið frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Eru aðstæður þá oft þær að landsvæðisins er getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og heimildir um afnot einskorðaðar við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hefur komið nokkur fjöldi landsvæða sem fella má undir framangreinda lýsingu. Þessi landsvæði hafa verið úrskurðuð þjóðlendur og afréttir/landsvæði í afréttareign, eftir atvikum með vísan til heimilda, legu, sögu, staðháttar, nota o.fl. Ber hér að nefna Afrétt norðan vatna í máli nr. 4/2000 (svæði 1), Hrunaheiðar í máli nr. 5/2000 (svæði 1); Hoffellslambatungur í máli nr. 4/2001 (svæði 2); Þórsmörk, Goðaland, Almennunga, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinholt, Hólatungur, Borgartungur og Skógafjall í máli nr. 5/2003 (svæði 3); Hvítmögu og Stórhöfða í máli nr. 6/2003 (svæði 3); Villingadal, Suðurfell og Múla í máli nr. 1/2005 (svæði 5); Steinvarartungu og Þorbrandsstaðatungur í máli nr. 3/2005 (svæði 5); Þverfellsland og sunnanverða Grímólfsártungu í máli nr. 4/2005 (svæði 5) og loks afréttarland á Hólsfjöllum í máli nr. 5/2005 (svæði 5).

Segja má að Hæstiréttur hafi einnig tekið skýra afstöðu til landamerkjabréfa annarra landsvæða en jarða, þegar í fyrstu dómum í þjóðlendumálum. Í forsendum réttarins í dómi frá 21. október 2004, máli nr. 48/2004, segir þannig svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Að auki segir svo í dómi réttarins frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005:

...nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta

og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

Þá hefur komið fram það skýra mat Hæstaréttar að sé ekki um jörð að ræða hafa landamerkjabréf takmarkaðra vægi sem „sönnunargagn um beinan eignarrétt“, sbr. dóm Hæstaréttar 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þær þjóðlendur og afrétti/landsvæði í afréttareign sem áður voru tilgreindar hafa verið staðfestir efnislega með dómum Hæstaréttar að því er varðar Afrétt norðan vatna, Hoffellslambatungur, Hrunaheiðar, Þórsmörk, Goðaland, Steinsholt, Almennunga, Merkurtungur og Stakkholt, sbr. dóma frá 21. október 2004, 28. september 2006, 5. október 2006 og 14. júní 2007 í málum nr. 47/2004, nr. 497/2005, nr. 133/2006, nr. 22/2007, nr. 23/2007, nr. 25/2007, nr. 26/2007 og nr. 28/2007. Í tilvikum Skógafjalls, Hvítmögu og Stórhöfða var sams konar niðurstöðum óbyggðanefndar á hinn bóginn snúið við og komist að þeirri niðurstöðu að þar væru eignarlönd en ekki þjóðlendur í afréttareign, sbr. dóma frá 16. maí 2007 í málum nr. 24/2007, nr. 536/2006 og nr. 448/2006. Önnur framangreind landsvæði hafa ekki komið til kasta dómstóla en af dómum um eignarland frá því fyrir gildistöku þjóðlendulaga ber að nefna Hrd. frá 29. febrúar 1996 (Hrd. 1996/696) um Blikdal í Esju og dóm aukadómpings Árnassýslu 23. febrúar 1980 um Tunguheiði í Biskupstungum.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þjóðlendur í afréttareign á þessum svæðum eru þannig almennt í góðu samræmi við úrlausnir Hæstaréttar, fyrr og síðar, þó svo forsendur séu ekki einsleitar í öllum tilvikum og taki þess utan mið af sérstöðu einstakra svæða. Dómar Hæstaréttar um landskikana þrjá sunnan Mýrdalsjökuls, þ.e. Skógafjall, Hvítmögu og Stórhöfða, skera sig þar hins vegar nokkuð úr.

Framangreind úrlausnarefni eiga það sameiginlegt að viðkomandi landsvæði hefur legið undir einstaka jörð/jarðir eða stofnun, landfræðilega aðskilið frá henni/þeim með einum eða öðrum hætti, jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og afnot einskorðuð við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Ef reynt er að taka saman þau sameiginlegu atriði sem leiða til niðurstöðu Hæstaréttar um eignarland í umræddum þremur undantekningartilvikum, þá sýnist landfræðileg lega, m.a. gagnvart aðliggjandi eignarlöndum og að einhverju marki almennir staðhættir vega mjög þungt. Í tilvikum Hvítmögu og Skógafjalls var á því byggt að svæðin hefðu verið innan merkja jarða og að hvorki staðhættir né gróðurfar mæltu gegn því að þau hefðu verið numin, a.m.k. að einhverju leyti. Beinn eignarréttur hefði þannig stofnast. Um Stórhöfða segir að líkur séu fyrir því að hann hafi verið innan upphaflegs landnáms eins og aðliggjandi lönd. Hann hafi ekki verið talinn

til samnotaafrétta og ekkert sé komið fram í málinu sem stutt geti að munur verði að þessu leyti gerður á Stórhöfða og aðliggjandi landsvæðum. Nægilega sé því leitt í ljós að hann hafi frá landnámi verið háður beinum eignarétti sem heiðaland jarðar.

Dómar Hæstaréttar um þjóðlendur í Þórsmörk, Goðalandi, Almennungum, Merkurtungum, Stakkholti og Steinsholti, eru kveðnir upp mánuði síðar en dómar um eignarlönd í Stórhöfða, Hvítmögu og Skógafjalli. Fyrstnefndu svæðin sex liggja norðan Eyjafjallajökuls og voru öll talin heyra undir einstaka jörð/jarðir sem þau eru landfræðilega aðskilin frá. Í forsendum Hæstaréttar er m.a. vísað til möguleikans á landnámi, legu og staðháttu, skorts á skriflegum eignarheimildum og samræmis milli þeirra innbyrðis. Tekið er sérstaklega fram að ekki sé sýnt fram á önnur not meintra rétthafa en hefðbundin afréttarnot til sumarbeitar fyrir búfé. Í öllum þessum sex tilvikum var dæmd þjóðlenda í afréttareign.

Sýnist þannig ekki vera fullt samræmi í mati réttarins að því er varðar hin tilgreindu atriði í annars vegar tilvitnuðum þremur dómum og hins vegar öðrum úrlausnum um sams konar landsvæði, auk eldri dóma um Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar.

Draga má þá ályktun af framangreindum dómum að það séu fyrst og fremst staðbundnar aðstæður, þ.m.t. staðhættir, en þó einkum lega viðkomandi þriggja landsvæða að eignarlöndum til annarra átta en gagnvart Mýrdalsjökli sem úrslitum ráði. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar hverju sinni. Þá liggja fyrir eldri dómar um þjóðlendur á landsvæðum með svipaða legu gagnvart annars vegar eignarlöndum og hins vegar þjóðlendum, sbr. einkum Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar í Hrd. 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 og Hrd. 5. október 2006 í mál nr. 133/2006. Ekki liggur fyrir skýr yfirlýsing Hæstaréttar um breytta afstöðu að þessu leyti. Með hliðsjón af framangreindu og að teknu tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd útilokað að líta svo á að umræddir þrír dómar, um Hvítmögu, Skógafjall og Stórhöfða, feli í sér að lega þrætusvæðis að eignarlandi eða eignarlöndum geti ein og sér vegið svo þungt að önnur sú sönnunarfærsla sem ella fer fram við slíkar kringumstæður hafi hverfandi þýðingu.

Óumdeilt er hins vegar að eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða getur auk hefðbundinna og viðurkenndra eignarheimilda haft vægi við eignarréttarlegt mat og ásamt öðru leitt til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða. Má þar um vísa til dóms Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 varðandi efstu jarðir í Biskups-tungnahreppi, sbr. einnig úrskurð óbyggðanefndar um þau landsvæði. Hið sama má segja um eignarland í dómi Hæstaréttar 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 um jarðir í Fljótshverfi, sbr. og úrskurð óbyggðanefndar um sama svæði.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að ekki séu forsendur til þess að breyta því sönnunarmati sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum tilvikum. Fyrir liggur að í málum

nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd snúa sérstök álitaefni af þessu toga að eftirtöldum landsvæðum: Hálsmannatungur, Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, Tjarnahverfi á Gönguskarði, Finnsstaðadalur, Grímsland og Kambsmýrar í máli nr. 4/2007 og Upprekstrarland milli Höfðagilja og Eyvindará/Laufáshagi í máli nr. 5/2007.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.⁶⁶⁵ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum.

Í kafla 5.1 hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum Landnámu sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

6.3 „Upprekstrarland“ milli Höfðagilja

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfufusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið „upprekstrarland milli Höfðagilja“ og Prestsetrasjóður gerir kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.2.

Vestur og upp af flatlendi við Dalsá í Flateyrdal er Vesturheiði. Ofan hennar rís yfir um 20 km langur fjallgarður sem nær frá Blámannshatti á Skessuhrygg að sunnan og norður undir Brettingsstaðadali og er víðast hvar í 900-1200m hæð. Um miðbik Vesturheiðar, á um 10 km kafla frá Innra-Höfðagili út undir Ytra-Mógil, er fellaröð milli fjölda gilja, nefnd Fell (350–400 m), og mynda þau rofstall upp af heiðinni. Upp af Felli er sígandi halli upp til fjallsbrúna, mikið land með skálum og víðlendi, en bratti eykst aftur þegar utar kemur. Landsvæðið milli Höfðagilja liggur í um 200 m hæð að austanverðu, gróið og hallalítið, en fer hækkandi til vesturs og nær hæst í rúmlega 1100 m hæð.

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins

⁶⁶⁵ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfufusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Litið er svo á að svæðin Höfðagil og Almennungur teljist til þjóðlendna. Í því sambandi vísast m.a. til heimilda um land milli Höfðagilja í máldögum Auðunar rauða frá árinu 1318 um selför Laufáskirkju á Flateyjdalsheiði. Þá miðist merki svæðisins við að um upprekstrarland sé að ræða. Engin merki séu um að umrætt svæði milli Höfðagilja teljist eignarland heldur hafi það verið háð afréttareign kirkjunnar. Land þetta liggi ofan byggða og sé ekki landfræðilega tengt Laufási. Má því ljóst vera að um þjóðlendu sé að ræða, með svipuðum hætti og t.d. Hrunaheiðar í Árnessýslu.

Af hálfu Prestsetrasjóðs, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Sérstaklega er vísað til Hrd. 1987/1656 um Flateyjdalsheiði. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum (viðskiptavenju). Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendulaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalýsing fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja „upprekstrarlands milli Höfðagilja“ sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigandi „upprekstrarlands milli Höfðagilja“ hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á landsvæðinu milli Höfðagilja er rakin í kafla 5.2 hér að framan, sbr. einnig kafla 5.35 um afrétti og afréttarnot. Þar

kemur fram að þess er fyrst sérstaklega getið í heimildum frá 17. öld og talið lambaafréttur Laufáskirkju. Jörðin Laufás liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá landsvæðinu milli Höfðagilja af öðrum jörðum. Engar heimildir eru um að byggð hafi verið á milli Höfðagilja en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendulaga.⁶⁶⁶ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum er lýst í skjali sem ber yfirskriftina „Landamerki Laufásskirkjulandsins er kallað hefir verið „upprekstrarland“ milli Höfðagilja og Flateyjarðalsheiði“, dags. 5. maí 1886 og þingl. 4. júní 1888. Laufásprestur ritar undir skjalið og þau landamerkjabréf sem lýsa merkjum að „upprekstrarlandinu“ eru öll árituð vegna Laufáss nema landamerkjabréf Grýtubakka. Engar eldri merkjalýsingar eru fyrir hendi. Athugun þessi tekur til heildarmerkja svæðisins og í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er óumdeilt eignarland Vestari-Króka til suðausturs en til suðurs, norðurs og vesturs eru ágreiningssvæði íslenska ríkisins og tiltekinna gagnaðila þess vegna Skarðs, Almennings og Grýtubakka, sbr. kafla 6.4, 6.9 og 6.10. Til austurs er landsvæði sem til umfjöllunar er í máli nr. 4/2007 hjá óbyggðanefnd, sbr. einkum kafla 6.6 um Kambsmýrar. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun landsvæðisins milli Höfðagilja með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Samkvæmt landamerkjabréfinu frá 1886 eru merki til norðurs, gagnvart Almennungi á Flateyjarðalsheiði, miðuð við „Ytrahöfðagilsá þangað til gilið klofnar þá er stefnan bein til háfjallsbrúnar“. Áin kemur úr Ytri-Höfðagilsbotni, undir næfurþunnri Þjófadalsegg (1046 m). Í landamerkjabréfi Almennings frá 6. desember 1882 og þingl. 18. júní 1884, segir um þessi merki að þau liggi „í Ytra-Höfðagili neðan frá Heiðará upp þangað, sem gilið klýfur sig og myndast túnga milli tveggja gilja. Eru þá merkin í Ytra giliinu, sem liggur beinna fyrir, upp til fjallsbrúnarinnar og er því sleppir beint á efsta hrygg fjallsins“. Bréfin lýsa þannig jafn langt í vesturátt, upp til fjalls, en ber ekki saman um merkin þangað frá þeim stað sem gilið klofnar. Þau bera hins vegar gagnkvæmar áritanir og bréf landsins á milli Höfðagilja er yngra. Svo virðist því sem gert hafi verið samkomulag um breytta afmörkun að þessu leyti.

Austurmerki landsvæðisins milli Höfðagilja, gagnvart Kambsmýrum, eru miðuð við Dalsá og bréfið er áritað vegna þeirra. Merki Kambsmýra, sem eru á ágreiningssvæði í máli nr. 4/2007 hjá óbyggðanefnd, eru einnig miðuð við Dalsá samkvæmt landamerkjabréfi frá 20. apríl 1885 og þingl. 27. maí sama ár.

⁶⁶⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Suðurmerki landsvæðisins milli Höfðagilja, gagnvart Vestari-Krókum og Skarði, eru miðuð við Syðri-Höfðagilsá, og bréfið er áritað vegna þeirra. Áin kemur úr Syðri-Höfðagilsbotni, undir áðurnefndri Þjófadalsegg (1046 m) og gegnt Grýtuskál yfir Höfðahverfi. Þessi merki eru í samræmi við lýsingar í landamerkjabréfum fyrrnefndra jarða. Engar eldri merkjalýsingar liggja fyrir vegna Vestari-Króka og Skarðs.

Vesturmerkjum landsvæðisins milli Höfðagilja, gagnvart Grýtubakka, er ekki sérstaklega lýst í landamerkjabréfinu frá 1886. Merki til suðurs eru þó miðuð við Syðri-Höfðagilsá og til norðurs eru þau miðuð við „háfjallsbrún“. Samkvæmt landamerkjabréfi Grýtubakka, frá 3. desember 1889 og þingl. 17. júní 1890, eru merki til austurs miðuð við fjallgarð þann „er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyjdalsheiði, svo sem vötn deila inn í Grýtuskál.“ Bréfin bera ekki gagnkvæmar áritanir.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í vestanverðum Flateyjdal, þ.e. Skarð, Höfðagil og Almennungur, er notað orðalag á borð við „á fjall upp“, „háfjallið“, „til háfjallsbrúnar“, oftast um stefnu bæði suður- og norðurmerkja til vesturs. Eldri heimildir lýsa ekki vesturmerkjum og mæla því þessum lýsingum ekki í mót. Hið sama á við um landamerkjabréf Heiðarhúsa og Eyvindarár, sem norðar liggja og um er fjallað í köflum 6.4-6.5. Landamerkjabréf Grýtubakka miðar við fjallgarðinn þarna á milli og vatnaskil. Á öllu þessu svæði liggja eldri heimildir einungis fyrir í tilviki Eyvindarár en lýsing þeirra er óljós. Upp af Flateyjdal er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að umrætt orðalag í landamerkjabréfi svæðisins á milli Höfðagilja, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar á aðliggjandi svæðum til suðurs, norðurs og vesturs, og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki landsvæðisins á milli Höfðagilja og Grýtubakka hafi verið talin ná saman á fjalli.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar í landamerkjabréfi „Laufásskirkjulandsins er kallað hefir verið „upprekstrarland“ milli Höfðagilja og Flateyjdalsheiði“. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Að því er varðar Hrd. 1987/1656, sem gagnaðilar íslenska ríkisins vísa meðal annars til, er þess að geta að dómurinn fjallar einungis um tilkall til upprekstraréttar og felur ekki í sér niðurstöðu um eignarréttarlegu stöðu landsvæðisins.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d.

afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir landsvæðið á milli Höfðagilja var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Sá galli sem á bréfinu er að því leyti að áritun vegna Grýtubakka vantar verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu í þessu sambandi.

Af heimildum er ljóst að landsvæðið milli Höfðagilja hefur legið undir Laufáskirkju en landfræðilega aðskilið frá þeirri jörð og afmarkað í sérstöku landamerkjabréfi, þar sem það er nefnt „upprekstrarland“. Þess er jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum og stundum nefnt „lambaafréttur“, sbr. skrá séra Magnúsar Ólafssonar yfir eignir Laufáskirkju frá árinu 1635 og greinargerð um Laufásprestakall frá árinu 1782. Eldri heimildir, máldagar sem rekja má aftur til 1318, greina frá því að Laufás eigi selför á Flateyjarðalsheiði, án nánari afmörkunar. Um miðja 20. öld lýsti Biskup Íslands rétti Laufáskirkju til selfarar á Flateyjarðalsheiði og segir að vera megi að „þetta sé hið sama ítak og prestur telur, að heiti „milli Höfðagilja“...“. Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi verið nýtt til annars en sumarbeitar og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Það er að mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að „upprekstrarlandið“ hafi verið afréttur kirkjunnar í þeim skilningi að hún hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til og engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 6.1.3. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri „upprekstrarlandinu“ liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir

búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að landsvæðið milli Höfðagilja sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun þess hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁶⁶⁷ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign eigenda Laufáss.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæðið milli Höfðagilja, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Ytri-Höfðagilsá er fylgt þaðan sem hún fellur í Dalsá og þangað til gilið klofnar. Þaðan er tekin bein stefna til háfjallsbrúnar. Síðan er fjallsbrúninni fylgt, og í því sambandi miðað við hreppamörk og sömu afmörkun til vesturs í kröfugerð Prestsetrasjóðs, að Syðri-Höfðagilsbotni og Syðri-Höfðagilsá þangað til hún fellur í Dalsá. Loks er Dalsá fylgt þar til Ytri-Höfðagilsá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Laufáss, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.4 Almennigur

6.4.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Almennigur á Flateyjarðal og Þingeyjarsveit gerir einnig kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.3.

Vestur og upp af flatlendi við Dalsá í Flateyjarðal er Vesturheiði. Ofan hennar rís yfir um 20 km langur fjallgarður sem nær frá Blámannshatti á Skessuhrygg að sunnan og norður undir Brettingsstaðadali og er víðast hvar í 900-1200m hæð, þar á meðal Þjófadalsegg í u.þ.b. 1046 m hæð yfir sjávarmáli. Um miðbik Vesturheiðar er fellaröð milli fjölda gilja, nefnd Fell (350–400 m), og mynda þau rofstall upp af heiðinni á um 10 km kafla frá Innra-Höfðagili út undir Ytra-Mógil. Upp af Fellum er sígandi halli upp til fjallsbrúna, mikið land með skálum og víðlendi, en bratti eykst

⁶⁶⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

aftur þegar utar kemur. Almenningur liggur í um 200 m hæð að austanverðu, gróid og hallalítið haglendi, en fer hækkandi til vesturs og nær hæst í u.þ.b. 1000 m hæð.

6.4.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Litið er svo á að svæðin Höfðagil og Almenningur teljist til þjóðlendna. Að því er varðar Almenning á Flateyjarðalsheiði er talið að um sé að ræða þjóðlendu og afréttarsvæði sem aldrei hafi verið jörð í einkaeigu en landsvæðið liggi á Vesturheiði.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalyking fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Almennings sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Almennings hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá verður að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til Almennings algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.4.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á landsvæði því sem hér er til umfjöllunar er rakin í kafla 5.3, sbr. einnig kafla 5.35 um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að Almennings á Flateyjarðalsheiði er fyrst getið í heimildum frá 19. öld. Engar heimildir eru um að byggð hafi verið á þessu svæði en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendulaga.⁶⁶⁸ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum Almennings er lýst í landamerkjabréfi, dags. 6. desember 1882 og þinglýst 18. júní 1884. Bréfið gerði bóndinn í Austaríkrofum, en ekki verður séð að þaðan hafi verið talið til sérstakra réttinda á svæðinu. Eldri merkjalýsingar liggja ekki fyrir en til er ódagsett og óundirrituð lýsing á merkjum Almennings á Flateyjarðalsheiði, efnislega samhljóða landamerkjabréfinu. Athugun þessi tekur til heildarmerkja svæðisins og í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er ágreiningssvæði íslenska ríkisins og tiltekinna gagnaðila þess vegna landsvæðisins milli Höfðagilja til suðurs, Grýtubakka til vesturs og Heiðarhúsa til norðurs. Til austurs er ágreiningssvæði í máli nr. 4/2007 hjá óbyggðanefnd, sbr. kafla 6.5 og 6.6 um Hálsmannatungur og Kambsmýrar. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Almennings með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Í landamerkjabréfi Almennings eru merki til norðurs, gagnvart Heiðarhúsum, miðuð við „Eilífsá, neðan frá Heiðará upp þangað sem Eilífsárgilið beygist í krók suður á við, þá eftir beinni línu úr gilskróknum upp á háfjallið.“ Þessi lýsing er í samræmi við merki Heiðarhúsa eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi, dags. 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887. Þar segir að Eilífsá sé fylgt meðan stefna hennar sé bein en úr því sé stefnan sé tekin „bein til hábrúnarinnar.“ Heiðará er þó nefnd Dalsá, svo sem í öðrum landamerkjabréfum á þessu svæði, að bréfi Almennings frátöldu. Bréfin bera gagnkvæmar áritanir en eldri heimildir um merki Heiðarhúsa liggja ekki fyrir, sbr. kafla 6.5.

Austurmerki Almennings, gagnvart Hálsmannatungum og Kambsmýrum, sem eru á ágreiningssvæði í máli nr. 4/2007 hjá óbyggðanefnd, miðast við Heiðará [Dalsá] að því er greinir í landamerkjabréfinu 1882. Áritanir skortir en lýsingin er í samræmi við merki Hálsmannatunga og Kambsmýra eins og þeim er lýst í landamerkjabréfum, annars vegar í landamerkjabréfi Háls, dags. 2. júní 1890 og þingl. 16. júní sama ár, og hins vegar í landamerkjabréfi Kambsmýra, dags. 20. apríl 1885

⁶⁶⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

og þingl. 27. maí sama ár. Eldri heimildir um þessi merki eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 6.5 og 6.6 í máli nr. 4/2007.

Suðurmerki Almennings, gagnvart landsvæðinu milli Höfðagilja, liggja samkvæmt landamerkjabréfinu „í Ytra-Höfðagili neðan frá Heiðará [Dalsá] upp þangað, sem gilið klýfur sig og myndast túnga milli tveggja gilja. Eru þá merkin í Ytra giliinu, sem liggur beinna fyrir, upp til fjallsbrúnarinnar og er því sleppir beint á efsta hrygg fjallsins“. Hér skal þess getið að Ytri-Höfðagilsbotn er undir Þjófadalsegg (1046 m). Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir „upprekstarland“ milli Höfðagilja, dags. 5. maí 1886 og þingl. 4. júní 1888, eru merki til norðurs miðuð við „Ytrahöfðagilsá þangað til gilið klofnar þá er stefnan bein til háfjallsbrúnar“. Bréfin lýsa þannig jafn langt í vesturátt, upp til fjalls, en ber ekki saman um merkin þangað frá þeim stað sem gilið klofnar. Þau bera hins vegar gagnkvæmar áritanir og bréf landsins á milli Höfðagilja er yngra. Svo virðist því sem gert hafi verið samkomulag um breytta afmörkun að þessu leyti.

Vesturmerkjum Almennings, gagnvart Grýtubakka, er ekki sérstaklega lýst í landamerkjabréfinu 1882. Suðurmerkjum er þó lýst vestur „á efsta hrygg fjallsins“ og norðurmerkjum vestur „upp á háfjallið“. Bréfið er ekki áritað vegna Grýtubakka eða öfugt. Samkvæmt landamerkjabréfi Grýtubakka, frá 3. desember 1889 og þingl. 17. júní 1890, eru merki til austurs miðuð við fjallgarð þann „er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyjarðalsheiði, svo sem vötn deila inn í Grýtuskál.“

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í vestanverðum Flateyjarðal, þ.e. Höfðagil, Almennings og Heiðarhús, er notað orðalag á borð við „til háfjallsbrúnar“, „á efsta hrygg fjallsins“, oftast um stefnu bæði suður- og norðurmerkja til vesturs. Eldri heimildir lýsa ekki vesturmerkjum og mæla því þessum lýsingum ekki í mót. Hið sama á við um landamerkjabréf Eyvindarár, norðan Heiðarhúsa, og Skarðs, sem er sunnan við landsvæðið á milli Höfðagils, sbr. kafla 6.5 og 6.9. Landamerkjabréf Grýtubakka miðar við fjallgarðinn þarna á milli og vatnaskil. Á öllu þessu svæði liggja eldri heimildir einungis fyrir í tilviki Eyvindarár en lýsing þeirra er óljós. Upp af Flateyjarðal er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að umrætt orðalag í landamerkjabréfi Almennings, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar á aðliggjandi svæðum til suðurs, norðurs og vesturs, og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki Almennings og Grýtubakka hafi verið talin ná saman á fjalli.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Almennings frá 1882. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila ríkisins í máli þessu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Að því er varðar Hrd. 1987/1656, sem gagnaðilar íslenska ríkisins vísa meðal annars til, er þess að geta að dómurinn fjallar einungis um tilkall til

upprekstraréttar og felur ekki í sér niðurstöðu um eignarréttarlegu stöðu landsvæðisins.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf Almennings var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem rakið hefur verið hér að framan telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Sá galli sem á bréfinu er að því leyti að áritun vegna Grýtubakka vantar verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu í þessu sambandi.

Þegar Almennings er getið í skriflegum heimildum er það tengt upprekstri og afréttarnotum. Í ritinu Göngur og réttir segir að leitarsvæðin á Vesturheiði séu m.a. „Almenningur frá Eilífsá að Ytra-Höfðagili“. Þar segir jafnframt að „Almenningur, eign Hálshrepps, hafi ekki tilheyrt neinni heiðarjörðinni“. Í bók Páls G. Jónssonar frá Garði um Flateyjarðalsheiði er vitnað í skrá yfir afrétti í Hálshreppi frá árinu 1905. Þar segir að Almenningur sé frá Eilífsá að Ytra-Höfðagili og sé eign Hálshrepps. Fram kemur í samantekt sýslumanns Þingeyjarsýslu frá árinu 1959 sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ að afréttir í Hálshreppi séu á Flateyjarðalsheiði frá mörkum Flateyjarhrepps að Syðra-Höfðagili að vestan og Árbugsá að austan. Engin gögn liggja fyrir um að Almenningur hafi verið nýttur til annars en sumarþeir og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Svæðið er að mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að búfjáreigendur á svæðinu hafi haft hefðbundin not af Almenningi, undir umsjón hreppsins, á sama hátt og gildir um samnotaafrétti almennt.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til og engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa

fallið niður og stofnað til núverandi afnotaréttar með sama hætti og á samnotaafréttum endranær. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Almenningi liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd, sbr. einnig kafla 6.1.3.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Almenningur sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁶⁶⁹ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé afréttur jarða í Hálshreppi. Ljóst er að einstakir hlutar þess eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Almenningur, svo sem landsvæðið er afmarkað hér á eftir teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Að norðanverðu er Eilífsá fylgt þaðan sem hún fellur í Dalsá og þangað sem Eilífsárgilið beygist í krók suður á við. Þá eftir beinni línu úr gilskróknum upp á háfjallið. Að sunnanverðu er Ytri-Höfðagilsá fylgt þaðan sem hún fellur í Dalsá og þangað til gilið klofnar. Þaðan er tekin bein stefna til háfjallsbrúnar. Til vesturs, á milli framangreindra norður- og suðurmerkja, er háfjallinu fylgt og í því sambandi miðað við hreppamörk og sömu afmörkun til vesturs í kröfugerð Þingeyjarsveitar. Til austurs er miðað við Dalsá, þaðan sem Ytri-Höfðagilsá fellur í hana og þangað sem Eilífsá fellur í hana.

Sama landsvæði er afréttur jarða í fyrrum Hálshreppi, nú í Þingeyjarsveit, sbr. 1. mgr. 5. gr. og b-liðar 7. gr. laga nr. 58/1998, sem nýtur veiðiréttar í Dalsá samkvæmt 7. gr. laga um lax- og silungsveiði nr. 61/2006. Um rétt til upprekstrar á afréttinn og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998.

⁶⁶⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.5 Heiðarhús

6.5.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Heiðarhúsa gera einnig kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.4.

Vestur og upp af flatlendi við Dalsá í Flateyjarðal er Vesturheiði. Ofan hennar rís yfir um 20 km langur fjallgarður sem nær frá Blámannshatti á Skessuhrygg að sunnan og norður undir Brettingsstaðadali og er víðast hvar í 900-1200m hæð, þar á meðal Digrahnjúkur (962 m). Um miðbik Vesturheiðar er fellaröð milli fjölda gilja, nefnd Fell (350–400 m), og mynda þau rofstall upp af heiðinni á um 10 km kafla frá Innra-Höfðagili út undir Ytra-Mógil. Upp af Fellum er sígandi halli upp til fjallsbrúna, mikið land með skálum og víðlendi, en bratti eykst aftur þegar utar kemur. Landsvæði það sem hér um ræðir er hallalítið og gróið að austanverðu en þegar vestar dregur rís land skarpt og er hallamikið og fjalllent. Nær svæðið í yfir 900 m hæð, þ.á m. í áðurnefndan Digrahnjúk. Þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins liggur í yfir 500 m hæð.

6.5.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Ekki er fallist á að jarðirnar Heiðarhús, Eyvindará og Brettingsstaðir eigi landamerki ofar en nemur 500 m hæðarmörkum. Talið er að umræddar jarðir geti ekki átt eignarland umfram tilgreind hæðarmörk enda séu slík merki ekki samþykkt sérstaklega í háfjöllum svo sem kröfulýsingar þeirra geri ráð fyrir.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust

manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalyking fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Heiðarhúsa sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Heiðarhúsa hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá verður að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til Heiðarhúsa algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Einnig er byggt á dómi Hæstaréttar á bls. 1656 frá árinu 1987 um Flateyjarðalsheiði. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.5.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Heiðarhúsa er rakin í kafla 5.4, sbr. einnig kafla 5.35 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 15. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁶⁷⁰

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Heiðarhúsa er lýst í landamerkjabréfi frá 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1889, en eldri merkjalýsingar liggja ekki fyrir. Athugun þessi tekur til afmörkunar Heiðarhúsa að því leyti sem hún getur varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu, þ.e. vesturmerkja og vestanverðra norður- og suðurmerkja. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er kröfussvæði Almennings til suðurs, Grýtubakka til vesturs og Eyvindarár til norðurs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Heiðarhúsa með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Samkvæmt landamerkjabréfi Heiðarhúsa eru merki til norðurs, gagnvart Eyvindará, miðuð við Mógilsá og „eftir henni er stefnan bein uppí Fjallsbrún.“ Bréfið er áritað vegna Eyvindarár. Þessi merki eru í samræmi við landamerki Eyvindarár sem fram koma í landamerkjabréfi frá 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887. Þar er miðað við „Mógilsá neðan frá Dalsá. Er stefna Mógilsárinnar bein og ræður stefnunni beint

⁶⁷⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

á fjall upp.“ Bréfið er áritað vegna Heiðarhúsa. Eldri heimildir um afmörkun Eyvindarár/Laufáshaga miða einnig við Mógil ytra, sbr. kafla 6.5.

Merki Heiðarhúsa til suðurs, gagnvart Almennungi, eru samkvæmt landamerkjabréfi miðuð við Eilífsá „meðan stefna hennar bein og úr því er líka stefnan bein til hábrúnarinnar.“ Bréfið er áritað af Gísla Ásmundssyni vegna Almennings. Í landamerkjabréfi Almennings eru merki til norðurs, gagnvart Heiðarhúsum, miðuð við „Eilífsá, neðan frá Heiðará upp þangað sem Eilífsárgilið beygist í krók suður á við, þá eftir beinni línu úr gilskróknum upp á háfjallið.“ Þessi lýsing er í samræmi við framangreind merki Heiðarhúsa. Þess skal þó getið að Heiðará, sem svo er nefnd í bréfi Almennings, er nefnd Dalsá í öðrum landamerkjabréfum á þessu svæði. Bréfin bera gagnkvæmar áritanir en eldri heimildir um merki Almennings liggja ekki fyrir, sbr. kafla 6.3.

Samkvæmt landamerkjabréfi Heiðarhúsa eru merki þeirra til vesturs, gagnvart Grýtubakka, miðuð við „fjallsbrúnina“. Bréfið er ekki áritað vegna Grýtubakka. Samkvæmt landamerkjabréfi Grýtubakka, frá 3. desember 1889 og þingl. 17. júní 1890, eru merki til austurs miðuð við fjallgarð þann „er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyjarðalsheiði, svo sem vötn deila inn í Grýtuskál“. Gagnkvæmar áritanir skortir á þessi bréfi.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í vestanverðum Flateyjarðal, þ.e. Almennungi, Heiðarhús og Eyvindará, er notað orðalag á borð við „háfjallið“, „til hábrúnarinnar“ og álíka, oftast um stefnu bæði suður- og norðurmerkja til vesturs. Hið sama á við um landamerkjabréf Höfðagils, sunnan Almennings, og Skarðs, sbr. kafla 6.2 og 6.9. Landamerkjabréf Grýtubakka miðar við fjallgarðinn þarna á milli og vatnaskil. Á öllu þessu svæði liggja eldri heimildir einungis fyrir í tilviki Eyvindarár en lýsing þeirra er óljós. Upp af Flateyjarðal er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að umrætt orðalag í landamerkjabréfi Heiðarhúsa, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar á aðliggjandi svæðum til suðurs, norðurs og vesturs, og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki Heiðarhúsa og Grýtubakka hafi verið talin ná saman á fjalli.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Heiðarhúsa. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Að því er varðar Hrd. 1987/1656, sem gagnaðilar íslenska ríkisins vísa meðal annars til, er þess að geta að dómurinn fjallar einungis um tilkall til upprekstraréttar og felur ekki í sér niðurstöðu um eignarréttarlegu stöðu landsvæðisins.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf jarðarinnar Heiðarhúsa var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum hennar sé þar rétt lýst. Bréfið var undirritað af eigendum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá galli sem á bréfinu er að því leyti að áritun vegna Grýtubakka vantar verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu í þessu sambandi.

Í bók Páls G. Jónssonar frá Garði um Flateyjarðalsheiði er vitnað í skrá yfir afrétti í Hálshreppi frá árinu 1905. Þar er minnst á Heiðarhúsaland „... frá Ytra Mógili suður að Eilífsá. Eigandi Þönglabakkakirkja.“ Einnig segir að Þverá í Dalsmynni eigi frían upprekstur í „þessum afrétti.“ Fram kemur í samantekt sýslumanns Þingeyjarsýslu frá árinu 1959 sem ber heitið „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ að afréttir í Hálshreppi séu á Flateyjarðalsheiði frá mörkum Flateyjarhrepps að Syðra-Höfðagili að vestan og Árbugsá að austan. Umfjöllun um afrétt jarðanna Þóroddsstaða og Garðsvíkur hjá Mógiljum í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, þ.e.a.s. innan framangreindra merkja Heiðarhúsa, ber að skýra með hliðsjón af máldaga- og kaupbréfi fyrir Þóroddsstaði frá 1473. Þar segir að Þóroddsstaðir eigi landeign út á Flateyjarðalsheiði og geldfjárrekstur á millum Mógilja, til móts við Garðsvík.

Óbyggðanefnd telur að heimildir þær um afréttarnot sem hér að framan eru raktar og taka til Heiðarhúsa endurspegli fremur beitarnot á Heiðurhúsum eftir að jörðin fór í eyði. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4 og 4.5 í viðauka með úrskurði þessum.

Svo sem fram kemur í kafla 6.2 er því ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við

túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæitar. Skál þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Verður því lagt til grundvallar að jörðin Heiðarhús hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglendishlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Heiðarhúsa sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁶⁷¹ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Heiðarhúsa, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.6 Eyvindará (Laufáshagi)

6.6.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem Þingeyjarsveit gerir einnig kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.5. Þá ber þess að geta að kröfusvæði Þingeyjarsveitar vegna Eyvindarár skarast að hluta á við kröfusvæði vegna Brettingsstaða sem um er fjallað í kafla 6.7.

⁶⁷¹ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Vestur og upp af flatlendi við Dalsá í Flateyjarðal er Vesturheiði. Ofan hennar rís yfir um 20 km langur fjallgarður sem nær frá Blámannshatti á Skessuhrygg að sunnan og norður undir Brettingsstaðadali og er víðast hvar í 900-1200 m hæð. Landsvæði það sem hér um ræðir er hallalítið og gróið að austanverðu en rís skarpt að vestanverðu í Þverárfjalli, hallamikið og fjalllent á því svæði og þar upp af. Nær svæðið í yfir 900 m hæð að vestan. Þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins er í yfir 500 m hæð.

6.6.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Ekki er fallist á að jarðirnar Heiðarhús, Eyvindará og Brettingsstaðir eigi landamerki ofar en nemur 500 m hæðarmörkum. Talið er að umræddar jarðir geti ekki átt eignarland umfram tilgreind hæðarmörk enda séu slík merki ekki samþykkt sérstaklega í háfjöllum svo sem kröfulýsingar þeirra geri ráð fyrir. Í máldaga frá 1318 sé Laufáshaga (Eyvindará) lýst sem afréttarlandi. Sama komi fram í máldögum frá 1394 og 1461. Landsvæði þetta sé slitið í sundur frá heimajörð eins og dæmigert hafi verið fyrir afréttarlönd sem hafi tilheyrt kirkjum. Af landamerkjabréfi sérstaklega verði ekki ráðið að um eignarland sé að ræða.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum manna. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjálýsing fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Eyvindarár sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð

ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Eyvindarár hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá verður að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til Eyvindarár algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Einnig er byggt á dómi Hæstaréttar um Flateyjdalsheiði frá árinu 1987 á bls. 1656. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.6.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Laufáshaga og Eyvindarár er rakin í kafla 5.5, sbr. einnig kafla 5.34 um sel og kafla 5.35 um afrétti og afréttarnot. Svo sem þar kemur fram er Laufáshaga fyrst getið í heimild frá 14. öld og nefndur afréttur. Um „Eyvindarár land“ og „kirkjuförðina Eyvindará“ sést fyrst fjallað á 17. öld. Sérstakt athugunarefni er hvort þessi landsvæði fóru að öllu leyti saman. Búseta á Eyvindará (Laufáshaga) hefur verið stopul, óljóst er um upphaf hennar og landið lengi nýtt til sumarbeitar. Ljóst er að við gildistöku þjóðlendlaga hafði landið stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.⁶⁷² Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendlaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar. Ágreiningur málsaðila nær einungis til þess hluta lands Eyvindarár (Laufáshaga), svo sem það er afmarkað í kröfugerð gagnaðila, sem liggur vestan við 500 m hæðarlínu á Flateyjdalsheiði. Enginn ágreiningur er þannig um að austan hinnar tilgreindu hæðarlínu og vestur að Dalsá, sé eignarland.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi „Laufáshaga eða Eyvindarárlands“, sem gert var 5. maí 1886 og þinglýst 11. júní 1887 og Laufásprestur undirritar. Jafnframt liggur fyrir nokkur fjöldi eldri heimilda um merki Laufáshaga að hluta, nánar tiltekið máldagabók frá 1461-1510, tvær lögfestur og ein vísitasía frá 17. öld, og tvær vísitasíur og skýrsla Laufásprests frá fyrri hluta 18. aldar. Athugun þessi tekur til norður-, vestur- og suðurmerkja „Laufáshaga eða Eyvindarárlands“, hér eftir nefnt Eyvindará, innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er kröfusvæði Brettingsstaða til norðurs, kröfusvæði Grýtubakka til vesturs og kröfusvæði Heiðarhúsa til suðurs. Til austurs eru ágreiningssvæði í máli nr. 4/2007 hjá óbyggðanefnd, sbr. kafla 6.3 og 6.4 um Knarrareyri og Grímsland. Að

⁶⁷² Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

fenginni niðurstöðu um landamerki Eyvindarár með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Verður þá fyrst litið til norðurmerkja Eyvindarár, gagnvart Brettingsstöðum, en kröfussvæði þessara tveggja mál aðila skarast að hluta. Í landamerkjabréfi „Laufáshaga eða Eyvindarárlands“ er merkjum til norðurs lýst svo: „Að utan ræður Eyvindará.“ Eldri heimildir um afmörkun Laufáshaga miða einnig við Eyvindará. Í landamerkjabréfi Brettingsstaða, frá 14. apríl 1885 og þingl. 4. júní 1886, eru merki einnig miðuð við Eyvindará. Bréfin bera gagnkvæmar áritanir. Eldri heimildir um merki Brettingsstaða liggja ekki fyrir, sbr. kafla 6.6. Samkvæmt örnefnaskrá Örnefnastofnunar frá 1967 kemur Eyvindará „eftir Eyvindarárdal og eru upptök hennar framarlega [innarlega] á dal þessum. Fellur hún í djúpu gili er kemur niður á móts við Þverárfjall...“.

Suðurmerkjum, gagnvart kröfussvæði Heiðarhúsa, er þannig lýst í landamerkjabréfi „Laufáshaga eða Eyvindarárlands“ að þar ráði „Mógilsá neðan frá Dalsá. Er stefna Mógilsárinnar bein og ræður stefnunni beint á fjall upp.“ Bréfið er áritað vegna Heiðarhúsa. Eldri heimildir um afmörkun Laufáshaga miða einnig við Mógil ytra, sbr. t.d. lögfestu frá 1678 og vísitásiu frá 1701. Í landamerkjabréfi Heiðarhúsa, frá 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887, eru merki til norðurs miðuð við Mógilsá og „eftir henni er stefnan bein uppí Fjallsbrún.“ Bréfið er áritað vegna Eyvindarár.

Um vesturmerki, gagnvart kröfussvæði Grýtubakka, segir svo í landamerkjabréfi „Laufáshaga eða Eyvindarárlands“: „Að vestan ræður fjallsbrúnin.“ Bréfið er ekki áritað vegna Grýtubakka. Í landamerkjabréfi Grýtubakka frá 3. desember 1889 og þingl. 17. júní 1899, segir svo: „Að austan ræður fjallgarður sá er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyjardalsheiði, svo sem vötn deila inn í Grýtuskál. [...]“ Hvorki bréf Grýtubakka né Eyvindarár bera áritanir vegna merkja þar á milli.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í vestanverðum Flateyjardal, þ.e. Heiðarhús, Eyvindará og Brettingsstaði, er merkjum þar á milli lýst með orðalaginu „upp í fjallsbrún“, „á fjall upp“ og loks „Eyvindará“. Í landamerkjabréfum þeirra landsvæði sem sunnar liggja, þ.e. Höfðagilja, Almennings og Skarðs, er notað orðalag á borð við „til háfjallsbrúnar“, „háfjallið“ og álíka, oftast um stefnu bæði suður- og norðurmerkja til vesturs, sbr. kafla 6.2-6.3 og 6.9. Landamerkjabréf Grýtubakka miðar við fjallgarðinn þarna á milli og vatnaskil. Á öllu þessu svæði liggja eldri heimildir einungis fyrir í tilviki Eyvindarár en lýsing þeirra er óljósari en landamerkjabréfið um afmörkun til vesturs. Upp af Flateyjardal er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að orðalag í landamerkjabréfi Eyvindarár, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar á aðliggjandi svæðum, og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki Eyvindarár og Grýtubakka hafi verið talin ná saman á fjalli.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Eyvindarár. Þar sem deilt er um merki Eyvindarár og Brettingsstaða kann hluti þessa svæðis þó að vera innan merkja Brettingsstaða, sbr. kafla 6.7. Til þess atriðis verður því aðeins tekin afstaða hér ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Þar skal þess fyrst getið að Hrd. 1987/1656, sem gagnaðilar íslenska ríkisins vísa meðal annars til, fjallar einungis um tilkall til upprekstraréttar og felur ekki í sér niðurstöðu um eignarréttarlegu stöðu landsvæðisins.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf „Laufásshaga eða Eyvindarárlands“ var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Á henni hefur verið byggt síðan, án þess að séð verði að komið hafi fram ágreiningur eða athugasemdir, yfirvalda eða annarra. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá galli sem á bréfinu er að því leyti að áritun vegna Grýtubakka vantar verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu í þessu sambandi.

Fyrir liggur að Laufáshagi og Eyvindará hafa legið undir Laufáskirkju svo lengi sem heimildir ná, og þar til hún var seld Hálshreppi 1978, en landfræðilega aðskilið frá Laufási og afmarkað, sem eitt landsvæði væri, í sérstöku landamerkjabréfi.

Elstu heimildir, þ.e. máldagar frá 1318 og 1461-1510, greina frá því að Laufáskirkja eigi „afriett er Laufáshagi heytir“. Hið sama segir í fjölda annarra heimilda, lögfestum, vísitasíum o.fl. Um staðsetningu Laufáshaga segir að hann liggi á milli Eyvindarár og Mógils ytra. Að líkindum er þar vísað til árinna en þess skal þó getið að í vísitasíu frá 1701 er annars vegar fjallað um kirkjufjörðina Eyvindará og hins

vegar um Laufáshaga, sem liggi á milli Eyvindarár og Mógils ytra. Í skrá yfir eignir Laufáskirkju frá 1635 segir hins vegar að kirkjan eigi „Eivindarar land á Flateyjarðalsheiði (afrett)“ og þannig ekki gerður skýr greinarmunur á. Í skrá yfir eignir Laufáskirkju frá 1738 segir að Eyvindará hafi verið áður byggð í afréttarlandi á Flateyjarðalsheiði en hafi verið lengi í eyði. Líklegt verður því að telja að Laufáshagi og Eyvindará séu eitt og sama landsvæðið, a.m.k. að stórum hluta. Um upphaf byggðar á Eyvindará verður ekkert fullyrt en heimildir benda til þess að hún hafi verið stopul frá miðri 17. öld og fram á 19. öld en nokkuð samfelld á árunum 1818-1872, þegar hún fór endanlega í eyði. Til er fjöldi heimilda um eignir Laufáskirkju á 18. og 19. öld sem fjalla ýmist sameiginlega eða sérstaklega um Eyvindará, sem nefnd er „kirkjujörð“, „kot“, „eyðikot“, „afbýli“ og „heimaland“, eða Laufáshaga, sem nefndur er „afréttur“. Sumar fjalla um bæði landsvæðin í einu en önnur gera greinarmun á. Einnig er Saurbrúarkot, innan merkja Eyvindarár, sagt fylgja Eyvindará og kallað „heimaland Laufásstaðar svo sem Eyvindará“, sbr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712. Um miðja 20. öld lýsti Biskup Íslands „Laufáshaga í Flateyjarðalsheiði millum Eyvindarár og Mógils ytra“ sem ítaki Laufáskirkju, nú nefnt Saurbrýr að sögn prestsins sem hafi leigt það undanfarin ár.

Óbyggðanefnd telur framangreindar heimildir benda til þess að á Eyvindará hafi verið búið í skjóli Laufáskirkju þegar árferði og fólksfjöldi leyfði. Að öðru leyti hafi landið verið nýtt og leigt út til beitar og slægna, sbr. vísitasíu frá 1701 að því er varðar hið síðarnefnda, auk þess sem jörðin Svalbarð hafi átt þar ítak, nánar tiltekið sauðarekstur. Heimildir um forræði Laufáskirkju á Laufáshaga og Eyvindará ná allt aftur til 14. aldar og ráðstafanir fyrirsvarsmanna kirkjunnar á svæðinu til búsetu má rekja allt aftur til miðrar 17. aldar svo öruggt sé. Á þeim landsvæðum sem næst Eyvindará liggja eru eignarlönd, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd. Þá liggur fyrir að af hálfu íslenska ríkisins er lagt til grundvallar að sá hluti lands Eyvindarár (Laufáshaga), svo sem það er afmarkað hér að framan, sem liggur austan við 500 m hæðarlínu á Flateyjarðalsheiði og vestur að Dalsá, sé eignarland.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Af öllu framansögðu telur óbyggðanefnd nægilega leitt í ljós að land Eyvindarár hafi ýmist haft stöðu kots eða afréttar Laufáskirkju, í þeim skilningi að kirkjan hafi átt þar bein eignarréttindi fremur en óbeinan eignarrétt.⁶⁷³ Heimildir um afrétt vísi því fremur til notkunar viðkomandi landsvæðis á tilteknum tíma en þess að beinn eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður, sbr. kafla 6.1.3.

Verður því lagt til grundvallar að eyðikotið Eyvindará hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur Laufáss farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka Eyvindarár hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting fjallendis hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglendis leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Eyvindarár sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁶⁷⁴ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Eyvindarár, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.7 Brettingsstaðir

6.7.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Brettingsstaða gera einnig kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánar í köflum 3.1 og 3.6. Þá ber þess að geta að kröfussvæði Brettingsstaða skarast að hluta á við kröfussvæði eiganda Eyvindarár sem um er fjallað í kafla 6.5.

Vestur og upp af flatlendi við Dalsá í Flateyjardal er Vesturheiði. Ofan hennar rís yfir um 20 km langur fjallgarður sem nær frá Blámannshatti á Skessuhrygg að sunnan og norður undir Brettingsstaðadali og er víðast hvar í 900-1200m hæð. Landsvæði það sem hér er deilt um liggur í yfir 500 m hæð, upp af Brettingsstaðadölum, bratt fjalllendi sem nær hæst í rúmlega 800 m hæð. Nyrst eru

⁶⁷³ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka)

⁶⁷⁴ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Jökulsárbotnar og sunnan þeirra Mosahnjúkur (877 m), upp af Ytri-Brettingsstaðadal. Á milli dalanna, ytri og syðri, liggur þunnur fjallakambur er kallast Hánefur. Hvilft er kallast Jökulbrekka liggur norður í fjallið framanvert við miðjan Ytri Brettingsstaðadal og þar ofan við eru jökulfannir. Sunnan við Syðri-Brettingsstaðadal er Selfjall (743 m).

6.7.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Ekki er fallist á að jarðirnar Heiðarhús, Eyvindará og Brettingsstaðir eigi landamerki ofar en nemur 500 m hæðarmörkum. Talið er að umræddar jarðir geti ekki átt eignarland umfram tilgreind hæðarmörk enda séu slík merki ekki samþykkt sérstaklega í háfjöllum svo sem kröfulýsingar þeirra geri ráð fyrir. Fylgt sé landamerkjalyýsingu Brettingsstaða sem virðist fylgja fjallsbrúnum en slíkt teljist vera í samræmi við landfræðilegar aðstæður og mögulegt landnám.

Af hálfu þinglýstra eigenda Brettingsstaða, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum eignarheimildum, fornum og nýjum, sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Því er mótmælt að mörk landsins miðist við 500 m og að landnámsmenn hafi miðað við þau. Fyrir þessari kenningu séu engar heimildir og eigi hún ekki við nein rök að styðjast. Geti slíkar getgátur engan veginn fullnægt þeim kröfum sem leiði af almennum réttarfarslögum og mannréttindaákvæðum í stjórnskipunarlögum landsins, m.t.t. eignarréttarverndar, jafnræðis og réttar til réttlátrar málsmeðferðar. Hafi land jarðarinnar frá Botnahrygg til Grjótaskálar aldrei talist afréttur. Sé heldur ekki um neina aðra afrétti að ræða í þeim skilningi að þeir séu ekki hluti af eignarlandi jarðanna. Geri ríkið kröfu til þess að hluti af landi jarðar verði gerður að þjóðlendu án þess að krafan byggi á neinum sögulegum eða réttarlegum heimildum.

Þá er byggt á því að eigendur jarðarinnar séu í góðri trú um eignarheimildir sínar og landamerki. Njóti góð trú lagaverndar en um hana hafi einnig verið fjallað í dómum Mannréttindadómstóls Evrópu og vísast sérstaklega til málsins „Case of N.A. and others gegn Tyrklandi“ en sá dómur var kveðinn upp 11. október 2005. Loks er byggt á hefð og jafnræðisreglu stjórnarskrár.

6.7.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Brettingsstaða er rakin í kafla 5.6, sbr. einnig kafla 5.35 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er

getið, og ná allt aftur til 13. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁶⁷⁵

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi Brettingsstaða, frá 14. apríl 1885 og þingl. 4. júní 1886, en engar eldri merkjalýsingar hafa fundist. Athugun þessi tekur til norður, vestur og suðurmerkja, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Til norðurs er óumdeilt eignarland Víkur en ágreiningssvæði íslenska ríkisins og þinglýstra eigenda Eyvindarár til suðurs og Grýtubakka til vesturs og suðvesturs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Brettingsstaða með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Samkvæmt landamerkjabréfi Brettingsstaða eru merki þeirra til norðurs, gagnvart Vík „í miðjan Botnahrygg, beina stefnu á Sjónarhól.“ Bréfið er ekki áritað vegna Víkur en þessi merki eru í samræmi við lýsingar í landamerkjabréfi Víkur, frá 24. mars 1890 og þingl. 16. júní sama ár. Þar segir jafnframt að merkin liggi í Botnahrygg og „á fjall upp.“ Bréfið er áritað vegna Brettingsstaða. Eldri merkjalýsingar liggja ekki fyrir.

Suðurmerki Brettingsstaða liggja gagnvart Eyvindará en kröfusvæði þessara tveggja mál aðila skarast að hluta. Samkvæmt landamerkjabréfi Brettingsstaða miðast merki að þessu leyti við samnefnda Eyvindará. Landamerkjabréf „Laufáshaga eða Eyvindarárlands“, frá 5. maí 1886 og þingl. 3. desember 1887, miðar við sömu á og bréfin bera gagnkvæmar áritanir. Eldri heimildir um afmörkun Laufáshaga miða einnig við Eyvindará, sbr. kafla 6.5. Samkvæmt örnefnaskrá Örnefnastofnunar frá 1967 kemur Eyvindará „eftir Eyvindarárdal og eru upptök hennar framarlega [innarlega] á dal þessum. Fellur hún í djúpu gili er kemur niður á móts við Þverárfjall...“.

Um vesturmerki Brettingsstaða, gagnvart kröfusvæði Grýtubakka, er ekki getið í landamerkjabréfinu 1885 og bréfið er ekki áritað vegna Grýtubakka. Í landamerkjabréfi Grýtubakka frá 3. desember 1889 og þingl. 17. júní 1899, segir svo: „Að austan ræður fjallgarður sá er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyjardalsheiði, svo sem vötn deila inn í Grýtuskál. [...]“ Einnig segir svo: „Að utan ræður móti Kaðalstöðum Selgil út og yfir frá Kussungsstöðum og utan við eyði býlið Kúsveinsstaði, á fjall upp.“ Bréfið er ekki áritað vegna Brettingsstaða. Af hálfu gagnaðila hafa Brettingsstaðir verið afmarkaðir til vesturs þannig að farið sé úr upptökum Eyvindarár, þar sem lýsingum á suðurmerkjum sleppir, og efstu brúnum fjalla fylgt í punkt vestur upp af Botnahrygg. Eru þau mörk í samræmi við afmörkun eigenda Grýtubakka og hreppamörk.

⁶⁷⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Í þeim landamerkjabréfum Grýtubakka og Víkur sem að framan greinir er merkjum lýst með orðalaginu „fjallgarður“, „svo sem vötn deila“ og loks „á fjall upp“. Í landamerkjabréfum þeirra landsvæði sem sunnan Brettingsstaða liggja, þ.e. frá Eyvindará og suður að Skarði, er notað orðalag á borð við „háfjallið“, „til háfjallsbrúnar“ og álíka, oftast um stefnu bæði suður- og norðurmerkja til vesturs, sbr. kafla 6.2-6.5 og 6.9. Á öllu þessu svæði liggja eldri heimildir einungis fyrir í tilviki Eyvindarár en lýsing þeirra er óljós. Upp af Flateyjardal er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að túlka verði landamerkjabréf Brettingsstaða með hliðsjón af umræddu orðalagi í merkjalýsingum aðliggjandi landsvæða og staðhætti á svæðinu og að framangreint bendi til þessi að merki Brettingsstaða og Grýtubakka hafi verið talin ná saman á fjalli.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Brettingsstaða. Þar sem deilt er um hluta merkja Brettingsstaða og Eyvindarár/Laufáshaga kann hluti þessa svæðis þó að vera innan merkja Eyvindarár, sbr. kafla 6.6. Til þess atriðis verður því aðeins tekin afstaða hér ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir jörðina Brettingsstaði var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Bréfið var undirritað af eigendum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur

Brettingsstaða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Sá galli sem á bréfinu er að því leyti að áritun vegna Grýtubakka vantar verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu í þessu sambandi.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Af hálfu íslenska ríkisins er byggt á því að þjóðlendukröfusvæðið hafi verið nýtt sem afréttur. Í bók Páls G. Jónssonar í Garði í Fnjóskadal er vitnað „í skrá yfir afrétti, eins og hún var í Hálshreppi 1905.“ Þar segir: „Víkurfjall og Brettingsstaða afréttir. Frá Landsenda og suður að Eyvindará að undanskildum parti frá Lækjarvík og Selfjalli, beina línu fram að Þverá fyrir neðan Ytradalsmynni, sem er heimaland.“

Óbyggðanefnd telur að heimildir þær um afréttarnot sem hér að framan eru raktar endurspegli fremur beitarnot á Brettingsstöðum. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4 og 4.5 í viðauka með úrskurði þessum.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Brettingsstaðir hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1885, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hálendari hluti jarðarinnar hefur þar ekki verið undanskilinn, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglendishlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Brettingsstaða sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að

tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁶⁷⁶ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Brettingsstaða, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.8 Jarðir í Fjörðum og á Látraströnd, auk Grenivíkur og Hvamms í Höfðahverfi

6.8.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta af þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Finnastaða, Hjalla, Hringsdals, Svínárness, Steindyra, Skers, Grímsness, Láturs, Keflavíkur, Hóls, Þönglabakka, Þverár, Kussungsstaða, Gils, Grenivíkur og Hvamms gera einnig kröfur til sem eignarlanda sinna. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1 og kröfum gagnaðila í köflum 3.7-3.23.

Landsvæði það sem hér um ræðir afmarkast af kröfusvæði Grýtubakka að austan. Svæðið er fjalllent og skorið dölum og giljum. Upp af Látraströnd er samfelldur fjallagarður frá Kaldbak (1173 m), upp af Hringsdal, út að Gjögurtá, víða yfir 1000 m innan til en lækandi utar. Liggja í honum nokkrir smájöklar. Nokkur skörð liggja yfir fjallgarðinn til austurs. Ber þar helst að nefna Eiríksskarð sem liggur upp úr Svínárdal utan við Jaðar yfir í Þverdal og niður að Gili í Fjörðum. Svínárhnjúkur (1083 m) liggur norðan skarðsins. Refsárskarð liggur í um 830 m hæð upp frá Refsárgili innan við Grímsstaði yfir í drög Þverárdals/Kussungsstaðadals inn af bæjunum Þverá og Kussungsstöðum í Hvalvatnsfirði. Innan við skarðið er Skersgnípa (1081 m) og utan við það Refsárhnjúkur en norðan undir honum eru allstórir skálarjökklar. Fossaskarð liggur upp frá Grímsnesi og upp af því liggur Bakkadalur út í Þorgeirsfjörð. Einbúaskarð liggur milli Látra og Hóls í Þorgeirsfirði og liggur Hólsdalur út í Þorgeirsfjörð. Látrakleifar liggja sunnan við Dýjahnjúk og niður í Afvik upp frá Bakkadal innan við Hraunfjall.

Austan kröfusvæða Gils og Finnastaða liggja kröfusvæði Grenivíkur og Hvamms. Liggja kröfusvæði þeirra í yfir 260 m hæð frá Grenivíkurfjalli til norðurs yfir Sveigsfjall vestur upp af Gljúfurá. Svæðið er fjalllent og nokkuð bratt.

6.8.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins

⁶⁷⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfufusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Að því er varðar svæðið „Í Fjörðum“ þá er og almennt vísað til þess að land innan þjóðlendukröfulínu sé hálent, fjarri byggðum bólum og hafi ekki verið nýtt til annars, eftir atvikum, en sumarbeitar fyrir búfé. Þá njóti merkjalýsingar jarða „Í Fjörðum“ ekki samþykkis vegna gagnliggjandi svæðis í háfjöllum. Ekki er fallist á lýsingu Gils, Kussungsstaða, Þverár, Þönglabakka, Hóls og Keflavíkur. Um Gil er á því byggt að samkvæmt heimildum hafi land Gils eingöngu verið norðan Gilsafréttar eða um það bil þar sem kröfulínan sé nú tilgreind. Ekki verði ráðið af heimildum annað en að Gil hafi legið norðan afréttarins. Á það skal bent að óljóst sé hver merki jarðarinnar séu. Talið er að framan við Gilsafrétt ráði þverá sú sem renni í svonefnda Heiðará og aðskilji Gilsland og Grenivíkurtungur. Margt bendi til þess að umrætt land hafi verið afréttarland sem tilheyrt hafi Höfða og því ekki hluti af eignarlandi Höfða. Sú byggð sem hafi verið á svæðinu hafi um margt einkenni heiðarbýlis.

Á því er byggt varðandi eignarlönd jarðanna Láturs, Grímsness, Skers, Steindyra, Svínárness, Hringdals, Hjalla, Finnastaða og Grenivíkur að þau miðist við 500 m hæðarlínu í fjöllum en nái ekki til háfjallsins eða vatnaskila. Um þetta vísast til landamerkjabréfa jarðanna sem tilgreini með óljósum hætti mörk til fjalla. Talið er með vísan til landfræðilegra aðstæðna að öðru leyti, þ.e. mikils bratta og hálendis, og til þess að ekki njóti við samþykkis frá gagnliggjandi svæðum í fjöllum, að ekki sé um að ræða eignarlönd umfram kröfulínu. Þá er og vísað til þess að lándám í öndverðu hafi takmarkast með sama hætti og að eingöngu sé um að ræða samnotasvæði. Ekki er talið að fyrir liggi heimildir um eignarhald á Látraströnd milli Fossadals og Gjögurtár. Því kveði landnámsheimildir á um almennt nám á strandlengjunni frá Grenivík til Þorgeirsfjarðar. Ekki liggi fyrir landamerkjabréf fyrir Látur en talið sé að jörðinni hafi fylgt Fossadalur og Eilífsdalur og sé þá kröfulýsing miðuð við að umræddir dalir neðan við 500 m teljist til Láturs. Einnig vanti landamerkjabréf fyrir Hól. Að því er Hvamm varðar er talið að merki jarðarinnar nái ekki lengra en að þjóðlendulínu við Syðsta-Hnjúk vegna landfræðilegra aðstæðna (896 m hæð), sbr. og til hliðsjónar lýsingu landamerkjabréfs jarðarinnar.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Hvamms, Kussungsstaða, Hóls, Þönglabakka, Skers, Grímsness, Svínárness, Hjalla, Finnastaða er þess krafist að kröfum íslenska ríkisins gagnvart jörðum þeirra verði vísað frá óbyggðanefnd. Því er haldið fram að ríkið hafi ekki uppfyllt skilyrði 4. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 sem skyldi það til að leggja fram þær heimildir og gögn sem það byggir rétt sinn á og rökstyðja kröfu sína ítarlega. Því er haldið fram að ríkið hafi ekki gert nægilega skýra grein fyrir staðsetningu kröfulínu sinnar og vísað í því sambandi til dóms Hæstaréttar 16. janúar í máli nr. 650/2006 (Skaftártunguafréttur). Byggt er á því að óljós kröfugerð ríkisins geri nefndum gagnaðilum ríkisins mjög erfitt um vik að

verjast kröfugerðinni og henni beri að vísa frá óbyggðanefnd með vísan til 3. mgr. 15. gr. þjóðlendlaga.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Finnastaða, Hringsdals, Svínárness, Steindyra, Skers, Grímsness, Láturs, Keflavíkur, Hóls, Þönglabakka, Þverár, Kussungsstaða, Gils, Grenivíkur og Hvamms er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum heimildum. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Öll afnot og nytjar á landsvæðinu séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað það með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt landsvæði sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum, og landamerkjalyfing fari ekki í bága við, séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja umræddra jarða sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfum hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur umræddra jarða hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá verður að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

Af hálfu þinglýstra eigenda jarðanna Láturs, Hóls og Steindyra er sérstaklega tekið fram að þó ekki hafi verið gert landamerkjabréf fyrir jarðirnar þegar landamerkjalögin voru sett séu merkin byggð á landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Framangreindar jarðir séu umluktar öðrum jörðum og eigi ekki merki að miðhálandinu.

6.8.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Finnastaða, Hjalla, Hringsdals, Svínárness, Steindyra, Skers, Grímsness, Láturs, Keflavíkur, Hóls, Þönglabakka,

Þverár, Kussungsstaða, Gils, Grenivíkur og Hvamms í Grýtubakkahreppi sem liggja í Fjörðum, á Látraströnd og í Höfðahverfi er rakin í köflum 5.7 til 5.22, sbr. einnig kafla 5.35 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.⁶⁷⁷

Frávísunarkröfur gagnaðila íslenska ríkisins eru einkum byggðar á því að kröfugerð íslenska ríkisins sé hvorki nægilega skýr né nægilega vel rökstudd sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998 og dóm Hæstaréttar í máli nr. 650/2006 (Skaftártunguafréttur). Íslenska ríkið hefur fært fram gögn til stuðnings kröfum sínum og staðsett kröfulínuna með vísan til kennileita. Óbyggðanefnd telur málatilbúnað ríkisins nægilega skýran til að unnt sé að taka kröfurnar til efnislegrar meðferðar. Kröfum gagnaðila íslenska ríkisins um frávísun er því hafnað.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum umræddra jarða er lýst í landamerkjabréfum þeirra og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Athugun þessi tekur til merkja jarðanna inn til landsins, innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Fyrst verður litið til merkja jarðanna á Látraströnd en talið frá suðri til norðurs eru þetta jarðirnar Finnastaðir, Hjalli, Hringsdalur, Svínaárnes, Steindyr, Sker, Grímsnes og Látur. Í beinu framhaldi verða merki jarða í Fjörðum skoðuð, en talið frá norðri til suðurs er um að ræða jarðirnar Keflavík, Hól, Þönglabakka, Þverá, Kussungsstaði og Gil. Loks verður farið yfir merki jarðanna Grenivíkur og Hvamms í Höfðahverfi. Að fenginni niðurstöðu um landamerki umræddra jarða með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Jörðin Finnastaðir liggur syðst jarða á Látraströnd. Hún skiptist í Finnastaði I og II. Merkjum Finnastaða er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá nóvember 1883 og þingl. 16. júní 1884. Bréfið er áritað um samþykki vegna aðliggjandi jarða til vesturs, norðurs og austurs. Um merki jarðarinnar segir: „Landamerki á milli Hjalla og Finnastaða eru að neðan talin og upp eftir í læk þann, sem rennur við túnið að norðan og upp á svonefnda Hjallabrekku, svo liggja merkin suður eftir brekkunni suður í læk þann, sem kallaður er Hamarslækur, síðan fylgja merkin læk þessum, sem rennur í smábugðum í fjallinu upp á svonefnda Viðrabrún, þar uppspretta lækjarins. Eftir Viðrabrún þessari hefir verið talið að landamerki liggi suður í Finnastaðaá, og svo fylgi merkin ánni, sem hefir upptök sín undan sunnanverðum Kaldbak. Lengst eiga Finnastaðir land til fjalls í Þverdalsá, sem aðskilur landamerki, eða land á milli Gils í Fjörðum og Finnastaða, og austur í Trölladalsá, sem þá aðskilur land milli Finnastaða og Grenivíkur. Á þessi hefir upptök sín undan svonefndum Þrepskildi. Þrepskjöldur þessi er mjór melhryggur, og undan honum að innan eða vestan kemur á og heitir hún Grenjá, og aðskilur hún glöggt land milli Grenivíkur og Finnastaða alla leið til sjávar.“

⁶⁷⁷ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Vestan Finnastaða en sunnan Svínárness er jörðin Hjalli á Látraströnd. Merkjum er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá janúar 1884 og þingl. 16. júní 1884. Bréfið er áritað um samþykki beggja aðliggjandi jarða. Mörkum er lýst til norðurs, gagnvart Hringsdal, í „... Grjótskálarhnjúk, síðan beina sjónhendingu upp að Kaldbakshrauni.“ Til suðurs fylgja merkin Finnastaðaá „... sem hefir upptök sín undan sunnanverðum Kaldbak.“

Jörðin Hringsdalur á Látraströnd liggur norðan Hjalla, vestan Finnastaða og sunnan Svínárness. Merkjum er fyrst lýst í landamerkjabréfi, dags. 3. janúar 1890 og þingl. 17. júní 1890. Bréfið er áritað um samþykki vegna Hjalla og Svínárness. Norðurmerkjum er lýst „... beina línu á fjall upp.“ Til suðurs er merkjum lýst „... beint á fjallsbrún upp.“

Jörðin Svínárnes á Látraströnd liggur norðan Hringsdals, vestan Finnastaða og sunnan Steindyra. Merkjum er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 10. október 1883 og þingl. 16. júní 1884. Bréfið er áritað um samþykki vegna Steindyra og Hringsdals. Merki til norðurs til móts við Steindyr eru: „... Marklækur, sem rennur í gili ofan úr fjalli og niður í sjó.“ Suðurmerkin, til móts við Hringsdal, eru: „...í svokallaðan Svartaklett skammt fyrir neðan fjallsrætur, en síðan úr klettinum beint á fjall upp.“

Jörðin Steindyr á Látraströnd liggur norðan Svínárness, vestan Finnastaða og sunnan Skers. Ekkert landamerkjabréf hefur fundist fyrir Steindyr en landamerkjabréf Skers og Svínárness eru árituð vegna Steindyra.

Jörðin Sker á Látraströnd liggur norðan Steindyra, sunnan Grímsness og vestan Gils og Finnastaða. Merkjum er fyrst lýst í landamerkjabréfi, ódagsettu en þinglýstu 16. júní 1884. Bréfið er áritað um samþykki vegna Steindyra og Grímsness. Merki til norðurs hljóða svo: „At utan ræður Refsá, sem rennur eftir djúpu gili frá fjallsbrún til sjávar ...“ Til suðurs er merkjum lýst svo: „... ræður svokallað Syðra-Tungugil, sem liggur bent ofan fjallið ofan að láglandi og úr því gili beina línu í Nónbríkurnef ...“

Jörðin Grímsnes á Látraströnd liggur norðan Skers, sunnan Láturs og vestan Þverár og Þönglabakka. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi sem er ódagsett en þinglýst 16. júní 1884. Bréfið er áritað um samþykki vegna Skers og Láturs. Merkjum til suðurs er lýst þannig að Refsá ráði af fjallsbrún til fjöru. Síðan segir um merki til norðurs: „Að utan móts við Látur ræður lítil lækjarseyra, sem kemur sunnarlega ofan úr svo kölluðum Eilífsárdal, skamt sunnan við Syðri-Eilífsá. [...] Lækjarseyra þessi rennur beint ofan, en hverfur fram í bjarginu.“

Jörðin Látur á Látraströnd liggur norðan Grímsness og vestan Þönglabakka, Hóls og Keflavíkur. Ekkert landamerkjabréf var gert fyrir Látur í kjölfar setningar landamerkjalaga en 2. apríl 2007 var gerð lýsing á merkjum jarðarinnar. Þar er merkjum til suðurs lýst með lækjarseyru sem heitir Bolalækur en merkin fylgja þessum læk þar til hann hverfur fram af bjarginu. Til vesturs er miðað við „fjallseggjar í Uxaskarð og þaðan áfram liggja merki á móti Hóli í Þorgeirsfirði eftir

fjallseggjum allt suður ofan að rótum Eilífsárdals.“ Bréfið er samþykkt vegna aðliggjandi jarða. Landamerkjabréf Grímsness og Keflavíkur eru árituð vegna Láturs.

Jörðin Keflavík í Fjörðum liggur austan Láturs og norðan Hóls. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 16. janúar 1890 og þingl. 17. júní sama ár. Bréfið er áritað um samþykki vegna Láturs. Merkjum er lýst svo: „Að austan milli Botns ræður Hnjálfjallsegg, en þegar hún þrítur þá bein lína ofan í Hrapaðargjá, sem er skora niður úr Katlinum, er liggur norðaustan í Hnjálfjallinu. Að vestan úr Kellingu og beina stefnu á Gjögurtopp. Að sunnan ræður Uxaskarð.“

Jörðin Hóll í Fjörðum liggur sunnan Keflavíkur, austan Láturs og norðan Þönglabakka. Ekkert landamerkjabréf hefur fundist fyrir Hól en landamerkjabréf Þönglabakka er áritað vegna Hóls.

Jörðin Þönglabakki í Fjörðum liggur sunnan Hóls, austan Grímsness og Skers og norðan Þverár. Merkjum er lýst í landamerkjabréfi frá 16. desember 1889 og þingl. 17. júní 1890. Bréfið er áritað um samþykki vegna Hóls. Merkjum er lýst svo: „... síðan ráða fjallseggjar umhverfis Þönglabakkadal að suðaustan, sunnan og suðvestan allt á Dýahnjúk, þá ræður merkjum, lína ofan Dýahrygg ofan að Þverá, sem þá ræður, þar til hún fellur í Fjarðará.“ Til er eldri merkjalýsing fyrir Þönglabakka sem líklega er skrifuð um 1748. Þar segir: „... allann Backadal austann framm aarennar, sem hun hefur ad fornu runned – Sömuleidis öll midmundafiöll ad austann, allt framann frá Jöklum & ut ad Þveraa.“

Jörðin Þverá í Fjörðum liggur sunnan og austan Þönglabakka, vestan Kussungsstaða og austan Grímsness. Merkjum er lýst í landamerkjabréfi frá 1. júní 1886 og þingl. 17. júní 1890. Bréfið er áritað um samþykki vegna Kussungsstaða, Þönglabakka og Kaðalsstaða. Merkjum er lýst svo: „Að sunnanverðu til móts við Kussungsstaðaland ræður áin, sem kemur framan Þverárdal og rennur fram úr djúpu klettagili, hvaðan tekin er bein stefna mitt á milli Arnarhóls Kussungsstaðamegin og Þverárinnar að utan verðu, eftir tveim hlöðnum vörðum, sem bera hver í aðra austur í austasta farveg Fjarðarárinnar ...“ Síðan segir í bréfinu: „... austur í Stekkjarlæk, sem takmarkar Tindriðastaða og Þverárlönd, og beint vestur og upp á Ytri-Bollafjallsöxl, en fjallsegginn ræður að vestanverðu.“ Í lýsingu Vigdísar Grímsdóttur á mörkum Þverár og Kussungsstaða sem varðveitt er frá 2. september 1747 segir að Kussungsstaðir „... ættu i Silunga lækenn utepter. Enn i gilsKlif frammeptir ...“

Jörðin Kussungsstaðir í Fjörðum liggur austan Þverár og vestan og norðan Gils. Merkjum er lýst í landamerkjabréfi frá 23. nóvember 1889 og þingl. 17. júní 1890. Bréfið er áritað um samþykki vegna Gils og Þverár. Þar er mörkum lýst svo: „Að sunnan móts við Gil ræður, bein stefna frá fjallsegg niður í svonefndan Stóralæk, sem hefir upptök sín uppundir fjallsrótum og rennur beina stefnu utan við Gilskleif eftir djúpu gili í brúninni og síðan niður Fjarðará. Að vestan ræður fjallsbrúnin úta móts við upptök þverárinnar. Að norðvestan og norðan mótsvið Þverárland ræður Þveráin, sem rennur úr Þverárdalinn.“ Merkjum Kussungsstaða er einnig lýst í

nokkrum eldri heimildum, þ.e. í skrá yfir eignir Laufáskirkju frá 1738, í lögfestu frá 17. júlí 1776 og í greinargerð um Laufásprestakall frá árinu 1782. Í fyrstnefndu heimildinni segir svo um merkin: „... Sunnan til ræde gilsklifslækur er fellur allt ur fialle ofann í fiarda ana, enn ad utann verdu milli Kussungstada og Þverár, rædur ad nedann Silungalækur fyrer sunnan Þverá, en frá hanns upp tökum Þverä til Jökla ...“ Síðarnefndu heimildirnar lýsa merkjum með svipuðum hætti.

Jörðin Gil í Fjörðum liggur austan og sunnan Kussungsstaða, austan Skers og norðan Finnastaða og Grenivíkur. Merkjum er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 19. maí 1885 og þingl. 17. júní 1890. Bréfið er áritað um samþykki vegna Finnastaða og Kussungsstaða. Þar segir um merki Gils: „Framan við Gilsafrétt ræður Þverá sú, sem rennur úr Þórðardal og aðskilur Finnastaðatungur og Gilsland, en rennur síðan í svonefnda Heiðará, sem að vestan og neðan verðu skilur Gilsland og Grenivíkurtungur. En að utanverðu milli Gils og Kussungsstaða ræður bein stefna frá fjallsegg og niður í svonefndan Steinalæk [...]. Að norðan verðu ræður fjallsegginn, sem liggur fyrir ofan Gilsland milli áðurnefndra merkja.“

Jörðin Grenivík í Höfðahverfi liggur austan Finnastaða og Gils og vestan Hvamms og Grýtubakka. Merkjum hennar er lýst í landamerkjabréfi frá 14. maí 1890 og þingl. 17. júní 1890. Bréfið er áritað um samþykki vegna Grýtubakka, Finnastaða, Hvamms og Jarlsstaða. Merkjum er lýst til vesturs og norðurs: „Að norðan ræður Grenjá á Fjall upp út Grenjárdal útundir Þröskuld og þaðan bein stefna í vestari Gilsárupptök á Trölladal rétt utan við Þröskuld, og vestari Gilsáin úti Tungusporð.“ Til austurs er merkjum lýst svo: „Á móti Grýtubakka ráða reiðgötur á Leirdalsheiði, inn að læk þeim, er rennur í Gljúfrá úr Stóraklettagili, síðan ræður sá lækur á fjall upp og þaðan í vörðu á Hnútu suðvestan á Grenivíkurfjalli ...“ Í lögfestu fyrir Grenivík frá 2. maí 1798 segir um merkin: „... ad utann i Grenjaa og allt á Fjall upp; enn ad sunnan i Hvammsá ofanij Bardartjörn [...] hjeradauk tilteked 10 hundrada land á Leirdalsheidi ...“

Jörðin Hvammur í Höfðahverfi liggur austan og sunnan Grenivíkur og vestan Grýtubakka. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 31. maí 1884 og þingl. 16. júní sama ár. Bréfið er áritað um samþykki vegna Grenivíkur, Grýtubakka og Hóls. Merkjum er lýst svo til vesturs og norðurs: „Frá hnjúknum [Syðstahnjúk] ræður fjallsegginn út að Stóraklettagili, og síðan lækur sá, er rennur í því niður í Gljúfrá.“ Síðan segir um merki til austurs: „Að austan ræður Gljúfrá til móts við Grýtubakka, allt inn að Víðilæk ...“

Í þeim landamerkjabréfum jarða á Látraströnd er merkjum til austurs gagnvart jörðum í Fjörðum almennt lýst á „fjallsbrún“ eða „á fjall upp“ svo sem segir í landamerkjabréfum Hringsdals, Svínárness, Skers og Grímsness. Sama verður sagt um jarðir í Fjörðum en í merkjalýsingum þeirra er merkjum gjarnan lýst á fjall upp eða á ákveðin nafngreind fjöll, sbr. Dýjahnjúk í landamerkjabréfi Þönglabakka. Engar merkjalýsingar finnast fyrir jarðirnar Steindyr á Látraströnd og Hól í Fjörðum en

eigendur þeirra árita landamerkjabréf aðliggjandi jarða. Eldri heimildir um jarðir á svæðinu eru fáar en renni almennt frekari stöðum undir þær landamerkjálýsingar sem raktar hafa verið varðandi mörk til fjallanna. Í tilviki Keflavíkur er mörkum ekki lýst nákvæmlega til suðurs en landamerkjabréf Hóls sem liggur aðliggjandi vantar. Óbyggðanefnd telur að orðalag í framangreindum heimildum, gagnkvæmar áritanir í mörgum tilvikum og staðhættir bendi til þess að merki jarða á Látraströnd, í Fjörðum og jarðirnar Grenivík og Hvammur í Höfðahverfi hafi verið talin ná saman, fremur en að þau lægju við ströndina eða í ákveðinni hæðarlínu svo sem haldið hefur verið fram af hálfu íslenska ríkisins.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að umræddur hluti af þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins í máli þessu falli allur innan merkja jarða. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins.

Verður þá næst fjallað sameiginlega um eignarréttarlega stöðu þessa landsvæðis. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi 1882 voru gerð landamerkjabréf fyrir flestar þær jarðir sem hér eru til umfjöllunar. Ekki voru þó gerð landamerkjabréf fyrir Hól, Látur og Steindyr. Hins vegar voru landamerkjabréf aðliggjandi landsvæða árituð af hálfu þessara jarða. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst. Landamerkjabréfin eru undirrituð af fyrirvarsmönnum jarðanna, þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur jarðanna hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar

sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Af hálfu íslenska ríkisins er vísað til þess að svæðið sé hálent og þar hafi verið afréttur. Í greinargerð sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ og Jóhann Skaptason sýslumaður tók saman eru lýsingar á „afréttarsvæðum“ Grýtubakkahrepps. Þar eru talin „Gilsafrjett“, „Keflavíkurdalur“ og „Látraströnd sem er orðin afrjettur að norðan.“ Heimildir þessar um afréttarnot á svæðinu eru almenns eðlis og lýsingar þeirra óljósar. Þannig er ekki fyrir hendi sjálfstæð afmörkun á afrétti sem tekið gæti til lands innan merkjalýsingar jarðanna. Slíka afmörkun leiðir ekki heldur af staðháttum. Umfjöllun um Gilsafrétt í vísitasíu prófests Höfða frá 1753, sbr. einnig landamerkjabréf Gils, ber að skoða í því ljósi að samkvæmt eldri heimildum taldist Gil meðal „heimalanda“ og „afbýla“ Höfða, sbr. m.a. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Þannig hefur verið búið á Gili í skjóli Höfða þegar árferði og fólksfjöldi leyfði en landið einnig nýtt sem beitiland.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs fyrrnefndra jarða hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspegli fremur beitarnot á hálendari hluta þeirra. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afrétt, sbr. einkum kafla 4.4 og 4.5 í viðauka með úrskurði þessum.

Ekki eru heimildir um annað en að umræddar jarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á um landamerki hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Engin gögn benda til þess að land á þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins, innan merkja jarða, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land þeirra. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að á þessu landsvæði sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari

með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁶⁷⁸ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land það sem eigendur jarðanna Finnastaða, Hjalla, Hringsdals, Svínárness, Steindyra, Skers, Grímsness, Láturs, Keflavíkur, Hóls, Þönglabakka, Þverár, Kussungsstaða, Gils, Grenivíkur og Hvamms gera eignarlandskröfur til, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.9 Grýtubakki

6.9.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Grýtubakka gera einnig kröfur til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.24.

Landsvæði það sem hér um ræðir hefur leguna norður-suður og liggur í yfir 300 m hæð. Svæðið er bratt og fjalllent að austanverðu. Að vestanverðu liggur gróið undirlendi fjallanna. Skerast gil, dalir og skálar í fjöllin til austurs. Gljúfrá hefur vítt vatnasvið og fellur í djúpu gili, komin af Leirdal sem liggur austur í fjöllin og greinist í þrjá háðali undir Digrahnjúk (961 m). Sveigist syðsta greinin til suðurs bak við Leirdalsöxl (1054 m) og heitir þar Þjófadalur með jökul efst í nær 1200 m hæð. Norðar heita Lambárskálar í fjalli, fjórar talsins með jafnmörgum Lambám og heita Lambárstykki á milli þeirra. Árnar renna í Austurá og niður eftir Illagili og sameinast Vesturá við Tungusporð.

6.9.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Ekki er fallist á lýsingu Grenivíkur, Hvamms, Grýtubakka, Kolgerðis, Hléskóga, Lómatjarna, Grundar, Syðri-Grundar, Borgargerðis, Miðgerðis I og II, Pálsgærðis, Litlagerðis og Skarðs til fjalla umfram þjóðlendukröfur. Ekki er fallist á beinan eignarrétt Grýtubakka I og II norðan til (í Fjörðum). Talið er að Grýtubakka hafi tilheyrt býlið Jórunnarstaðir en í fornum heimildum hafi það verið talið kotbýli (eyðikot) og er því talið að því hafi ekki fylgt verulegt land. Ekki liggi fyrir með hvaða hætti það kot komst í eigu Grýtubakka né að svæðið sunnan Jórunnarstaða hafi fylgt. Að vísu sé þess getið í Jarðabók að

⁶⁷⁸ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Jórunnarstaðir heyri undir Grýtubakka en það hafi þá verið samhliða nefnt kotbýli í eyði. Að teknu tilliti til þessa er ekki fallist á að merki Grýtubakka hafi tekið yfir allt svæði norðan Leirdalsheiði og allt norður í firði enda merkin ekki nema að litlu leyti samþykkt af öðrum. Að því er varðar landamerkjadóm í máli nr. 392/2005 verður að telja að eingöngu hafi verið um að ræða ágreining um tiltekna landamerkjapunkta milli jarðanna Grýtubakka og Grenivíkur en hann slái ekki föstu beinum eignarrétti. Talið er með vísan til landfræðilegra aðstæðna að öðru leyti, þ.e. mikils bratta og hálendis og til þess að ekki njóti við samþykkis frá gagnliggjandi svæðum í fjöllum, að ekki sé um að ræða eignarlönd umfram kröfulínu. Þá er og vísað til þess að landám í öndverðu hafi takmarkast með sama hætti og að eingöngu sé um að ræða samnotasvæði.

Af hálfu þinglýsts eiganda Grýtubakka, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nýttar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalýsing fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Grýtubakka sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Grýtubakka hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá verður að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til fjalla í Grýtubakkahreppi algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.9.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Grýtubakka er rakin í kafla 5.23, sbr. einnig kafla 5.35 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 14. aldar svo öruggt sé, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁶⁷⁹

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Grýtubakka er lýst í landamerkjabréfi, frá 3. desember 1889 og þinglesið 17. júní 1890. Engar eldri merkjalýsingar liggja fyrir. Athugun merkja tekur til vestur-, austur-, suður- og norðurmerkja, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er ágreiningslaust eignarland Kaðalstaða til norðurs en ágreiningssvæði íslenska ríkisins og tiltekinna gagnaðila þess til annarra átta, nánar tiltekið vegna Hvamms, Grenivíkur, Gils og Kussungsstaða til vesturs, Brettingsstaða, Eyvindarár, Heiðarhúsa, Almennings og Höfðagils til austurs og Kolgerðis til suðurs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Grýtubakka með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Samkvæmt landamerkjabréfi Grýtubakka eru merki til suðurs, gagnvart Kolgerði, svofelld: „Grýtan niður að merkjavörðu á syðri bakka hennar.“ Bréfið er áritað vegna Kolgerðis. Landamerkjabréf Kolgerðis, dags. 19. maí 1885 og þingl. 23. maí sama ár, lýsir merkjum gagnvart Grýtubakka í samræmi við þetta.

Samkvæmt landamerkjabréfi Grýtubakka eru merki til vesturs, gagnvart Hvammi, Grenivík, Gili og Kussungsstöðum, „Gljúfurá móti Bárðartjörn og Hvammi allt þar til lækur úr Stóraklettagili fellur í hana við Gljúfurárvað. Þá ráða þaðan móti Grenivík reiðgötur á Leirdalsheiði út að vaði á Illagilsá, en síðan Hvalsvatnsfjarðará ...“ Bréfið er áritað vegna Hvamms og Grenivíkur. Landamerkjabréf Hvamms, frá 31. maí 1884 og þingl. 16. júní 1884, gagnvart Grýtubakka eru í samræmi við þessa lýsingu. Þá er bréfið jafnframt áritað vegna Grýtubakka. Samkvæmt landamerkjabréfi Grenivíkur, frá 14. maí 1890 og þingl. 17. júní 1890, er merkjum til austurs, gagnvart Grýtubakka, lýst þannig: „Á móti Grýtubakka ráða reiðgötur á Leirdalsheiði, inn að læk þeim, er rennur í Gljúfrá úr Stóraklettagili, síðan ræður sá lækur á fjall upp ...“ Þessi mörk sýnast í samræmi. Um staðsetningu merkja á milli Grenivíkur og Grýtubakka hefur verið ágreiningur en úr honum var leyst með dómi Hæstaréttar frá 21. september 2006, máli nr. 329/2005. Lýsingar í landamerkjabréfi Gils, frá 19. maí 1885 og þingl. 17. júní 1890, virðast í samræmi við lýsingar í bréfi Grýtubakka. Sama verður sagt um merki Kussungsstaða í landamerkjabréfi frá 23. nóvember 1889 og þingl. 17. júní 1890.

Samkvæmt landamerkjabréfi Grýtubakka er merkjum til austurs, gagnvart Brettingsstöðum, Eyvindará, Heiðarhúsum, Almennungi og landsvæðinu milli

⁶⁷⁹ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Höfðagilja, lýst svo: „Að austan ræður fjallgarður sá er aðskilur Leirdalsheiði og Flateyjarðalsheiði, svo sem vötn deila inn í Grýtuskál. [...] Að utan ræður móti Kaðalstöðum Selgil út og yfir frá Kussungsstöðum og utan við eyði býlið Kúsveinsstaði, á fjall upp.“

Bréfið er áritað vegna jarða til vesturs og norðurs en ekki til austurs, þ.e. yfir hreppamörk. Merki til norðurs virðast í samræmi við merkjalýsingu Kaðalsstaða samkvæmt landamerkjabréfi þeirra frá 10. júní 1889 og þingl. 17. júní 1890. Merkjum Brettingsstaða er ekki sérstaklega lýst til fjalla, sbr. landamerkjabréf þeirrar jarðar frá 14. apríl 1885 og þingl. 4. júní 1886. Samkvæmt landamerkjabréfum „Upprekstrarlands milli Höfðagilja“, Almennings, Heiðarhúsa og Eyvindarár, frá árunum 1882 og 1886, er merkjum lýst til vesturs, gagnvart Grýtubakka, með orðalagi á borð við að „fjallsbrúnin ráði“ eða „á fjall upp“. Geta þau mörk vel samræmst merkjum Grýtubakka.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfufsvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Grýtubakka. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir jörðina Grýtubakka var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Landamerkjabréf var undirritað af eigendum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Grýtubakka hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Af hálfu íslenska ríkisins er vísað til þess að svæðið sé hálent og þar hafi verið afréttur. Í greinargerðar sem ber heitið „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“ sem Jóhann Skaptason sýslumaður tók saman eru lýsingar á „afréttarsvæðum“ Grýtubakkahrepps. Þar er talin „Leirdalsheiði upp frá Grýtubakka að Ytstu-Lambá. Þá Jörunnarstaðaafrjett að sjó.“ Einnig er minnst á „Bakkaafrétt“ í skjali sem lagt var fram á áreiðarþingi 2. júní 1725, líklega frá árinu 1522: „Alla á Backi Afriett fyrir utann Diúpagil til móts við Kadalstadi, á Backi alla Leirdals Heydi.“ Var þetta fært inn í kirkjustól Grýtubakkakirkju á eftir biskupsvísitasíu frá 1828. Í þessum heimildum um afréttarnot eru lýsingar óljósar. Þannig er ekki fyrir hendi sjálfstæð afmörkun á afrétti sem tekið gæti til lands innan merkjalýsingar jarðarinnar. Slíka afmörkun leiðir ekki heldur af staðháttum. Þá liggja ekki fyrir heimildir um að eigendur jarðarinnar hafi fyrr eða síðar litið svo á að hluti af landsvæði því sem afmarkað er í landamerkjabréfi sé afréttur hennar. Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Grýtubakka hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspegli fremur beitarnot á hálendari hluta jarðarinnar. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afrétt, sbr. einkum kafla 4.4 og 4.5 í viðauka með úrskurði þessum.

Verður því lagt til grundvallar að jörðin Grýtubakki hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1889, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hálendari hluti jarðarinnar hefur þar ekki verið undanskilinn, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar á Leirdalsheiði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Grýtubakka sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁶⁸⁰ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Grýtubakka, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.10 Jarðir í Höfðahverfi og Dalsmynni

6.10.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur jarðanna Skarðs, Litlagerðis, Pálsgarðis Miðgarðis, Borgargerðis/Ártúns, Grundar, Lómatjarnar, Hléskóga og Kolgarðis gera tilkall til. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.25 til 3.34. Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 500 m hæð og er hallamikið og samfelld fjalllendi. Liggur þar hæst Blámannshattur í rúmlega 1200 m hæð upp af Skessuhrygg og ganga niður frá honum mikil gil, ekki síst að vestan.

6.10.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu landsvæði við sjó verið numið í öndverðu og að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða. Þau lönd hafi hins vegar orðið samnotaafréttur. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Ekki er fallist á lýsingu Grenivíkur, Hvamms, Grýtubakka, Kolgarðis, Hléskóga, Lómatjarna, Grundar, Syðri-Grundar, Borgargerðis, Miðgarðis I og II, Pálsgarðis, Litlagerðis og Skarðs til fjalla umfram þjóðlendukröfur. Ekki er talið að beinn eignarréttur nái herra til fjallsins, neðan Blámannshatts, en tilgreint sé í kröfulýsingu ríkisins. Um þetta vísast til landamerkjabréfa jarðanna sem tilgreini með óljósum hætti mörk til fjalls. Hafnað er lýsingu jarðanna Kolgarðis og Hléskóga á fjall upp, umfram 500 m hæðarlínu en einu heimildir um landamerkjalýsingar fyrir sunnan kröfusvæðið séu landamerkjabréf jarðanna. Á því svæði sem Litlagerði nái til sé miðað við fjallsbrúnir en í merkjabréfinu sé lýst til fjalls. Með sama hætti er hafnað landamerkjalýsingu Skarðs upp í háfjall. Talið er með vísan til landfræðilegra aðstæðna að öðru leyti, þ.e. mikils bratta og hálendis, og til þess að ekki njóti við samþykkis frá gagnliggjandi svæðum í

⁶⁸⁰ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

fjöllum, að ekki sé um að ræða eignarlönd umfram kröfulínu. Þá er og vísað til þess að landám í öndverðu hafi takmarkast með sama hætti og að eingöngu sé um að ræða samnotasvæði.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Skarðs, Litlagerðis, Ártúns, Borgargerðis, Miðgerðis, Pálsgarðis, Lómatjarnar, Hléskóga, og Kolgerðis er þess krafist að kröfum íslenska ríkisins gagnvart jörðum þeirra verði vísað frá óbyggðanefnd. Því er haldið fram að ríkið hafi ekki uppfyllt skilyrði 4. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 sem skyldi það til að leggja fram þær heimildir og gögn sem það byggir rétt sinn á og rökstyðja kröfu sína ítarlega. Því er haldið fram að ríkið hafi ekki gert nægilega skýra grein fyrir staðsetningu kröfulínu sinnar og vísað í því sambandi til dóms Hæstaréttar 16. janúar í máli nr. 650/2006 (Skaftártunguafréttur). Byggt er á því að óljós kröfugerð ríkisins geri nefndum gagnaðilum ríkisins mjög erfitt um vik að verjast kröfugerðinni og henni beri að vísa frá óbyggðanefnd með vísan til 3. mgr. 15. gr. þjóðlendlaga.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda jarðanna Skarðs, Litlagerðis, Pálsgarðis, Miðgerðis, Borgargerðis/Ártúns, Grundar, Lómatjarnar, Hléskóga og Kolgerðis, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessum eignum sínum og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum var þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalyking fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldið öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja jarðanna sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur jarðanna hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá verður að telja

röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og ekki til fjalla í Grýtubakkahreppi algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Loks er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.10.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar þeirra jarða í Grýtubakkahreppi sem liggja í Höfðahverfi og Dalsmynni er rakin í köflum 5.24 til 5.33. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.⁶⁸¹

Frávísunarkröfur gagnaðila íslenska ríkisins eru einkum byggðar á því að kröfugerð íslenska ríkisins sé hvorki nægilega skýr né nægilega vel rökstudd sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðlendlaga nr. 58/1998 og dóm Hæstaréttar í máli nr. 650/2006 (Skaftártunguafréttur). Íslenska ríkið hefur fært fram gögn til stuðnings kröfum sínum og staðsett kröfulínuna með vísan til kennileita. Óbyggðanefnd telur málatilbúnað ríkisins nægilega skýran til að unnt sé að taka kröfurnar til efnislegrar meðferðar. Kröfum gagnaðila íslenska ríkisins um frávísun er því hafnað.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum umræddra jarða er lýst í landamerkjabréfum. Athugun þessi tekur til merkja jarðanna, inn til landsins, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða að norðanverðu. Þar er kröfusvæði Grýtubakka og „Upprekstrarlands“ milli Höfðagilja. Verður fyrst litið til merkja jarðarinnar Skarðs en síðan jarðanna Litlagerðis, Pálsgerðis, Miðgerðis I og II, Borgargerðis/Ártúns, Grundar og Syðri-Grundar, Lómatjarnar, Hléskóga og loks Kolgerðis. Að fenginni niðurstöðu um landamerki jarðanna með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Jörðin Skarð í Dalsmynni liggur austast framangreindra jarða. Samkvæmt landamerkjabréfi Skarðs, frá 13. mars 1886 og þingl. 8. júní 1886, er merkjum þannig lýst til vesturs, gagnvart Litlagerði, Syðri-Grund og Grund, Lómatjörn, Hléskógum og Kolgerði að lækur sá ráði „er nefndur er Grefilslækur, og sem fellur í svonefndu Grefilsgili, frá Fnjóská á fjall upp. Síðan liggja merkin frá Grefilsgilsbotni, eftir beinni línu út háfjallið, út í skarð það, sem liggur í gegnum fjallið úr Innra-Höfðagilsbotninum, í svonefnda Grýtuskál.“ Merki til norðurs, gagnvart „upprekstrarlandi“ milli Höfðagilja, ráðast af Innri-Höfðagilsá sem rennur í Höfðagili og „liggur gil það þvert fyrir botninum á svonefndum Skarðsdal, allt uppá fjall það, sem er Vestanvert við dalinn, og skilur áin Skarðsland frá Laufáskirkjulandi á fjall upp.“ Bréfið er samþykkt vegna Laufásstaðarlands, Höfðagiljalands og Litlagerðis.

Vestan Skarðs en austan Pálsgerðis er jörðin Litlagerði í Dalsmynni. Merkjum Litlagerðis er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 22. maí 1886 og þingl. 8. júní sama ár.

⁶⁸¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Bréfið er áritað um samþykki vegna Skarðs og Pálsgerðis. Eru merki til austurs og norðausturs, gagnvart Skarði, þannig: „Að austan ræður Grefilslækur frá Fnjóská og upp á háfjall“ og „Að norðan ræður fjallsbrúnin.“

Jörðin Pálsgerði liggur vestan Litlagerðis en austan Miðgerðis. Samkvæmt landamerkjabréfi Pálsgerðis frá 24. maí 1986 og þingl. 8. júní sama ár, er merkjum til norðurs er lýst í „fjallsbrúnina.“ Bréfið er áritað vegna Miðgerðis og Litlagerðis.

Jörðin Miðgerði, sem nú skiptist í Miðgerði I og II, liggur vestan Pálsgerðis og austan Borgargerðis/Ártúns. Henni er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 24. maí 1886 og þingl. 8. júní sama ár. Er merkjum til norðausturs lýst svo: „Að norðaustan ræður fjallsbrúnin.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Borgargerðis og Pálsgerðis.

Jörðin Borgargerði/Ártún liggur norðan Miðgerðis og sunnan Syðri-Grundar. Borgargerði er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 24. maí 1886 og þingl. 8. júní sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Grundar og Miðgerðis. Er merkjum til austurs lýst þannig að „fjallsbrúnin ráði.“ Ártún var stofnað árið 1930.

Jörðin Grund, sem nú skiptist í Grund og Syðri-Grund, liggur norðan Borgargerðis/Ártúns, sunnan Lómatjarnar og vestan Skarðs. Merkjum Grundar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 24. maí 1886 og þingl. 8. júní sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Lómatjarnar, Laufáss og Borgargerðis. Í landamerkjabréfi Grundar segir um merki til austurs, gagnvart Skarði: „Að austan ræður fjallsbrúnin.“ Í yngra landamerkjabréfi fyrir Grund, frá árinu 1922, segir: „Að austan ræður fjallsegginn.“

Jörðin Lómatjörn liggur norðan Grundar, sunnan Hléskóga og vestan Skarðs. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 22. maí 1886 og þingl. 8. júní sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Grundar og Hléskóga. Samkvæmt landamerkjabréfi eru merki til austurs, gagnvart Skarði, miðuð við fjallsbrúnina. Til suðurs og norðurs er miðað við stefnu „á fjall upp.“

Jörðin Hléskógar liggur norðan Lómatjarnar, sunnan Kolgerðis og vestan Skarðs. Henni er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 23. apríl 1884 og þingl. 23. maí 1885. Það er áritað um samþykki vegna Kolgerðis, Grýtubakka og Lómatjarnar. Í landamerkjabréfinu er merkjum til austurs lýst „á fjall upp.“

Jörðin Kolgerði liggur sunnan Grýtubakka, norðan Hléskóga og vestan Skarðs. Henni er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 19. maí 1885 og þingl. 23. maí sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Hléskóga og Grýtubakka. Samkvæmt landamerkjabréfinu ná mörk til austurs í Grýtuskál. Þessi merki eru í samræmi við merki Grýtubakka eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi þeirrar jarðar frá 3. desember 1889 og þingl. 17. júní 1890.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan er vísað til er landamerkjum milli jarða lýst „á fjall upp“ eða „að fjallsbrúnin ráði.“ Engar eldri heimildir liggja fyrir sem mæla þeim merkjalýsingum í mót. Óbyggðanefnd telur að orðalag í framangreindum heimildum, gagnkvæmar áritanir og staðhættir bendi til þessi að merki jarða í

Dalsmynni og í Höfðahverfi hafi verið talin ná saman, fremur en að þau lægju í ákveðinni hæðarlínu svo sem haldið hefur verið fram af hálfu íslenska ríkisins.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að umræddur hluti af þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins í máli þessu falli allur innan merkja jarða. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins.

Verður þá næst fjallað sameiginlega um eignarréttarlega stöðu þessa landsvæðis. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir þær jarðir sem hér eru til umfjöllunar voru gerð í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn ekki benda til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Landamerkjabréf jarðanna eru í flestum tilvikum samþykkt af aðliggjandi jörðum eða öfugt Bréfin voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem máli skiptir við úrlausn þessa máls. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Þá er og ljóst að eigendur jarðanna hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til fráviks frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Ekki eru heimildir um annað en að umræddar jarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á um landamerki hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Engin gögn benda til þess að land á þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins, innan merkja jarða, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land þeirra. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að á þessu landsvæði sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁶⁸² Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land það sem eigendur Skarðs, Litlagerðis, Pálsgarðis, Miðgerðis I og II, Borgargerðis/Ártúns, Grundar og Syðri-Grundar, Lómatjarnar, Hléskóga og Kolgerðis gera kröfu um eignarrétt að svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.11 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megji nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megji sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

Í tilefni af álitum umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 gaf óbyggðanefnd lögmönnum málsaðila kost á að leggja fram slíka sundurliðun málskostnaðarreikninga að unnt væri að ákvarða málskostnað til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega. Hafi slík gögn legið fyrir eða borist er úrskurður um málskostnað í kafla 7 hér á eftir ákvarðaður til einstakra málsaðila en ella sameiginlega.

⁶⁸² Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

7 ÚRSKURÐARORÐ⁶⁸³

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Upprekstrarland milli Höfðagilja, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Ytri-Höfðagilsá er fylgt þaðan sem hún fellur í Dalsá og þangað til gilið klofnar. Þaðan er tekin bein stefna til háfjallsbrúnar. Síðan er fjallsbrúninni fylgt, og í því sambandi miðað við hreppamörk og sömu afmörkun til vesturs í kröfugerð Prestsetrasjóðs, að Syðri-Höfðagilsbotni og Syðri-Höfðagilsá þangað til hún fellur í Dalsá. Loks er Dalsá fylgt þar til Ytri-Höfðagilsá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Laufáss, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði þar sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Almenningur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Að norðanverðu er Eilífsá fylgt þaðan sem hún fellur í Dalsá og þangað sem Eilífsárgilið beygist í krók suður á við. Þá eftir beinni línu úr gilskróknum upp á háfjallið. Að sunnanverðu er Ytri-Höfðagilsá fylgt þaðan sem hún fellur í Dalsá og þangað til gilið klofnar. Þaðan er tekin bein stefna til háfjallsbrúnar. Til vesturs, á milli framangreindra norður- og suðurmerkja, er háfjallinu fylgt og í því sambandi miðað við hreppamörk og sömu afmörkun til vesturs í kröfugerð Þingeyjarsveitar. Til austurs er miðað við Dalsá, þaðan sem Ytri-Höfðagilsá fellur í hana og þangað sem Eilífsá fellur í hana.

Sama landsvæði er afréttur jarða í Hálshreppi, sbr. 1. mgr. 5. gr. og b-liðar 7. gr. laga nr. 58/1998. Um rétt til upprekstrar á afréttinn og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er almenningur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málkostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Eigendur Ártúns, Hvamms, Borgargerðis, Miðgerðis II, Pálsgerðis, Brekku, Gils, Grenivíkur, Grímness, Hóls, Keflavíkur, Kussungsstaða, Láturs, Svínárness, Tindriðastaða, Þönglabakka, Finnastaða I-II, Hjalla, Hléskóga, Hringsdals, Jarlsstaða, Kolgerðis, Litlagerðis, Skarðs, Lómatjarnar, Skers, Steindyra, Prestsetrasjóður vegna Upprekstrarlands milli Höfðagilja og eigendur Þverár, kr. 2.500.000 vegna Ólafs Björnssonar hrl.

⁶⁸³ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Eigendur Brettingsstaða I-II, Jökulsár og Víkur kr. 900.000, vegna Ragnars Aðalsteinssonar hrl.

Þingeyjarsveit vegna Almennings, eigendur Eyvindarár, Heiðarhúsa, Hofs, Vestari-Króka, Þverár og Þúfu, kr. 900.000 vegna Sigurðar Jónssonar hrl.

Eigendur Miðgerðis I, Grundar og Syðri-Grundar, kr. 750.000 vegna Óskars Sigurðssonar hrl.

Eigendur Grýtubakka I-II kr. 750.000 vegna Jóns Höskuldssonar hrl.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Karl Axelsson

Benedikt Bogason

Hulda Árnadóttir

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðilaskrá

III. Skjalaskrá

II. Aðilaskrá

Þjóðlendur

Almenningur á Flateyjarðalsheiði

Ártún

Ártún

Bárðartjörn

Borgargerði

Borgargerði

Brekka

Brettingsstaðir I

Brettingsstaðir I

Brettingsstaðir I

Brettingsstaðir I

Brettingsstaðir II

Brettingsstaðir II

Brettingsstaðir II

Brettingsstaðir II

Brettingsstaðir II

Brettingsstaðir II

Brettingsstaðir II

Brettingsstaðir II

Eyvindará

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir I

Finnastaðir II

Gil

Grenivík

Grímsnes

Grund

Grýtubakki I

Grýtubakki I

Grýtubakki II

Heiðarhús

Hjalli

Hjalli

Hjalli

Hjalli

Hjalli

Hléskógar

Hléskógar

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins

Þingeyjarsveit

Benedikt Steinar Sveinsson

Kristín Björg Sigurðardóttir

Þorsteinn Arnar Jóhannesson

Benedikt Steinar Sveinsson

Kristín Björg Sigurðardóttir

Grýtubakkahreppur

Adda Krístrún Gunnarsdóttir

Ingveldur Gunnarsdóttir

Óli B. Gunnarsson

Tryggvi Gunnarsson

Elísa Eydís Gunnarsdóttir

Guðmundur Gunnarsson

Gunnar Gunnarsson

Haflíði Gunnarsson

Sigurbjörg Bjarnadóttir

Skúli Gunnarsson

Svala Björgvinsdóttir

Örn Björn Guðmundsson

Þingeyjarsveit

Bessi Jóhannsson

Guðjón Þórhallsson

Gunnhildur Garðarsdóttir

Gunnlaugur Þórhallsson

Ingunn Jónsdóttir

Jakobína Þórhallsdóttir

Sigríður Crawford Victorsdóttir

Svava Jóhannsdóttir

Svavar Þ. Þórhallsson

Þórhallur Jóhannsson

Friðrik Eyfjörð Jónsson

Grýtubakkahreppur

Grýtubakkahreppur

Grýtubakkahreppur

Guðrún Fjóla Helgadóttir

Guðrún Valdís Eyvindsdóttir

Sigurður Jónas Baldursson

Pólarhestar ehf.

Þingeyjarsveit

Brynhildur Friðbjörnsdóttir

Erla Friðbjörnsdóttir

Hólmfríður Friðbjörnsdóttir

Jón Friðbjörnsson

Ólína H. Friðbjörnsdóttir

Birna Kristín Friðriksdóttir

Guðbergur Egill Eyjólfsson

Hof
 Hóll
 Hringsdalur
 Hvammur
 Jarlsstaðir
 Jarlsstaðir
 Jarlsstaðir
 Jarlsstaðir
 Jökulsá
 Jökulsá
 Jökulsá
 Jökulsá
 Keflavík
 Kolgerði
 Kolgerði
 Kussungsstaðir
 Látur
 Litlagerði
 Lómatjörn
 Lómatjörn
 Lómatjörn
 Miðgerði I
 Miðgerði II
 Miðgerði II
 Pálsgerði
 Pálsgerði
 Skarð
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Sker
 Steindyr
 Svínárnes
 Svínárnes
 Syðri-Grund
 Tindriðastaðir
 Upprekstrarland milli Höfðagilja
 Vestari-Krókar
 Vestari-Krókar
 Vík
 Þúfa
 Þúfa
 Þverá í Hvalvatnsfirði
 Þverá í Dalsmynni

Þingeyjarsveit
 Grýtubakkahreppur
 Kári Kárasón
 Grýtubakkahreppur
 Anna Margrét Bjarnadóttir
 Friðrik Gunnar Bjarnason
 Kristinn Bjarnason
 Steinlaug Sigríður Bjarnadóttir
 Elsa Grímsdóttir
 Margrét A. Ingvarsdóttir
 Ólafur Helgi Grímsson
 Sigrún Lovísa Grímsdóttir
 Grýtubakkahreppur
 Benedikt Davíðsson
 Finnbjörg Guðmundsdóttir
 Grýtubakkahreppur
 Grýtubakkahreppur
 Skarð Dalsmynni ehf.
 Guðný Sverrisdóttir
 Sigríður Sverrisdóttir
 Valgerður Sverrisdóttir
 Sævar Magnússon
 Benedikt Steinar Sveinsson
 Kristín Björg Sigurðardóttir
 Benedikt Steinar Sveinsson
 Kristín Björg Sigurðardóttir
 Skarð Dalsmynni ehf.
 Aðalbjörg Jóhannesdóttir
 Anna Halla Jóhannesdóttir
 Anna Lísbet Axelsdóttir
 Ásgeir Axelsson
 Ásmundur Halldór Einarsson
 Ósk Hallsdóttir
 Pétur Axelsson
 Sigríður Axelsdóttir
 Sigurlína Axelsdóttir
 Steinunn Axelsdóttir
 Kristján Óskarsson
 Grýtubakkahreppur
 Kári Kárasón
 Sævar Magnússon
 Grýtubakkahreppur
 Prestsetrasjóður
 Arnór Erlingsson
 Elín Eydal
 Ásta Pétursdóttir
 Arnór Erlingsson
 Elín Eydal
 Elín Þórhallsdóttir
 Arnór Erlingsson

Þverá í Dalsmynni
Þönglabakki

Elín Eydal
Grýtubakkahreppur

III. Skjalaskrá⁶⁸⁴

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 1.11.2006.
- 1(1) Skjalaskrá, ódags. en móttækin 7.11.2006.
- 1(2) Tilvísanaskrá, dags. 1.11.2006.
- 1(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 15.6.2006. Tilkynning um meðferð á svæði VI.
- 1(4) Beiðni lögmanns fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um frest til skila á þjóðlendukröfum á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 6.9.2006.
- 1(5) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðuneytisins, frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 14.9.2006.
- 1(6) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðuneytisins, frekari frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 12.10.2006.
- 1(7) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 11.6.2007.
- 1(8) Hrd. 329/2005. Varðandi mörk Grýtubakka I-II og Grenivíkur á Leirdalsheiði, dags. 21.9.2006.
- 1(9) Bréf fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um þjóðlendukröfur á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 1.11.2006.
- 1(10) Yfirlýsing vegna leiðréttingar á staðsetningu kröfulínupunkts 10A á korti, ásamt korti, dags. 22.1.2008.
- 1(11) Yfirlýsing vegna leiðréttingar á staðsetningu kröfulínupunkts 19 á korti, ásamt korti sjá skjal 1(10), dags. 22.1.2008.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 16.11.2007.
- Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):*
- 2(1) Almennir á Flateyjarðalsheiði, dags. 6.12.1882. (*Merkt 1*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(2) Bárðartjörn í Höfðahverfi, dags. 26.5.1902. (*Merkt 2*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(3) Borgargerði, dags. 24.5.1886. (*Merkt 3 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(4) Botn í Fjörðum, dags. 17.1.1890. (*Merkt 4 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(5) Brekka í Fjörðum, dags. 19.11.1889. (*Merkt 5 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(6) Brettingsstaðir í Hálshreppi, dags. 14.4.1885. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(7) Eyvindará (Laufáshagi) á Flateyjarðal, dags. 5.5.1886. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(8) Finnastaðir á Látraströnd, dags. nóv.1883. (*Merkt 8 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(9) Garðsvík, vegna lands milli Mógilja. Landamerkjamál milli Garðsvíkur og Miðvíkur, dags. 7.9.1938. (*Merkt 9 a-d*).
- 2(10) Gil í Fjörðum, dags. 19.5.1885. (*Merkt 10*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(11) Dómur milli Grenivíkur og Jarlsstaða annars vegar og Hvamms hins vegar, dags. 21.9.1883. (*Merkt 11 a-k*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(12) Grenivík í Höfðahverfi, dags. 14.5.1890. (*Merkt 12 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(13) Grímsnes á Látraströnd, dags. 16.6.1884. (*Merkt 13*), ásamt óstaðfestri uppskrift

⁶⁸⁴ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í réttari númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(14) Grund, dags. 24.5.1886. (*Merkt 14 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(15) Grund, dags. 3.7.1922. (*Merkt 15*).
- 2(16) Grýtubakki í Höfðahverfi, dags. 3.12.1889. (*Merkt 16*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(17) Heiðarhús á Flateyjardalsheiði, dags. 5.5.1886. (*Merkt 17*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(18) Hjalli á Látraströnd, dags. jan.1884. (*Merkt 18 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(19) Hléskógar í Höfðahverfi, dags. 23.4.1884. (*Merkt 19 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(20) Hof í Flateyjardal, dags. 2.1.1884. (*Merkt 20 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(21) Hóll í Fjörðum, dags. 21.9.1889. (*Merkt 21 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(22) Hringisdalur á Látraströnd, dags. 3.1.1890. (*Merkt 22 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(23) Hvammur í Höfðahverfi, dags. 31.5.1884. (*Merkt 23 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(24) Kolgerði í Höfðahverfi, dags. 19.5.1885. (*Merkt 25 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(25) Höfði í Höfðahverfi, dags. 19.5.1885. (*Merkt 26 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(26) Jarlsstaðir í Höfðahverfi, dags. 12.6.1890. (*Merkt 27*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(27) Jökulsá á Flateyjardal, dags. 31.3.1890. (*Merkt 29*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(28) Jökulsá á Flateyjardal, dags. 25.6.1922. (*Merkt 30*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(29) Kaðalsstaðir í Fjörðum, dags. 10.6.1889. (*Merkt 31*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(30) Kambsmýrar á Flateyjardalsheiði, dags. 20.4.1885. (*Merkt 32 a-b*), ásamt a-b óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(31) Kussungsstaðir í Fjörðum, dags. 23.11.1889. (*Merkt 33 a-b*), ásamt a-b óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(32) Laufás, dags. 23.1.1893. (*Merkt 34 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(33) Laufáskirkjuland, dags. 5.5.1886. (*Merkt 35 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(34) Litlagerði í Dalsmynni, dags. 22.5.1886. (*Merkt 36*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(35) Pálsgerði í Dalsmynni, dags. 24.5.1886. (*Merkt 37 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(36) Lómatjörn í Höfðahverfi, dags. 22.5.1886. (*Merkt 38*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(37) Miðgerði, dags. 24.5.1886. (*Merkt 39*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(38) Skarð í Dalsmynni, dags. 13.3.1886. (*Merkt 40 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(39) Sker/Þernusker á Látraströnd, dags. 22.8.1883. (*Merkt 41 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(40) Svínárnes á Látraströnd, dags. 10.10.1883. (*Merkt 42*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(41) Tindriðastaðir í Fjörðum, dags. 1.6.1886. (*Merkt 43*), ásamt óstaðfestri uppskrift

- a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(42) Vestari-Krókar á Flateyjarðalsheiði, dags. 7.5.1886. (*Merkt 44 a-b*), ásamt
a-b óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(43) Vestari Krókar á Flateyjarðalsheiði, dags. 9.12.1922. (*Merkt 45*), ásamt
a-b óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(44) Vík á Flateyjarðal, dags. 24.3.1890. (*Merkt 46 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift
a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(45) Vík á Flateyjarðal, dags. 1.6.1922. (*Merkt 47*).
- 2(46) Þúfa á Flateyjarðalsheiði, dags. 4.1.1883. (*Merkt 48*), ásamt óstaðfestri uppskrift
a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(47) Þverá í Dalsmynni, dags. 4.1.1883. (*Merkt 49 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift
a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(48) Þverá í Fjörðum, dags. 1.6.1886. (*Merkt 50*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá
a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(49) Þönglabakki í Fjörðum, dags. 16.12.1889. (*Merkt 51*).
- 2(50) Keflavík í Fjörðum, dags. 16.1.1890. (*Merkt 56*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá
a-b sýslumanninum á Húsavík.
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(51) Landamerkjabréf Botns í Þorgeirsfirði, dags. 17.1.1890. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(52) Umsögn um landamerki Grenivíkur og Hvamms, dags. 20.12.1833, ásamt
a-b uppskrift. (*Merkt 2*).
- 2(53) Landamerkjabréf Keflavíkur, dags. 16.1.1890. (*Merkt 3*).
- Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 2(54) Sala á hálfu Skarði, tekið er fram um afrétt, dags. 7.7.1829, ásamt uppskrift.
a-b (*Merkt 1 a-b*).
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(55) Jarðamat 1804 úr Hálshreppi: Þverá, Þúfa, Vestaríkrókar, Heiðarhús,
a-b Brettingsstaðir, Jökulsá, Vík, Hof, Kambsmýrar, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-j*).
- 2(56) Jarðamat 1804 úr Grýtubakkahreppi: Grenivík, Finnastaðir, Hjalli, Hringsdalur,
a-b Svínárnes, Steindyr, Miðhús, Sker, Grímsnes, Látur, Keflavík, Hóll í Fjörðum,
Botn, Þönglabakki, Brekka, Eyri/Arnareyri, Tindriðastaðir, Kaðalsstaðir, Þverá,
Kussungsstaðir, Gil, Jarlsstaðir, Hvammur, Bárðartjörn, Grýtubakki, Grýta,
Kolgerði, Hlíðskógar/Hléskógar, Lómatjörn, Grund, Borgargerði, Miðgerði,
Pálsgerði, Litlagerði, Skarð, Laufás, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-kk*).
- 2(57) Jarðamat í Hálshreppi 1849: Þverá, Þúfa, Vestaríkrókar, Heiðarhús, Eyvindará,
a-b Brettingsstaðir, Jökulsá, Vík og Hof. Í sveitarlýsingu er Hálshreppur sagður að
kalla sjálffær að afréttarlandi og lýst er gæðum og ókostum sveitarinnar, ásamt
uppskrift. (*Merkt 1 a-f*).
- 2(58) Jarðamat í Grýtubakkahreppi 1849: Laufás, Höfði, Grenivík með
a-b Grenivíkurkoti, Finnastaðir, Hjalli, Hringsdalur, Svínárnes, Steindyr, Sker með
Miðhúsum, Grímsnes, Látur, Keflavík, Botn, Hóll í Þorgeirsfirði, Þönglabakki,
Brekka, Eyri/Arnareyri, Kaðalsstaðir, Tindriðastaðir, Þverá, Kussungsstaðir, Gil,
Jarlsstaðir, Hvammur, Bárðartjörn, Grýtubakki, Grýta, Kolgerði, Hléskógar,
Lómatjörn, Grund, Borgargerði, Miðgerði, Pálsgerði, Litlagerði og Skarð.
Prestssetrin Laufás og Höfði áttu jarðir og ítök á þessu svæði, en ekki er vikið að
því jarðalýsingunum. Í sveitarlýsingu segir, að sveit þessi eigi afréttarland fyrir
sig, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-q*).
- 2(59) Jarðamat í Hálshreppi 1916-1918: Þverá, Þúfa, Vestaríkrókar, Heiðarhús,
Eyvindará, Kambsmýrar. (*Merkt 3 a-e*).
- 2(60) Jarðamat í Flateyjarhreppi 1916-1918: Hof, Brettingsstaðir, Jökulsá. Vík. (*Merkt 4 a-d*).
- 2(61) Jarðamat í Grýtubakkahreppi 1916-1918: Laufás, Grenivík, Finnastaðir, Hjalli,
Hringsdalur, Svínárnes, Steindyr, Sker, Grímsnes, Látur, Keflavík, Hóll, Botn,
Þönglabakki, Brekka, Tindriðastaðir, Þverá, Kaðalsstaðir, Kussungsstaðir, Gil,
Jarlsstaðir, Hvammur, Bárðartjörn, Grýtubakki, Kolgerði, Hléskógar, Lómatjörn,

Grund, Borgargerði, Miðgerði, Pálsgærði, Litlagerði, Skarð. Athugandi er að í lýsingu Hóls í Þorgeirsfirði er vitnað til landamerkjabréfs, þinglýsts 1890, en það bréf finnst ekki. Hins vegar var á því ári þinglýst bréfi Hóls í Höfðahverfi. Virðist því hafa verið um einhvern rugling að ræða. (*Merkt 5 a-cc*).

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):

- 2(125) a-b Manntalsþing að Grýtubakka, dags. 27.5.1739. Lesin upp lögfesta ábúandans á Pálsgærði, ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-c*).
- 2(126) a-b Manntalsþing að Hálsi í Fnjóskadal, dags. 23.5.1788. Talið bráðnauðsynlegt að peningastyrkur fáið til þess að Heiðarhús leggist ekki í eyði en það er talið mikilvægt ferðamönnum að byggð haldist þar, ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-c*).
- 2(127) a-b Manntalsþingsréttur að Grýtubakka í Höfðahverfi, dags. 17.5.1794. Ábúandi Grímsness klagar að hreppsúar nokkrir leggi það í vana sinn að sleppa afréttarlömbum sínum í Grímsnesland, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-c*).
- 2(128) a-b Manntalsþingsréttur að Svalbarði við Eyjafjörð, dags. 22.5.1797. Bóndinn á Gautsstöðum kvartar yfir því að íbúar þingsóknarinnar reki ekki ótemjur sínar á afrétt á sumrum, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(129) a-b Manntalsþingréttur á Grýtubakka, dags. 19.5.1806. Áhrærandi greiðslu fyrir unnið greni í Draflastaðalandeign, ásamt uppskrift. (*Merkt 30*).
- 2(130) a-b Manntalsþingréttur á Grýtubakka, dags. 22.4.1807. Áhrærandi greiðslu fyrir unnið greni í afrétt Laufáskirkju á milli svokallaðra Höfðagilja við Flateyjardalsheiði, ásamt uppskrift. (*Merkt 31 a-b*).
- 2(131) a-b Manntalsþingsréttur á Hálsi í Fnjóskadal, dags. 27.5.1811. Úrskurður sýslumanns um að hreppstjórar eigi að hafa umsjón með rekstri á afréttir, ásamt uppskrift. (*Merkt 36 a-c*).
- 2(132) a-b Landamerkjadómur að Jarlsstöðum, dags. 21.5.1970. Fyrir tekið málið nr. 1/1970 að ákveða merkivörður á landamærum Grenivíkur og Jarlsstaða vegna þess að landamerkjavörður þær sem umgetur í landamerkjabréfum jarðanna eru nú horfnar. (*Merkt 58 a-b*).
- 2(148) a-b Manntalsþing að Grýtubakka í Höfðahverfi, dags. 8.6.1735. Upplesin lögfesta fyrir Grenivík ásamt landi jarðarinnar á Leirdalsheiði, þ.e. Trölladal allan og Grenivíkurtungur, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-c*).
- 2(149) a-b Manntalsþing að Grýtubakka í Höfðahverfi, dags. 2.5.1798. Lesin upp lögfesta Grenivíkur. Takmarka getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 25*).

Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):

- 2(62) Afhending Laufáss 1550?. Þar kemur eftirfarandi fram: „Kýrkia J Lauffäse þa Sr. Jon Sugurdsson tok vid, Enn Hra Olafur afhendti Á allt heima land, og Jarðer sem Mäldagar Vÿsa til. ...“ Uppskriftin er staðfest á Hólum, dags. 30.4.1678. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(63) Úttekt Laufáss, dags. 29.5.1676. Talin eru kúgildi á kirkjujörðum: Nolli, Þorsteinsstöðum, Lómatjörn, Grund, Pálsgærði, Borgargerði, Miðgerði og Eyvindará. (*Merkt 2 a-c*).
- 2(64) a-b Vísitasía Björns Þorleifssonar biskups í Laufási, dags. 21.5.1701, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-d*).
- 2(65) a-b Afrit af skilum Geirs Markússonar á tekjum Laufáskirkju, dags. 2.9.1730, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(66) a-b Greinargerð um Laufásprestakall 1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(67) a-b Greinargerð um Laufásprestakall 1795, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(68) a-b Lögfesta Jóns Magnússonar á Laufásprestakalli, gerð eftir 1637, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(69) a-b Lögfesta Markúsar Geirssonar á Laufásprestakalli, dags. 22.4.1678, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(70) Lögfesta Þorsteins Geirssonar á Laufásprestakalli 1686, ásamt uppskrift. (*Merkt*

- a-b 9 a-b).
- 2(71) Lögfesta Geirs Markússonar á Laufásprestakalli 1713, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
- a-b 2(72) Lögfesta Stefáns Einarssonar á Laufásprestakalli, dags. 11.5.1751, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-b*).
- a-b 2(73) Lögfesta Jóns Vídalíns á Laufásstað, dags. 1.6.1764, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-c*).
- a-b 2(74) Lögfesta Jóns Egilssonar á Laufásstað, dags. 11.6.1770, ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-b*).
- 2(75) Lögfesta Stefáns Halldórssonar á Laufásstað, dags. 11.5.1786. Lögfestan er að mestu samhljóða næstu lögfestum á undan. Þó er ágangurinn á Kussungsstöðum ekki nefndur sérstaklega. (*Merkt 14 a-b*).
- 2(76) Lögfesta Hannesar Schevings á Laufásstað, dags. 2.5.1798. Lögfestan er áþekk lögfestu Stefáns Halldórssonar. Þó segir um selförina: „Seland edur Selför á Flateyrdals Heide edur Króka Fialle, ...“ (*Merkt 15 a-c*).
- 2(77) Lögfesta Gunnars Hallgrímssonar á Laufásstað, dags. 19.6.1818. Lögfestan er öðru vísi uppbyggð en hinar fyrri en innihald hið sama og í þeim síðustu, nema selstaðan á Flateyrdalsheiði er sögð í Krókalandi. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(78) Lögfesta Gunnars Gunnarssonar á Laufásstað, dags. 22.5.1840. (*Merkt 17 a-c*).
- 2(79) Lögfesta Gunnars Gunnarssonar á Laufásstað, dags. 21.5.1841. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(80) Byggingarbréf fyrir Eyvindará 1823. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(81) Laufásprestur leigir Brettingsstaðabóna Eyvindarárland, dags. 3.12.1878. (*Merkt 20*).
- 2(82) Byggingarbréf fyrir Heiðarhúsum, dags. 14.3.1876. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(83) Vitnisburður Vigdísar Grímsdóttur um landamerki Kussungsstaða, dags. 2.9.1747, ásamt uppskrift. (*Merkt 22*).
- a-b 2(84) Lögfesta Jóns Egilssonar Laufásprests á Kussungsstöðum, dags. 17.7.1776, ásamt uppskrift. (*Merkt 23*).
- a-b 2(85) Skjöl varðandi Kussungsstaði 1822 með afritum eldri skjala. Fyrst er byggingarbréf, dags. 6.6.1822. Þar kemur ekkert fram um mörk jarðarinnar, en hún er sögð kölluð Laufáskirkju heimaland. Þá er lögfesta, dags. 6.6.1822. Þá er ýmislegt varðandi rekann Eyrarstúf, ásamt uppskrift. (*Merkt 24 a-d*).
- 2(86) Bann Laufássprests við grasatekju í landinu milli Höfðagilja, dags. 6.6.1842, ásamt uppskrift. (*Merkt 25 a-b*).
- a-b 2(87) Leigusamningur um landið milli Höfðagilja til tveggja ára, 1882-1884, dags. 15.6.1882. Laufásprestur leigusali (*Merkt 26*).
- 2(88) Lýsing á merkjum Almennings á Flateyrdalsheiði, ódags, ásamt uppskrift. (*Merkt 27*).
- a-b 2(89) Vitnisburður Sigurðar Hallgrímssonar og Þorkels Bjarnasonar um land Kaðalsstaða í Fjörðum í ágúst 1694, ásamt uppskrift. (*Merkt 28*).
- a-b 2(90) Afrit af samþykkt gerðri á Höfða í Höfðahverfi að setja ágreining milli Kaðalsstaða og Grýtubakka í dóm, dags. 5.8.1694, ásamt uppskrift. (*Merkt 29*).
- a-b 2(91) Afrit af úrskurði í landamerkjadeilu Kaðalsstaða og Grýtubakka, dags. 15.4.1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 30 a-b*).
- a-b 2(92) Vitnisburður um land Kaðalsstaða, dags. 13.4.1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 31*).
- a-b 2(93) Mótmæli Hallgríms Thorlaciusar prests á Hrafnagili gegn lögfestu Halldórs Pálssonar á Grýtubakka, dags. 28.9.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 32 a-b*).
- 2(94) Bréf Steingríms Jónssona biskups til Hallgríms Thorlaciusar prests á Hrafnagili vegna deilu um Kaðalsstaðasel, dags. 12.3.1841, ásamt uppskrift. (*Merkt 33 a-b*).
- a-b 2(95) Afrit af lögfestu séra Erlends Jónssonar á Hrafnagili fyrir Kaðalsstöðum með Kaðalsstaðaseli, dags. 11.5.1773. Mörk ekki tiltekin, ásamt uppskrift. (*Merkt 34 a-b*).
- a-b 2(96) Landamerkjabréf Kaðalsstaða, dags. 10.6.1889, í frumriti. Samþykkt af

eigendum Grýtubakka, Þverár, Tindriðastaða og Brekku og umráðamanni reka Laufásskirkju. (*Merkt 35 a-b*).

Vísitasíubækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):

- 2(97) Grýtubakki [1590]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590-1616, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(98) Hrafnagil [1595]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590-1616, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-c*).
- 2(99) Laufás 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-d*).
- 2(100) Hrafnagil [1662]. Vísitasíubók Gísla Þorlákssonar 1659-1683, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(101) Höfði í Höfðahverfi [1665]. Vísitasíubók Gísla Þorlákssonar 1659-1683, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(102) Grýtubakki, dags. 11.7.1675. Vísitasíubók Gísla Þorlákssonar 1659-1683, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(103) Hrafnagil, dags. 27.4.1685. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-e*).
- 2(104) Laufás, dags. 10.4.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-e*).
- 2(105) Grýtubakki, dags. 12.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(106) Höfði í Höfðahverfi, dags. 12.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
- 2(107) Laufás, dags. 13.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-c*).
- 2(108) Laufás, dags. 4.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-c*).
- 2(109) Grýtubakki, dags. 4.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-c*).
- 2(110) Höfði í Höfðahverfi 5. ágúst 1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-c*).
- 2(111) Hrafnagil, dags. 12.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 15 a-d*).
- 2(112) Grýtubakki, dags. 19.5.1702. Vísitasíubók Björns Þorleifssonar 1699-1710, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-e*).
- 2(113) Laufás, dags. 11.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-d*).
- 2(114) Höfði í Höfðahverfi, dags. 12.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-c*).
- 2(115) Grýtubakki, dags. 12.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(116) Hrafnagil, dags. 25.8.1718. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a-c*).
- 2(117) Höfðakirkja í Höfðahverfi, dags. 26.8.1748. Vísitasíubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-d*).
- 2(118) Grýtubakki, dags. 27.6.1748. Vísitasíubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 22 a-c*).
- 2(119) Þönglabakki, dags. 5.8.1748. Vísitasíubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(120) Hrafnagil, dags. 5.7.1749. Vísitasíubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 24 a-c*).
- 2(121) Laufás, dags. 30.8.1760. Vísitasíubók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 25 a-e*).
- 2(122) Hrafnagil, dags. 4.9.1761. Vísitasíubók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns

- a-b Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 26 a-c*).
- 2(123) Hrafnagil, dags. 1.8.1769. Vísitásiubók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns a-b Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 27 a-c*).
- 2(124) Grýtubakki í Höfðahverfi, dags. 12.8.1828. Vísitásiubók Steingríms Jónssonar a-b og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 28 a-d*).
- Skjalasöfn presta og prófesta (skjalaflokkur A.9.):*
- 2(174) Gil í Fjörðum. Prófastsvísitasía í Höfða 1753, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-*). a-b
- 2(175) Höfði. Afhending staðar 1760. Afhentur dómur og málsskjöl varðandi reka milli a-b Fossár og Skerðulækjar, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(176) Gil í Fjörðum. Afhending Höfða 1804: Um byggingu Gils, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 3 a-c*).
- 2(177) Gil í Fjörðum. Afhending Höfða 1840. Umsögn um kirkjukúgildi, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(178) Jórunnarstaðir og Kúsveinsstaðir í Fjörðum. Prófastsvísitasía á Grýtubakka 1753. a-b Vitnað er til gjafabréfs Jóns biskups Arasonar frá 1533, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-c*).
- 2(179) Grýtubakkakirkjustóll. Máldagabrot fært á eftir biskupsvísitasíu árið 1829. a-b Umsögn um afrétt Grýtubakka móts við Kaðalsstaði og eign á Leirdalsheiði, sem og reka austur að Gjögnum m.m. Sagt frá 1522. Upplesið á þingi 1725, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(180) Laufás. Skrá séra Magnúsar Ólafssonar yfir eignir Laufáskirkju 1635. Þar er a-b vikið að jörðum og heimalöndum Laufáss, m.a. Eyvindará, Íshóli, landi milli Höfðagilja og sögð landamerki Kussungsstaða, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-c*).
- 2(181) Makaskiptabréf fyrir Íshóli og Heiðarhúsum, dags. 7.6.1875. (*Merkt 8 a-b*). a-b
- 2(182) Þönglabakki. Landamerkjalyking líklega skrifuð um 1748, þegar almennt var a-b farið að færa og varðveita kirkjustóla, ásamt uppskrift. (*Merkt 9*).
- 2(231) Laufás. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. Afréttur og a-b selstaða á Flateyjarðalsheiði. (*Merkt 10*).
- 2(232) Höfði í Höfðahverfi. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. a-b Afréttur fram frá Hvalvatnsfirði. (*Merkt 11*).
- 2(233) Þönglabakki. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. Landkostir a-b sumar og vetur í meðallagi. (*Merkt 12*).
- 2(234) Höfði. „ÞýngEýar Sýslu Kýrkna Reveneur Beneficiatorum og Proprietariorum a-b Epter Befalningu Ifervalldsens Samannskrifadur Anno 1726.“ Kirkjan á enga lögbýlisjörð en heimalönd, stundum byggð, stundum óbyggð. (*Merkt 13*).
- 2(235) Grýtubakki. „ÞýngEýar Sýslu Kýrkna Reveneur Beneficiatorum og a-b Proprietariorum Epter Befalningu Ifervalldsens Samannskrifadur Anno 1726.“ Kirkjan á eyðikotin Jórunnarstaði og Kúsveinsstaði í Eystrifjörðum. (*Merkt 14*).
- 2(236) Prófastsvísitasía á Þönglabakka, dags. 19.9.1735. Vísað til nokkurra lögfestna. a-b (*Merkt 15 a-b*).
- 2(237) Höfði. Reikningar kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi febrúar 1723–febrúar 1724 a-b gerðir að skipun biskups og amtmanns 1726. Kolgerði, Brekka, Tindriðastaði, Þverá, Gilsland afbýli eða heimalönd staðarins. (*Merkt 16*).
- 2(238) Grýtubakki. Reikningar kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi febrúar 1723–febrúar a-b 1724 gerðir að skipun biskups og amtmanns 1726. Kirkjan á eyðikotin Kúsveinsstaði og Jórunnarstaði. (*Merkt 17*).
- 2(239) Laufás. Reikningar kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi febrúar 1723–febrúar 1724 a-b gerðir að skipun biskups og amtmanns 1726. Talin afbýli staðarins og jarðir. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(240) Prófastsvísitasía í Laufási 1735. Taldar jarðeignir kirkjunnar og heimalönd, nefnt a-b afréttarítak á Flateyjarðalsheiði. (*Merkt 19 a-b*).

- 2(241) a-b Prófastsvísitasía í Höfða 1735. Prestur segir kirkjuna eiga allt heimaland til vissra takmarka, engin lögbýli í því plássi. (*Merkt 20 a-c*).
- 2(242) a-b Prófastsvísitasía á Þönglabakka, dags. 23.8.1739. Til eru fjórar lögfestur fyrir heimalandi. (*Merkt 21 a-b*).
- Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10.):*
- 2(246) a-b Heiðarhús og Íshóll. Umsókn Jóns Benediktssonar á Stóruvöllum um makaskipti á Íshóli og Heiðarhúsum, dags. 23.1.1874, send Laufáspresti. Bréf Laufásprests til stiftsyfirvalda, dags. 7.3.1874, þar sem mælt er með skiptunum. Efnisatriðin koma fram í bréfi stiftsyfirvalda til landshöfðingja, dags. 16.9.1874, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-d*).
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):*
- 2(133) Sala hálfra Brettingsstaða í Flateyjarhreppi. Afsal, dags. 4.8.1913 og lýsing jarðarinnar, dags. 29.5.1912. (*Merkt 1 a-d*).
- 2(134) Sala Miðgerðis. Afsal, dags. 31.5.1915 og lýsing jarðarinnar, dags. 3.5.1913. (*Merkt 2 a-f*).
- 2(135) Sala Pálsgerðis. Afsal, dags. 31.5.1915 og lýsing jarðarinnar, dags. 5.5.1913. (*Merkt 3 a-e*).
- 2(136) Sala Kussungsstaða. Afsal, dags. 2.9.1915 og lýsing jarðar, dags. 26.12.1913. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(137) Sala Þverár í Hvalvatnsfirði. Afsal, dags. 2.5.1916 og lýsing jarðarinnar, dags. 22.5.1915. (*Merkt 5 a-d*).
- 2(138) Sala Kaðalsstaða. Afsal, dags. 24.6.1913 og lýsing jarðarinnar, dags. 19.5.1911. (*Merkt 6 a-e*).
- 2(139) Sala Grenivíkur. Bréf séra Árna Jóhannssonar til Stjórnarráðsins um jarðakaupin, lýsing jarðarinnar, dags. 12.7.1913 og metið eftirgjald lands þess sem presturinn óskar kaups á, dags. 14.7.1913. (*Merkt 7 a-j*).
- 2(140) Litlagerði, afsal fannst ekki. Lýsing jarðarinnar, dags. 3.6.1916. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(141) Kolgerði, afsal fannst ekki. Lýsing jarðarinnar, dags. 30.5.1916. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(142) Grund, afsal fannst ekki. Lýsing jarðarinnar, dags. 4.10.1915 og bréf séra Árna Jóhannessonar á Þönglabakka, dags. 27.11.1916 þar sem hann gerir athugasemdir við landamerki jarðarinnar frá 1886. (*Merkt 10 a-e*).
- 2(143) Heiðarhús. Bréf biskups, dags. 26.1.1910 um að timbur úr bæjarhúsum eyðijarðarinnar Heiðarhúsa sé látið Hálshreppi falt til sæluhúsbyggingar og sæluhússhalds í Heiðarhúsum og samþykki Stjórnarráðs, dags. 8.2.1910. (*Merkt 11 a-e*).
- 2(151) Tvö bréf frá Pétri Jónssyni umboðsmanni Norðursýslumboðsins til Stjórnarráðsins. Hið fyrra frá 23.8.1906, greinir frá því að jörðin Keflavík hafið farið í eyði í kjölfar mikils grjótfoks á túnið og ekki hafi tekist að fá ábúanda á þessa afskekktu jörð. Í svarbréfi sínu ráðleggur Stjórnarráðið honum að bjóða jörðina til leigu án endurgjalds fyrstu tvö árin. Í seinna bréfinu, dags. 4.9.1907, segir Pétur að ráð þetta hafi ekki virkað og leggur til að landið sé selt á leigu sem afréttarland og fellst Stjórnarráðið á það. (*Merkt 13 a-h*).
- 2(244) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta. (*Merkt 1 a-c, almennt*).
- 2(245) Svarbréf Sýslumannsins í Þingeyjarsýslu, dags. 6.4.1920, við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919. (*Merkt 1 b, almennt*).
- 2(247) a-b Heiðarhús og Íshóll í Bárðardal. Bréf stiftsyfirvalda til landshöfðingja, dags. 16.9.1874 varðandi makaskipti á Íshóli og Heiðarhúsum á Flateyjarðalsheiði, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-b*).
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16.):*
- 2(150) Kirkjureikingur Grýtubakka, dags. 12.5.1611. Getið um jarðeignir kirkjunnar eftir kirkjureikningi frá 1569. (*Merkt 1 a-e*).
- 2(152) Bréf biskups Íslands til sýslumannsins í Þingeyjarsýslu. Tiltekin ítök kirkna lýst, dags. 4.5.1954.

Jarðabréf og máldagar (skjalaflokkur B.1):

- 2(183) Máldagar Auðunar rauða. Flateyjakirkja (1318). (Í.f. II. b., bls. 441).
- 2(184) Máldagar Auðunar rauða. Þönglabakkakirkja, Grýtubakkakirkja, Höfðakirkja og Laufáskirkja (1318). (Í.f. II. b., bls. 443-447).
- 2(185) Kaupbréf, dags. 21.4.1345. Grýtubakka getið. (Í.f. II. b., bls. 788-789).
- 2(186) Látur er nefnt í tylftatali um Ísland (1312) en varla átt við jörðina. (Í.f. III. b., bls. 18).
- 2(187) Vík seld fyrir 7 ásauðarkúgildi, 7 kýr og 6 geldfjárkúgildi (20 hundruð), dags. 21.2.1381. (Í.f. III. b., bls. 359).
- 2(188) Kaðalsstaðir ásamt Syðrilátrum seldir, dags. 24.2.1391 „med ollum þeim vmmerkium. gognum oc gædum sem biarne vard fremst eigandi at til fialls oc fioru“ (merkja ekki getið). (Í.f. III. b., bls. 455-456).
- 2(189) Skrá um Grundarreka og reka og ítakaskrá Espihóls í Eyjafirði, dags. 24.2.1391. (Í.f. III. b., bls. 457-459).
- 2(190) Máldagar Péturs Nikulássonar. Laufáskirkja og Höfðakirkja. (Í.f. III. b., bls. 566-569).
- 2(191) Máldagar Péturs Nikulássonar. Grýtubakkakirkja. (Í.f. III. b., bls. 570-571).
- 2(192) Sálugjafarbréf Halldórs prests Loftssonar, dags. 8.12.1403. Gefur Þönglabakkakirkju „iord aa fiardarbotni med þeim kugildum sãm þar standa med“. (Í.f. III. b., bls. 685).
- 2(193) Kaupmálabréf Ólafs Sigurðssonar og Jórunnar Brynjólfsdóttur, dags. e. 14.2.1381. Þriðjungur í Ytrilátralandi og rekum lagður. (Í.f. IV. b., bls. 13).
- 2(194) Vísitasíugerð Jóns Vilhjálmssonar 1429. Laufáskirkja. (Í.f. IV. b., bls. 373).
- 2(195) Grímsnes nefnt í vitnisburði um jarðir, sem eiginmaður hefur fengið konu sinni í staðinn fyrir heimanfylgjujarðir, sem hann hefur selt, dags. 10.1.1445 (7.9.1446). (Í.f. IV. b., bls. 663-664).
- 2(196) Reikningur Möðruvallaklausturs, dags. 6.11.1447. (Í.f. IV. b., bls. 710-712).
- 2(197) Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Höfðakirkja (1461). (Í.f. V. b., bls. 263).
- 2(198) Máldagar Ólafs Rögnvaldssonar. Þönglabakkakirkja, Grýtubakkakirkja og Laufáskirkja (1461). (Í.f. V. b., bls. 264-269).
- 2(199) Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Munkaþverárklaustur á skóg að Skuggabjörgum í ákveðnu takmarki og miðað við Þverá í Dalsmynni (1461). (Í.f. V. b., bls. 303-304).
- 2(200) Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Máldagi Hrafnagils: „Gaf bryniolfur magnusson j sitt testamentum jordena kadalstade hrafnagils kirkju med rekum oc ollum þeim gognum oc gædum sem greindri jordu fylger oc fylgt hefer ath fornu oc nyiv er liggur j þonglabacka kirkjusokn.“ (1461). (Í.f. V. b., bls. 315-317).
- 2(201) Skrá um hálfkirkjur og bænhús. Bænhús í Keflavík, á Látrum, Svínárnesi, Hringsdal, Hjalla, hálfkirkja í Grenivík, ekki uppi, bænhús á Bárðartjörn, Bænhús í Hvammi (1461). (Í.f. V. b., bls. 356).
- 2(202) Arfaskipti, dags. 16.9.1463 (25.2.1464). Miðhús og Svínárnes nefnd. (Í.f. V. b., bls. 392-394).
- 2(203) Makaskipti, dags. 10.5.1464 (23.1.1471). Þernusker og Skarð selt. (Í.f. V. b., bls. 418-419).
- 2(204) Vitnisburður um kaupmálagjörning Bjarna Ólasonar og Margrétar Loftsdóttur, dags. 8.5.1471. Þverá í Dalsmynni, Heiðarhús og Vík. (Í.f. V. b., bls. 610-611).
- 2(205) Vitni leidd að því að Þverá í Dalsmynni, Heiðarhús og Vík hafi verið lögð í kaupmála, dags. 17.5.1471. (Í.f. V. b., bls. 611-612).
- 2(206) Máldaga- og kaupbréf fyrir Þórisstöðum/Þóroddsstöðum á Svalbarðsströnd, dags. 22.4.1473. „Svo og ætti Þorestader landeign ut a Flateyardalsheidi og gielldfiär rekstur a millum mögilia til motz vid Gardswijk.“ (Í.f. V. b., bls. 693-694).
- 2(207) Fjórðungur í Grenivík seldur með ítökum, virðist metinn til 17 hundraða, og skógarpartur í Bárðartjarnarlandi lagður með fjórðungi Grenivíkur við sölu, dags. 30.9.1473. (Í.f. V. b., bls. 719-720).

- 2(208) Finnastaðir með öllum gögnum og gæðum goldnir Hólakirkju í frændsemispell, dags. 20.8.1478. (Í.f. V. b., bls. 151-152).
- 2(209) Tylftardómur um Hléskóga í arfsmáli, dags. 28.4.1488. (Ekkert vikið að mörkum). (Í.f. VI. b., bls. 614-618).
- 2(210) Skarð í Fnjóskadal, 20 hundruð, Mýri í Bárðardal, 16 hundruð, og fjögur málnytukúgildi goldin fyrir Stóruvoga á Vatnsleysuströnd, dags. 4.10.1489 (24.3.1491). „sagdi hvorki þeirra odrv til landamerkia aa greindvm jordvm en hvort selde odrv epter því sem jardernar ætti oc þeim hefde fylgt at forv oc nyiv oc þær hefdu fremst eigande at vordet.“ (Í.f. VI. b., bls. 686).
- 2(211) Skiptabréf um eignir Bjarna Ólafssonar, dags. 26.9.1492. Þverá í Fnjóskadal með „kotinu Heiðarhús“ og Vík á Flateyjardal lögð Hólakirkju í Hjaltadal. (Í.f. VII. b., bls. 137-138).
- 2(212) Hólabiskup selur Þverá í Fnjóskadal og Vík á Flateyjardalsheiði, dags. 6.10.1507. (Í.f. VIII. b., bls. 159-160).
- 2(213) Gottskálk Nikulásson Hólabiskup kaupir Borðatjörn með öllum gögnum og gæðum, dags. 2.12.1515. (Í.f. VIII. b., bls. 413-414).
- 2(214) Miðhús fengin Munkaþverárklostri í próventu, dags. 5.5.1519. (Í.f. VIII. b., bls. 686-687).
- 2(215) Sigurðarregistur. Hólastóll (1525). (Í.f. IX. b., bls. 293 og 300-301).
- 2(216) Sigurðarregistur. Munkaþverárklostur (1525). (Í.f. IX. b., bls. 305 og 308-309).
- 2(217) Sigurðarregistur. Möðruvallarklostur (1525). (Í.f. IX. b., bls. 316-319).
- 2(218) Sigurðarregistur. Reynistaðarklostur (1525). (Í.f. IX. b., bls. 320-323).
- 2(219) Sigurðarregistur. Laufáskirkja (1525). (Í.f. IX. b., bls. 329-331).
- 2(220) Grýtubakkabréf, dags. 14.7.1531. (Í.f. IX. b., bls. 593-595).
- 2(221) Jarðakaup, dags. 18.9.1532. Steindyr og Hvammur með gögnum og gæðum fengnar í jarðakaupum. (Í.f. IX. b., bls. 628).
- 2(222) Grýtubakkabréf, dags. 31.1.1533. (Í.f. IX. b., bls. 651-652).
- 2(223) Eignaskrá Hólastóls, dags. 25.12.1550. (Í.f. XI. b., bls. 848-849, 864-867, 874-875 og 878).
- 2(224) Rekaskrá Espihóls í Eyjafirði, dags. 24.2.1391. Talað um ós hinn forna fyrir Þönglabakka. (Í.f. XII. b., bls. 28-30).
- 2(225) Kaupmáli, dags. 30.8. og 4.9.1551. Látur með öllum rekum, 20 hndr. (Í.f. XII. b., bls. 302-303).
- 2(226) Kaupmálabréf, makaskipti, dags. 27.9.1551. Finnastaðir ásamt annarri 15 eða 16 hndr. jörð látnir í makaskiptum fyrir Víkingavatn. (Í.f. XII. b., bls. 312-313).
- 2(227) Skýrsla og reikningar Eggerts hirðstjóra Hannessonar og Ólafs biskups Hjarlasonar um jarðeignir þær, er Jón biskup Arason hafi fargað frá Hólastó, og hverjar jarðir hann hafi fengið stólnum í stað þeirra, dags. 1.9.1552. (Í.f. XII. b., bls. 459, 462-463).
- 2(228) Afhending Laufásstaðar, dags. 4.5.1559. Kúgildi á Pálsgærði (Í.f. XIII. b., bls. 404).
- 2(229) Reikningar bændakirkna í Hólabiskupsdæmi. Grýtubakkakirkja á „tuo eydikot er heita Iorunna(r)stader og Kusueinstader j eystrum Fiordum. eingin hus A. og eigi bygdar j næstu hundrad är“ (1569). (Í.f. XV. b., bls. 343).
- 2(230) Kirknareikningar á prestssetrum. Pálsgærði talið meðal jarða Laufáskirkju. (1569). (Í.f. XV. b., bls. 349).
- Alþingisbækur Íslands (skjalaflokkur B.9.):*
- 2(144) Hólastólsjarðir. Skilmálar við sölu Hólastólsjarða, og listi yfir jarðirnar, dags. 13.3.1802. Þar eru taldar jarðirnar Fjöll og Hringver í máli 2, Nípá, Guðmundarstaðir/Gvendarstaðir, Finnsstaðir, Yztafell með Fellsseli í máli 4, Brettingsstaðir (hálfir), Jökulsá, Hóll í Fjörðum, Svínárnes (hálf), Miðhús og Grímsnes í máli 5. (*Merkt almennt 1 a-e*).
- 2(145) Heiðarhús, Þverá, Þúfa. Dómar um gerning varðandi Þverá, 60 hndr., m.m., dags. 29.4. og 18.5.1691 staðfestir 6.7. s.á. Þar er einnig minnt á kotin Heiðarhús og Þúfu. (*Merkt 1 a-b*).

- 2(146) Vestaríkrókar í Fnjóskadal. Gjafabréf fyrir 10 hndr. í jörðinni árið 1782. (*Merkt* 2).
- 2(147) Gil í Fjörðum. Tilkynnt um verðlaun til Sigfúsar Jónssonar prófasts úr aukasjóði rentukammersins fyrir uppbyggingu eyðjarðarinnar Gils með því skilyrði að hann haldi við húsum og ábúð, árið 1786. (*Merkt*).

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):

4(123) Hóll í Þorgeirsfirði, dags. 2.4.2007.

Afsals og veðmálalabækur (skjalaflokkur A.3.):

- 4(30) Ártún, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(32) Borgargerði, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(33) Brettingsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(34) Brettingsstaðir I og II, spjöld úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- a-b
- 4(35) Finnastaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(36) Finnastaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(37) Grenivík, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(38) Grímsnes, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(39) Grímsnes, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(40) Grund, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(41) Grund, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(42) Grýtubakki, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(43) Grýtubakki, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(44) Heiðarhús, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(45) Hjalli, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(46) Hjalli, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(47) Hléskógar, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(48) Hléskógar, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(49) Hóll, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(50) Hringsdalur, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(51) Hringsdalur, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(52) Hvammur, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(53) Hvammur, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(54) Bárðartjörn, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(55) Bárðartjörn, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(56) Jarlsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(57) Jarlsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(58) Keflavík, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(59) Kolgerði, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(60) Kolgerði, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(61) Kussungsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(62) Kussungsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(63) Látur, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(64) Látur, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(65) Lómatjörn, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(66) Lómatjörn, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(67) Miðgerði, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(68) Miðgerði, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(69) Pálsgerði, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(70) Pálsgerði, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(71) Skarð, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(72) Skarð, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(73) Sker, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(74) Svínárnes, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(75) Svínárnes, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.

- 4(77) Steindyr, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
 4(78) Steindyr, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
 4(79) Þverá, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
 4(80) Þverá, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
 4(85) Þinglýsingarvottorð fyrir Grund, dags. 16.1.2008.
 4(86) Þinglýsingarvottorð fyrir Miðgerði I, dags. 16.1.2008.
 4(87) Þinglýsingarvottorð fyrir Steindyr, dags. 16.1.2008.
 4(88) Þinglýsingarvottorð fyrir Hléskóga, dags. 16.1.2008.
 4(89) Ártún I, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(90) Ártún II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(91) Borgargerði, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(92) Finnastaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(93) Gil, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(94) Grenivík, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(95) Grímsnes, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(96) Grund, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(97) Grýtubakki I, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(98) Grýtubakki II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(99) Kussungsstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(100) Hjalli, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(101) Hóll, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(102) Hringisdalur, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(103) Árbær, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(104) Hvammur, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(105) Jarlsstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(106) Keflavík, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(107) Kolgerði, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(108) Látur, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(109) Litlagerði, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(110) Lómatjörn, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(111) Miðgerði, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(112) Pálsgerði, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(113) Skarð, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(114) Sker, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(115) Steindyr, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(116) Svínárnes, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(117) Syðri-Grund, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(118) Þverá, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(119) Þönglabakki, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
 4(124) Þinglýsingarvottorð fyrir Miðgerði I, dags. 14.2.2008.
- Landskiptabækur (skjalaflokkur A.4):*
 4(31) Grund, dags. 14.2.1935.
- Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):*
 4(83) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Fornleifastofnun Íslands 1996.
 Forsíða; Efnisyfirlit: Inngangur (bls. 4-6); Inngangur að VI. kafla „Menningarminjar á miðhálandi Íslands eftir sýslum, samantekt“ (bls. 50); „Suður-Þingeyjarsýsla“ (bls. 62-63); „Viðauki I. Friðlýstar minjar á miðhálandi Íslands“- „Suður Þingeyjarsýsla“ (bls. 73-74); „Viðauki II. Skrá um menningarminjar á miðhálandi Íslands“- „Suður-Þingeyjarsýsla“ bls. 78-79 og 160-173; Heimildaskrá (bls. 197-207).
- 4(84) Svæðisskráning fornleifa í máli nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjarðalsheiði vestan Dalsár. Fornleifastofnun 2007.
- Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):*
 4(25) Jarðatal J. Johnsens, 1847, bls. 314-341.
 4(26) Ný jarðabók 1861, bls. 121-132.

- 4(27) Fasteignabók 1921, bls. 153-169.
- 4(28) Fasteignabók 1932, bls. 83-90.
- 4(29) Fasteignabók 1942-1944, bls. 42-48.
- Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):*
- 4(9) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 64/1893, B-deild, bls. 85-90.
- 4(10) Reglugjörð um fjallskil í Þingeyjarsýslu, nr. 108/1904, B-deild, bls. 235-243.
- 4(11) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 82/1913, B-deild, bls. 122-132.
- 4(12) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 58/1920, B-deild, bls. 160-168.
- 4(13) Reglugj. um breyt. á reglug. um fjallskil í vesturhl. Þingeyjarsýslu, dags. 16.6.1920, nr. 54/1924, B-deild, bls. 92.
- 4(14) Fjallskilareglugerð fyrir Þingeyjarsýslu vestan Jökulsár, nr. 69/1929, B-deild, bls. 203-213.
- 4(15) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu, nr. 107/1937, B-deild, bls. 195-203.
- 4(16) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 231/1952, B-deild, bls. 446-453.
- 4(17) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 77/1959, B-deild, bls. 133-141.
- 4(18) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavík, nr. 207/1974, B-deild, bls. 444-451.
- 4(19) Fjallskilasamþykkt fyrir Eyjafjarðarsýslu, Akureyri, Dalvík, Ólafsfjörð og Siglufjörð, nr. 402/1988, B-deild, bls. 917-923.
- 4(20) Fjallskilasamþykkt fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, nr. 169/1996, B-deild, bls. 342-349.
- 4(21) Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á svæði héraðsnefndar Eyjafjarðar, nr. 235/1996, B-deild, bls. 490-497.
- 4(22) Auglýsing um stórgripi í afrétt Grýtubakkahrepps, 291/2000, B-deild, bls. 586.
- 4(23) Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á svæði héraðsnefndar Eyjafjarðar, nr. 439/2002, B-deild, bls. 1241-1248.
- 4(24) Auglýsing um breyt. á fjallskilasamþykkt f. sveitarfélög á svæði héraðsnefndar Eyjafj. nr. 439/2002, nr. 637 frá 16.8.2003.
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11):*
- 4(1) Beiðni óbyggðanefndar til Grýtubakkahrepps um umsögn við leitarlista óbyggðanefndar og beiðni um gögn, dags. 19.1.2007.
- 4(2) Beiðni óbyggðanefndar til Þingeyjarsveitar um umsögn við leitarlista óbyggðanefndar og beiðni um gögn, dags. 19.1.2007.
- 4(3) Svar Grýtubakkahrepps, dags. 31.1.2007, við bréfi óbyggðanefndar, dags. 19.1.2007, ásamt grunnkorti Aðaldælahrepps (ódags. og ekki í mælikv.).
- 4(4) Svar Þingeyjarsveitar, dags. 9.2.2007, við bréfi óbyggðanefndar, dags. 19.1.2007, ásamt yfirliti yfir fjallskil í Þingeyjarsveit, vestari hluta, dags. febr. 2007.
- 4(5) Beiðni félagsmálaráðuneytisins til allra sveitarstjórna um upplýsingar varðandi afrétti, dags. 20.2.1989.
- 4(6) Svar Hálshrepps, dags. 25.2.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(7) Svar Ljósavatnshrepps, dags. 20.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(8) Svar Grýtubakkahrepps, dags. 7.11.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(76) „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“ Sýslumaður Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaftason, dags. 13.5.1959. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags.

- 14.11.1985.
- 4(81) „Álitsgerð um réttarstöðu afréttar á Flateyjardal og Flateyjdalsheiði.“ Sigurður Gizurarson, dags. í júní 1983. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags. 14.11.1985.
- 4(82) „Hver er réttur bænda í Grýtubakkahreppi til að reka fé sitt í lönd Hálsahrepps án samninga eða greiðslu?“ Álitsgerð Hrafns Bragasonar, dags. í desember 1980. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags. 14.11.1985.
- 4(120) Samþykki Jarðanefndar S-Þingeyjarsýslu um að Kolgerði verði lögð undir Hléskóga, dags. 15.2.2004.
- 4(121) Heimild landbúnaðarráðherra til að samaneina jarðirnar Árbær, Hvammur og Hvammur/Árbær verði sameinaðar í eitt lögbýli undir nafninu Hvammur I, dags. 27.11.2006.
- 4(122) Bréf landbúnaðarráðuneytisins til Jóhanns Skírnissonar þar sem það fellur frá forkaupsrétti á jörðinni Litlugerði, dags. 5.2.2007.

Lagt fram af Jóni Höskuldssyni hrl. vegna Grýtubakka I-II:

- 5 Kröfulýsing, dags. 12.2.2007.
- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grýtubakka I, dags. 5.2.2007.
- 5(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Grýtubakka II, dags. 5.2.2007.
- 5(3) Útprentun af færslum fyrir Grýtubakka I, af heimasíðu Landskrá fasteigna, dags. 10.2.2007.
- 5(4) Útprentun af færslum fyrir Grýtubakka II, af heimasíðu Landskrá fasteigna, dags. 10.2.2007.
- 5(5) Greinargerð, dags. 8.8.2007.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna tiltekinna jarða í Grýtubakkahreppi:

- 6 Kröfulýsing, dags. 2.2.2007.
- 6(1) Hornpunktaskrár fyrir tilteknar jarðir í Grýtubakkahreppi, dags. 31.3.2007.
- 6(2) Greinargerð, dags. 8.8.2007.
- 6(3) Viðbót við greinargerð, ásamt lista yfir helstu lögfræðirit sem vitnað er til, dags. 6.9.2007.
- 6(4) Héraðsdómur Norðurlands eystra. Grýtubakkahreppur til eignardóms um jörðina Kaðalstaði, dags. 25.2.1997.
- 6(5) Yfirlýsing varðandi austur landamerki jarða í Höfðahverfi og Gerðum, dags. 23.9.2007.
- 6(6) Nokkrar athugasemdir Guðnýjar Sverrisdóttur, sveitarstjóra, varðandi kröfur ríkisins til þjóðlenda á jörðum Grýtubakkahrepps, dags. 2007.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Ártúns:

- 7 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ártún, dags. 23.1.2007.
- 7(2) Útprentun af færslum fyrir Ártún, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).
- 7(4) „Nokkrar hugleiðingar vegna krafna íslenska ríkisins í þinglýstar jarðeignir bænda í skjóli þjóðlendulaga.“ Dags. 7.8.2007 eftir Svein Sigurbjörnsson.
- 7(5) Afsal landbúnaðarráðherra á Ártúni til Sveins Sigurbjörnssonar, dags. 30.8.1967.
- 7(6) Veðskuldabréf, þinglýst á Ártún, dags. 15.11.1973.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Borgargerðis:

- 8 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 8(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Borgargerði, dags. 23.1.2007.
- 8(2) Útprentun af færslum fyrir Borgargerði, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.

- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).
8(4) Afsal á jörðinni Borgargerði, skv. ákvæðum laga um ættaróðul, dags. 18.6.1968.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Brekku:

- 10 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
10(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Brekku, dags. 3.4.2007.
10(2) Útprintun af færslum fyrir Brekku, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 2.4.2007.
10(3) Afsal landbúnaðarráðherra á Brekku til Grýtubakkahrepps, dags. 8.12.1967. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Finnastaða I-II:

- 11 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Finnastaði I, dags. 3.4.2007.
11(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Finnastaði II, ódags.
11(3) Útprintun af færslum fyrir Finnastaði I, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, a-b dags. 18.1.2007.
11(5) Útprintun af færslum fyrir Finnastaði II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, a-b dags. 18.1.2007.
11(5) Skiptagerð dánarbús Þórhalls Gunnlaugssonar, dags. 22.10.2006. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Gils:

- 12 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Gil, dags. 3.4.2007.
12(2) Útprintun af færslum fyrir Gil, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 2.4.2007.
12(3) Afsal landbúnaðarráðherra á Gili til Grýtubakkahrepps, dags. 8.12.1967. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Grenivíkur:

- 13 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grenivík, dags. 3.4.2007.
13(2) Útprintun af færslum fyrir Grenivík, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 2.4.2007.
13(3) Tilkynning landbúnaðarráðuneytisins til Grýtubakkahrepps um að Dalur og Sunnuhvoll hafi fylgt með þegar Grýtubakkahr. keypti Grenivík, dags. 15.5.2002.
13(4) Afsal landbúnaðarráðherra á Grenivík til Grýtubakkahrepps, dags. 5.11.1973.
13(5) Staðsetning Gljúfurárvaðs ásamt kortum með athugasemdum, dags. 1.8.2007. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Grímsness:

- 14 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
14(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsnes, dags. 23.1.2007.
14(2) Útprintun af færslum fyrir Grímsnes, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, a-b dags. 18.1.2007.
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hjalla:

- 15 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
15(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hjalla, dags. 23.1.2007.
15(2) Útprintun af færslum fyrir Hjalla, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hléskóga:

- 16 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
16(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hléskóga, dags. 23.1.2007.
16(2) Útprentun af færslum fyrir Hléskóga, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
a-c Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hóls:

- 17 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
17(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hól í Þorgeirsfirði, dags. 4.10.2007.
17(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Hól, dags. 3.4.2007.
17(3) Útprentun af færslum fyrir Hól í Þorgeirsfirði, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 4.10.2007.
a-b
17(4) Afsal Stefáns Jónssonar á Hóli til Grýtubakkahrepps, dags. 7.11.1940.
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hringsdals:

- 18 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
18(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hringsdal, dags. 3.4.2007.
18(2) Afsal Sveins Jóhannessonar á Hringsdal til Kára Kárasonar, dags. 2.1.2005.
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hvamms:

- 19 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
19(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hvamm, dags. 23.1.2007.
19(2) Útprentun af færslum fyrir Hvamm, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1. og 2.4.2007.
19(3) Staðsetning Gljúfurárvaðs. Sjá skjal 13(5).
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).
19(5) Samkomulag Grýtubakkahrepps og Fjörðunga um rjúpnaveiði, dags. 6.11.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Jarlsstaða:

- 20 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
20(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Jarlsstaði, dags. 23.1.2007.
20(2) Útprentun af færslum fyrir Jarlsstaði, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Keflavíkur:

- 21 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
21(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Keflavík, dags. 3.4.2007.
21(2) Útprentun af færslum fyrir Keflavík, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 3.4.2007.
21(3) Afsal landbúnaðarráðherra á Keflavík til Grýtubakkahrepps, dags. 8.12.1967.
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Kolgerðis:

- 22 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
22(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kolgerði, dags. 23.1.2007.
22(2) Útprentun af færslum fyrir Kolgerði, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Kussungsstaða:

- 23 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 23(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kussungsstaði, dags. 23.1.2007.
- 23(2) Útprentun af færslum fyrir Kussungsstaði, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).
- 23(4) Héraðsdómur Norðurlands eystra. Grýtubakkahreppur til eignardóms um jörðina Kussungsstaði, dags. 25.2.1997.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Láturs:

- 24 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 24(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Látur, dags. 3.4.2007.
- 24(2) Útprentun af færslum fyrir Látur, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 3.4.2007.
- 24(3) Endurrit úr uppboðsbók Þingeyjarsýslu og Húsavíkur. Mál nr. 8/1972, dags. 23.1.1973.
- 24(4) Landamerkjabréf, dags. 2.4.2007.
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Litla-Gerðis:

- 25 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 25(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Litla-Gerði, dags. 23.1.2007.
- 25(2) Útprentun af færslum fyrir Litla-Gerði, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 3.4. og 18.1.2007.
- a-c Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Lómatjarnar:

- 26 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 26(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Lómatjörn, dags. 23.1.2007.
- 26(2) Útprentun af færslum fyrir Lómatjörn, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
- a-b Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Miðgerðis II:

- 27 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 27(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Miðgerði II, dags. 23.1.2007.
- 27(2) Útprentun af færslum fyrir Miðgerði II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, a-b dags. 18.1.2007.
- 27(3) Stofnskjal fyrir Miðgerði II, dags. 6.11.2002, ásamt uppdrætti.
- 27(4) Skiptayfirlýsing á Miðgerði, dags. 6.10.2002, ásamt uppdrætti (sjá skjal nr. 27(3)).
- 27(5) Staðfesting landbúnaðarráðuneytisins á landskiptum Miðgerðis, dags. 23.10.2002.
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).
- 27(7) Samþykkt Jarðanefndar S-Þingeyjarsýslu á kaupsamningi og afsali vegna Miðgerðis.
- 27(8) Afsal Friðbjörns Guðnasonar og Kristínar Elínar Stefánsdóttur á jörðinni Miðgerði til Sveins Sigurbjörnssonar o.fl., dags. 5.3.1986.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Pálsgerðis:

- 28 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 28(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Pálsgerði, dags. 23.1.2007.
- 28(2) Útprentun af færslum fyrir Pálsgerði, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 18.1.2007.
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).
- 28(4) Lóðarleigusamningur fyrir sumarhús í landi Pálsgerðis, dags. 31.8.1997.

- 28(5) Samþykkt Jarðanefndar S-Þingeyjarsýslu á kaupsamningi og lóðarleigusamningi vegna Pálsgerðis, dags. 18.8.1985.
- 28(6) Afsal Ísleifs Sumarliðasonar á jörðinni Pálsgerði til Sveins Sigurbjörnssonar, dags. 30.4.1985.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Skarðs:

- 29 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 29(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Skarð, dags. 23.1.2007.
- 29(2) Útprentun af færslum fyrir Skarð, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. a-b 18.1.2007.
- 29(3) Skarð og Litlagerði. Greinargerð um búsetu og landnytjar að fornu og nýju. Unnið af Jóhanni og Bessa Skírnissonum og Eiríksínu Þorsteinsdóttur, ódags. en mótt. 2.4.2007, ásamt tilgreindum fylgiskjöllum. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).
- 29(5) Skarð og Litlagerði. Greinargerð um landamerki og eignarhald, ásamt tilgreindum fylgiskjöllum. Unnið af Bessa og Jóhanni Skírnissonum, dags. 28.8.2007.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Skers:

- 30 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 30(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sker, dags. 23.1.2007.
- 30(2) Útprentun af færslum fyrir Sker, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. a-b 18.1.2007.
- 30(3) Afsal Péturs Axelssonar á Skeri til Ásmunds H. Einarssonar o.fl., dags. 1.2.1999.
- 30(4) Dómur héraðsdóms Norðurlands eystra nr. E-305/1998, dags. 5.11.1998. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Svínárness:

- 31 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 31(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Svínárnes, dags. 23.1.2007.
- 31(2) Útprentun af færslum fyrir Svínárnes, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. a-b 18.1.2007.
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Tindriðastaða:

- 32 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna upprekstarlands milli Höfðagilja:

- 33 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Þverár:

- 34 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 34(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þverá, dags. 3.4.2007.
- 34(2) Útprentun af færslum fyrir Þverá, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 3.4.2007.
- 34(3) Skiptayfirlýsing. Elín Þórhallsdóttir erfir Þverá, dags. 5.5.1976. Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Þönglabakka:

- 35 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 35(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þönglabakka, dags. 23.1.2007.
- 35(2) Útprentun af færslum fyrir Þönglabakka, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, a-b dags. 18.1.2007.

Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Óskari Sigurðssyni hrl. vegna Grundar og Syðri-Grundar:

- 36 Kröfulýsing, dags. 8.3.2007.
- 36(1) Útprentun af færslum fyrir Grund, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 27.4.2007.
- 36(2) Útprentun af færslum fyrir Syðri-Grund, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, a-b dags. 27.4.2007.
- 36(3) Útprentun af færslum fyrir Syðri-Grund II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 27.4.2007.
- 36(4) Útprentun af færslum fyrir Grund, af heimasíðu Landskrá Fasteigna. Veðbandayfirlit, dags. 27.4.2007.
Greinargerð, dags. 1.8.2007.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Jökulsár:

- 37 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 37(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Jökulsá, dags. 30.1.2007.
- 37(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Jökulsá, dags. 19.2.2007.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Víkur:

- 38 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 38(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Vík, dags. 29.12.2006.
- 38(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Vík, dags. 19.2.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Eyvindarár:

- 39 Kröfulýsing, dags. 1.4.2007.
- 39(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Eyvindará, dags. 31.1.2007.
- 39(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Eyvindará, dags. 19.2.2007.
- 39(3) Hornpunktaskrá fyrir Eyvindará, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 39(4) Afsal landbúnaðarráðherra á Heiðarhúsum, Eyvindará og Bleiksmýrardal vestri til Hálshrepps, dags. 22.5.1978.
- 39(5) Greinargerð, dags. 8.8.2007.
- 39(6) Úr smiðju Erlings Arnórssonar, Þverá Dalsmynni, ódags. en mótt. 26.9.2007. Rit um göngur og eyðijarðir á Flateyjarðals, Flateyjarðalsheiði og í Hálshreppi. Bls. 1-36.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Heiðarhúsa:

- 40 Kröfulýsing, dags. 1.4.2007.
- 40(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Heiðarhús, dags. 30.1.2007.
- 40(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Heiðarhús, dags. 19.2.2007.
- 40(3) Hornpunktaskrá fyrir Heiðarhús, ódags. en mótt. 3.4.2007.
Greinargerð, sjá skjal nr. 39(5).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Vestari-Króka:

- 41 Kröfulýsing, dags. 1.4.2007.
- 41(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Vestari-Króka, dags. 31.1.2007.
- 41(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Vestari-Króka, dags. 2.4.2007.
- 41(3) Hornpunktaskrá fyrir Vestari-Króka, ódags. en mótt. 3.4.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Þúfu:

- 42 Kröfulýsing, dags. 1.4.2007.
- 42(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þúfu, dags. 31.1.2007.
- 42(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Þúfu, dags. 2.4.2007.
- 42(3) Hornpunktaskrá fyrir Þúfu, ódags. en mótt. 3.4.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Þverár:

- 43 Kröfulýsing, dags. 1.4.2007.
- 43(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þverá, dags. 31.1.2007.
- 43(2) Fasteignamatvottorð fyrir Þverá, dags. 2.4.2007.
- 43(3) Hornpunktaskrá fyrir Þverá, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 43(4) Afsal Erlings Arnórssonar og Friðriku Jónsdóttur á Þverá, Vestari-Krókum og Þúfu til Arnórs Erlingssonar og Elínar Eydal, dags. 3.2.1993, ásamt uppdrætti.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 44 44(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 26.4.2007.
- 44(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 11.6.2007.
- 44(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 9.8.2007.
- 44(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 29.8.2007.
- 44(5) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 25.9.2007.
- 44(6) Fundargerð endurupptöku, dags. 29.5.2008.
- 45 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags. 21.12.2007.
- 46 Greinargerð Hjörleifs Guttormssonar náttúrufr. um staðhætti og gróðurfar, dags. maí 2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Hof:

- 47 Kröfulýsing, dags. 1.4.2007.
- 47(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hof, dags. 30.3.2007.
- 47(2) Fasteignamatvottorð fyrir Hof, dags. 30.3.2007.
- 47(3) Hornpunktaskrá fyrir Hof, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 47(4) Endurrit úr uppboðsbók Þingeyjarsýslu og Húsavíkur. Mál nr. 1/1974, Hof, dags. 19.9.1974.

Lagt fram af málsaðilum:

- 48 Yfirlitskort, mælikvarði 1:100.000 í A1. Mál nr. 5/2007. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 26.5.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Steindyr:

- 49 Kröfulýsing, dags. 6.7.2007.
- 49(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Steindyr, dags. 5.7.2007.
- 49(2) Fasteignamatvottorð fyrir Steindyr, dags. 4.7.2007.
- 49(3) Kaupsamningur og afsal fyrir Steindyr, dags. 16.2.1950.
- a-b
- 49(4) Erfðaafsal fyrir Steindyr, dags. 13.4.1973.
- a-c
- Greinargerð, sjá skjal nr. 6(2).

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Brettingsstaða I-II:

- 50 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 50(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Brettingsstaði I, dags. 29.12.2006.
- 50(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Brettingsstaði II, dags. 29.12.2006.
- 50(3) Fasteignamatvottorð fyrir Brettingsstaði I, dags. 19.2.2007.
- 50(4) Fasteignamatvottorð fyrir Brettingsstaði II, dags. 19.2.2007.
- 50(5) Greinargerð, dags. 8.8.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Almennings á Flateyjarðalsheiði:

- 51 Kröfulýsing, dags. 8.8.2007.
- 51(1) Eignaregistur Hálshrepps, dags. 1915, 1922, 1-24-1927, 1929-1934.
- a-l
- 51(2) Listi yfir ítök í jarðir í Þingeyjarsýslu samkvæmt því sem landamerkjaskrár

greina, ódags.
Greinargerð, sjá skjal nr. 39(5).

Hliðsjónargögn.

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Árbók Þingeyinga 1965, Sýslumörk Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, bls. 66-71.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1969, Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótisdalsheiðar, bls. 54-73.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1978, Suður-Þingeyjarsýsla austan Skjálfandafljóts, bls. 24-25.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 2000, bls. 145, 158-159, 172, 182, 186, 202-203, 207 og 210-213.
- Ónr. Byggðir og bú suður-Þingeyinga 1985, bls. 55, 88 og 97.
- Ónr. Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu 1703-1930, Björn Teitsson, Reykjavík 1973, bls. 34-39 og 44-45.
- Ónr. Flateyjarðalsheiði, Páll G. Jónsson frá Garði, 2000, bls. 22-24, 46-50, 54-59 og 75-84.
- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 11. b., bls. 4-5, 38-59, 62-73 og 104-105.
- Ónr. Landnámabók, 1. b., síðari hluti, 1968. Jakob Benediktsson gaf út, bls. 268-287 og 322-323.
- Ónr. Göngur og réttir 4. b., Bragi Sigurjónsson 1986. *Frá fjallskiladeild Grýtubakkahrepps*, bls. 210-221 *Flateyjarðalsheiði – afréttarlýsing*, bls. 227-239. *Vesturheiðargöngur*, bls. 248-253.
- Ónr. Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu, Sögunefnd Þingeyinga, 1954, bls. 57-61, 75-119, 122-135.
- Ónr. Uppdráttur afréttar í Þingeyjarsýslu. RALA, ódags. en mótt. 7.11.2006.
- Ónr. Þingeyjarsýslur, sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, bls. 23-25 og 42-45.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum 1-7/2000 og 1-5/2001.
- Ónr. Hrd. 11.12.1987, bls. 1656 í máli nr. 83/1986 um Flateyjarðalsheiði.
- Ónr. Skjalaskrá í Hrd. 11.12.1987, bls. 1656 nr. 83/1986 um Flateyjarðalsheiði.
- Ónr. Skýrslur í máli 5/2007 hjá óbyggðanefnd, (16 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmenn:

Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. um gagnaöflun óbyggðanefndar, dags. 5.6.2007.

Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. varðandi vörslu jarðabréfa, dags. 3.9.2007 ásamt fyrirspurn Ólafs Björnssonar hrl. um hvort íslensk jarðarskjöl gætu verið varðveitt í erlendum skjalasöfnum, dags. 22.8.2007.

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (Uppsveitir Árnessýslu) og 1-5/2001 (Sveitarfélagið Hornarfjörður).